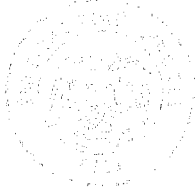

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

9. Millî Mevlâna Kongresi

(TEBLİĞLER)

**15-16 Aralık 1997
KONYA**

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

İNANÇ

İNGİLİZCE

(FİLOLOJİ)

ISBN : 975-448-138-5

ISSN : 1301-5613

Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü, 1998

Selçuk Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 11.02.1998 tarih ve 265/070/07066 sayılı onayı ile 750 adet basılmıştır.

YÖNETİM KURULU

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ 1998-KONYA

İÇİNDEKİLER

AÇIŞ KONUŞMASI

- Prof. Dr. Abdurrahman KUTLU

“IX. Milli Mevlânâ Kongresi” 5

TEBLİĞLER

- Dr. Mehmet ÖNDER

Mevlânâ Konya İçin Neler Söyledi..... 9

- Feyzi HALICI

Güney Afrika’da, Amerika’da, Almanya’da ve Japonya’da Mevlânâ Sevgisi.....15

- Prof. Dr. A. Osman KOÇKUZU

Mesnevî’nin Altıncı Defterinde Peygamberimize ve Hadislerine Yapılan Başlıca Atıflar..... 31

- Prof. Dr. Saime İnal SAVI

Mevlâna ve Barış 45

- Şefik Can

Hazret-İ Mevlâna’da Peygamber Sevgisi 51

- Prof. Dr. İsmail YAKIT

Mevlâna’da Estetik 63

- Yrd. Doç. Dr. İ.Çetin DERDİYOK

Mesnevî-İ Manevî’de Leylâ ve Mecnûn..... 75

- Prof. Dr. İsmet KAYAOĞLU

Sema’nın Menşei-Hakkında Birkaç Söz 85

- Prof. Dr. Osman TÜRER	
Mesnevî Şarihi İsmail-i Ankaravî'nin Tasavvufî Hayata Dair İkaz ve Tavsiyeleri	93
- Prof. Dr. Adnan KARAİSMAİLOĞLU	
Mesnevî'de "Sûret" ve "Ma'nâ" Kavramları.....	103
- Prof. Dr. Nihat BOYDAŞ	
Plastik Değerler Açısından Bir Mezar Taşı (Eleştiri)	115
- Tahir Erdoğan ŞAHİN	
Erzincan'da Mevlevîlik Hareketleri.....	123
- Dr. Hasan ÖZÖNDER	
Yangınlarla Kaybettiğimiz, Yenikapı Mevlevîhânesi.....	143
- Prof. Dr. Recep DİKİCİ	
Abdülganî En-Nablûsî ve Süleymâniye Kütüphânesi'ndeki	191
Mesnevî Dib Âcesi Şerhi	
- Doç. Dr. Osman CİLACI	
Vesikalar Işığında Antalya Mevlevîhânesi Postnişinlik Devir Teslimi	197
- Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇIPAN	
Dîvâne Mehmed Çelebi'nin "Tarîkatü'l-Ma'ârifin" Risalesi ve Şiirleri Üzerine Bir Değerlendirme	211
- Yrd.Doç.Dr. Mustafa ASLAN	
Ahmet Remzi Dede'nin Şiirlerinde Mevlânâ ve Mevlevîlik.....	221

“IX. MİLLÎ MEVLÂNÂ KONGRESİ”

Açış Konuşması

(15-16 Aralık 1997)

Prof. Dr. Abdurrahman KUTLU

Selçuk Üniversitesi

Rektörü

Saygıdeğer Kongre Üyeleri,

Kıymetli Misafirler!

Asırlar boyu çok değişik kültürlere beşiklik etmiş ve nihayet yüce Türk Milleti’ne vatan ve başkent olmuş, bağırında birçok âlimi, velîyi, şehidi barındıran Konyamızda, bugün Hz. Mevlânâ’nın vuslatının 724. Yıldönümünde aziz hatirasını yad etmek ve fikirlerinden istifade etmek üzere düzenlediğimiz “Milli Mevlânâ Kongresi”nin IX’ında bir arada olmanın huzuru ve mutluluğu içerisinde, hoş geldiniz der, hepinizi saygı ile selamlarım.

Mevlânâ Celaledin-i Rûmî, Müslüman Türk’ün Anadolu’yu yurt edinmesinde ve aynı değerler etrafında kaynaşp, birleşmesinde rolü olan derin bir ruh ve hamle adamıdır. O, insanlığın görüş sınırlarını aşan bir seviye ile tüm zamanlara hitap eden en büyük mütefekkir, mutasavvıf ve şairlerimizden biridir.

Nitekim, Doğu’da olduğu gibi Batı’da büyük düşünürler ve ilim adamları bu gerçeği her zaman itiraf edegelmişlerdir.

Günümüzün en önemli şarkiyatçılarından biri olan Anne Marie Schimmel diyor ki: **“Batı’da hiç bir mutasavvıf Mevlânâ kadar şöhret kazanmamıştır ve edebiyat tarihinde O’nun kadar sevilen bu sûfi şair yoktur. Sözleri binlerce ve binlerce mutasavvıfın hayat ve eserlerinde akis bulmuş, şiirleri ayrı ayrı dillere çevrilip sayısız insanlara teselli vermiştir.”**

Bir diğerk Mevlânâ uzmanı Arbery ise **“Bundan sonra hayatımı Celaleddin-i Rûmî'nin eserlerini tetkik etmekle geçireceğim. Çünkü onlarda asrımızın hastalıkları için ruhani ilaç ve teselli bulmak kabildir”** diyerek önemli bir gerçeğı dile getirmiştir.

Maddenin dar kalıpları arasına sıkışıp kalmış, çeşitli problemleri ve sıkıntıları yaşamakta olan insanlık; bugün O'nun sevgi, barış, kardeşlik, dayanışma, azim ve gayret dolu engin görüş ve tavsiyelerine her zamankinden daha fazla iltiyaç duymaktadır.

Çünkü Hz. Mevlânâ insanları dil din, ırk, renk bakımından farklı göstererek aralarındaki düşmanlıkları körukleyen anlayışa kesinlikle karşıdır. O; **“Barış dalgaları, kalplerden kinleri atar, savaş dalgaları ise sevgileri altüst eder”** diyerek insanlar arasında barış ve diyaloga mani olacak her türlü engelin aşılmasını ister. **“Sevgi ile acılar tatlılaşır, sevgi ile dertler şifa bulur, sevgi ile ölümler dirilir, sevgi ile padişahlar kul olur”** diyerek sevgi, hoşgörü ve tahammüle açılmayacak kapı olmadığını bizlere gösterir.

Bu gayeye ulaşmak için de ALLAH'ın ipine, peygamberlerin gösterdiği kutlu yola sınımsız yapışmamızı ve hayatın her alanında bitmek tükenmek bilmeyen bir azim ve gayretle çalışmamızı öğütler: **“İnsanın uğradığı zararlar, çalışmamasından ileri gelir; elde ettiği kazançlar ise çalışıp çabalamasından. Takdir haktır ama insanın çalışması da hak. Dünyalık olmak ALLAH'tan gafil olmaktır, ev-bark, mal-mülk sahibi olmak değil”** diyerek tevekkülün ve dindarlığın yanlış anlaşılmasını tavsiye eder.

Hz. Mevlânâ bütün bu düşüncelerini derin mânâlarla dolu coşkun gazel ve rübâilerinde ve bilhassa Mesnevi'sinde dile getirir. Öncelikle İslamiyet'in çok çeşitli meselelerini daha sonra da insanlığın felsefi, ahlâki, sosyal problemlerini ele aldığı bu eserinde O, Müslümanlara ve bütün insanlığa çözüm önerileri getirmiştir.

Aynı zamanda edebi bir şaheser olan bu kitabın bizim duygu ve düşünce dünyamızda çok özel bir yeri vardır. Asırlar boyu çeşitli mahfillerde okunmuş, okutulmuş, üzerine dünyaca ünlü ve muteber şerhler yazılmış ve kendisinden

azami derecede istifade edilmiştir. Bugün de bu çalışmaların büyük bir ihtimamla sürdürülmesi millî bir görevdir.

Kuruluş gayeleri arasında böyle bir üstün görev de bulunan **Selçuklu Araştırmaları Merkezimiz**, değerli hizmetlerini sürdürerek her yıl düzenli olarak gerçekleştirdiği gibi bu yıl da ülkemizin dört bir yanından seçkin ilim ve fikir adamlarımızın katılımıyla **IX. Milli Mevlânâ Kongresi**'ni düzenlemiştir

Konyamızın tarihni, kültürünü, san'at ve düşünce hayatını aydınlatmak üzere 1985 yılında kurulmuş olan merkezimizin asıl ve öncelikli çalışma alanı, Selçuklu tarih, kültür ve medeniyeti ile Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin hayatı, eserleri ve düşünceleri üzerinde araştırmalar yapmaktır.

Bu amaçla bir yandan bilimsel çalışmalar düzenleyip, bu toplantılardaki tebliğ ve konuşmaları yayınlarken diğer yandan, arasında Mevlânâ Bölümünün de yer aldığı kütüphane ve arşiv teşkilini önemli ölçüde gerçekleştirmiştir. Arşivimiz fotoğraf, cam negatif ve dialardan oluşan görsel malzeme ile önemli ölçüde Nimet UZLUK Hanımefendi'nin bağışlarından meydana gelmektedir. Bu bağışlar arasında Mevlevîhaneler ve tıp tarihi konularında çok eserler de yer almaktadır. Ayrıca bu yıl, bilgisayar teknolojisinden de yararlanılarak Mesnevi üzerine çeşitli indeks çalışmaları başlatılmıştır.

Eldeki imkânlar ölçüsünde belli bir mesafe kateden Selçuklu Araştırmaları Merkezi, bundan sonra da gelişmesini sürdürecektir ve değerli hizmetlerine devam edecektir.

Ben, gerek bu üstün gayretlerinden gerekse bu yılki kongremizi düzenlediklerinden dolayı, başta Merkez Başkanımız olmak üzere Yönetim Kurulundaki arkadaşlarımızı kutluyor, başarılarının devamını diliyorum. Kongremizin ülkemiz, milletimiz ve bütün insanlık âlemi için hayırlara vesile olması temennisiyle, katkılarından ve katılımlarından dolayı değerli konuklarımıza teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

MEVLÂNÂ KONYA İÇİN NELER SÖYLEĞİ

Dr. Mehmet ÖNDER*

Mevlânâ Celâleddin, on üçüncü yüzyılın başlarında (Eflâki'nin Âriflerin Menkıbeleri adlı eserindeki kayda göre 1207 yılı) Asya'da, Horasan Türk bölgesinin ünlü şehri Belh'te doğdu. Bu gün Afganistan'ın kuzey sınırları içinde bulunan Belh, o yıllarda Asya İslam dünyasının bilginleri ve medreseleri ile tanınan bir bilim şehri idi. Mevlânâ'nın babası Bilginler Sultanı (Sultan'ul-Ulema) olarak tanınan Bahaeddin Veled, bu şehirde medrese sahibi, herkesin saydığı bilge bir kişi iken, Asya'yı kasıp kavuran, yakıp yıkan Moğol akınları yüzünden birçok ünlü kişiler, mutasavvıflar, sanatçılar gibi o da ailesi ile birlikte Belh'ten Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemen olduğu Anadolu'ya göçtü. Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya, o yıllarda Asya Türkistanı'ndan Anadolu'ya göçen bir çok bilginlerin durağı olmuştu.

Mevlânâ'yı, yakınlarının ifadesiyle en iyi anlatan ve Mevlânâ ailesi içinde yetişen Konyalı Ahmet Eflâki, Âriflerin Menkıbeleri (Menakıb'ül-Ârifin) adlı eserinde, Bahaeddin Veled'in Belh'ten göçüş ve Konya'ya geliş hikayesini, çok güzel ve ayrıntıları ile anlatır. Buna göre Bahaeddin Veled, Belh'ten ayrıldığı zaman Mevlânâ, babasının kürsüsü önünde okuyan, babasının bilgisine ve düşüncelerine hayran genç bir öğrencidir. Babası ile birlikte önce Nişabur'a gelmişler, buradan Bağdat yoluyla Mekke'ye ulaşmışlardı. Baba-oğul Hac farizesini yerine getirdikten sonra, Medine'ye, buradan da Şam'a geldiler.

Yolculuk boyunca uğradıkları her şehirde ileri gelenler ve halk tarafından saygıyla karşılanıyor, kendi şehirlerinde yerleşmeleri isteniyordu. Şam'da da bu istek tekrarlanınca Bahaeddin Veled: (Tanrı, yurdumuzun Rum (Anadolu) topraklarında olmasını buyuruyor. Bizim durağımız Konya Şehri olacaktır. Bu belde bizi çekiyor...) diyerek Halep yoluyla, önce Malatya'ya, oradan Erzincan'a

* Araştırmacı, yazar.

geldiler. Mengüceklerin elinde bulunan Erzincan'da birkaç ay konaklayan Bahaeddin Veled, Sivas, Kayseri, Niğde yoluyla Lârende'ye (Karaman) geldiler.

Başta Eflaki olmak üzere Mevlevî kaynakları, Bahaeddin Veled ve ailesinin, 1228 yılına kadar, 7 yıl Lârende'de oturduğunu ısrarla yazıyorlar. Bu 7 yıl içinde, Bahaeddin Veled, Lârende Valisi Emir Musa'nın kendisi için yaptırdığı Medrese'de ders veriyor, halkı vaazları ile çevresinde topluyordu. Mevlânâ, kendisini çocukluğundan beri yetiştiren Lalası Şerefeddin'in kızı Gevher Hatun'la Lârende'de evlendi. Sultan Veled ve Alaaddin Çelebi adlı oğulları bu şehirde dünyaya geldi. Annesi Mümüne Hatun Lârende'de öldü. Derken 1228 yılına doğru, başkent Konya'da Selçuklu tahtında oturan Sultan Alâaddin Keykubat I. Baha Veled'i, bundan böyle Konya'da oturmasını, Konya'da yerleşmesini yeğledi. Baha Veled ve oğlu Mevlânâ Celâleddin'in Konya'ya gelmeleri, Konya'yı yurt edinmeleri böyle oldu. Mevlânâ ailesi önce İplikçi Camii'nin güneyindeki 'Altun-Aba) Medresesinde oturdu. Daha sonra Selçuklu Emiri Alededdin Kayser'in Bahaeddin Veled ve ailesi için hem ev, hem medrese olarak yaptırdığı Molla-i Atik Medresesine yerleştiler. Baha Veled, Altun-Aba Medresesinde Öğrencilerine ders verir, her hafta Cuma namazından sonra da Alâaddin Camii'nde halka vaaz ederken 1231 yılında vefat etti. Cenazesi, bu gün Mevlânâ Türbesi ve Dergâhı'nın bulunduğu, o zamanlar Selçuklu sarayına ait bir bahçe iken, Sultan Alaaddin Keykubad I. tarafından Bahaeddin Veled ve ailesine hediye edilen Hasbahçeye defnedildi.

Mevlânâ, babasının ölümünden sonra, Konya'da, mutasavvıf Tebrizli Seyyid Burhâneddin'in gözetimi altında, daha sonra Şam ve Halep medreselerinde öğrenimini tamamladı. Babasından boşalan (Altun-Aba Medresesi) kürsüsünde genç bir müderris olarak ders vermeye başladı. Derken, Tebrizli Şemseddin adında değişik halleri ve görüşleri olan bir sûfi ile Konya'da tanıştı. Medreseyi bırakarak tasavvufun sonsuzluğa uzanan coşkulu düşünce dünyasında yönünü bulmaya, yerini almaya, dahası bildiğimiz Mevlânâ olmaya başladı, oldu da. Onun hayat hikayesinde Tebrizli Şemseddin'in Mevlânâ üzerindeki derin etkisi, tasavvufi görüşlerinde bir birini tamamlaması üzerine çok yazılmıştır. Sonuç, kırkbin beyiti aşan koca bir Divan (Divan-ı Kebir) ve dahası (Fihi-Mafih) adlı tasavvufi

sohbetlerin toplandığı bir eser. Son eseri, 25618 beyitlik ve 6 ciltlik Mesnevî'ye hazırlık dönemi. Çünkü Mesnevî, Mevlânâ'nın kendine özgü, ilâhî aşkın cazibeli duygusallığı ile yoğrulan, Mevlânâ düşüncesinin, Mevlânâ tasavvufunun zirvesidir. Aslında Mesnevî tamamlandıktan sonra, Mevlânâ'da görevini yapmış insanların huzuru içinde bu dünyadan elini eteğini çeker, 1273 yılında Konya'da vefat eder.

Mevlânâ deyince, yüreğimiz kabarıp, neyi söyleyeceğimizi, hangi yönünü anlatacağımızı bilemeyiz. Oysa konumuzu uzatmadan Mevlânâ'nın Konya ve Konyalılara karşı beslediği halisane duygu ve düşüncelerinden, bu şehri kutsayışından söz etmek istiyoruz. Kaynağımız yine Ahmet Eflaki ve ondan sonra yazılan Menakıb kitapları olacak.

Mevlânâ, özellikle Konya'da Tebrizli Şems ile bir araya geldikten, medreseyi, vaazları bırakarak Şems'le tasavvufi sohbetlerine başladıktan sonradır ki, bir grup insan, Şems'e, onun pervasız söz ve hareketlerine karşı çıkmış, dolayısıyla Mevlânâ'yı incitmiş, gücendirmiştir. Bu karşı çıkış, Şems'in Konya'da öldürülmesine kadar ileri boyutlara vardı. Mevlânâ bu acı olayı, cahilliğin, bilgisizliğin, körü körüne kara bir taassubun ilâhî bir sonucu olarak yorumladı. Bu işte dahli olanları geniş yürekliliği ve engin hoşgörüsüyle affetti. 1243 yılında Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusu, Selçukluların Köseadağı yenilgisinden sonra Anadolu'daki uğradıkları şehirleri yakıp yıkarken Başkent Konya'ya yönelmişti. Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev II. Emriyle birlikte şehri terketmiş, şehir başsız kalmış, Baycu, askerleriyle birlikte Konya Kâl'asını kuşattığı zaman halk ölüm ve yağma korkusuyla Mevlânâ'ya sığınmıştı. Kendilerini korumasını, şehri bu felaketten, kurtarmasını istediler. Mevlânâ Konya Dış Kâl'asının Ertaş Kapısı üzerindeki burca çıkarak Baycu ile görüşmek istediği haberini bildirdi. Az sonra muhafızlarıyla Kâl'a kapisına gelen Baycu Noyan, kısa bir görüşmeden sonra, saygısıyla Mevlânâ'nın ellerini öperek, ordusuna kuşatmadan vazgeçmeleri emrini verdi. Moğol tehlikesi atlatılmış, şehir derin bir nefes almıştı. Mevlânâ halka şöyle sesleniyordu: "Korkmayınız, Konya'ya kastedenler bizim manevi darbemizden kurtulamazlar. Sultan ül-Ulema'nın mübarek kemikleri bu topraklarda buldukdça Konya'yı düşman istila edemez. Konya kıyamete kadar bizim manvi himayemiz altında kalacaktır." Bir vesile ile de Konya için şöyle demişti, Mevlânâ: "Bundan

sonra Konya şehrine Medine-tül-Evliya (Veliler Şehri) deyiniz. Zîrâ bu şehirde her kim dünyaya gelirse veli gibi aziz olur. Baha Veled'in mübarek mezarı ve onun nesli bu şehirde buldukça bu şehre kılıç işlemez, düşmanı sonuna kadar bu şehirde kalamaz, yok olur. Bu şehir ahir zamânâ kadar afetlerden de korunmuştur." (Eflâki, cilt: 1, S, 286) "Bu şehrin dünya da büyük bir şöhreti olacak, haleflerimiz bu şehirde oturanlar daima selamet bulacaklardır" (Eflâki, cilt 2, S:168)

Mevlânâ, büyük eseri Divan-ı Kebirindeki bir terci-i bend'de (Gölpınarlı tercumesi, cilt,2, sayfa 171) bir gazelinde şöyle der:

Bu gün Konya'da yüzlerce ay yüzlü güzel güler durur. O ay yüzler can güzelliklerine kul köle oluruz. O güzellikler diyârına her yönden, her yandan bütün bir dünya koşuyor.

Divan-ı kebir'deki bir gazelde de (Cilt; 4, sayfa 27)

Ey canım, gel de meclisimizi süsle. Süsle de Konya'dan usta aşıkları parlasın, bu aşıklar Semerkand'da, Buhara'ya kadar ulaşsın. der.

Mevlânâ, Selçuklular döneminde Konya'nın bir mesiresi olan Meram'ı da çok sever, yakın dostu ve müridi Çelebi Hüsameddin'in "Hümañ" adlı bağında günler, haftalar geçirirdi. Mesnevî adlı eserinin bir çok bölümünü Meram'daki bu bağda söylemiş, Çelebi Hüsameddin de yazmıştı. Bir gün Mevlânâ, oğlu Sultan Veled'le birlikte Meram'a gitmiş, bir tepenin üzerinden Konya'yı seyredelerken Sultan Veled, (Bu Konya şehrinin ne güzel bir manzarası var. Onun manzarasından rahmet nurları ışıldıyor) dedi. Mevlânâ bunun üzerine: (Evet, vallahi Konyamız çok mutlu ve mübarek bir şehir. Babamızın mezarı, bizler, bizim çocuklarımız, bizden sonra gelenler, bizi sevenler, gönül dostlarımız, bu şehirde buldukça bura zeval bulmayacak bu şehrin halkı emin ve mesut olacaktır.) Ve Divan-ı Kebir'inde: "İmruz be Konya mihandedi şad meh-ru" (Bu gün Konya öylesine güzel ki, ona yüzlerce ay yüzlü güzel gülümsemede) diye başlayan gazeli o gün söylüyor.

Yine bir sohbet sırasında Mevlânâ'nın kendi türbesi hakkında şöyle dediğini Menakıp kitapları yazar: (-Dostlarımız, türbemizi, çok uzaklardan görünecek şekilde yüksek yapsınlar. Öyle ki, her hangi bir kişi durup ta uzaktan türbemize bakacak ve yüreğinden kopan bir inançla bizi hatırına getirerek Tanrıya

duâ ederse o duâsı o anda makbul olur. Bir kişi ki, tam bir aşk, bütün bir doğruluk ve yakınlık içinde türbemize kadar gelir, bizi ziyaret ederse, bu güne ve yarına ait bütün dileklerini Tanrı kendisine bağışlar. (Ş. Uzluk, Mevlânâ'nın Türbesi, baş sayfa, Konya, 1945)

Mevlânâ Müzesi Kütüphânesindeki el yazması bir (Menakıp-ı Mevlânâ) kitabında (No 4005, sayfa 19/b) şu cümleleri okuyoruz.(Hazret-i Mevlânâ buyururlar ki, vallah bir zaman ola ki, bizim medresemiz külliye harap olup yıkıla yol ola. Yoldan geçerken “Bu makam Mevlânâ'nın Medresesi olan mahaldir. Deyip duâ ile bizi yad ederler.)

Gerçekten de, bu gün Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü bahçesi ve doğusundan geçen cadde üzerinde Mevlânâ'nın Evi ve Medresesi varken, zamanla yıkılmış, külliye yok olmuştur. Burada onu hatırlatacak bir kitabeye hala ihtiyaç vardır.

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled'de tam bir Konya aşığıdır. Divanında Konya için şu gazeli söyler: (Divan-ı Sultan Veled): (Ey asker dolu Konya. Sen Anadolu ülkesinin baş şehrisin. Her şehir büyük bir beydir. Sen ise bütün şehirlere Sultansın. Her kal'a parlayan bir yıldız gibidir. Sen o yıldızların ortasında ay gibisin. Sen Mekke'de Tanrı Kabesi gibi gönül kabesisin. Önceleri Mevlânâmızdan ışık alıyordun. Şimdi Türbesinin himayesi altındasın. Ey Konya, sen cennet ve hurisin. Sen devlet ve yüceliksin. Ey Konya halkı, bilin ki siz can şehrinde doğdunuz. Değil mi ki bu şehir, o Huma kuşunun (Mevlânâ'nın) yuvasıdır, artık siz de humalar gibisiniz. Her biriniz halis altınsınız. Altında ne demek: Siz binlerce hazineye değersiniz.

Mevlânâ ve Sultan Veled'in, Konya'yı içtenlikle övgüleri, onların yüceliklerinden ve sonsuz hoşgörülerinden kaynaklanıyor elbet. Ruhları şad olsun.

The first thing that I noticed when I stepped out of the car was a warm, sun-drenched breeze. The air smelled like a mix of fresh earth and distant spices, a scent that immediately put me at ease. I took a deep breath, savoring the moment, and then turned my attention to the vibrant colors and sounds of the bustling street market.

As I wandered through the narrow alleys, I was struck by the intricate details of the traditional crafts. Each stall was a treasure trove of handmade goods, from intricately carved wooden masks to shimmering textiles. The vendors, with their friendly smiles and warm greetings, made me feel like a valued guest in their community.

The aroma of freshly baked bread and sizzling street food filled the air, drawing me towards a small outdoor cafe. I sat at a wooden table, watching the world go by. The chatter of people, the clatter of dishes, and the occasional laughter created a lively and inviting atmosphere. I felt a sense of connection to the people and the place, a feeling that I had never experienced before.

My walk continued through the heart of the city, past ancient stone buildings and modern shops. The contrast between the old and the new was a testament to the city's rich history and its embrace of progress. I was captivated by the way the sun filtered through the colorful awnings, creating a play of light and shadow on the cobblestone streets.

In the end, I had a sense of accomplishment and a newfound appreciation for the beauty of the world. The journey had been a wonderful discovery, one that I would cherish for a lifetime. I had not just seen a new place, but I had experienced a new way of life, a new way of seeing the world.

The city had been a vibrant and welcoming place, a place that had made me feel like I had found a new home. I had discovered a world of beauty and wonder, a world that was as diverse as it was rich. I had learned that sometimes, the most beautiful places are the ones we least expect to find.

GÜNEY AFRİKA'DA, AMERİKA'DA, ALMANYA'DA VE JAPONYA'DA MEVLÂNÂ SEVGİSİ

Feyzi HALICI*

1961'den 1987 yılına kadar yirmi beş yıl süreyle başkanlığını yaptığım Konya kültür ve Turizm Derneğimiz Konya'da Sema Törenlerini başlattı. Daha önce Konya Belediyesiince konferans şeklinde düzenlenen Mevlânâ'yı Anma Töreni, konuşmacıların konferanslarıyla başlayıp bir ney ve rebab taksimiyle son buluyordu. 1958-1959 yıllarında Turizm Derneği törenleri aslına uygun olarak düzenledi. Derneğimiz Sema Törenlerini ele alarak geleneksel yapısı içinde yalnız Konya halkına değil, yurt çapında ve yurt dışında da büyük ilgi uyandıracak bir boyuta ulaştırdı. 1961 yılında Mevlevî Dergâhında eğitim görmüş Ahmet Bican Kasaboğlu, Konyalı yirmi genci, açtığımız semâ kursunda semâzen olarak yetiştirdi. Bu çabalar turizm ve kültür alanında semeresini verdi. Daha önce ve yakın yıllarda Mevlânâ Türbasine çaput bağlayarak manevi iltica içinde yardım dileyen insan kitlelerin yerini Mevlânâ'yı bilen, tanıyan ve anlayan onun mesajlarını, öğütlerini algılayan kitleler aldı. Konya yerli ve yabancı turistlerin uğradıkları bir şehir olurken, Topkapı Müzesinden sonra Mevlânâ Müzesi Türkiye'de ziyaretçi sayısı yönünden ikinci bir merkez oldu.

Yabancı ülkelere ait televizyon ekipleri bir biri ardınca Konya'ya gelip Sema Töreni çekimi yapıyor, yabancı devlet temsilcileri artık Mevlânâ Müzesi'ni ziyaret etmeden Türkiye'den ayrılmıyordu. Yabancı turistler de Türkiye'ye gelmez ilk fırsatta tasavvuf merkezi kabul ettikleri Konya'ya koşuyorlardı. Mevlânâ sevgisi ve Sema Törenleri Konya'nın ekonomik yapısını da değiştirmişti, oteller dolup boşalıyor, hatta konaklama tesislerinin zamanla yetersiz kalışından ötürü artık isteklerin cevaplandırılması mümkün olmuyordu. Sema Gösterilerine ait yerlerle otellerdeki yataklar bir yıl öncesinden kapatılıyordu. Mevlânâ Sema Törenleri ile ilgili olarak turistik eşya endüstrisi de Konya'da çok ilerledi. Yüzlerce

* Araştırmacı - Şair

satış dükkanı perakende satış yapmakla kalmıyor, bu tür eşyaları yapan imalathâneler, yurdun diğer illerine de toptan mal sevketmeye başladılar. Konya'nın çehresi ve ekonomik gelişmesi her gün değişmekteydi. Mevlânâ'nın "Gel ne olursan ol yine gel" çağrısı, çoğunluğu yabancı olan yüzbinlerce insanı Konya'ya çekiyordu. Sema Törenleri başladıktan sonra Mevlânâ sevgisini günlük hayat içinde canlı tutan, çeşitli kongre, seminer, sempozyumlar yapan, çeşitli yayınlar yayınlayan derneğimizin gayretleri sonucu, otobüslerle hacca gidenler de gidişte veya dönüşte Mevlânâ Türbesini ziyaret etmeye başladılar. Onların Konya'ya uğramaları da Konya'ya ekonomik katkılar sağladı. Artık yakın illerden her hafta özel geziler düzenleyerek Konya'ya gelen gününbirlik yüzlerce otobüsde bu ilgi kervanına destek olmuş Mevlânâ, manevi varlığı ile Konya halkı için bereket saçan, Konya'yı her çağda yeni bir Konya yapan bir güç olmuştu. Böylece Konya Mevlânâ sevgisiyle bütünleşmiş bulunuyordu.

YURT DIŞINDAKİ GÖSTERİLER:

Derneğimiz yurt içinde her yıl yapılan gösterilerin yanı sıra Avrupa ülkelerinin gösterdikleri büyük ilgi sonucu gösterileri Avrupa ülkelerinde de yapmaya başladı. Sema törenlerini ilk kez derneğimiz gerçekleştirdi. İlk gösteri 1966 yılında Paris'te yapıldı. Yurt dışında ilk kez yapılan Sema Gösterisi olması nedeniyle bu konuda bilgi vermeyi gerekli görüyoruz:

Mânevî ince duygular, raks ve müziğin birleşimi olan Sema Gösterilerinin bir benzeri yoktu dünyada. Sema Gösterileri ülkemizdeki sanat varlığımızın, müzik hazinelerimizin bir ürünüydü. Avrupa'yı büyülemekte hiç gecikmedik. Bu gösterilerimizden sonra diğer Batı Ülkeleri ile Amerika'nın davetleri birbirini kovaladı.

İlk gösterilerimizi şu zevat düzenlemişti:

Unesco Kültürel Araştırmalar Dairesi Başkanı Necmeddin Bammate, 20. Yüzyıl Bale Kurumu Direktörü Maurice Bejart, Orleans Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Jean Duvignaud, T.N.P tiyatrosu kurucularından Rejisör Jean Vilar, Fransa Arc Fikir Kulübü ve Planet dergisi Yazı İşleri Müdürü Plançon.

Heyetimiz 26 kişiden oluştu. Konya Belediye Başkanı rahmetli A. Hilmi Nalçacı Konya'yı temsilen, Mehdi Halıcı tercüman ve Mustafa Koşan'da derneğimiz adına bu törenlerde bulundular. Törenler 30 Mart 1966 günü başladı ve 12 nisan gecesi yapılan törenle son buldu. 13 kez tekrarlanan gösteriler Champs Elysees bulvarı civarındaki ünlü Rochilde sarayında yapıldı. Plançon, Sema Törenlerinin taşıdığı ruh ve anlam karşısında gösterilerin bir sinema veya tiyatro salonunda değil, müze olarak kullanılan bu sarayda yapılmasını istemişti. Salon her gösteride dolup taşmıştı. Törenlerden önce konferanslar verildi. Mevlânâ'nın fikirlerini ve düşüncelerini, Mevlânâ'nın eserlerinde uzman ve çevirmen olan Eva Mayeroviche, Roger Drouhin, Müzikolog Bernard Maugin, Türkiye'den bu gösteri için Dış İşleri Bakanlığımızca gönderilen Hilmi Ziya Ülken anlattılar. Törenlerde konuklara Mevlevî Sumadı denen dergâh yemeği sunuldu. Daha sonra törenlere geçildi. Sema Töreninde Acemaşiran Ayini geçildi. Tören sonunda da salonu bir türlü terkedemeyen konuklara A. Hilmi Nalçacı, Bahadır Dülger, Gül Dülger ve Mehdi Halıcı tarafından bilgiler verildi.

İlk gösteri televizyon kameralarınca filme alındı ve Fransız televizyonunda yayınlandı. Belçika Radyosu müzik dairesi de Ayin müziğini tesbit ederek özel bir yayın yaptı. Gösterilerin başında da büyük ilgi uyandırdığı görüldü. Le Croix, Le Figaro, Le Monde, Lettres Française gazete ve dergilerde Fransız müzikolog ve bale uzmanı yazarlar çok olumlu eleştiriler yaptılar. Bu yayınlar halen derneğimizin arşivini süslemektedir.

Bu gösterinin tüm Avrupa'da yarattığı olumlu yankılardan sonra 6 kez Fransa'da, 2 defa İngiltere'de, 2 defa Amerika'da, 1 defa Kanada'da, 2 defa Almanya'da, 1 defa İtalya'da, 1 defa Belçika'da, 1 defa İsviçre'de, 1 defa Danimarka'da 1 defa İsveç'te, 1 defa Yunanistan'da, 2 defa Tunus'a ve Japonya'da Sema Törenleri tekrarlandı ve büyük ilgi gördü. Söz konusu ülkelere ait televizyon idareleri gösterileri filme alarak yurttaşlarına sundular. Böylece tahminlerimize göre Avrupa, Afrika ve Amerika olarak üç büyük kıt'ada Mevlânâ'yı tanıtmış olduk.

1982-1993 yılında Japonya'nın ünlü NHK Televizyonu İPEK YOLU filminin çekimi için yurdumuza geldi. Atlı Cirit Oyunlarını, Aşıklarımızın

güzelleme söylemelerini, Atışma yapımlarını ve Sema Törenlerini filme aldılar. 3 milyar insan bu filmi heyecanla izledi.

Bunun sonucu olarak da Paris'te, Londra'da, Kaliforniya'nın çeşitli yerleşim merkezlerinde Roma'da Mevlânâ'yı rehber edinmiş sûfi merkezleri kuruldu.

MEVLÂNÂ 20. YÜZYILDA İNCELENEN EN BÜYÜK YAZAR

Mevlânâ'nın eserleri tüm dünyada büyük ilgi topluyor. Başta Mesnevî olmak üzere Mevlânâ'nın eserleri dünyanın en büyük dillerine çevrildi. Fransızca, Almanca, İngilizce ve Rusça'ya çevrilen bu eserler okurların büyük ilgisini çekiyor. Halen Mevlânâ konusunda inceleme yaptıkları için üne kavuşmuş bulunan yabancı yazarlar şunlardır. Prof. Fransız Taeschner, Dr. Afzal Iqbal. R. A. Nicholson, Necmeddin Bammat, Prof. Dr. J. C. Bürgel, Dr. Muhammed Aslam, Prof. Dr. Irene Melikoff, Prof. Dr. Anna Masala, Prof. Dr. Antonio Ruberti, Prof. Dr. Luigi de Nardis, Prof. Dr. Ebül Kasım İctihadi. Büyükelçi M. Abbas Mufti, Prof. Dr. Seyyid Hüseyin Nasr, Prof. Dr. Yakup. Mughul, Prof. Dr. Anna Murie Schimmel, Prof. Dr. Eva De Vitray Meyerovitch, Bernard Maugin, Prof. Dr. İsmail Sethi, Kurt Reinhardt ve İsmail Abdurrazzak.

İsimlerini yazdığımız bu değerli yazarlar, Mevlânâ'nın eserlerini çevirmekle kalmamışlar, O'nu tanıtan makaleler yazmışlar ve bilimsel kongrelerde de Mevlânâ'nın fikir ve düşüncelerini açıklayan çok sayıda bildiriler sunmuşlardır.

İlkin Güney Afrika'dan bir Mevlânâ hayranı İsmail Abdurrazzak'tan söze gönül sohbetine başlamak istiyorum.

GÜNEY AFRİKA'DA MEVLÂNÂ SEVGİSİ

1965 yılı Mevlânâ Anma törenlerine Güney Afrika'dan, Mesnevîden beyitler okuyan, başı kalpaklı otuzbeş, kırk yaşlarında bir zat gelmişti. Üç gün törenleri izledi, konuşmalar yaptık. Mevlânâ'yı tanıyan, bilen, okuyan, özellikle ta Güney Afrikalı bir şahsı biz de konuk olarak ağırladık. Kendisi Güney Afrika İslam Ulema Naibi imiş. Müslümanlığı yaymak üzere iki yüz küsur yıl önce Güney Afrika'ya giden Şeyh Ebûbekir Efendinin Konyalı olduğunu, dolayısıyla Konya'ya ayrı bir sevgi ve ilgi duyduğunu, Mevlânâ'nın bütün dünya insanları için örnek bir gönül eğitimcisi olduğunu, O'nun bütün insanlık alemine tanıtılması gerektiğini, bu yapılanların yeterli olmadığını kibarca söyledi.

İçten bir dostlukla, tenkitlerini bir yazıyla bize bildirmesini, onun dilek ve temennilerine her yıl yayınlamakta olduğumuz "Mevlânâ Güldestesi" adlı kitabımızda yer vereceğimizi söyledim. O'nun yazısını olduğu gibi sizlere sunuyorum. Acı bir gerçeği dile getirmeyi de bir borç biliyorum. O günden bu güne törenlerin sunuluşunda bir milim bir değişiklik yapılmış değil. Yine basket ve voleybol çizgilerinin yer aldığı, içeri girenin, dışarı çıkanın belli olmadığı sigara dumanlı, colalı, bol gürültülü hangar gibi bir salonda bu törenler, bol alkışlı konserlerle de sakız gibi fuzuli konuşmalarla da can sıkacak bir şekilde uzatılmaktadır. Süresi bir saati geçen hiçbir toplantı ve program yeterli, faydalı ve entresan değildir. Dünyadaki uygulama budur. Biz hala "Çelebi böyle olur..." teranesiyle yerimizde saymadayız.

Gönül dostumuz İsmail Abdurrazzak'ın bana verdiği yazısını aynen sizlere sunuyorum. Bu yazıyı bin dokuzyüztatmışlı yıllarda elbette ilgili bakanlık ve kuruluşlara sunduk. Çeşitli başvurularımız, hep gelecek baharlara kaldı. Bu yılan hikayesi, tatlı vaatlerle sanırım devam etmektedir.

İSMAİL ABDURRAZZAK'IN YAZISI

Türkiye'nin vasi manevi mirasları olan İslamiyet tarihindeki rolü ve İslam mimarisi, onun ebedi hazineleri meyanındadır. Daima ayakta duran, parıldayan ve ışık saçan, Türkiye'nin yaşayan hakim, şair, manevi büyüğü Mevlânâ Celâleddîni Rûmî'dir. Bu büyük mutasavvıfın en güzel tarafı alem şumul oluşudur.

Onun Türkiye’de doğduğu ve süt ve bal diyarı ve fevkalade ülkede yaşadığı bir hakikattir. Ve nihayeti bir zamanların kudretli Selçuklularının şahsiyeti, zengin manevi telkinleri ve aydınlatıcı irşatlarıyla ilgili en büyük hakikat cihân-şumul bir karakteri haiz olmasındandır; o her zaman için beşeriyete manevi ışık tutmuştur. Onun abidevi başarısı Mesnevîsidir. Bu eser, onun Allah sevgisiyle tutuşan kalbinden dökülenlerdir. Eşsiz zekası ile onun eşliğindeki sihirli kalemi kağıda aksetmiştir. Bu eser, nesiller boyunca, bir çok memleketlerde insan kalbine giden yolu bulmuştur. En mühim tarafı, onun Kur’anın muhteviyatının bir kopyası gibi birçok kimse tarafından itibar görmesiyle, hasıl ettiği tesirdir.

Büyük ruhani Mevlânâ’nın Mesnevîsi, Kur’an’ın isabetli telkinlerinin tam bir şerhi ve sahih bir kopyasından başka bir şey değildir. Yegane farkı lisanının Farsça olmasıdır.

Büyük Mevlânâ’nın irşatlarının en çok dikkati çeken tarafı beşeri faaliyetlerin merkezi ve kaynağı olan kalbe hitabetme şeklidir. Sebep, mantık ve düşünce bir konu olmayıp, hayatın kutsal gayesinin safha ve kademeleridir. Bugün ilmin bir tahrip ilâhî ve imha silahı haline geldiği, savaşın el ile yıpranmamış olan dünyada, eğitimin gayesini kaybettiği aşıkardır. Bu bir trajedidir. Ve Mevlânâ’nın en büyük ifadesiyle öldürücü, zararlı yok edici bir “yılan”dır.

“Sırf maddî dünyası için ve özellikle o cismani gayelerle kullanılan ilim bir yılandır, yüksek ideal ve gayelerle kullanılan ilim ise dosttur.”

Müslim ve gayri müslimler, bu hükümlerde, muhtaç olduğu fikrî gıdayı bulur. Kendi kendine şöyle basit bir sual sorabilir. Niçin çocuğumu okula gönderiyorum? Bu çalışmadan maksat ve onun tahsilinin gayesi nedir? Niçin tıp fakültesine girmede bu kadar izdiham var? Cevap, insanın utanma ve mahcubiyetine sebep olacağı gibi edebi bir sevinç kaynağı da olabilir. Bu maksat ve gayeye bağlıdır. Hayatı boyunca meşakkaet çekerek kazançlarını meşhur bir bankada biriktiren parlak bir çalışma ve başarılı bir meslek hayatı olup kendini birden bire ölümün kucağında bulan bir doktor düşünün. Ertesi sabah gazete sayfelerini çevirirken kendisine ödenen haraçlarla birlikte meşhur müteveffanın bilmem ne kadar lira kıymetinde mülk bıraktığını okuyorsunuz. Düşünmeye

başlıyor ve dehşetle ürperiyorsunuz. Özellikle yeme ve içmeye zaman bulamayan, kendisiyle alakadar olabilecek birkaç dakika çocuklarına ve ailesine ait hususlara hasredecek vakti olmayan fakat kullanamayacağı kadar para kazanmak ve biriktirmek için yaşayan böyle meşhur bir doktor düşünün. Bu tarzda bir hayat en iğrenç bir tiyatro temsili mahiyetini alır. Bugünkü modern dünyada tüm öğretim mekanizması, beden, cismin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde tanzim edilmiştir. Ve neticesinde aşıkardır. Hakikatı- halde bu duvara yazılmıştır. Felakete işaretir.

Mevlânâ'nın Mukaddes Kur'an'ın ve Hz. Muhammed'in hadislerinin kutsal pınarından içtiği hatırlanmalıdır. Bu da ebediyete erişmek için esas olan ruh ile beden birleşmesini intaç etmiştir. Aynı ışık altında ilimle amel, bilgiyle vazife, fiille itikat el ele vermiş olup birbirine yardımcı olur. Ve bunlardan biri diğeri olmaksızın olamaz. İşte bu noktadadır ki batının tadrile ilgili hususlar hakkındaki görüşü ile, Mevlânâ tarafından takdim edilen doğunun görüşü arasında kesin farklar ortaya çıkar. Asil ve hürmete layık Mevlânâ'ya göre tahsil, aydınlatılmış bu ruhun âli maksatlarına hizmet etmeli, beşeriyetin menfatine kullanılmalı ve insanlığın hayati ihtiyaçlarıyla yakinen alakalanmalıdır. İlim kalbe hizmet etmeli ve daima onun hizmetinde kalıp ona hükmetmelidir. Maalesef bu günkü dünyamızda durum tamamen bunun aksinedir. Bütün dünyadaki müslümanlar, efendilerinin fevkalade irşatlarını yeniden değerlendirmekle hiçbir şey kaybetmeyeceklerini hatırlamalıdır. Aslında geçmişteki zaferlere batıyı taklitle değil, Gazzalilerin, Rûmîlerin ve Hânefilerin doğru irşatlarını ciddiyetle takip ederek yeniden ulaşabilirler. İşte bunlar, hayatın meseleleriyle ilgili hususlarda kaybolmaz izler bırakmış kimselerdir ve yalnız zavallı batıda değil dünyanın hiçbir yerinde benzerleri veya onlarla kıyaslanacak kimseler yoktur.

Mevlânâ, doğumu itibariyle Türktür, ekseriyetle Farsça yazmıştır ve tamamen Kur'an ve sünnetin derin Arapçası ile düşünmüş ve dünya milletlerinin dikkatlerini yüce olan tek varlığa çevirmeğe çalışmıştır. Hakikaten cihân-şumul ve alemşumul olan insan ve onun çağrısı bu idi. Benim bunların dışında, birkaç tekliften başka söyleyecek bir sözüm yok. Bu tekliflerin kabul edilip edilmemesi

ehemmiyeti haiz değil, benim duyduğum yegane haz, bu fevkalade vesile ile İngiltere tekliflerimi arz etmekten, ibarettir. Tekliflerim şunlardır.

1. Teklif

Mevlânâ Belh'de doğmuştur, fakat bütün dünyaya aittir. İnsanlık manevi gıda için haykırmakta ve ondan yoksun ölmektedir. İncil'in basit ilahileri bugüne kadar 1300 den fazla dile ve alelade yazarların kitapları 500 ile 600 dile tercüme edilirken Türkiye'de Mevlânâ'nın irşatlarından seçme kısımların dünyanın mühim dillerine mümtaz alimlerin yardımı ile tercümesi konusunda bir kampanya açılması mümkün değil midir? Nasılsa hediye mağazaları daha şimdiden Konya'yı istila etmiş olup, sattıkları her eşyada Mevlânâ'nın resimleri vardır. Tabii bunlar ticari ve sırf maddi mahiyettedir. O halde Mevlânâ'nın fevkalade irşatlarının dünyanın belli başlı dillerine tercümesini istemek fazla bir şey midir? Eğer değilse derhal işe başlamalı hemen bir tebliğ neşredip, işi yapacak bir komite kurmalı. İnşallah bu husus beşeriyete bir nimet olacaktır.

2. Teklif

Büyük Mevlânâ'nın eserleri Türkiye'den başka bir çok memleketlerde ve bilhassa Hindistan, Pakistan, Londra ve Almanya'da tetkik edilmiştir. Acaba seçkin bilginlerin bir vesile ile üç senede bir Konya'ya davet edilerek bir seminer açılması ve kıymetli makalelerinin okunması, yazılması ve dağıtılması mümkün olmaz mı? Tanınmış bilginlerin isimleri ve durumları şerh, konferans, not ve gazete makaleleri halindeki eserleri mevcut olup, temin edilerek, büyük Mevlânâ'nın hayatı ve eserleri hakkındaki bilgimizin artırılmasına istifade edebilir. Bu konuda Türkiye Dış İşleri Bakanlığının yardımlarından vasi bir nisbette faydalanabilir.

3. Teklif

Halen senede bir defa yapılmakta olan Mevlânâ İhtifalleri hakkında malumat tam olmalı, İslam Dünyasının başta gelen gazeteleri tarafından ele alınmalıdır. Biz Güney Afrika'da aynı Malumatı, buradaki gazetelerimizde yayınlamayı kabul eder ve bundan ziyadesiyle memnuniyet duyarız. Hatta fotoğrafları ile de burada kabul görecektir. Burada size ve hepinize teşekkürümü tekrarlamak isterim. Bizim burada Güney Afrika'da Türklere ve bilhassa İslam

Dînini Kap Eyaletinde yaymakla sorumlu olarak iki yüz küsur sene evvel Güney Afrika'ya gelen ve Şeyh Yusuf olarak herkes tarafından bilinen Şeyh Ebû Bekir Efendi'ye hürmetlerimiz sonsuzdur. Allah O'na rahmet eylesin. Vesselam ve Rahmetullah.

İTALYA'DA BİR MEVLÂNÂ DOSTU

Ord. Prof. Dr. Anna MASALA

İslamiyetin beş şartından biri turizmle ilgilidir. Yani Hac. Bütün İslâm alemleri Hac görevini yerine getirirken aynı zamanda müslümanlar hac süresi boyunca karşılıklı meşverette, sohbetle bulunur, fikir teatisi yaparlar. Dînimizde bir kural vardır. “Topluluk rahmettir, ayrılık azap.” Gönüller Sultanı Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin “gel” çağrısının imajı eşref-i mahlûkât olan insana İslamiyetin hoşgörüyü ve tövbeyi öğütleyen müjdesi içinde biz de yirmi beş yıl inanç turizmini yürürlükte kılmak için uğraş verdik. Kapımızı, gönlümüzü milletlerarası kongrelere, sempozyumlara açtık. Bu kongrelerde dünyanın dört bir köşesinden Konya'ya gelen gönül adamları, bilim adamları İslâmiyet hakkında, Kurân-ı Kerîm'in on üçüncü yüzyıldaki tefsiri olan Mesnevî hakkında görüş ve duyuşlarını dile getirdiler. Bunları Türkçe, İngilizce, Almanca olarak yayınladılar. Biz gerçeği anladık. Batı eşyanın, maddenin keşfinden yana olmuş. Doğu, insanın manâ keşfinden yana olmuş. Bu gerçeğin ışığında olduğumuzu, olurumuzu, olabildiğimizi mihenge vurduk. Yıllar yılı Mevlânâ'nın çağrısına gönül veren bir gönül dostu Roma Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyât Enstitüsü Başkanı Ordinaryüs Profesör Anna Masala, Konya da Milletlerarası Mevlânâ Kongresinde şöyle konuştu. “Batı maddeyi keşfetti. Sonunda maddenin adeta esiri oldu. Maddî refah onu bir çıkmaz sokakta, onulmaz bir bunalım içine soktu. Avrupa'da özellikle İsveç'te, Paris'te Berlin'de öğrenci hareketleri, 1950'li yıllarda bu şekilde, bu varsayımla başladı... Siz Türkler manânın keşfinden yanasınız. Sahip olduğunuz manevi değerler sizin kaynağınız, yaşama sevinciniz. Bu değerlerin kıymetini biliniz. Yoksa batı dünyası bir gün sizin kapılarınıza gelip dayanacak. Aradığı manevi huzur ve ferahlık için sizin sahip olduğunuz bu manevî değerleri sizin elinizden alacak.

Amerika Gezimiz

1978 yılıydı. İstanbul'dan Basın-İlan Kurumu Başkanı dost-şair kardeşim Gültekin Samancı (Samanoğlu) telefon etti: “Amerika'dan Houston- şehrinde Vakıf Başkanı bir hanım efendi benimle görüşmek istiyormuş. Semâ heyetini Amerika'ya bir ay boyunca semâ töreni yapmak üzere davet edecekmiş. Randevulaştık. İstanbul'a gittim. Kendileriyle iki gün uzun uzun görüştüm. Vakıflarında üç dört görevli daha vardı. Mrs. Domonique de Menil hanımefendi tatlı bir dille anlatmaya başladı. “Bir gece rüyamda başı rasıklı sakallı yaşlıca bir zât; “Amerika'da Müslümanlığı ve Mevlevîliği sen yayacaksın” dedi. Müslümanlığı duymuştum amma Mevlevîlik hakkında bir kitap buldum. Okudum. Hayran oldum. Kitap Konya'ya 1974 yılında gelip Mevlânâ törenlerini izleyen, semâ heyeti mensuplarıyla görüşmeler yapan Ira Friedlander isimli bir Amerikalı'nın yazdığı kitaptı. Semâ törenlerinden çekilmiş fotoğrafların yer aldığı bu kitap için Konya Turizm Derneği'nin müsaâdesinin dahi lüzumunu duymayan bir yazar. Mesleği aş evinde ve özel bir ticarethânedede aşçı olan Mevlevîlikle hiç ilgisi olmayan amma Mevlânâ Hz.'ne muhabbeti olan Aşçı Süleyman Loras'ı ne hikmetse bu kitapta bu Amerikalı Konya Şeyhi diyerek iki satırla ve iki pozla tanıtıyor. Cidden bu işin yorumunu yapamıyorum. Fakat bu kitabın; Mrs. Dominique De Menil'in ilgisini çekerek Mevlânâ Hz.'nin “ne olursan ol yine gel..” çağrısıyla ilgilenip, kul da olsa, kral da olsa, köle de olsa Allah katında her insanın eşit olduğu düşüncesine gönül vererek, milyonlarca dolar sarfederek bir vakıf kurmasına vesile olmasını sevinçle karşılıyorum.

Gültekin Samancı kardeşimin bürosunda konuşmamızdan bir ay sonra yirmi beş kişilik mutrûp ve semâ heyetimiz bir ay sürecek Amerika gezisine çıktı.

Sadeddin Heper üstadımızın başkanlığında ve Selman Tüzün Dede'nin postnişinliğinde ve Kânî Karaca'nın Na'athânlığında heyetimiz 11 Ekim 1978, Atlantik üzerinde uçarlarken dernek başkanı olarak şu mesajın okunmasını heyet başkanından rica etmiştim.

“Aziz Hocam Sadettin Heper

Değerli Arkadaşlarım

Sevgili Gençlerimiz

Cenâb-ı Hakk’ın inâyeti, Hazreti Mevlânâ’nın himmetiyle bugün kutsal, manâ dolu bir gönül yolculuğuna çıkıyorsunuz. Hepinizi bütün kalbimle saygıyla, sevgiyle selamlıyor, yolunuz açık olsun, başarınız dâimi olsun, diyorum.

Maddeye hükmeden, tekniği yücelten bir kıt’aya yolculuğunuz...

Hazreti Mevlânâ’nın yediyüz yıldır, tekmil insanlığa bir müjde halinde sunduğu gönül ve manâ zenginliği ile yaşama sevinciyle, insan sevgisiyle, Türk-İslâm düşüncesine yepyeni bir anlayış ve hayat iksiri getiren Mevlânâ sanatını kültürünün mümtaz temsilcileri olarak bu muhteşem yolculuğa çıkıyorsunuz.

Yeni dünya sizleri zevkle, gururla, sevinçle dinleyecekler, seyredecekler, gönül gönül izleyecekler.

Hocaların hocası, aziz üstâdımız en büyük manevi desteğiniz, önderiniz, kılavuzunuz... başarılı olacağımızı biliyor, inanıyor, bunun mutluluğunu duyuyorum. Bu gönül yolculuğuna çıkarken hepimizi candan başarı dilekleriyle selamlar, aziz hocamın ellerinden, hepimizin gözlerinden sevgiyle saygıyla öperim.

Cenâb-ı Hakk yardımcınız olsun.”

11 Ekim- 1 Kasım 1978 tarihleri arasında Amerika Houston, Austin, Washington, New York’ta çeşitli kuruluş ve Üniversitelerde, Türk Büyük Elçiliğinde, Birleşmiş Milletlerde, Türk Merkezinde, çeşitli toplantı salonlarında yapılan semâ gösterileri, Talat S. Halman ve Münevver Ayaşlı’nın Mevlânâ ve Mevlevîlik üzerine konuşmaları, çeşitli Tv. lerde yapılan çekimler, gazetecilerle yapılan fikir alışverişinden sonra Türkiye’ye heyetimiz döndü. Mrs. Dominique de Menil’in heyet mensuplarına dönüş sırasında sundukları mesaj heyetin Amerika’da yaptığı bu gezinin ne derece yararlı ve başarılı olduğunu açıkça göstermektedir.

Dominique De Menil'in Heyet Mensuplarına Dönüş Mesajı

Hepinize teker teker teşekkürlerimi söylemek istiyorum.

Bay Halıcı'ya özellikle çok teşekkür etmek istiyorum. Kendisine nazik ve müşterek çalışmalarından dolayı çok müteşekkirim. Bu çok makbule geçmiştir.

Şeyh Selman Tüzüne bütün kalbimle teşekkür etmek istiyorum. O binanın kilit taşı olmuştur. O hastalanınca her şeyin çökeceğini hissettim. Ben onun yüksek ruhunu devamlı hissettim ve bu duygu her zaman benimle kalacaktır.

Saadettin Heper Hoca'ya özellikle çok teşekkür etmek istiyorum. Eğer bir ağaç meyvalarıyla mukayese edilecekse bir üstadda talebeleriyle mukayese edilmelidir. Müzisyenlerin gösterileri benim en derin rüyalarımı bile geride bıraktılar. Onun içindir ki bizleri icralarıyla, ithaflarıyla hediyelerinden nasiplendirdiler. Bunu bize sağladığı için kendisine çok müteşekkirim.

Müzisyenlere teşekkür etmek istiyorum. Fakat onların ultra hassas kulaklarını tahriş etmemek için isimlerini telaffuz etmeyeceğim. Hepsinin kendilerini dinlemekten bahtiyar olduğumuzu bilmelerini istiyorum. Müzisyenlerde olduğu gibi onların grup olarak ve teker teker olağanüstü katkılarıyla oldu gösteriler. Birbirinin aynı iki insan yoktur. Tıpatıp aynı iki semâzen de yoktur. Her biriyle zenginleştiğiniz ifade ederken yalnız kendi adıma konuşmadığımı hissediyorum. Aynı semâ, aynı hareketler buna rağmen müzisyenlerle birlikteki gösterileri benzersiz karakterlerin hediyeleri oldu. Bizler bunu hissettik ve aldık.

Bayan Ayaşlı'ya da teşekkür etmek istiyorum. Bunu en sonunda yapıyorum., çünkü erkeklerin cemiyetinde biz kadınlar dâima en sondayızdır. Hz. İsa'nın ifadesine göre son baş olacaktır. Onun için bunu önemsemiyoruz. Bayan Ayaşlı aramızda sıcaklığın kaynağı oldu ve onun varlığı sona kadar bizle beraber olacaktır.

Grup olarak teker hepiniz, siler, Houston'a İslamın yüceliğini sağnak halinde yağdırdınız. Biz onun sıcak nefesini hissettik ve bu bizim kanımızı hızlandırdı.

Sizler bizlere Mevlânâ'nın mesajını en güzel şekilde getirdiniz. Bir aşk ve coşku mesajı, uluslararası kardeşlik duyguları eksikliğinin sancılarını çekiyor ve

bizlere bunun fıskırabileceğini gösterdiniz. Onlar o kadar duygulandılar ki, bunu ifade edemez durumdaydılar ve “kelimelerden de öte” dediklerini duydum.

Sizlerin buraya diktiğiniz ufak çekirdek Allah’ın yağmuruyla büyüyecektir.

31 Ekim 1978

Dominique de Menil

Almanya Gezimiz

Almanya Mevlânâ’yı tanıyan, seven, eserlerini derinliğine okuyup inceleyen ülkelerin başında gelir. İngiltere’de, Fransa’da Mevlânâ hayranları tahminler üstünde çok sayıdadır. 1986 yılıydı. İstanbul Kültür, Sanat Vakfı’nın her yıl İstanbul’da yapmakta olduğu Uluslararası İstanbul Kültür, Sanat Festivali’ne biz de dernek olarak Mevlevî Semâ Törenleri ve Aşıklar Şöleni ile katılmaktaydık. Vakıf başkanı Nejat Eczacıbaşı ile programları düzenleme komitesi başkanı Aydın Gün telefon ederek bana müjdeli haber verdiler. 1987 yılı Berlin şehrinin 750 kuruluş yılıymış. Bu gerekçeyle Berlin’de dünya ölçüsünde kültür-sanat programı yapılacaktı. Bu törenlere Türkiye’den derneğimiz davet edilmiş. Semâ Heyetimizi de bu törenlere de üç program yapmak üzere davet etmişler. Berlin Belediye Başkanı aynı zamanda Berlin Kültür Bakanı Volker Hassemer İstanbul Festivalinin 1986 yılındaki açılışında bu daveti konuşmasında dinleyicilerin huzurunda tekrar etmiş. Bir hafta sonra bizim semâ programımız başlıyordu. Ben de bu davete seve seve katılacağımız semâ törenleri açılış konuşmamda dile getirdim.

Berlin’in en büyük salonunda Semâ Törenimizi başarıyla sundu. Onbinlerce izleyici dışında Tv lerde de milyonlarca Alman Semâ Gösterimizi seyrettiler. Berlin’de kaldığımız süre içinde Almanların sıcak ilgilerini gördük. Mevlânâ ve Semâ Törenleri hakkında sorularına verdiğimiz cevapları karşılıklı yaşanan sevgi ve dostluk bağı, duyarlılığını hala cânemimde duyuyorum.

Alman Kültür Bakanı, “mûsikî ve semâzenlerin birlikteliğini ve bundan duyduğum hazzı hiçbir sanat ve müzik topluluğunda yaşamadığımı söylüyorum. Mânevî zevklerin en güzelini bizlere yaşattınız, sağ olunuz. Ne kadar teşekkür

etsen azdır” diyerek duygularını dile getirmişti. Berlin’den tatlı hatıralarla ayrılmıştık.

Berlin’de Açılış töreninde yaptığım konuşmayı sunuyorum:

“Büyük Türk Mutasavvıfı ve şâiri Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin eserlerini, düşüncelerini ve insan sevgisini dile getirmek gayesiyle Berlin’de bulunuyoruz. Bu cidden zor ve o derece kutsal bir görev. Bu görevi yerine getirmenin tatlı sorumluluğunu ve sevincini yaşıyoruz. Ancak ve ancak şiirle, müzikle ve semâ ile ifade edilecek bir kültür ve sanat olayı, bu. Berlin’in kuruluşunun 750.yıldönümü törenlerine katılmaktan cidden gurur duyuyoruz. Türk-Alman dostluğunun bir simgesi olarak bu kültür olayını yorumluyoruz. Gönül şâiri Mevlânâ’nın Konya’da en güzel ve lirik şiirlerini söylediği yıllar. Berlin’in kuruluş yıllarına rastlıyor. O tarihte Konya Selçuklu İmparatorluğunun başkentiydi. 1287 yılında Selçuklunun başkenti Konya’da dünyanın ilk kültür merkezinin ve turistik otelinin açılış töreni yapılmıştı. Zazadın Hânı, Mevlânâ’nın da katıldığı, şiirlerini okuduğu bir zamanda hizmete başlamıştı. Bu kutsal ve anlamlı tarihî, iki dost ülke arasında aynı duyguyu ve duyarlılığı paylaşmış olmanın belirgin bir imajı olarak kabul ediyoruz.

Günümüz insanı bir manevî huzur arıyor. Maddeye adeta esir olan insanoğlu inanç ve manâ yolunda, bir süresiz arayış içinde, sınırsız, süresiz ve sonsuz bir mutluluğun sahibi olmak istiyor.

Doğu dünyasından, sıcak Anadolu’dan ve Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’den sizlere mesaj getirdik. Yediyüzelli yıllık, amma bu gün söylenmiş gibi yepyeni ve güzel bir mesaj bu.

Sevgiden, saygıdan, hoşgörüden, birlik ve beraberlikten, insanlıktan, gerçek kardeşlikten söz eden bir mesaj.

Allah sevgisinden, insan sevgisinden ve yaşama sevincinden söz eden bir mesaj...

Gelin yine gelin. Yüz defa tövbenizi bozmuş olsanız da yine gelin. “Bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir, mutlaka gelin...” diyen bir mesaj.

Gelmiş, geçmiş çağların manevi ilhamıyla gelecek çağlara gerçek aşkı müjdeleyen, “Seviyoruz, hayatımızın güzelliği bu yüzden...” diyen bir mesaj.

Mevlânâ doyumsuz bir insan sevgisiyle devam ediyor: “Biz ayırmak için değil, birleştirmek için geldik.” “Bir buğday tanesine binlerce harman sığmada.” İlave ediyor: “Bir canım amma yüz bin bedenim var” “Ey dost, sevgiyle eşiz, dostuz seninle. Her nereye ayak basarsan toprak kesiliriz, yer yüzü kesiliriz sana.”

Bu duygularla dopdolu olarak Mevlânâ'nın yedi yüz elli yıl önce bütün insanlık alemine sunduğu mesajın can ve gönül dostu otuz iki kardeşimizle birlikte sizlere şiir, müzik ve semâ halinde sunacağız. Mevlânâ sevgisini yaşayan, şair ve bestekar büyük imparator Üçüncü Selim'in kendi bulunduğu S3uzi-Dilârâ makamıyla bestelediği âyini şerfi biraz sonra dileyacaksınız.

Bu kutsal görev için bizi Berlin'e davet eden Berlin Kültür Bakanı sayın Dr. Volker Hassemer'e şükran duygularımızı sunmayı borç biliyoruz. Bu vesileyle Mevlânâ'nın yedi öğütünü sizlere sunuyorum.

“Cömertlikte, yardım etmede akarsu gibi ol!

Şefkat ve merhamette güneş gibi ol!

Başkalarının kusurunu örtmede gece gibi ol!

Hiddet ve asabiyette ölü gibi ol!

Tevazu ve alçak gönüllülükte toprak gibi ol!

Olduğun gibi görün, görüldüğün gibi ol!

Hepinizi derneğim, arkadaşlarım ve şahsım adına Mevlânâ'nın selamıyla selamlıyorum:

“Selam size, Fakat bu, ayrılanın verdiği selam değil, bu öylesine bir selam ki daima yenilenir durur.”

JAPONYA'DA MEVLÂNÂ SEVGİSİ

1982 yılıydı. Turizm Bakanlığından aradılar. Japonya'nın ünlü NHK Televizyonu İpek Yolu'nu on iki dizilik bir program halinde çekiyormuş. Tarihi çağlar boyunca Türkiye bölümüne sıra gelmiş. Konya Kültür ve Turizm Derneği Başkanı olmam, bizi biz yapan tarih, kültür, sanat ve folklor faaliyetlerini kendine

özgü özellikleri içinde sık sık gündeme getirmemiz nedeniyle bizle temas etmeleri uygun bulunmuş. Turizm Bakanı İlhan Evliyaoğlu, Kültür Bakanı da üniversite yıllarında rahle-i tedarisinden geçtiğim kültür ve sanat adamı, gazeteci Cihat Baban beylerdi.

Kolları sıvadık. Rahvan At Yarışları, Atlı Cirit Oyunları, Halk Ozanları Şöleni, Sema Törenleri derken, Türk boylarının Anadolu'ya giriş simgesi Malazgirt Meydan Savaşını'da Konya'da çekelim demesinler mi? Tanrıya şükürler olsun o işi de başarılı bir şekilde sonuçlandırdık. NHK Televizyonu için İPEK YOLU film çekimini gerçekleştiren rejisör Kondo Japonya'ya dönüp on iki bölümlü filmi tamamlayınca bana mektup yazdı. Filmin en güzel sahnesi Malazgirt Meydan Savaşı sahnesi oldu, dedi. Japonları da sekiz aylık çalışmamızın sonucu cidden çok güzel oldu.

Semâ Törenlerini, temmuz 1982 ayında Mevlânâ Müzesi avlusunda çekecektik. Mutrip heyeti İstanbul'dan gelmişti. Semâzenlerimiz Konyalı gençlerdi. Her şey hazırды.

Mevlânâ Müzesi bahçesindeydik. Japon çekimcilerin başkanı, Mevlânâ için ölüm düğün gecesi olarak biliniyormuş. Bizim için de ölüm, sizin vatan için ölüşünüz nasıl şehitlik olarak kabul ediliyorsa bizim için de ölümün böyle kutsal, vazgeçilmez bir değeri vardır. Biz Şeb-i Arus gecesinde, yani 17 Aralıkta Konya'ya geleceğiz. O günün manevî havasını törenleri izleyenlerin yüzlerinde, gözlerinde yansımaları da belirgin bir şekilde görüntülemek istiyoruz, dediler. İPEK YOLU filmi bütün dünyada gösterime girdikten sonra Japonya'dan Konya'ya, Mevlânâ Törenlerine büyük bir akım başladı. 1987 yılında Japonya'da Mevlânâ sevgisini, kültürünü Tokyo'da Kraliyet Tiyatrosunda başlamak üzere Japonya'nın yedi büyük şehrinde öylesi bir sunduk ki onları ayrı bir kitapta veya bir kongrede anlatmam daha iyi olur diye düşünüyorum.

MESNEVÎ'NİN ALTINCI DEFTERİNDE PEYGAMBERİMİZE ve HADİSLERİNE YAPILAN BAŞLICA ATIFLAR

Prof.Dr. A. Osman KOÇKUZU*

Kültür ve İlimler Tarihinde, şahısların terceme-i halleri önemli bir yer tutar. İslâm ilimler tarihinde, özellikle Hadis grubunu teşkil eden ilim ve disiplinler içinde, Ricâl adıyla anılan onbinlerce kişinin biyografileri, çok önceleri tespit olunmuş, bu konuda bugünün imkanlarıyla bile cidden zor sayılacak emekler sarfedilmiştir. Bu gün bilimsel baskılarını, geniş indeksli yeniden neşirlerini beklediğimiz bu eserler, dünyadan ayrılanları niçin zaman zaman anmamız gerektiği hususunda, görüş yolumuzu aydınlatacak ışık olmaktadır. Celâleddin Rûmî, her yıl en az bu düşüncelerle tekrar bir hafta boyunca tanımağa çalıştığımız bir ilim, ruh ve ahlak adamımızdır. Herkes onun bir yönüyle ilgilense de, İslâm ilimler tarihi ve tasavvufu içinde, ilgilenmemiz gereken bir değerdir. Günümüzden binlerce yıl önce yaşanmış hayatların, ortaya konmuş eserlerin, bize ibret olan yanları yanında, eğitici ve öğretici vasıfları da elbette vardır.

Peygamberimizin ilk ümmeti, sevgili dostları Sahâbilerden başlayarak, bize armağan bir yol ve eser bırakan herkes, hataların tekrar edilmemesi, güzel hareketlerin tekrar icrâsı, nihayet onların sadaka-i câriye olan eserlerinin izlenmesi, sürüp giden iyi işlerimizdendir.

Allah'a şükrediyorum. Geçen beş defterde, peygamberimize ve atıflarına ayrılan sayfaları tekrar okudum. Bunların birleştirilmesi ve müstakil bir kitap halinde yayınlanması dileğiyle altıncı defteri incelemeğe başlıyorum. Allah başarı verirse; bundan, önce kendim faydalanmış olacağım için sevinçliyim.

Altıncı defterde yine perakende atıflar ve başlıklı atıflar pek çoktur. Bunların bir bölümünü bu yazıya alamadım. Şimdi sıra ile beyitleri, tercemelerini ve küçük açıklamalarını vermeğe çalışacağım.

* S.Ü. İlahiyât Fak. Öğretim Üyesi

45.Beyit

جنگ ما و صلح ما در نور عین   نیست از ما هست بین اصبعین

“Bizim savaşımız da hakikatte bizden değildir, barışımız da. Her hâlimiz, Tanrının iki parmağı arasındadır. Göz nuruyla bakılınca görülen odur.”

Açıklama

Gözün mutlak görmesi yanında, bir de hikmetli, nüfuzlu bakışı söz konusu olmaktadır. Bunlardan birincisine bakmak, diğerini de görmek denilmektedir. Göz nuruyla görmek, biraz da içe nüfuz edercesine, etraflı düşünürcesine bir bakıştır. Hakimane, ârifâne bir bakış. Dış şartlardan çok, problemin gerisinde onu ortaya döken şartları görmeğe gayret eden bir bakışla bakılınca, insanın sulhu da, harbi de Tanrının elindedir. Sebeplerini insan işler, Allah da onları yaratır. Suret âleminde iş, kulun elinden zuhur eder görünür; mükâfat ve ceza görür kul. Ama gerçekte Tanrı'nın iki parmağı arasındaki ezeli yazı, hükmünü yürütür. İnsan bunda mecbur da değildir, başıboş da. Onun elinde olan küçük bir irade de mevcuttur. Yeter ki müslüman, dînin kendisine öğrettiği ahlakla, her zaman sulhu, barışı istesin, kavgadan kaçsın. Etrafı ile iyi geçinsin, insanlığa karşı merhametli olsun. Fakat, bütün iyi niyetine rağmen, gelip başına dikilen savaşta da, gereği ne ise onu yapmaktan geri durmasın. Sulh peygamberi olan efendimiz, aynı zamanda harp peygamberidir de. “Aman düşmanla karşılaşma istemeyin Tanrıdan, fakat bütün iyi niyetinize rağmen, savaş kaçınılmaz hale geldiyse, sebat edin, savaşın güçlüklerine göğüs gerin” düsturunu bize öğreten odur.

64.Beyit:

جنگها بین آن اصول صلحهاست   چون نبی که جنگ او بهر خداست

“Savaşlara da iyi bak. O savaşlar, barışların temelleridir. Tanrı uğrunda savaşan Peygamber Muhammed Aleyhisselamın harpleri gibi hani”.

Açıklama:

Peygamberimizin savaşlarına değinen Mevlâna, Efendimizin harplerinde asıl hedefin müdâfaa ve barışın korunması olduğuna işaret eder. İslâm tarihi, uluslararası ilişkiler ve hukuk alanlarında dünyaca ünlü eserlerin sahibi, Haydarabathlı âlim Muhammed Hamidullah, Allah elçisinin yaptığı savaşlarda, her iki tarafın zayıyatının üçyüz kişi olduğunu tespit eder. Yirmiye aşkın harbin sonucu budur. Fakat onun, öteki âlemi teşrifinden sonraki ilk anlaşmazlıkta, yine tarihçilerin verdiği bilgilere göre, beşbini aşkın değerli sahabi canından olmuştur. Bunu görünce, Efendimizin sadece sulhu koruma uğrunda, savaşa hazır, fakat onu gönülden hiç istemeyen birileri olmamızı öğütlemesi manidardır.

Hazır ol cenge eğer, ister isen sulh u salah

diyen Osmanlı da aynı şeyi ifade etmektedir. Kur’ân’ın belirttiğine göre, toplumda devamlı olarak barışı hükümran kılmak isteyen müslüman, çağın harp araç, gereç ve teçhizatını hazır ve kendisini eğitilmiş tutarken; Tanrının düşmanlarını, kendi düşmanlarını ve daha bilmediğimiz bir çok unsuru, caydırıcı gücüyle, sulh çizgisine yanaştırma siyaseti güdecektir. Savaş bile barışı temin için öngörülünce, toplum hayatında İslâm’ın, boş yere harcanan emeklere, canlara ne kadar değer verdiği bu beyitlerin içeriğinde vurgulanmaktadır.

173.Beyit:

در جهان روحبخشان خاتمی
کا گشاد اندر گشاد اندر گشاد

در گشاد ختمها تو خاتمی
هست اشارات محمد المراد

“Mühürleri kaldırmada, kilitleri açmada sonsun, sonuncusun. Can bağışlayanlar dünyasında bir Tay’lı Hâtemsîn. Hâsılı Muhammed’in buyrukları, açıklık içindeki açıklık dünyasında güller açmıştır”.

Abdülbâki Gölpinarlı beyitleri bu şekilde terceme ederken, Velet Çelebi İzbutak'ta durum farklıdır. O şu şekilde bir çeviri yapmıştır: “Ey peygamber, mühürleri kaldırmak, kapalı kapıları açmaktasın. Hâtemsın, bu iş seninle ve sende bitmiştir. Can bağışlayanlar aleminde bir Hâtemsın sen. Hasılı mühürleri kaldırmada ve kapıları açmada Muhammed'in işaretleri, tamamıyla açıklık içinde açıklıktır, açıklık içinde açıklıktır, açıklık içinde açıklık. Bu iki tercemede, gövdesi aynı yazılan GÖL ve KÜLL sözcükleri, her iki alimin çevirisinde tercih sebebi olmaktadır. Neticede beyitlerde: meseleleri çözüme kavuşturma, kilitleri usulüyle açmada Hz. Muhammet Peygamberimiz sonuncu nebidir. Yani en güzel anlaşmazlık çözen zattır. Can bağışlayan, cömert insanlar dünyasında da, şöhretli Arap cömerdi Tay kabilesinden Hatem gibidir efendimiz.

İnsanların problem çözeni şöyle dursun, problem çıkarmayanının öğüldüğü Dünyada, üstelik efendimiz birkaç noktadan övgüye layıktır: onun her işi apaçık, kapılar ardında değil şeffaftır. Kendisi işleri kördüğüm haline getirmez, aksine bütün düğümleri çözer ve insanları kardeş yapar. Onun her sözünde, işaretinde açıklık ve berraklık esastır. Kapalı nokta yoktur. İnsanları nefret ettirmek için değil, bilakis sevdirmek, müjdelemek, kolaylıklara kavuşturmak için gelmiştir o. Allahın salat ve selamı üzerine, ev halkının, ashabının ve onları izleyenlerin üzerine olsun dünyalar durdukça.

194. Beyit ve Devamı:

می نمودش شنه عربان محصول

او بگردانید دین معتمد

تا کنم با حق خصومت بهر تو

کل سد جاوز الاثنین شاع

پیش ایشان خوار گردم زین سبب

کی بدی این بد دلی با جذب حق

خود یکی بو طالب آن عم رسول

که در چه گویندم عرب کز طفل خود

گفتش ای عم یک شهادت تو بگو

گفت لیکن فاش گردد از سماع

من بمانم در زبان این عرب

لیک گر بودیش لطف ما سبق

“Bunların bir tanesi de Peygamberin amcası. Arapların kınaması, ona pek korkunç göründü. Arap, kendi çocuğuna uydu da, güvenilir dîninden döndü derlerse ne derim ben? dedi. Peygamber, amca dedi, bir kere şahadet getir de senin için Tanrı'ya şefaet edeyim. Ebû Talip. Doğru ama duyulur, yayılır, herkes duyar.

İki dudağı aşan her söz yayılır dedi. Otuz iki dişten otuz iki orduya duyulur. Bu Arapların diline düşerim, onların yanında bu yüzden hor ve hakir olurum. Fakat Tanrı'nın ezeli lütfu olsaydı, Tanrı cezbesiyle, çekişiyle beraber bu kötü gönüllülük olur muydu hiç?"

Açıklama:

Ata dînine bağlılık ve kötülüğü vurgulanmaktadır beyitlerde. Hz. İbrahim dîninin, İsmail Alayhisselam yardımıyla Hicaz'da yayılması, bu vahdaniyyet dîninden yüzyıllarca yarımada halkının faydalanması, sonra yoldan sapmalar, sayıları pek az olan Hanifler dışında, Hz. İbrahim'den eser kalmaması, koyu bir putperestliğin hakimiyeti, "insanların kendi yaptıkları hatalar ve suçlar yüzünden, karada ve denizde huzurun bozulması..." Kur'ân-ı Kerim'in ve Peygamberimizin hadislerinin işlediği önemli tarihi dönüm noktalarıdır.

Putperestlik, Atalar Dîni haline gelince, Kureyş aristokratları, artık halk nazarında küçük düşeceklerini görerek, Allah'tan korkma yerine kullardan utanma, nasdan ve onların ayıplamasından hazer etme yolunu tuttu. Bu o kadar etkili oldu ki, doğruyu bulanlar bile, bu örnekte görüldüğü gibi, el alem bana ne der? tuzağına tutuldu. Bugün de ülkemizde, "Batı bize ne der?" rahatsızlığı, aynı aristokrat ve aydın zannedilenlerde görülmektedir. Tuzaktan kurtulup, gördüğü doğruya koşabilmek de bir nimet demek ki.

Yetim yeğenine elinden gelen himayeyi ve yardımı esirgemeyen, onun elinden tutup, yağmur duâlarında Allah'a şafaatçı kılan amca, Hz. Peygamber'in, ölümüne yakın yaptığı ziyaretteki isteğini, alimlerin çoğunluğunun belirttiği gibi yerine getiremedi. Her ne kadar, Ebû Talip'in imanla gittiği tezini savunan, hatta müstakil kitap yazarlar da olsa, öyle görülüyor ki bu tahakkuk etmemiş veya tahakkuk etmişse de, halkın duyacağı şekilde aleniyete dökülmemiştir.

Mevlâna beyitlerde sır saklama özelliğinden de bahseder. İki dudağı aşan her şeyin şuyu bulacağına dokunur. Fakat teselli edici bir husus şudur: Tanrı'nın isteği olur. Eğer İlâhî bir cezbe onu çekmişse, belki de, halktan utanma sınırlarını aşan Ebû Talip ister istemez yeğenine inanacaktı. Kalbin her zaman için Hakk'a

açık tutulması, ilâhî cezbeye açık hale getirilmesi, muhtaç olunan istidat bu herhalde?

478. Beyit ve Devamı:

مرغ گفتنش خواجه در حلوت مه ایست   دین احمد را ترهب نیک نیست
از ترهب نهی کردست آن رسول   بدعتی چون در گرفتی ای فضول

“Kuş dedi ki, azizim halvette oturma. Ahmet’in dîninde rahiplik iyi değildir. Peygamber rahipliği nehyetti. Sen, nasıl oldu da böyle bid’ata kapıldın?”.

Açıklama:

Kuş ve avcı adlı bir hikayenin arasına sıkıştırılan ve “Mustafa Aleyhisselam, İslâm’da rahiplik yoktur buyurmuştur. Bu esasa göre kuşun avcı ile görüşüp konuşması” başlığını taşıyan bir bölümde, yine Mevlâna Peygamberimize ve onun mübarek sözlerine değinir. Der ki: Müslümanlıkta keşişlerin yaptığı gibi, yer altına sığınmak, oralarda halktan ayrı ruhani bir hayat yaşamak yerine, Cuma Namazına halkın arasına çıkarak, onlarla beraber olarak yaşamak esastır. Çünkü, “insanların en hayırlıları, onlara yararlı olanlardır”.

Beyitlerde kuşun ağzından, topluma karışma, madde ve mânâ hayatını birlikte götürme, iç ve dış dengeyi kurabilme anlatılmaktadır insanlara. İnsanlarla birlikte olmak bir yoldur, sünnettir. Topluluk fertleri bu yolda, birlikte gittiğimiz yoldaşlardır, yol arkadaşlarıdır. Çalışma esastır. Değişim temeldir. Bu da ruhbanlığı terketmekle olur. Hatta istemeyerek düşmanla karşılaşmak bile bu hayatta mukadderdir, işte erlik de burada belli olur.

493. Beyit:

چون نبی سیف بودست آن رسول   امت او صفدرانند و فحول
مصلحت در دین ما جنگ و شکوه   مصلحت در دین عیسی غار و کوه

“O peygamber işte bu yüzden elinde kılıçla gönderildi. Onun ümmeti de, yeri gelince göreve koşan saflar yaran er kişilerdir. Bizim dînimizde çare ve

maslahat, savaşta görülmüştür. İsa Aleyhisselam dîninde mağaraya, dağa çekilip ibadette”.

Açıklama:

Dün de bugün de Hz. İsa'ya bağlı olduklarını söyleyenler kan dökmekte, Harp peygamberi olarak gelen Hz. Muhammed'in ümmeti ise barış için çaba sarfetmekte, zulüm görmektedir. Birinci ve ikinci cihân harplerinde milyonlar, güya İsa peygambere bağlı olanlar eliyle, barış havarisi sayılanların eliyle katledildi. İşte Balkanlar, Rusya ve etrafımızdaki devletler ve işte İsa taraftarlarına para vererek, müslüman kardeşlerini kırdıran körfez ülkeleri. Ölçü tamamen ters dönmüş durumda.

Müslümanlığın, en son din oluşunda, İlâhî iradenin onu, en mükemmel ve beşerin ihtiyaçlarının tamamını en mükemmel kıvamda görecektir nitelikte tanzim etmiş olması ön planda mütalaa olunur. İslâm öncesi dinlerde olan, fakat fitrat ile çelişen bazı uygulamalar, Peygamberimizin gelmesiyle kaldırılmış, “dînimiz uygulanabilir, makul en müsamahalı din: el-Hanifiyye es-Semha” olarak bizlere sunulmuştur. İslâmî ve ona bağlı milletleri silah zoruyla yayılcı olarak takdim edenler, gerçek istatistiklerle meseleye baktıkları zaman, bir çok kötülüğün önünün, daha o kötülük başgöstermeden İslâm dînince alındığını görürler.

670.Beyit ve Devamı

کای نوا بخش تنور هر خمیر	اندر آمد پیش پیغمبر ضریر
مستغاث المستغاث ای ساقیم	ای تو میرآب و من مستقیم
عائشه بگریخت بهر احتجاب	چون در آمد آن ضریر از در شتاب
از غیوری رسول رشناک	زانکه واقف بود آن خاتون پاک
زانکه رشک از ناز خیزد یا بنون	هر که زیباتر بود رشکش فزون

“Peygamberin huzuruna bir görmez geldi. Ey hamur tandırına ihsanda bulunan dedi. Sen sulara yağmurlara hâkimsin, ben de susuzum, su istiyorum. Ey beni suvaran, medet, medet. A'ma kapıdan aceleyle gelince Ayşe, görünmemek

için derhal kaçtı. O temiz kadın, Peygamberin gayretini biliyordu. Kim daha güzelse kıskançlığı daha artıktır. Çünkü oğullarım, kıskançlık nazdan meydana gelir”.

Açıklama:

Kur’ân-ı Kerimin son cüzünde, Abese suresi adıyla bir sure mevcuttur. Abdullah b. Umme Mektum adlı, gözü görmeyen bir sahabe, bazı ihtiyaçlarını sormak için uygun olmayan bir zamanda peygamberimize gelmiş. o sırada efendimiz, Kureyş ileri gelenlerinden birisine İslâm’ı anlatmaktadır. Umme Mektum’un oğlu Abdullah’la biraz az ilgilenmiş ki, âyette bu nokta biraz serzeniş mucip olmuş. Allah zülcelal, Abdullah’la da aynı derecede ilgiyi istemiş. Peygamberimiz içtihatları gereği Kureyş idareci ve eşrafından olan o zatla ilgilenince, Müslüman toplumun daha az zarar görüp, daha çok taraftar toplayacağı varsayılmış. Vahy efendimizi böylece uyarılmış.

Büyük hadis kitaplarında olayla ilgili haberlerde durum daha farklı şekilde anlatılır. Hz. Aişe, peygamberimizin uyarısı ile karşılaşınca sormuş: Ey Allah’ın elçisi görmeyenlerden de kaçacak mıyız? Peygamberimiz, evet çünkü onlar sizi görmüyorsa da siz onları görüyorsunuz buyurmuşlardır.

Mevlâna peygamberimizi, mütercimlerin Kıskanç kelimesi ile tercüme ettikleri bir sıfatla yâdetmiş. Kıskançlık veya gayret, her eş sahibenin tabii olarak, yabancından eşini sakınması hâlidir ki, güzel bir huydur. Çünkü, evlilik ve nikah müessesesi; toplumun, korunması, üzerinde titrenmesi gereken en önemli kurumdur. Bu bölümün başında Mevlâna: Rasül aleyhisselâmın, nereye kaçyorsun? O seni görmüyor ki demesi üzerine, elleriyle işaret ederek; ben onu görüyorum ya? buyurmasını anlatmaktadır. Mevlâna müteâkip beyitlerde ise şunları söylemektedir:

“İki âlemde de Ahmed’in güzelliği gibi güzellik var mı? Tanrı nuru ona yardım etmekte. İki âlemin nazı da onda olacak elbet. Bu bakımdan kıskançlık da, güneşten yüz kat daha parlak olan o zat’a yaraşır”.

686. Beyit ve Devamı
او نمی بیند ترا کم شو نهان

او نبیند من همی بینم ورا

گفت پیغمبر برای امتحان

کرد اشارت عائشه با دستها

“Peygamber sınamak için: o kadar gizlenme, o seni görmüyor ki dedi. Ayşe elleriyle işâret ederek: o görmüyor ama ben onu görüyorum ya! demek istedi”.

Hız.Ayşe’yi imtihan fikri, bizim sağlam kaynaklarda rastlamadığımız bir husustur. Hız.Aişe ifk olayı gibi büyük bir bâdireyi, Allah’ın onu temize çıkartmasıyla atlatmış bir annemizdir.

742.Beyit ve Devamı

مردہ را خواهی کہ بینی زندہ تو
مردہ و جانش شدہ در آسمان

مصطفیٰ زین گفت کای اسرار جو
میروود چون زندگان بر خاکدان

“Mustafa bu yüzden şöyle der: ey sırları arayan kişi, diri olan bir ölü görmek istersen, diriler gibi şu toprak üstünde, ölü olarak yürüyen kişinin canı göklere çıkmıştır.”

Mevlâna Celâleddin Rûmî’nin (Peygamberin ölmeden önce ölü hadisinin Tefsiri) başlıklı bölümde söylediği bu beyitler, hadis bilginleri tarafından eleştirilen, kabul edilmeyen, fakat İslâm tasavvufu ve zühd dünyasının ana direklerinden biri olan bir haberi vermektedir. Ölmeden evvel, dünya değerlerinden biri olan bir haberi vermektedir. Ölmeden evvel, dünya değerlerinden kendini soyup, Allah’a kulluğu ileri götürme, nefis ve hevayı terk anlamında açıklanan bu ahlâki güzellik, görevlerini yapamayacak kadar dünyadan ayrılmak değildir. Aksine âhenkli bir beraberlik söz konusudur burada. Ölmeden evvel ölüp, kendi sorumluluklarını iyi bilen, madde ile olan ilgisini ayarlayan, güzel vasıflarla zinetlenen bu ulu kişilere örnek olarak Hız.Ebû Bekri göstermektedir. Hız. Ebû Bekr, devlet başkanıdır ve dünya ile içiçedir. Ama aynı zamanda, yeryüzünde dâvasız kavgasız bir ölü, bir fânî gibi bulunmaktadır. Mevlâna’nın ifadesine göre Ebû Bekr hazretleri, kıyameti görmeden, haşri ve hesap gününü tanımıştır. Bu

vasıfta olanların rehberi olan Allah elçisi, “âdeta bu dünyaya ikinci defa doğmuştu, yüzlerce kıyâmet idi o, ondan kıyâmeti sorarlar ve ey kıyamet kıyamet ne zaman? derlerdi Birisi, o hakiki mahşer nitelikli peygambere: haşri sorunca, o hâl diliyle Allah Allah, mahşerden haşri soruyor der taaccüb ederdi”. Bizzat peygamberin varlığı dünyanın sonu, haşrin başlangıcı ve sorumluluğun hesap gününün en âla örneği idi.

750.Beyit ve Devamı

هر که خواهد کو ببیند بر زمین	مرده را می رود ظاهر چنین
مر ابوبکر تقی را گو بین	شد ز صدیقی امیر المحشرین
اندرین نشات نگر صدیق را	تا به حشر افزون کنی تصدیق را
پس محمد صد قیامت بود نقد	زان که حل شد در فنای حل و عقد
زاده ثانیست احمد در جهان	صد قیامت بود او اندر عیان

“Birisini; yeryüzünde bu sıfatlara bürünmüş gezip duran bir ölüyü görmek istersen tertemiz Ebû Bekr’i gör ki o, doğruluğu yüzünden mahşere varmış, haşrolmuş kişilerin ulusudur. Bu âlemde Ebû Bekr Sıddık’a bak da haşri daha iyi tasdik et. Muhammet de elde bulunan, görünüp duran yüzlerce kıyametti. Çünkü o, her hakikati, her sırrı çözüp bağlama yolunda hallolmuş, hakiki varlığa ulaşmıştı. Ahmet bu dünyaya ikinci defa doğmuştu, o apaçık yüzlerce kıyametti.”

754.Beyit ve Devamı

بهر این گفت آن رسول خوشبیم	رمز موتوا قبل موت یا کرام
همچنانک مرده ام من قبل موت	زانطرف آورده ام این صیت و صوت

“İşte onun için o, güzel haberler veren peygamber, ey ulular! demiştir ölmeden önce ölü! Nitekim ben de ölmeden önce öldüm de bu sesi, bu şöhreti o taraftan aldım, getirdim”.

Açıklama:

Merhum Nasreddin Hoca'mıza atfedilen ünlü ölçüyü hatırlayalım: eşekten düşen yanına gelsin. Hoca efendi, kendisine geçmiş olsun diye gelenler içinde, önce konuya âşina birisini aradı ve bu istekte bulundu. Aynı devrin insanı Mevlâna: "kıyamet ol da kıyameti gör. Herşeyi görmenin şartı budur" demektedir. Bunun anlamı şudur. Gelir dağılımının adaletsizliğinden söz ediyorsan eğer, açlık çekmemiş kişi isen bunu tadamazsın. Dervişin lüks hayat içinde Allahı bulması da bu anlamda çok zordur. Çünkü hedeflenen hayat ile, yaşanılan hayat arasında ilgi bulunmamaktadır.

Bu beyitlerde, hayat süresince ölümden korku ile yaşamak yerine, ölümü ve ölüm sonrasını önceden bilip, hazırlıklı yaşamamanın önemi vurgulanmaktadır.

860.Beyit ve Devamı:

پیش احمد او فصیح و قانتست	پیش تو آن سنگریزه ساکتست
پیش احمد عاشقی دل برده است	پیش تو استون مجد مرده است

"Senin önünde o kırık taşlar susarlar. Fakat Ahmed'in önünde onlar fasih bir hâle gelir, hamdü senada bulunurlar. Senin önünde Mescidin sütunu ölüdür, fakat Ahmed'e karşı gönlünü aldırılmış bir âşıktır".

İçinde insan olmayan bir evin önünde, vakti gelmeden sahur davulu çalan davulcu, birileri çıkar tersler. Vakitsiz çaldığını ve evde kimse bulunmadığını haykırır. Sessizce adamı dinleyen davulcu: sen sözünü bitirdin, şimdi cevabı dinle de şaşırıp kalma... diyerek, hikmetli sözler söyler. Onun anlatacağına göre insanlar câmilere dolar, ibadet eder; paralar harcar Hacca gider... fakat hiç biri: bu evde kimse yok demez. Çünkü, bize göre bir türlü olan varlıklar, başkalarına göre başka türlü olabilir; dağ bize göre cansız ve sağırdır, ama Dâvud'a göre o, usta bir çalgıcı ve bir okuyucudur; demir bize göre sert ve acımasızdır, aynı demir Hz. Dâvud'un elinde mumdur, itâatkârdır.

Peygamberimizin getirdiği İslâm dîninin bize öğrettiğine göre, her türlü eşyada can vardır, hürmete layıktır. Bu yüzden efendimiz, kullandığı eşyaya ve ev hayvanlarına, binitlerine isim vermektedir. Mevlevî terbiyesinde, geceleyin baş konulup yatılan yastık, sabahleyin öpülür ve teşekkürle minnet borcu ödenir. Çünkü yıllarca o, bizim nazımızı ve yükümüzü çekmektedir. Evdeki eşyaya ve hayvanlara selam verme adabı da bu cümledendir.

Mescitteki sütun ifâdesi, “Haninu’l-Ceza” hurma kütüğünün inlemesi olayına gönderme yapmaktadır. Önceleri peygamberimizin dayanarak mescitte konuşmalarını yaptığı bu hurma gövdesi, bilahare minber yapılıncaya, görevden alınmasına üzülmüş, inlemiş ve Efendimizin gelip kendisini sıvazlayarak iltifat etmesi üzerine hoşnud olmuştur. Dünya hayatında etrafımıza bu nazarlara bakmak, bizi bir takım yüce hislere ve sıfatlara ulaştıracaktır.

Altıncı defterin 885-1380.beyitlerinde Bilâl ve Hilâl hikayeleri olarak kısaltabileceğimiz bölümler vardır. Burada yine peygamberimizin isimleri sık sık geçmektedir. “Allah Birdir, Tanrı birdir: Ahad, Ahad” sözlerini, kızgın çöl güneşi altında işkence gördüğü zaman durmadan tekrarlayan, peygamberimizin müezzini olma şerefine erişen Hz. Bilâl el-Habeşi bu beyitlerde söz konusu olmaktadır. Hz. Bilâl’i satın alarak kölelikten kurtaran Sıddîk-i Ekber Ebû Bekr hazretleri de beyitlerde sıkça söz konusu edilmektedir.

1595.Beyitte kısa bir atıf bulunmaktadır. Peygamberimizin, “Ashabi kennücum bi eyyihim iktedeytum ihtedeytum”; dostlarım yıldızlar gibidir, hangisinin ardınca giderseniz, yolunuzu bulursunuz sözüne atıf vardır:

Goft Peygamber ke der bahr-e Humum,

Der Dilâlet dân to Yâranrâ nücum

“Peygamber dedi ki, bil ki karanlıkta yıldızlar nasıl yol gösterirse dostlar da elemeler, sıkıntılar denizinde öyle yol gösterirler”.

Şeyh arayan dervişe, Musâ’nın soyunu arayan tevhit ehline, Ömeri ve adaleti arayana Mevlâna şöyle seslenir:

2067.Beyit

Ko reh-i Peygamber o Ashab-ı u?

Ko nemaz o sohba vo âdâb-u ?...

“Nerede Peygamberle Sahabesinin yolu? Nerede Namaz? Nerede Tesbih? Nerede onların edepleri?...

3289.Beyit

کرد چوپانیش برنا یا صبی

مصطفی فرمود خود که هر نبی

“Mustafa buyurmuştur ki her nebi, gençliğinde, yahut çocukluğunda mutlaka çobanlık etmiştir”. Peygamberimizin hadislerinde de, Kureyşin koyunlarını güttüğünü ifade etmesi bilinmektedir. Mevlânânın belirttiğine göre: “Çobanlık etmeden, o sınavı başarı ile geçirmeden Tanrı, ona âlem başbuğluğunu vermemiştir”.

3549.Beyit

مسترد نحلہ بر قول رسول

گشته باشد همچو سگ قوی را اکول

“Verdiğini geri alan Peygamberin sözüne göre, kendi kusmuğunu yiyen köpek gibi olur. İslâm kaynaklarında, hibeden dönme ve cayma konusunda geçen bu habere göre peygamberimiz, bu huyu tasvip etmemektedir. Önceden düşünüp taşınıp karar veren Müslüman, bir mâzeret olmadıkça hibesinden caymamalıdır.

3572.Beyit ve Devamı

السماح یا أولى النعماء رباح

تا بگفته مصطفی شاح نجاح

انما الخيرات نعم المرتبط

ما نقص مال من الصدقات قط

“Bunun içindir ki o kurtuluş padişahı Mustafa: ey nimet sahipleri, cömertlik kazançtır, kardır demiştir”. “Mal sadakayla (harcamakla, hayra vermekle) katiyyen azalmaz. Hayırlarda bulunmak, malı zayi etmez, aksine kaybolmaktan kurtarır”. Mevlânânın ifadesine göre altın zekatı verildikçe çoşar fazlalaşır”.

4538.Beyit ve Devamı	
نام خود و آن علی مولی نهاد	زین سبب پیغمبر با اجتهاد
ابن عم من علی مولای اوست	گفت هر کو را منم مولا و دوست
پند رقیب زیابت بر کند	کیست مولا آنکه آزادت کند
مؤمنان را زانییا آزادست	چون بازادی نبوت هادیست

“Bu yüzden ictihat sahibi Peygamber, kendine de Mevlâ adını taktı, Ali’ye de. Dedi ki: Ben kimin Mevlası ve dostuysam amcamın oğlu Ali de onun Mevlâsıdır. Mevla kimdir? Seni âzadeden, ayağındaki kulluk prangasını çözüp atan. Hürlük yolunu gösteren peygamberliktir. Mü’minler Peygamberlerden azatlık bulurlar”.

Mevlânanın belirttiğine göre, Peygamberimizin bu sözleri üzerine bazıları: “kâfi değilmiydi ki kendisine muti olduk, kul köle kesildik, bir de daha çocukluktan kurtulamamış zata bizi kul köle yapmada” demişler ve onu kınamışlardır.

Bu beyitler bir takım tarihi olaylara ters ve ispatı mümkün olmayan ifadelerdir. Mevlâna genel hatlarıyla böyle bir tuzağa takılmayan birisi idi. Tarihçilerin, kendisini bu cereyana kaptırmamış olanlarınca ve hadis bilginlerinin tamamınca, ne Gadir-hum olayı denilen olay vuku bulmuş, ne de Efendimiz Hz. Ali’yi bu şekilde ashaba takdim etmiştir.

Altıncı defterdeki atıflar bunlardan ibaret değildir. Satır aralarında: “Ahmed Muhammed, Ahmed’in dîni, Mustafa’nın kendisi...” gibi ifadelere sıkça rastlamaktayız. Ama onları almak, zaten uzamış olan tebliği daha da uzatacaktır.

Son sözler olarak şöyle bir özet yapmak mümkündür:Rûmî bu defterde harp ve sulhün gerçek hedeflerini anlatır. Ebû Talibin İslâm’a girip girmediğine atıfta bulunur. Peygamberimize geniş övgü cümleleri tahsis eder. İslâm’da ruhbanlığın olmadığını söylerken, efendimizin aynı zamanda, sulhu zinde tutmak için harp peygamberi olarak gönderildiğine temasta bulunur. Abdullah b. Um ai Mektum olayını anlatır. Ölmeden evvel ölme fikri ve Hz. Ebû Bekrin, kemalini tamamlamış bir zat oluşunu anlatır. Bazı mucizelere değinilen bu defterde, Efendimizin çobanlığı söz konusu olmaktadır. Cömertlik, infak övülürken, hibe den dönüş beyitlerde yerilir.

MEVLÂNA ve BARIŞ**Prof. Dr. Saime İnal SAVI***

Yirminci yüzyılın sonunda, yirmibirinci yüzyılın eşiğinde teknoloji, pek çok hususta hayatı kolaylaştırmıştır ama insanlığın gerçek kurtuluşu Mevlâna gibi, Yunus gibi ilerlemeyi maneviyatla yapmış olan bilge kişilere dönmededir.

İlmin ve tekniğin en son verilerini öğrenmemiz ve kullanmamız ne kadar derin bir zaruret ise milli varlığımızın üstün ve gerçek tanıdığı manevi kıymetlere de o derece önem vermemiz gerekir.

Milli meziyetlerimizi kuvvetlendirecek, eksiklerimizi tamamlamaya vesile olacak olgun örnekler bulmalıyız. Hayatı boyunca, insanlara el birliği ve gönül beraberliği içinde alçak gönüllü ve hoşgörülü olmayı öğütleyen, bunu şiar edinen Mevlâna'mız etrafında kendisine inananları ruhen yükseltmiştir. Bunu hem örnek yaşantısı, hem de eserleri ile yapmıştır.

İnsanlara sevgiyle yaklaşmak, onları kedi özünden haberdar edip doğru yola sevk etmek Mevlâna'mızın en büyük özelliklerindendi. Ona göre insan, varlığının şuuruna erebildiği, kendini aşabildiği nisbetle insandır. Bunun temel şartı da önce özünü iyice tanımasıdır. Kendinde hak olarak, normal ve tabii gördüğü hususları, başkalarında da aynen kabul etmesidir. İşte barışın özünü oluşturan insan sevgisi ve işte dünya ülkelerinin üzerine titremesi gereken mutluluk ilkesi.

Barış sözcüğü ardında, insanlık kadar eski bir sorun bulunuyor. İnsan, toplumsal bir varlık olarak bir yandan insanlarla birlikte yaşıyor, öte yandan insanlar arası mücadeleye katılıyor. Binlerce yıldır hem birbirleriyle iyi ilişkilerde bulunmuş, hem amansız bir savaş içinde olmuşlar. Mücadele ve savaşlar, bunların olmadığı dönemlerden daha fazla olmalı ki "BARIŞ" sözcüğü sözlüklerde "savaştan ya da dargınlıktan sonra tarafların uzlaşması" biçiminde tanımlanıyor.

* Atatürk Ün. Fen Ed. Fak., Doğu Dilleri ve Edebiyatı Öğretim Üyesi (Emekli)

Peki nedir savaş? Savaş insanlar arasındaki kavganın, milletler düzeyinde büyütülmüş hali olup, toplumların birbirlerine isteklerini kabul ettirmek için zor kullanmalarıdır. Savaş ilke olarak ahlaka aykırı bir hareket olup bunu önlemenin en etkili yolu da insanlara barışçı bir ahlak eğitimi vermek, kuvvete başvurmayı gerektiren halleri ortadan kaldırmaktır. Barışın sağlanmasında eğitimin ve öğretimin yeri çok önemli. İnsanlığın kaderi savaşan bir dünya olmamalıdır. İçgüdüünün yerini akıl, fanatizmin yerini hoşgörü, düşmanlığın yerini sevgi almalıdır. Her gün küçülen dünyamızda 4000 etnik gurup olduğu düşünülürse, biz yetişkinlerin, bu çeşitlilikten fazlaca nasibi olan toplumumuzda, barış içinde yaşamayı öğrenmek zorunda olduğumuz bir gerçektir. Çocukları ve gençleri kültürel farklılıklar konusunda eğitime ve toplumdaki çeşitliliğe saygı duymayı öğretme de son derece önemlidir. İnsanlara çok değer veren Mevlâna, bütün insanlara karşı mütevazî, müşfik ve müsamahakar davranıyordu. Dinlerdeki ayrılığı gidiş yolunda görüyor, gerçeğe erişenin bütün bu kayıtlardan kurtulacağını söylüyordu. Bu yüzden etrafına yalnız müslümanlar değil, diğer din erbabı da toplanmıştı. Çeşitli kayıtlarla bağlananlar, daracık bir daire içinden çıkamayanlar bilgilerini taassup, duygularını kendi gibi düşünmeye karşı düşmanlık haline getirenler, bu üstünlüğü, bu sınırsızlığı anlayamazlar.

Aşkı seç ki diyor Mevlâna, sen de seçilmiş bir insan olarsın. Sana en sağlam fikri aşk verir. O, bu aşk yoluna yönelenlere insanlık sevgisiyle sevenlere, sevilenlere mihrak olmuş, bu ışıkla yol almalarını temine çalışmıştı.

Bu abide insanın bugüne de yetecek manevi mirası elimizdedir. Yeter ki o mirasa sırt çevirmeyelim. Mevlâna anlaşıldıkça insanlığın ona olan ihtiyacı daha da artacaktır. Çağımızın bunalımlarını yenebilecek, barış içinde bir dünya yaratabilecek unsurlar arasında, insanlığın sembolü olan Mevlâna'nın ve onun görüşlerinin yeri şüphesiz çok büyüktür. Ona göre toplum hayatının huzuru ve mutluluğu, insanların birbirlerine sevgi ile yaklaşmalarıyla mümkündür. Bütün kötülüklerin kaynağı insanların birbirlerini sevmemelerinde, birbirlerinden ayrılmalarındadır. İnsanların birbirlerine karşı duydukları şüphe ve kaygı, her yersiz mücadelenin kaynağıdır. Birbirlerinden ayrılan insanlarda bencillik artar, bu artınca da insanlar arasında sevgi ve barış yerine çekişme ve kavga başlar milletler

arasında da bu böyle. Dünya egoizmini yenmek zor, ama ortadan kalkması eğitimle mümkün olabilir. Aslında bu tek yoldur. Neden sadece eğitimsizlik değil, yanlış eğitilmektir. İşte bu nedenle insan kaynaklarını harekete geçirmeliyiz barış için. Mevlâna, bu model insan, hem insanlararası hem de uluslararası ilişkilerde öngörülmesi, onun görüşleri ve düşünceleri, barışa bu denli susadığımız günümüzde, özellikle benimsenmelidir. İnsanlar hiçbir fark gözetmeden bütün insanlara değer vermeli, bütün insanları sevmelidir.

Mevlâna'mızın halkçılığı dinler üstü insani düşüncesinden gelmektedir. O halkı seviyor, halka değer veriyor. Ona göre insan halkla ilgilenmez, halktan şikayet eder ve halkı anlamak için çaba göstermezse insan değildir.

Mevlâna'nın her dinden, her milletten ve her tabakadan insanlardan oluşan geniş bir çevresi vardı. İnsanın gerçek mahiyetini ve değerini onun kadar inanarak veren insan yeryüzüne az gelmiştir. Bütün dinlerin kühünü idrak eden Mevlâna insanlığı, sevgiyi, birliği, barışı müjdelemişti. O dîni hürriyete büyük önem veren, zamanını aşmış bir mütefekkir, bir ahlakçı, bir eğitimci ve bir barış adamıdır. Eğer Mevlâna'nın terennüm ettiği insan sevgisi, hoşgörü anlayışı günümüz devletleri ve ülkelerinin idarecilerini yöneltse idi, barış içinde, savaşların olmadığı ve aç insanların bulunmadığı bir dünyada yaşamamız mümkün olabilirdi. İnsanlarda akıl bütün kötülükler gibi iyiliklerin de kaynağıdır. Onu iyi kullanacak irade, kendi kendisini terbiye edenlerin elinde hassas bir terazi şaşmazlığıyla işler: "Yokluğa sürükleyen değil, doğru yolu gösteren akla uy!" diyor Mevlâna.

Yaşadığı çağdan bu yana bütün insanları etkileme gücünü yitirmeden sürdüren Mevlâna, İslâm dünyasının çağdaş değerler sistemini kuran düşünür ve sanatçılar arasında başta gelenlerden biri, gerçekte birincisidir. Mevlâna'nın imanlı akılcı, fikri hür, alçak gönüllü dost insanı sonsuz aşkı ve sınırsız hoşgörüsü ile insana değer verir, insanı sever. Sevgi sevenlerin bakışlarında değil, aynı şeye ve aynı yere bakmalarındadır. Yaratıcı yaratıcı olduğu, yaratılanı da yaratıcının tecellisi olduğu için severiz, sevmeliyiz. Mevlâna için Tanrı'yı gerçekten sevmek, Tanrı'nın yarattıklarını sevmekle mümkündür.

Günümüz insanı, “O kadar güzelsin ki geçme dur!..” diyeceği bir yaşamın özlemi içinde. Bu yaşamı insanın başka insanlara karşı duyacağı bağlılık, sevgi ve aşk sağlayacaktır. Birbirimizi sevelim varlığımız aşkımızla biçimlensin.

Bizi biz yapan değerlerin çoğunu yitirdik. Eğer barış istiyorsak barışa götüren tedbirleri de beraberinde düşünmemiz icap eder. Bazan anlaşma yolu aramak barışa götürür; bazan da güçlü olduğumuzu hissettirmek, karşıdakini barışa zorlar. Zaruret olmadıkça ikinciye denemeye gerek yok. Bireyin kendi kendini islah ederek sevgiye, hayra, güzele, iyiye ve bilinmeyeni keşfederek bilgiye doğru gidebilmesi özel bir terbiye sistemini gerektirir. Şiddet olaylarının, kötülüklerin, kırgınlıkların kısaca sevgisizliğin alabildiğince yayıldığı günümüzde bu sistemin kurulabilmesinde Mevlâna’dan alacağımız çok kıymetli dersler ve öğreneceğimiz hikmetler vardır. Geçmişten habersiz, geleneklere saygısız, yıktıkları şeylerin ne olduğunu kavrayamamış kimseleri biz yetiştirmedik mi? Bugünden biz hiç mi sorumlu değiliz? Dünyamızdaki hızlı değişim sürecine uyum sağlayabilmek ama bu arada tarihten ve kişisel görgülerden ders alarak, insanca hislere saygı göstererek yaşamak zorundayız. İnsanlarımızın böyle onurlu bir sorumluluğu zevkle üstleneceklerinden şüphe yok. Bunu “Bir şeyler yapmalıyım” anlayışıyla ve heyecanla, inanarak yürüteceklerdir. Bilimin insana kazandırdığı yeni kudretleri emniyetle kullanabilmemiz yeni ve barışçı bir ahlak telakkisinin doğması ile mümkündür. Birlikten, beraberlikten kısaca barıştan yoksun bir dünya değerden de yoksundur.

Zamanımız insanı, yaşamakta olduğu maddi ve manevi keşmekeşler, ümitsizlikler, yalnızlıklar ve çaresizliklerin artmasından sorumludur ve yetişen yeni nesil için geçmişin yani bilinmezlerin kapısını aralamakta ona düşer. Teknoloji, insanlığa rahat bir hayat yaşatma parolası altında kamufle edilen hakim olma, hakim olmak için gerekirse yok etme anlayışını taşırса yarar değil zarar verir. İnsanın o üstün o asli vasıflarına saygı gösteren bir zihniyet olmadıkça bilimsel teknik tehlike getirir. Bu tehlikeyi önlemek eğitim sorunudur. Nasıl ki barışın gerçekleşmesi bir eğitim sorunudur. Önce dünya barışını bozan unsurları görelim. Nedir bunlar: Fanatizm, ırkçılık, emperyalizm ve mikro milliyetçilik. Bunlar değil mi Mevlâna’mızın sekiz asır önce dile getirdiği. Biz sekiz asır önce uyarılmışız

ama hala o sorunları yaşıyoruz. Sorunlar saptanmış ama bilme saptama tek başına yeterli mi? Bilgiler kullanılabildiği yani uygulanabildiği sürece değer taşır. Öyle ise eksiklikler uygulamadan daha doğru deyimle uygulayamamaktan doğmaktadır.

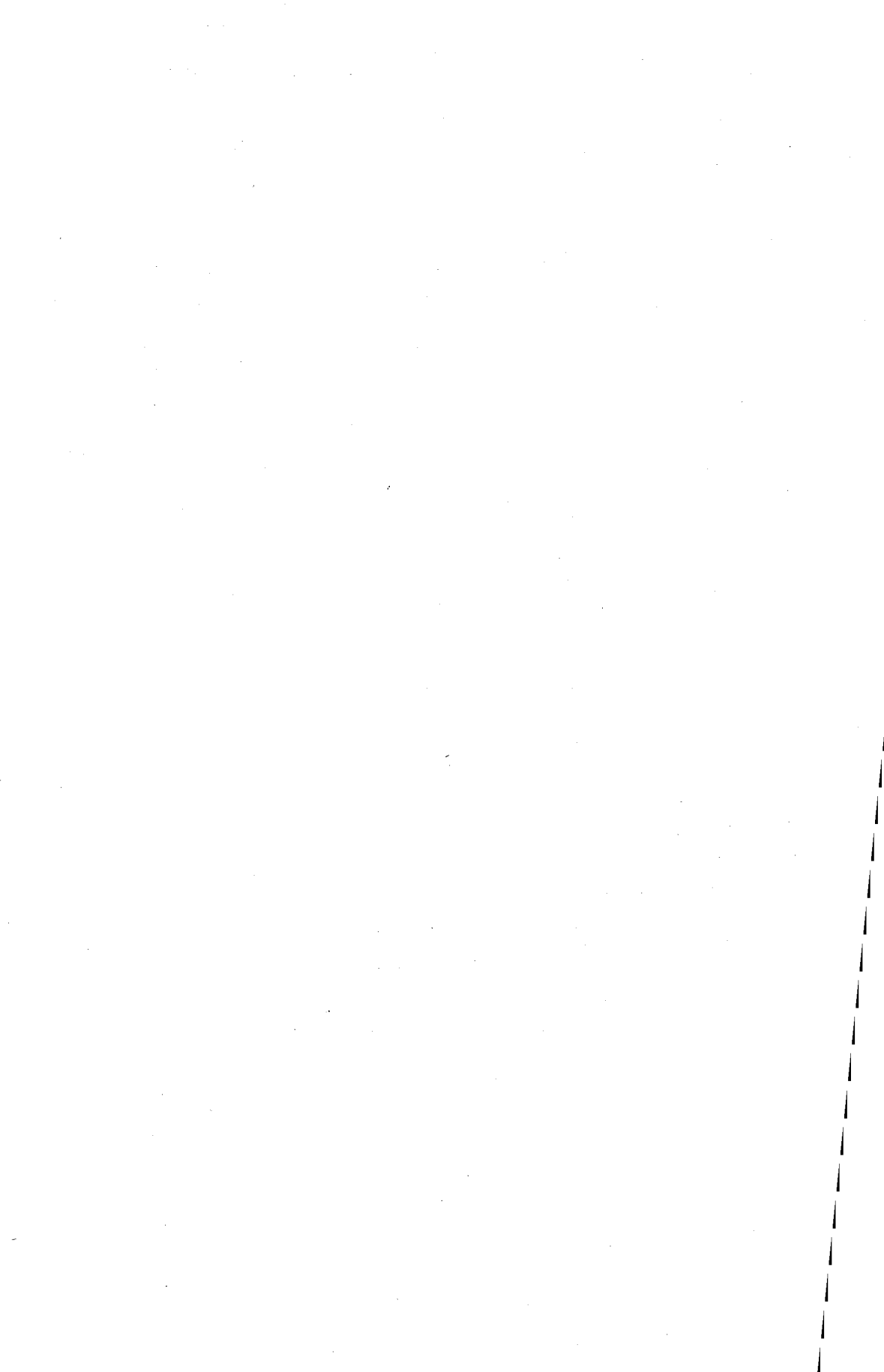
Ben bugün burada tüm dinleyenlerimizi, özlenen hedefe, barışa bir adım atmak üzere, insanları kendi manevi varlıkları içine davet edip anlaşmaya, huzura, barışa iten o yüce ruh mimarına, Mevlâna'mıza kulak vermeye davet ediyor ve huzurlarınızdan onların sözleriyle ayrılıyorum:

“Tanrı’dan sevecek bir yar istiyorsan, yar ile kaynaş!

Sevgiden bir fayda bekliyorsan, sevgili ile anlaş

Ay ile vuslat istiyorsan, geceden kaçma

Gülün, gülsuyunun hatırı için dikenlerle uyuş

HAZRET-İ MEVLÂNA'DA PEYGAMBER SEVGİSİ*

Şefik Can**

Bu konu insanın tuhafına gidebilir. Yalnız Mevlâna değil bütün veliler ve bütün müminler elbette alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimizi severler. Hatta sadece kendi Peygamberimizi değil bütün peygamberleri severler, onlara saygı gösterirler. Nitekim vaktiyle Viyana Muhasarasında Müslüman olan papaz Hazret-i İsa'ya küftüğü için öldürüldü. Bizler Kur'ân-ı Kerim'de beyan buyurulduğu üzere bazılarını üstün görmekle beraber, vazifeleri bakımından bütün peygamberleri birbirlerinden farklı görmeyiz. Görmeyiz ama elbette kendi Peygamberimizi daha çok severiz. Hatta yalnız biz değil, çeşitli milletlerin yetiştirdiği hakikati seven bilginler, medeniyet ve uygarlık tarihinde iz bırakan büyük insanları sayarken Hazret-i Muhammed'i ihmal etmezler. Senelerce evvel İstanbul Üniversitesinde "Kölelik ve Köleliğin Tarihi" konusu üzerinde konferans vermek için davet edilen Cambridge Üniversitesi profesörlerinden biri aynen şöyle söylemişti. "Bütün dünyada kölelik resmen kaldırılınca kadar (1815'te Viyana Bildirisi ile) hiçbir filozof, hiçbir mütefekkir hatta hiçbir peygamber Hazret-i Muhammed kadar kölelerin de insan olduğunu, onların da hür insanlar gibi yaşama hakkı bulunduğunu söylememiştir. Aristo'nun, Eflatun'un eserlerinde köleleri insan sayma fikri yoktur. Onların hür insanlara hizmet etmeleri için iri kemikli yaratıldıklarından bahsedilir." Peygamber Efendimiz: "Kölelerinize de kendi yediklerinizden yediriniz. Onlar da insandır" buyurmuştur. Köle azad etmek en büyük sevap sayılmıştır. (Hazret-i Ömer'in deveye kölesiyle nöbetleşe binmesi) Bugün bütün dünyada insan hakları en başta gelen bir problem sayılmaktadır. 15 asır önce Peygamber Efendimiz bu mesele ile meşgul olmuştur.

* Bu bildiri sayın Şefik CAN'ın yaşlılık ve hastalık nedeniyle konferansa katılamamasından dolayı, S.Ü. Fen Edb. Fak. Fars Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Görevlilerinden Nuri ŞİMŞEKLER tarafından okunmuştur.

** Emekli Albay, Araştırmacı, yazar.

Bu yüzdendir ki Müslüman olmadıkları halde hakkı, hakikatı seven İngiliz mütefekkeri Carlyle, Alman şairi Göthe gibi büyük insanlar Hazret-i Muhammed'e gönül vermişlerdir İnsan olarak Hazret-i Muhammed'e karşı duydukları hayranlığı eserlerinde belirtmişlerdir. Michael H. Hart'ın yazdığı ve Sabah gazetesinin bir iki sene önce yayınladığı "En Etkin 100" adlı kitapta insanlık tarihinin en etkili kişisi olarak en başta, 1 numarada Hazret-i İsa'ya yahut Karl Marx'a değil Hazret-i Muhammed'e yer vermiştir.

Başka milletlerin en büyük insan olarak hayran oldukları Hazret-i Muhammed'i bizler, O'nun getirdiği dine bağlı olduğumuz için daha çok severiz. Bu yüzdendir ki, asırlardan beri gelen İslâm şairlerinin Peygamber Efendimiz hakkında yazdıkları na'atler ciltler doldurur. Peygamber sevgisine dair Buhari-i Şerif'teki bir hadiste "Her ümmet kendi peygamberini daha çok sever." diye buyurulmaktadır.

Şu halde Hazret-i Mevlâna'da peygamber sevgisi ne demek? Hazret-i Mevlâna, yalnız büyük bir veli değil aynı zamanda eşsiz bir şairdir. Herhangi bir konu üzerinde şiir söylerken, Hazret-i Peygamberi hatırladığı zaman, söylediği beyitler arasında –benzetmede hata olmasın- "bir koyun sürüsü içinde koçlar gibi" fark edilir. Beyitler arasında Peygamber sözü geçince Mevlâna'nın söylediği beyitler çok heyecanlıdır, çok sıcaktır. Hazret-i Mevlâna'nın dudaklarından dökülen o beyitler Hazret-i Muhammed'in nuru ile nurlanır da, göz kamaştırır, insanı mest eder. Mesela, Divan-ı Kebir'in I.cildinin 463 numaralı gazeline Mevlâna ilâhî aşkı terennüm ederken bir fırsatını buluyor ve Peygamber Efendimizi hatırlıyor. Bu şiirin baş tarafından birkaç beytinin tercümesini arz edeyim:

- ◆ Her an sağdan, soldan ilâhî aşkın sesi geliyor. Bu sesin etkisi ile biz, göklere doğru yükseliyoruz. Kimde bizi seyretmek isteği ve kabiliyeti var?
- ◆ Zaten biz bu dünyaya gelmeden önce gökyüzünde idik, meleklerin dostu idik. Bizim esas yurdumuz orasıdır. Sonunda yine oraya gideriz.

- ◆ Aslında biz, gökten de yüceyiz, meleklerden de üstünüz. Bizim konak yerimiz O'nun yanı olunca, neden biz gökleri de melekleri de gerilerde bırakmayalım?
- ◆ Tertemiz inci, ilâhî cevher nerede? Kirli toprak dünyası nerede? Şerefınızı düşünmeden, bu alçak aleme geldiniz, kondunuz. Haydi eşyanızı toplayın, yükünüzü bağlayın. Bu yer bizim yerimiz değildir, buradan göçelim.
- ◆ Genç baht, bizim dostumuz, can bağışlamak işimiz, meşguliyetimiz. Bizim aşk kervanımızın başında da cihânın varlığı ile övüldüğü Hazret-i Mustafa var.
- ◆ Mustafa Aleyhisselam öyle büyük bir varlıktır ki, ay O'nun mübarek yüzünü görmeye dayanamadı, bölündü ve O'nun niyazkar bir kölesi iken bu talihe kavuştu.
- ◆ Bahar mevsiminde esen şu rüzgarın hoş kokusu, O'nun mübarek saçlarının bölümünden geliyor. Hayalin bu parıltısı, bu şa'saası da kuşluk vaktindeki güneşin parıltısını andıran O'nun güzelliğindedir.

Yirmi beyitten ibaret olan bu şiirinde Hazret-i Mevlâna Peygaberimizi hatırlamış ve O'nun sevgisi ile yukarıda arz ettiğim 3 beyti söylemiştir. Şiirler söylerken Hazret-i Peygamber Efendimizi bazen Ahmed Aleyhisselam, bazen Muhammed (S.A.V.), bazen de Mustafa ism-i şerifi ile yad eder. Divan-ı Kebir'in çeşitli kafiyelerinde 137 gazelinde Peygamber Efendimiz hakkında çok güzel beyitler söylemiştir. Bilindiği gibi her velinin kendine göre bir özelliği vardır. Mevlâna hep sevgi, Hakk sevgisi üzerinde durmuş, insanı da Hakk'ın tecellisine en çok mazhar olan üstün bir varlık olarak gördüğü için sevmiştir ve sevgisinin üstünlüğünden ötürü insanın hatalarına da müsamaha gözü ile bakmıştır. Peygamber Efendimize gelince, "Habibullah" Allah'ın sevgilisi olan kamil insanların da kamil insanı sayılan aziz Peygamberimizi Hazret-i Mevlâna'nın nasıl sevdiğini bu yönden de görmek gerek. Mevlâna'nın "Ben yaşadığım müddetçe, Kur'an'ın kuluyum, kölesiyim. Ben Hazret-i Muhammed'in ayağını bastığı yerin toprağıyım." diye Peygamber sevgisini belirten rubaileri de mevcuttur.

Dikkat buyurulursa bahsettiğim beyitler, diğer şairler gibi sadece Peygamberimizi düşünerek yazdığı na'lar değildir. Divan-ı Kebir'deki binlerce gazeli arasında yeri gelince Peygamber Efendimizi hatırladığı, sevgisini, saygısını açığa vurduğu beyitlerdir. Mevlâna'nın da diğer divan şairleri gibi yalnız Peygamberimize karşı duyduğu sevgiyi belirten birkaç na'ti de vardır. Diğer şairler na'tleri dışında yazdıkları gazelerde Peygamberimizi hatırlamazlarken Mevlâna bu usulden ayrılmış, başka konular hakkında beyitler söylerken Peygamber Efendimizi sık sık hatırlamıştır. Bunlardan da birkaç örnek arz etmek istiyorum. Divan-ı Kebir'in II.cildinin 901 numaralı gazeline:

- ◆ Gönül ile aşk, Ahmed Aleyhisselam ile Hazret-i Ebû Bekir gibi mağara dostu olmuşlardır. İki mağara dostunun adları iki, canları bir olursa bundan ne çıkar.

Divan-ı Kebir'in 3.cildinin 1137 numaralı gazeline

- ◆ Hazret-i Muhammed'in nuru milyonlarca parçaya ayrıldı da, uçtan uca iki dünyayı kapladı.
- ◆ Peygamber Efendimiz o nurun (parıltısındaki) şimşek gibi çakınca küfür perdeleri yırtılır da binlerce kişi, binlerce rahip zünnarlarını koparıverirler.

Cild 2 No 882:

- ◆ Küfür karalar giyindi çünkü Hazret-i Muhammed'in nuru geldi. Ölümsüzlük davulunu çaldılar, ebedi saltanat devri geldi.
- ◆ Yeryüzü yemyeşil oldu. Gökyüzü hasedinden yenini yakasını yırttı. Ay ikiye bölündü ve dünyaya ruh geldi, canlandı.
- ◆ Dün gece gökyüzündeki sayısız yıldızlardan müthiş bir gürülü duyuldu. Çünkü yıldızı kutlulardan kutlusuz eşsiz bir yıldız yeryüzüne inmişti.

Divan-ı Kebir'de bu beyitleri söyleyen Mevlâna, Mesnevî'de bu konu üzerinde çok durur. 4.cilt Mesnevî'nin 3844-3846. beyitleri şöyledir.

- ◆ Hazret-i Muhammed'in sureti bir duvarın yüzüne vursa, duvarın gönlünden gönül kanı damlar.
- ◆ O'nun mübarek sureti duvara öyle kutlu gelir ki, duvar bile hemen iki yüzlülükten kurtulur.
- ◆ Temiz ve pak kişilerin bir yüzlü oluşlarına karşı, duvarın iki yüzlü oluşu onun için ayıptır.

Mesnevî'nin 6. cildinde 167. beyitle başlayan beyitlerde aynen şöyle buyurur:

- ◆ Hazret-i Muhammed, bu dünyada da şefaatçidir, o dünyada da... Bu dünya din dünyasıdır. O dünya ise cennetler dünyasıdır.
- ◆ Bu dünyada onlara yol gösterir. O dünyada ise ay gibi olan yüzünü gösterir.
- ◆ O'nun gizli ve aşıkâr adetleri: “Ya Rabbi, ümmetime doğru yolu göster, onlar gerçekten de bilmiyorlar.” diye duâ etmekte.
- ◆ O'nun mübarek nefesi ile iki kapı da açılmıştır. İki dünyada da duâsı kabul edilmiştir.
- ◆ O'na benzer birisi ne gelmiştir, ne de gelecektir.
- ◆ O mübarek ruhuna, kutlu gelişine, evladının zamanına da yüzbinlerce salat ü selam olsun.

Aynı cildin 816.beyti ise şöyledir:

- ◆ Hazret-i Peygamber Efendimizin sözlerinin hepsi de hakikat denizinin incileridir, çünkü O'nun mübarek gönlü, hakikat denizi ile birleşmiştir.

Mesnevî'nin 3.cildinde 3110 numaralı beyitle başlayan bölümde Peygamber Efendimize ait bir iki mucizeyi Hazret-i Mevlâna'nın nasıl coşkunlukla anlattığını görelim:

- ◆ Malik oğlu Enes'ten rivayet edilmiştir. Bir kimse ona misafirlige gitmişti.

- ◆ O misafir hikaye etmiştir ki, Enes Hazretleri, yemekten sonra peşkirinin sararmış, solmuş, kirlenmiş olduğunu gördü.
- ◆ Hizmetçi kıza: “Şu kirli ve bulaşık peşkiri bir an için olsun tandıra atıver.” dedi.
- ◆ O anlayışlı kız, hemen peşkiri ateşle dolu tandıra attı.
- ◆ Misafirlerin hepsi, bu işe şaşılar, peşkirden dumanlar çıkacağını, yanıp kül olacağını bekliyordı.
- ◆ Bir müddet sonra hizmetçi kız, kirlerden temizlenmiş, beyazlaşmış peşkiri tandırdan çıkardı.
- ◆ Orada bulunanlar, “Ey Aziz Sahabi” dediler. “Bu peşkiri nasıl oldu da ateş yakmadı, üstelik bir de temizledi?”
- ◆ Enes Hazretleri buyurdu ki; “Mustafa (SAV) bu peşkire çok defa elini, ağzını sildi de ondan.”
- ◆ Ey ateşten ve azabdan korkan gönül, öyle bir el, öyle bir dudak sahibine yaklaş.
- ◆ O mübarek el ve ağız, peşkir gibi cansız bir şeye böyle bir yücelik böyle bir şeref verirse, bir aşığın ruhuna neler verir? Ne feyizlerde bulunur.

Aynı Mesnevî cildinin 3130 numaralı beyitle başlayan bölümünde, Mevlâna, Peygamber Efendimizin bir mucizesini şöyle anlatır.

- ◆ Çölde bir Arap kervanı susuz kalmıştı. Yağmursuzluktan su tulumları kurumuştu.
- ◆ Çölün ortasında kalmışlar ve susuzluktan öleceklerini anlamışlardı.
- ◆ Ansızın, iki dünyada da darda kalanların yardımına koşan Hazret-i Mustafa Efendimiz, onlara yardım etmek için teşrif buyurdu.
- ◆ Orada pek kalabalık bir kervan gördü. Kervan halkı o uzun yolda kızgın kum üstünde kalmıştı.
- ◆ Develerin susuzluktan dilleri sarkmıştı. Halk kumların üstünde öteye beriye dağılmıştı.

- ◆ Resulullah onlara acıdı ve buyurdu ki: “Haydi, çabuk kalkın, bir kaçınız şu kum tepesine doğru koşun.”
- ◆ “Orada siyah bir köle, bir zenci var. Devesine binmiş efendisine tulumla su götürüyor.”
- ◆ “O köleyi, devesi ile beraber, istese de istemese de alın, benim yanıma getirin...”
- ◆ O su arayıcılar kum tepesine doğru gittiler, biraz sonra Peygamber Efendimizin haber verdiği zenciye gördüler.
- ◆ Siyah bir köle, bir deveye binmiş gidiyordu. Efendisine su ile dolu bir tulum götürüyordu.
- ◆ Ona: “İnsanların övücü ve kainatın hayırlısı Hazret-i Peygamber, şurada, seni istiyor.” dediler.
- ◆ Köle: “O kimdir? Ben onu tanımıyorum.” dedi. “O ay yüzlü, şeker huylu Peygamberdir.” dediler.
- ◆ Peygamberimizin bütün iyi huylarını mümkün olduğu kadar anlattılar. Zenci “O galiba bahsedilen sihirbaz, şair olacak.”
- ◆ “Duyduğuma göre, sihir yaparak halkın bir kısmını kendine bağlamış. Ben onun yanına bir arşın kadar bile yaklaşmam.” dedi.
- ◆ Bunun üzerine köleyi ve deveyi çeke çeke kervanın bulunduğu yere götürmeye başladılar. O sövüp sayıyor, bağırıp çağırıyordu.
- ◆ Onu Aziz Peygamberimizin yanına getirdiler. Peygamber Efendimiz “Onun tulumundaki sudan için ve kırbalarınızı doldurun.” diye buyurdu.
- ◆ Hepsi, o tulumdan su aldılar, develere varıncaya kadar herkes o sudan içti.
- ◆ Herkes kırbasını o tulumdan doldurdu. Gökyüzündeki bulut bile bu mucizeye gıpta etti, şaşıtı kaldı.
- ◆ Bunu kim görmüştür ki, bir tulumdan bunca cehennem yanışı soğusun, susuzluğunu gidersin?

- ◆ Kim görmüştür ki, bir tek tulumdan bunca kırba, ağzına kadar dolsun?
- ◆ Kervan halkı Peygamber Efendimizin mucizesine hayran oldular da “Ey lutuf ve ihsanı deniz kadar geniş olan Hazret-i Muhammed, bu hal nedir?” dediler.
- ◆ Küçük bir tulumu, mucizene perde ederek hem Arabı, hem Kürdü suya garkettin.” diyorlardı.
- ◆ Hazret-i Peygamber buyurdu ki: “Ey köle, senin suyundan aldılar diye şikayete başlayıp, iyi kötü söylenmemen için, su tulumuna bak. O boşalmamış, dopdolu.”
- ◆ O siyah köle Peygamberin mucizesi karşısında şaşırıp kaldı. Mekansızlık aleminden onun gönlüne iman geldi.
- ◆ Köle, gökten bir çeşmenin aktığını gördü. Onun tulumu, gökten gelen ilâhî feyzin coşkunluğuna örtü olmuştu.
- ◆ Gözlerinin önünden bütün gaflet perdeleri yırtıldı, sıyrıldı da o, gayb aleminin çeşmesini apaçık gördü.
- ◆ O anda kölenin gözleri yaşlarla doldu. Efendisini de, yurdunu da unuttu, gitti.
- ◆ Elsiz, ayaksız kaldı. Allah, onun canına tatlı bir titreme saldı. Kendini kaybetti.
- ◆ Hazret-i Peygamber, tekrar işini, vazifesini yapsın diye onu kendine getirdi. “Ey faydalar elde eden köle, kendine gel de, yola düş, susuzlara suyunu götür.” diye buyurdu.
- ◆ “Şimdi, hayret zamanı, şaşkınlık zamanı değil, asıl seni şaşırtacak hal, ilerde karşına çıkacak... Sen hemen yola düş, hızla gitmeye bak.”
- ◆ Köle Hazret-i Mustafa'nın ellerine yüzünü sürdü, o mübarek eller, aşıkçasına öptü, öptü.
- ◆ Resulullah, mübarek elini onun yüzüne sürdü ve onu ebedi saadete eriştirdi.

- ◆ O zenci, o Habeşi köle, beyazlandı. Gece gibi simsiyah olan yüzü, ayın ondördü gibi aydınlandı, gündüz gibi nurlandı.
- ◆ O siyah köle güzellikte ve olgunlukta Hazret-i Yusuf gibi oldu. Ona “Haydi, köyüne git de hali anlat. Haber ver.” diye buyurdu.
- ◆ Köle elsiz, ayaksız bir hale gelmiş, mest olmuştu. Gidiyordu ama elini ayağından ayırt edemiyordu.
- ◆ Kervandan ayrıldı. İki dolu tulumla efendisinin yanına geldi.
- ◆ Efendisi, onu, uzaktan beyazlamış görünce, şaşırıldı. Şaşkınlığından o köyün halkını çağırdı.
- ◆ “Bu su tulumu, bizim tulumumuz.” dedi. “Deve de bizim devemiz. Fakat zenci yüzlü köle nereye gitti?”
- ◆ “Bu uzaklardan gelen bir ay ki, yüzünün nuru, gündüzün ışığına vuruyor, onu aydınlatıyor.”
- ◆ “Bizim köle nerede? Yolu mu şaşırıldı? Yoksa onu bir kurt mu yedi?”
- ◆ Köle karşısına gelince, Ona “Sen kimsin?” diye sordu. “Bir Yemenli misin? Yoksa Türk müsün?”
- ◆ “Kölem nerede? Onu ne yaptın? Doğru söyle, hileye kalkma...”
- ◆ Köle dedi ki: “Senin köleni öldürmüş olsaydım, kendi ayağımla kanımı döktürmek için sana nasıl gelebilirdim?”
- ◆ Efendi: “Peki, benim kölem nerede?” diye sordu. Köle: “İşte, burada, Senin kölen benim.” dedi. “Allah’ın lütuf eli, benim yüzümü ağarttı, parlattı.”
- ◆ Efendi: “Hey” dedi, “Sen ne söylüyorsun? Kölem nerede? Doğru söylemekten başka çaren yok, yokse benim elimden kurtulamazsın.”
- ◆ Köle dedi ki: “Senin o köle ile aranda geçen sırları sana bir bir anlatayım, hepsini söyleyeyim.”
- ◆ “Beni satın aldığın andan şimdiye kadar aramızda geçenleri sana anlatayım.”

- ◆ “Bilesin ki ben oyum, her ne kadar, gece gibi kapkara olan bedenimden parlak göz kamaştırıcı bir sabah doğmuşsa da, ben ruhi varlığımla aynı köleyim.”
- ◆ “Bedenimin rengi değişti ama tertemiz olan ruhun ne rengi vardır, ne unsurlara bağlıdır, ne de toprağa mensuptur.”

Divan-ı Kebir’in 3.cildinin 1135 numaralı şiirinde:

- ◆ Kılıçlar üzerine zirhsiz çırpıplak atılan sahabe Muhammed Muhtar’ın sunduğu iman şarabı ile mest olmuşlar, kendilerinden geçmişlerdi.
- ◆ Hayır, bu söz yanlış oldu. Hazret-i Muhammed saki değildi. İlâhî şarap ile dolu bir kadehti. İyi kişilere sakilik eden de Cenab-ı Hakk’tı.

Keza Divan-ı Kebir’in 2.cildinin 792 numaralı gazelinde de:

- ◆ Hazret-i Ahmed’in nuru, dünyada ne bir ateşe tapan bırakır, ne de bir Yahudi. O’nun devletinin gölgesi herkesin, bütün insanların üzerine düşsün, onları aydınlatsın.
- ◆ Yolunu kaybeden insanların hepsini de imansızlık çölünden alırlar, yola getirirler. Hazret-i Mustafa sonsuzluğa kadar Hakk yolunun kılavuzu olsun.

Divan-ı Kebir’in 1.cildinin 490 numaralı şiirinde:

- ◆ Dünya ve dünyanın işleri, baştan başa havadan ibaret. İyi kötü yapılan işlerin karşılığı havaya gider.
- ◆ Fakat Hazret-i Muhammed’in getirdiği dine bak. Hicretten 650 yıl geçmiş, o hala durmada... Ne sağlam yapı! Ebû Leheb ve ona benzeyenlerin hiçbir şeyini göremezsin. Ancak ibret almak için hikayeleri anlatılır.

Divan-ı Kebir’de Peygamberimiz hakkında bu beyitleri söyleyen Hazret-i Mevlâna Mesnevî’nin 3.cildinde 1197 numaralı beyitle şu beyitle başlayan bölümünde aynı duyguları daha geniş olarak söylemiştir

- ◆ Allah'ın lütfu, Muhammed Mustafa Aleyhisselam'a vadetmişti ki: Sen ölsen de, Kur'an ve İslâm dîni ölmez.
- ◆ Senin Kitabını, senin mucizeni, ben yüceltirim. Kur'an'a bir şey katmaya, Kur'an'dan bir şey eksiltmeye ben engel olurum.
- ◆ Ben, seni iki dünyada da korurum. Sözlerini kınayanları terk eder onları hor ve hakir bir hale koyarım.
- ◆ Kimsenin Kur'an'a bir harf ilave etmeye ve bir harf eksiltmeye gücü yetmeyecektir. Sen benden daha iyi bir koruyucu arama.
- ◆ Senin şeref ve şanını günden güne artırırım. Senin adını altın ve gümüş üstüne bastırırım.
- ◆ Senin için mescitler, minberler ve mihrablar yaptırırım. Sevgi yüzünden sana öyle lütuflarda bulunurum ki, senin kahrın benim kahrım olur, yani senin sevdiğin benim sevdiğim olur, senin sevmediğin de benim sevmediğim sayılır.
- ◆ Şimdi, senin adını, korkudan gizli anıyorlar. Namaz vakti gelince gizli namaz kıyıyorlar.
- ◆ Lanetlenmiş müşriklerin korkusundan, dînin yer altında gizleniyor.
- ◆ Ben ufukları minarelerle dolduracağım. Onların üstünden senin şerefli adını insanlara duyuracağım. Sana asi olanların iki gözünü kör edeceğim.
- ◆ Kulların şehirler alacaklar, mevkiler bulacaklar, senin dînin yerden göklere kadar bütün dünyayı kaplayacaktır.
- ◆ Ey Mustafa, sen, dînin hükmünü kaybedip ortadan kalkacağından korkma. Biz onu kıyamete kadar Bâkî kılacağız.
- ◆ Senin dînine kasdedenler, senin Kur'an ve Hadislerine el uzatamayacaklardır. Ey Peygamberlerin şahı, için rahat olarak mübarek bir uyku ile uyu.
- ◆ Sen, mezarında uyuyor gibisin, fakat nurun göklere vurmuş, seninle savaşa girişecekler için, savaşa hazırlanmış.

- ◆ Felsefecinin din aleyhinde söylediği sözleri, senin yay gibi olan nurun, oklar yağdırır, onu susturur.
- ◆ Cenab-ı Hakk vadettiğini, hatta, daha fazlasını yaptı. Hazret-i Peygamber mübarek hücrelerinde uyudu, fakat bahtı ve ikbali uyumadı.

Mevlâna bu beyitleri yedi asır önce söylemiş. Onun yaşadığı zamanlarda İslâm memleketleri önce Haçlılar tarafından yakılmış, yıkılmış, sonra doğudan gelen Moğollar da vahşi kurtlar gibi saldırmışlardır. Camileri yakmışlar, Müslümanları kılıçtan geçirmişlerdi. Dikkat edilirse en buhranlı zamanlarda bile Mevlâna bedbin, yani karamsar değil. “Mahvolduk!” demiyor İslâm’ın sonsuza kadar yaşayacağından bahsediyor. Bu görüşten ders almamız gerekir.

Bugün de, İslâm’ın ilerlemesini çekemeyen Batılılar şu veya bu şekilde İslâm’ı baltalamak istemektedirler. İslâm’ın kalesi olan yurdumuzu da çökertmek arzusu ile içimize kurt düşürmekte, bölücü örgütleri beslemektedirler. Bizi birbirimize düşürerek, güzel Anadolu’muzu parçalamak için harekete geçmişlerdir. İslâm düşmanı olan Batılılar, Cezayir’de, Afganistan’da Müslümanları birbirine kırdırmaktadırlar. Bosnalılar Müslüman olmasalardı da Hristiyan olsalardı insan haklarından dem vuran Avrupa milletlerinin gözü önünde zulme, işkenceye uğrarlar mıydı? Bütün dünyanın gözü önünde televizyonlarda görülen Müslüman Filistinliler, senelerce Yahudilerin zulmüne, işkencesine marûz kalır mıydı?

Aziz Peygamber Efendimiz, kendi ümmetini “ümmet-i mazlume” ezilen, zulüm gören ümmet olarak tavsif buyurmuşlardır. Böylece her devirde Ebû Cehillerin bulunacağını, her yerde Müslümanların zulüm görecelerini, ezileceklerini, hor görüleceklerini, yılmayacaklarını haber verdi. Müslümanların zulme, işkenceye sabırla dayanacaklarını fakat sonunda Hazret-i Muhammed’in getirdiği dînin sonsuza kadar yaşayacağını müjdeledi.

MEVLÂNÂ'DA ESTETİK

Prof. Dr. İsmail YAKIT*

I-Estetik Nedir?

Batı dillerinde “*ésthétique* (fr.), *aesthetics* (ing.), *aesthetik* (alm.)” şeklinde ifade edilen bu terim, Latince “*aesthetica*”dan gelmedir. Latince’ye de Grekçe “*aisthetikos* (=aisthânestai)’dan geçen bu kelime duymak, duyulamak, duyumla algılamak anlamındadır. Bu terim ilk defa bu şekliyle Alman düşünürü Baumgarten tarafından ortaya atılmıştır. (*Nouveau Dictionnaire Etimologique*, Paris 1971, s.278)

Eski Türkçemizde “ilm-i bedâyî, ilm-i his, ilm-i hüsn” vs şeklinde ifade edilen estetik, felsefi bir mevzu olarak çok eski zamanlardan beri, insanlığın düşünce alanında varolagelmıştır. Gerek tabiatta ve gerekse sanatta güzel olanın hangi şartlara tabi olduğu, herkes için objektif bir güzellik var mıdır? Yoksa güzellik, herkese göre midir, yani subjektif midir? Gibi soruların araştırılmasından ibarettir. Şimdiye kadar cevabı verilmeyen “estetik” ile ilgili soru ise: Bir şey güzel olduğu için mi biz ona güzel deriz, yoksa biz güzel dediğimiz için mi o şey güzeldir? Sorusudur. (Robert, 623; *Lügatçe-i Felsefe*, 243; Keklik (N.), *Fels. İlkeleri*, 268)

Şurası muhakkaktır ki, ahlak disiplinde “iyi” kavramı, mantıkta “doğru” kavramı ne ise, estetikde “güzel” kavramı odur. Şu halde estetik, güzeli kendine konu edinmektedir. Kelime itibariyle de “duyumlama” anlamına gelen bu kavram, duyularımıza hoş gelen, duyumla algıladığımız güzel nesnelere için kullanılır. Nitekim Türkçemizde de “güzel” kelimesi “körk”, “güzel olan” ise “Körklüg” (*Divan-ı Lügati't-Türk*, I/359-19) kelimesiyle karşılanmaktadır. “Körk” görk şeklinde telaffuz edilmiştir. O da “göz” anlamına gelen “köz”den ve nihayet isim yapma eki kullanılarak “közel=güzel” olmuştur.

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

Güzelin “göz”den gelmesi acaba göze hitabeden bir nesne olmasından mı, yoksa gözüün bütün güzelliklerini üzerinde toplamasından mıdır? Kutadgubilig’de şöyle denmektedir:

“Aklın güzelliği dil, dilin güzelliği sözdür.

İnsanın Güzelliği yüz, yüzün güzelliği gözdür.” (S.42 b.274)

Görüldüğü gibi göz, bütün güzellikleri üzerinde toplamaktadır. Sadece maddi olan göz mü estetikte söz konusu ediliyor şeklinde bir soru aklımıza gelebilir. Hayır, fizik ötesi bir güzellik için de başka bir gözden bahsedilmektedir. “Köngül gözi” yani “gönül gözü” veya “kalb gözü” (Kudadgubilig, s.565 b.5691) deyiimi de manevi güzellikler için kullanılır. “Körk”den bir başka kelime daha türetilmiştir: “Görkem=Yüce olan”. Şu halde güzel ve yüce birbirini tamamlamaktadır. “Güzel” ile “yüce” olanın aynı kökten türemiş kelimelerle ifade edilmesi, bize yüce olanın güzel, güzel olanın da yüce olabileceğinin açıklamaktadır. Yücenin de estetik bir değer olabileceğinin düşünce tarihinde ele alınması için Batı’nın İmmanuel Kant’ı beklemesi gerekmektedir. Kaldı ki Türk dünyası Türkçe ile nelerin düşünülebileceğini bu örnekle göstermektedir. (Hacıeminoğlu (N.), *Türk Dilinde Fiiller*, s.31, 44 (Kömek) Krş. Aykut (H), *Türk-İslâm Estetiği Üzerine Bir Deneme*, s.66-68)

Estetik, çoğu kez sanat felsefesi olarak da târif edilmektedir. Oysa ki sanat felsefesi ile estetik arasında fark vardır. Estetiğin alanı sanat felsefesinden daha geniştir. Zîrâ o tabiattaki güzelliği de içine alır. Bu anlamda sanat felsefesi estetiğin bir bölümüdür denebilir. O, sadece sanatkarın sanat eserindeki güzelliği konu edñir. Biz burada kavram olarak estetiği yani Mutlak ve İzafi anlamda varlıktaki güzellik konusunu ele alacağız. Mevlâna’nın sanatla ilgili fikirlerini bir başka tebliğde ele almak düşüncesindeyiz.

Mevlâna’da Estetik” konusunu ele alabilmek için, bu konuda Mevlâna’dan önce ne denmiş, Mevlâna ne demiş ve Mevlâna’dan sonra ne denmiş, bunlara kısaca temas etmek gerekmektedir. Asıl o zaman Mevlâna’yı temayüz ve tebarüz ettiren görüşleri ve onun kimlere uzak ve kimlere yakın olduğu daha iyi

görülebilecektir. Bu itibarla, Antikçağ ve diğer Türk-İslâm düşünürleri arasında kısa bir gezinti yapalım.

II-Antikçağ'da Estetik

Düşünce tarihinde “güzel nedir?” sorusunu ilk defa felsefi anlamda ortaya atan ve üzerinde görüş serdeden filozof Platon (=Eflatun)'dur. Pek çok estetik tarihçisi onu “estetik babası” olarak nitelendirir. “Büyük Hippias” ve “Şölen” diyaloglarında güzelin kendisi ile güzel nesnelere arasındaki yakınlığı ve uzaklığı tesbite çalışır. Birinden diğerine geçişin “sevgi” ile olacağını savunur. Eflatun'a göre bütün güzel şeyler, güzelliklerini ortak bir kaynaktan alırlar. Bu kaynak güzellik ideasıdır. Bu güzellik mutlak olup, bütün güzel şeylerin üstündedir. Ona ulaşmak için dünya gerçeklerinin üstüne çıkmak gerekir. İster kendi kendine, isterse bir klavuzla insan bu dünyanın güzelliklerinden başlayarak basamak basamak yüce güzelliğe yükselir. Böylece salt güzelliğe ulaşır. İşte o an için insan, hayatı yaşamaya değer bulur. Eflatun güzeli bir sevgi objesi olarak ele aldıktan sonra gerçek güzeli görünüşler dünyasının üstünde araması onun güzelliği “mutlak” ve “izafi” olarak telakki ettiğinin bir göstergesidir. Onun mutlak güzellikten anladığı, kendisinden sonra, pekçok düşünürün üzerinde duracağı “ilâhî” bir güzelliktir. Böylece Eflatun, idealist-metafizik bir estetik temellerini atmıştır. (Platon, Şölen, s.78-80, (Krş. Aykut, A.g.t., s.56)). Platon son döneminde güzeli orantıdan ibaret göreyerek onu geometrik şekillere icra etmeye de çalışmıştı...

Aristo, Platon'un son dönemindeki fikirlerini ele almaktan öte bir şey söylemez. Ona göre, “iyi” ve “güzel”, farklı şeylerdir. Zirâ iyi, daima eylem içinde olan, güzel de eylem halinde olmayan şeylerde bulunur. Matematik bilimler güzel ve iyiden söz ederler. Güzelliğin temel formları düzendir, simetridir, orantıdır. Böylece Aristo güzellik fikrini fizik üzerinde temellendiriyor. (Bkz. *Metafizika*, 1078 b.)

Plotinus, “Enneadlar”ın I. Kitabının “Güzel Üzerine” adlı bölümünde kendi özü itibariyle güzel olanla başkası sayesinde güzel olanı belirterek söze başlar. Başkası sayesinde güzel olan, pay alma sebebiyle güzel olandır. Plotinus'a göre kendiliğinden güzel olan ruhtur, pay alma sebebiyle güzel olan da bedendir.

Zirâ beden ancak ruhun aksettirdiği ölçüde güzel sayılabilir. Kısaca güzellik, Plotinus'ta "Nous"ün duyular alemindeki görünüşünden ibarettir. Onun dışı yansımasıdır. Güzeli temaşaya dalan kimse, ide'nin duyumlanır alemindeki aksini bulur. Maddeyi aşarak insan duyumlanır güzellikten manevi güzelliğe ulaşır. Güzelin simetriden ibaret olduğu görüşünü Plotinus kabul etmez. O güzeli ruhun yakınlık duyduğu şey, çirkini de ruhun yakınlık duymadığı şey olarak tanımlar. Kısaca Plotinus'a göre "ilâhî olanın güzelliği ile ondan pay alan nesnelere güzelliği" şeklinde iki farklı güzellik söz konusudur. Birinden diğerine ulaşmak "arınma" sayesinde. Böylece o "mistik-idealist" bir güzellik teorisiyle düşünce tarihindeki yerini alır.

III-Türk-İslâm Düşüncesinde Estetik

Türk-İslâm düşüncesinin ana kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim, kainatın estetik bir düzen içinde yaratıldığını ve estetik sezgi ve yargının insan fitratında yer aldığı yeri geldikçe belirtir.

"Muhakkak sizi en güzel şekilde yarattık..." (Tağâbûn, 3) ayetiyle insanoğlunun önce kendi yaratılışındaki güzelliği kavraması hususu vurgulanıyor. Dolayısıyla insanın kendi varlığındaki estetik zevk ve değere dikkat çekiliyor.

"Yaratanların en güzeli Allah ne kadar yücedir" (Mu'minun, 14) ayetiyle gerek insanın ve gerekse kainatın estetik bir değerle ele alınmasını belirtiyor. Bir hadîs-i şerifte *"Allah güzeldir, güzelliği sever"* buyurulmaktadır.

Şu halde Kur'an ve hadisler, estetiğin kaynağını Allah'a dayandırmaktadır. Bu sebepten dolayıdır ki Hz. Peygamber hayatı boyunca, insanların ibadetlerinden, yemesinden içmesinden, giyiminden kuşamından, konuşmasından ve davranışlarından ve de birbirleriyle münasebetlerine varana kadar hep güzeli, güzel olanı tavsiye etmiştir.

İslâm düşüncesinde güzel kavramı "hüsn" ve "cemal" kelimeleriyle ifade edilir. İlk Kelamcılar ne, niçin hangi sebepten güzel veya çirkindir? Sorularına cevap aramışlardır. "Hüsn" ve "kubuh"u Eş'ari ancak Allah'ın bildirmesiyle bilebileceğimizi, Maturidi ise akılla bilebileceğimizi savunur. (*İzmirli, Yeni İlm-i Kelam, s.72*)

Türk-İslâm düşüncesinin temelinde iki türlü güzellik anlayışı vardır:

- 1) Varlığı kendi zatından olanın güzelliği.
- 2) Varlığı kendi zatından olamayanın güzelliği

Meşşai ekolden Farabi bu konuda:

“Birincinin varlığı, varlıkların en üstünü olunca, O'nun güzelliği de bütün güzelliğe sahip olanların güzelliğinin en üstünü olur. Böylece, O'nun güzellik ve ihtişamı, kendi özü ve cevheriyedir.” der. Yine Farabi:

“Her varlıktaki güzellik ve ihtişam, o varlığın en üstün varlık derecesine ve nihai yetkinliğine ulaşmasıyla olur.” (Siyasetül Medeniyye, s.14) demektedir.

Farabi'ye göre Tanrı'dan başka var olanların güzelliği için kullanılan “güzel” sözü, o şeylerin cevherini değil, renk, biçim ve durumlarının (=arazlarının) yetkinliğini gösterir.

İbn Sina'da güzellik fikri, onun psikolojisine sıkı sıkıya bağlıdır. O da güzelliği “kemal”de duyulur nesnelere kemalini de “tenasub ve ölçü” de aramıştır. Hatta “kemal”in ilk varlığa (=Ma'şuk'a) yaklaşmakla elde edilebileceği görüşündedir.

Gazzali: *“... Her şeyin güzelliği kendisinde bulunması mümkün kemaline layık olan şeylerin kendisinde bulunması demektir. Kendisinde bulunması mümkün olan bütün kemâlâtı kendisinde topladığı vakit, güzelliğin zirvesine ulaşmış demektir. Şayet bir kısmı bulunursa, bulunduğu nisbette güzeldir.”* (İhya, IV/542) derken diğer yandan tıpkı Meşşailer gibi o da güzelliği “mutlak” ve “izafi” olarak ikiye ayırarak onlardan farklı pek bir şey söylemez.

Ünlü işrak filozofu Sühreverdi (el-Maktûl) *“... Bütün manevi varlıklar ve bütün cismani varlıklar aynı şekilde Kemal'i ararlar ve kendisinde güzellik temayülü bulunmayan birini hiç göremezsiniz”* (Munisu'l-Uşşak) sözleriyle güzellik ve kemal arasındaki ilişkiyi belirtir.

Aşk ve güzellik münasebetinin ontolojik bir zeminde izahını Sühreverdi el-Maktul yapmıştır.

“... Bil ki Tanrı'nın ilk yarattığı varlık akıldır. Yüce Tanrı bu akli üç hassayla donattı: Tanrı'nın bilgisi, kendi kendinin bilgisi, kendisinin sonradan meydana geldiğinin bilgisi. Tanrı bilgisine bağlı olan hassasıyla güzellik, ... kendini bilmeye bağlı olan hassasıyla aşk, kendi imkanına bağlı olan hassasıyla da hüzn zuhur etti.” ... diyen Sühreverdi özetle şöyle devam ediyor:

Aynı orijinal kaynaktan zuhur eden güzellik, aşk ve hüzn, birbirinin kardeşidir. En büyük kardeş olan güzellik, kendi kendini temaşa etti... kendini en yüce hayr olarak gördü. Neş'e ondan doğdu ve gülümsedi. Bu tebessümden üst saftaki binlerce melek zuhur etti. Ortanca kardeş olan Aşk, bakışını bir türlü güzellikten ayıramayıp, güzelliğin tebessümüyle deli divaneye dönüp, ona ulaşmak istedi: En genç kardeş olan “Hüzn” ona takıldı, ondan ayrılmadı. Bu takılıştan yer ve gök meydana geldi...

Sühreverdi'nin estetiği, ontolojik bir estetikdir. Güzellik, aşk ve hüzn kavramlarını birarada düşünen Sühreverdi, beşeriyet tarihinde meydana gelen büyük aşkların temeline bu üç kavramı koyar. Mesela Hz. Yusuf'ta güzellik, Züleyha'da aşk, Hz. Yakub'da ise hüzn tecelli etmiştir.

Sühreverdi'den esinlenen Klasik Doğu Edebiyatında bu tema çok işlenmiştir. Hatta bizim Divan Edebiyatına hem güzellik, hem aşk, hem de hüzn edebiyatıdır denebilir.

Sufi ekole göre Tanrı, Mutlak güzeldir. Bütün mevcudat güzelliklerini hep O'ndan almıştır. Varlıktaki güzellik, ilâhî güzelliğin bir yansıması, bir tecellisidir. Varlıkların her birinin güzellik derecesi ise bu ilâhî güzellikten aldıkları pay kadardır. Bu sebeple kainatta O'nun güzelliği temaşa edilir. Sevgi de güzellik neticesi ortaya çıkınca, bütün varlıklara sevgi ile bakmak esas hale gelir. İşte bu ekolün estetik konusundaki bütün fikirlerini birarada bulabileceğimiz kişi Hz. Mevlâna'dır.

IV-Mevlâna'da Estetik

Mevlâna, Kur'an ve hadislerden ve kendisinden önce yaşamış diğer Türk-İslâm düşünürlerinin eserlerinden mülhem olarak güzelliğin fitri olduğu ve fitraten insanoglunun güzeli aradığı ve ona meyyal olduğu görüşündedir. Ona göre insan,

ister maddi, isterse manevi çirkinlik olsun ondan hep kaçmak ister. Nitekim Mesnevî’inde şunları yazmaktadır.

“Düşte çirkin şeyler görüyor, onlardan ürküp kaçıyordun; oysa ki gördüklerin senin halindi, senin yaptıklarındı.

*Hani kendi yüzünü aynada çirkin görüp aynaya tüküren
Zenci gibi:*

Sen demişti, ne de çirkinmişsin, layığın budur ancak.

*Ayna da, a kör aşağılık kişi demişti, ben de gördüğün
çirkinlik, senin çirkinliğin.” (Mesnevî, IV, 2489-2491)*

Mevlâna, günele meyyal olan insanın gerek kendi ve gerekse içinde bulunduğu dünyanın güzelliklerinin Hakk’ın güzelliğinden kaynaklandığını söyler. Bu görüşlerini “Allah güzeldir, güzeli sever” hadisine dayandırır.

*“Güzelsem dedim, bu güzelliğim ondan; değilsem
zaten çirkin bile güler bana.*

*-Çaresi şu: Kendime bir bakayım, ona layık değilsem,
ben seni hiç alır mıyım diye güler bana.*

*O güzeldir, güzelliği sever; senin gencin, kart bir
ihtiyarı nasıl seçer?” (Mesnevî, II, 77-79)*

Mevlâna “mutlak” güzellik olarak ilâhî güzelliği belirttikten sonra, eşyada gördüğümüz bütün güzellikler Hakk’ın güzelliğinin bir tecellisidir. Onlar O’ndan pay aldıkları nisbette güzeldirler. Bu tecelliyi gönül gözü açık olanlar her nerede olursa olsun temaşa ederler. O’na olan hayranlıkları artar. Sevgileri karşılıksız olarak çoğalır, aşka dönüşür. Mevlâna’yı dinliyoruz:

*“Cenab-ı Hak, gözleri marifet nuru ile aydın
olanlara, bu Dünya evinin altı yönünü, kendi*

ayetlerinin mazharı kıldı. Onlar nereye bakarlarsa orada, Allah'ın kudretini, sanatını görürler.

Gönül gözleri açık olanlar, hangi hayvana hangi bitkiye bakarlarsa baksınlar, Allah'ın sanatının, güzelliğinin bahçelerinden manevi gıdalar alırlar.

Bundan dolayıdır ki, Hak aşıklarına "Nereye dönerseniz dönün orada onun yüzü, onun güzelliği vardır" dendi.

Susamış olur da, bir bardak su içerseniz, suyun içinde de Hakk'ı görürsünüz.

Fakat Hak aşığı olmayan kişi, suyun içinde kendini, kendi suretini görür.

Aşığın varlığı Hakta fani olursa, acaba aşık suda kimi görür?

Ay nasıl suya akseder de suda görünürse, Hak aşıkları da, güzellerin yüzlerinde Hakk'ın güzelliğini görürler." (Mesnevî, VI, 3652-3657), (Terc. Ş.Can, Mevlâna, s. 186)

Gönül gözleri açık olanlar, herşeyde, her zerrede Hakk'ın sanatını, kudretini, hikmetini ve güzelliğini görürler ve derler ki:

"Cihân bizim gerçek sevgilimizin güzelliğinin aynasıdır. Her zerre onun güzelliğinin şahididir." (Krş. Ş. Can, A.e., s.186)

Güzel yüzlüler, Allah'ın güzelliğinin birer aynasıdır. Onlara gönül vermek, onları sevmek, Hakk'ı istemenin, Hakk'ı aramanın yankısıdır. Hakk'ın düşünülmesidir." (Terc. Ş.Can, A.e., s.181; Mesnevî, VI, 3181)

*“O kadınlar, akıllarını ortaya koyup oyuna giriştiler;
tutulup akıllarından oldular da koştular, Yusuf’un aşk
sayvanına ulaştılar.*

*Ömür sakıysi, bir soluk akıllarını aldı onların; artık
ömürleri boyunca akla doydular.*

*Ululuk sahibi Tanrı’nın güzelliğiye, yüzlerce
Yusuf’un güzelliğinin de aslı. A kadından aşağı kişi, o
güzelliğe feda et kendini.” (Mesnevî, V, 3238-3240)*

Mevlâna eşyadaki güzelliğin derecelerinin de farkındadır. Bu dereceler şüphesiz Hakk’ın güzelliğinin tecellisine göredir.

*“Güzellerin, nasıl birbirlerinden farkları, üstünlükleri
varsa insanların akıllarında da fark vardır.*

*Ahmed de, sözlerinin birinde bu çeşit buyurdu:
Erlerin güzelliği, dillerinde gizlidir dedi.”*

(Mesnevî, III, 1538-1539)

Mevlâna’ya göre, eşyanın güzelliğinde takılıp kalmamalıdır. Asıl olana, mutlak olana yönelmek ve o ilâhî güzelliğe ram olmak gerekir. Nitekim Mesnevî’de şunları okuyoruz:

*“Aşk, kimseye niyazı olmayan Tanrı’nın sıfatlarından;
ondan başkasına belenen aşk, geçicidir.*

*Çünkü başka güzellik, altın suyuna batmış bir
güzelliştir; dışı ışıktır, içi duman.*

*Işık gitti de duman meydana çıktı mı geçici aşk, solar,
donuverir.*

*O güzellik döner, aslına gider; beden, kokmuş bir
halde rezil olur, kalakalır.*

Kara duvara vuran Ay ışığı döner, aslına gider.

*Duvarda o güzellik, o ışık olmayınca sudan, topraktan
başka bir şey değildir, ışıksız kalınca şeytana döner.”*

(Mesnevî, VI, 974-979)

Hakk'ın güzelliği ile fani olanın güzelliği elbette bir değildir. Tıpkı güneşten dolayı parlayan duvarın güzelliği gibi, fakat duvar güneş değildir. Nitekim bir şairin de dediği gibi:

“Afitab-ı hüsn-ü huban akıbet eyler uful,

Ben muhibb-i la yezalim la uhibbu'l-afilin”

(Güzel yüzlülerin, güzellik güneşi sonunda batar gider. Ben fani güzelleri sevmem. Ben batmayan, sonu olmayan güzeli severim.) (Ş. Can, A.e., s.182)

Mevlâna'ya göre, eşyanın güzelliğinden Hakk'ın güzelliğine ulaşmaya namzet kişinin estetik tavrı, karşılıksız sevgiye göre olmalıdır. Yani Hakk'ı seven, güzeli seven ondan bir karşılık beklememelidir. Keza bu tavır, kendisinden önce İbn Sina'da, Gazzali'de ve Sühreverdi'de ortak olan bir tavidir.

Güzeli karşılıksız sevmek, ondan bir yarar veya bir fayda beklemekten değil, yalnız güzelliğinden ötürü sevmektir. Yani düşünürlerimiz “güzel karşılıksız sevilir” tezini getirmişlerdir. Şurası muhakkaktır ki Batı Düşüncesi bu teze ve bu hükme ulaşabilmek için İmmanuel Kant'ı beklemiştir. Yani beş asır beklemiştir. Nitekim Kant hiçbir çıkar bilgisine dayanmayan hoşlanmanın objesine güzel adını veriyor. Kant'a göre:

“... Bir şeyin güzel olup olmadığı üzerine verilecek bir yargıda, o şeyin varlığı ile en küçük bir ilgi bulunacak olursa o yargı bir estetik yargı olmaktan uzaklaşır. Söz gelişi; seyrettiğim bir tablonun parasal değerlerini düşündüğüm zaman vereceğim yargı, artık estetik bir yargı olmayacaktır. Hoşlanarak seyrettiğim bir ev hakkında bu benim olsaydı dediğim an, verdiğim yargı estetik yargı niteliğini yitirir...” (Aykut (H.) A.g.t., s.86 dan naklen)

Keza meşhur estetik bilgini Charles Lalo "Güneş batarken meydana gelen güzel tablo, köylümün aklına hiç de estetik olmayan akşam yemeği düşüncesini getirdiği gibi, bir fizikçinin zihninde de, aslında ne güzel, ne de çirkin olan ve yalnız doğru yanlış olması muhtemel ışın tahlili fikrini uyandırır. Güneşin batması ancak güzelliği hisseden insanlar için güzeldir" demektedir. (Estetik, Charles Lalo, s.7)

Şu halde Mevlâna'nın da içinde bulunduğu Türk-İslâm düşünürlerinin hemen hepsinde ortak olan karşılıksız sevginin estetik tavır ve estetik yargıyı belirlemesi keyfiyeti, bir anlamda Kant ile Lalo'dan çok önce konunun Türk-İslâm dünyasında ele alındığının bir göstergesidir.

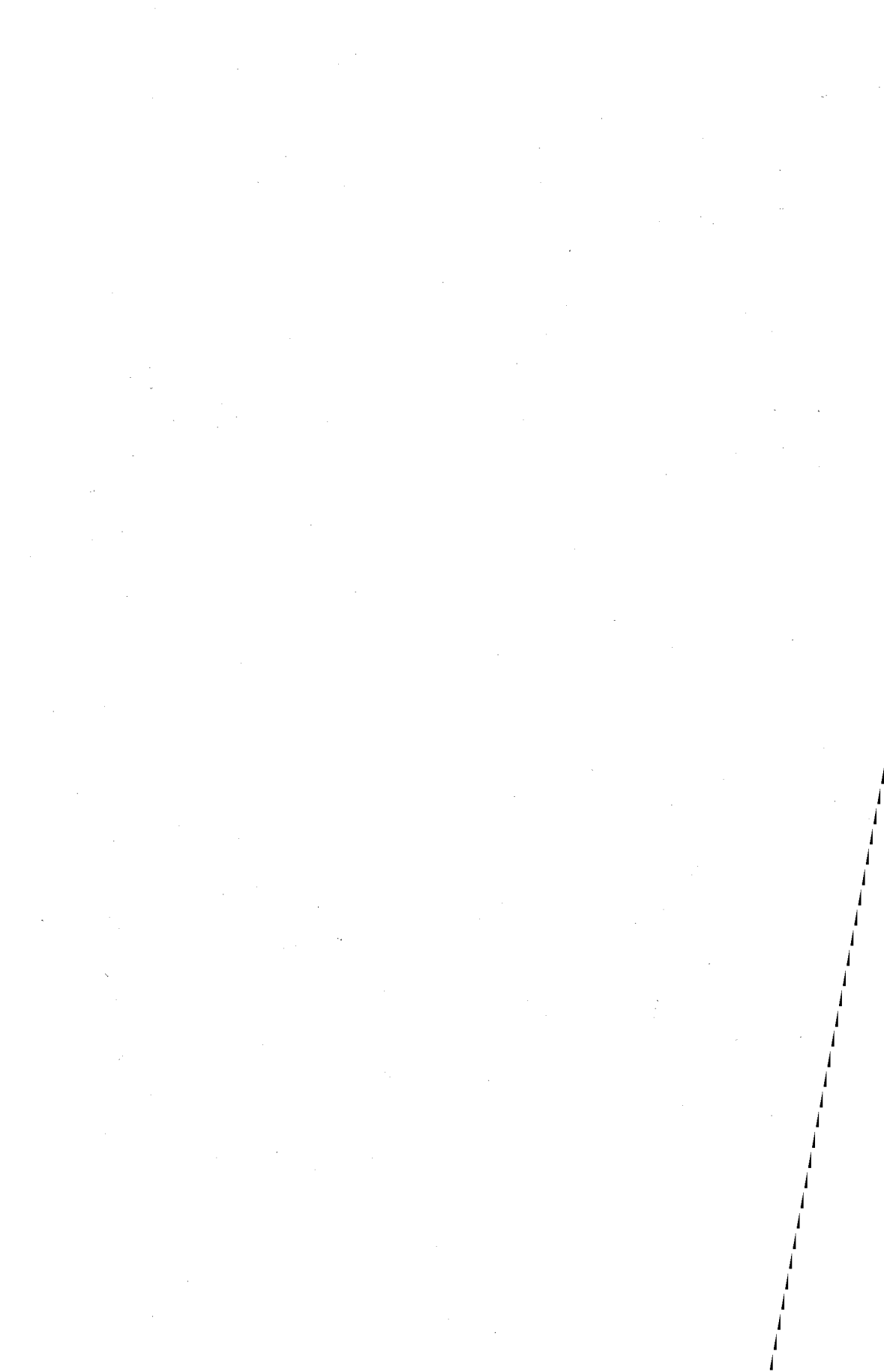
V-Sonuç

Mevlâna'da estetik konusunda yapmış olduğumuz bu çalışmayı bir sonuca götürdüğümüzde görürüz ki; Mevlâna estetiği her ne kadar platonik izler taşısa da kaynağını Kur'ân-ı Kerim ve hadislerden alan bir Türk-İslâm estetiğidir. Güzelliği mutlak ve izafi olarak ele alan düşünürümüz, bu konuda kendinden önce fikir serdeden diğer düşünürlerle hemen hemen aynı görüşleri paylaşmaktadır. Her ne kadar Hakk'ın mutlak güzelliğinin bir tecellisi kabul edilen bu alemdeki güzelliklerin temasından hareketle ilâhî ve ebedi olana yükselme konusunda sûfî ekolle, kemalatı elde etme konusunda meşşai ekolle, varlığın temeline güzellik ve aşk kavramlarını koymada işraki ekolle hemfikirdir. Hatta "Hüsn" ve "Aşk"ın Sühreverdi'nin "*Munisü'l-Uşşak*"ının, İbn Sina'nın "*Risalitu't-Tayr*"ının, Nizami'nin "*Leyliy u Mecnûn*"unun (bilahere Fuzûlî'nin *Leylâ u Mecnûn'u*) ana motiflerinin Şeyh Galib'in meşhur *Hüsn ü Aşk*'ında görülmesinin en büyük tesircisi Mevlâna ve onun *Mesnevî*'si olmuştur. Nitekim Divan Edebiyatının ünlü siması Şeyh Galib Dede bunu samimiyetle itiraf etmekte ve;

"Esrarını Mesnevî'den aldım

Çaldımsa da miri malı çaldım." Demektedir.

Kısaca Mevlâna estetiği Türk-İslâm estetiğinin ayrılmaz bir motifi ve yorumu olup, estetik tavır ve yargı konusunda çağdaş estetikçilerin bir nevi öncüsüdür.

MESNEVÎ-İ MANEVÎ'DE LEYLÂ ve MECNÛN

Yrd. Doç. Dr. İ.Çetin DERDİYOK*

Mevlânâ'nın Mesnevîsini, Doğu kültür ve mitolojisini içinde saklayan bir hazineye benzetebiliriz. 25.632 beyit¹ tutan bu dev eserde Arap, İran, Türk kültür ve edebiyatına dair pek çok bilgi ve ürün bulunmaktadır. Biz burada, bunlardan yalnızca Leylâ ve Mecnûn'a değineceğiz. Leylâ ve Mecnûn'un Mesnevî'de neyi anlatmak için, nasıl kullanıldığını araştırmaya ve incelemeye çalışacağız.

Leylâ ve Mecnûn, aslında Arap halk edebiyatına ait bir hikayedir. Leylâ ve Mecnûn incelemesine geçmeden önce, hikayenin konusunu kısaca hatırlatalım:

“Necd’de bulunan Beni Amir kabilesine mensup olan Kays (Mecnûn) ile Leylâ, kabilelerinin hayvanlarını otlatırken, birbirini severler; yaşlarının büyümesi ve aşklarının meydana çıkması üzerine Leylâ çadırda alikonur ve Kays’a gösterilmez; bunun üzerine Kays’da aşkın ilk ızdırabı başlar. Kays’ın babası Leylâ’yı ister ise de, aşk sebebi ile dillere düştüğünden veya kızlarını rüsva ettiğinden, yahut başka bir bahâne ile, teklif reddedilir ve Leylâ bir başkasına nişanlanır. Bu hale müteessir olan Mecnûn, ıztıraplarının te’siri ile, büsbütün aklını kaybeder. O sırada kendisini görüp, muradına erdirmek isteyen Mervân b. El-Hekem (45-65;675-683)’in vergi (sadakât) me’muru Omar b Abd el-Rahmân ile yerine tâyin edilen Neyfel b. Musahik’in teşebbüsleri boşa gider. Mecnûn’un babası, duâ ile iyi olacağını ümit ederek, onu Mekke ile Medine’ye götürür ise de, Mecnûn aşkının artması için duâ eder ve çöllere kaçarak, vahşi hayvanlar ile yaşamaya başlar. Mecnûn’un Leylâ’ya benzettiği ceylanı avcılardan kurtarması v.b. vakalar, bu sırada vaki olmuştur. Sonunda Leylâ, Mecnûn’u sevdiğinden, aşk

* Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Prof Dr. B. Fûrûzanfer, Mevlânâ Celâleddin (Çeviren: Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk), MEB Yayınları, İstanbul 1990, s. 221.

ızdırapları içinde ölür; Mecnûn'da ona ağıtlar söyleyerek ve aşkının acılarını terennüm ederek, çöllerde dolaşır, nihayet bir gün ölüsü bulunur.”²

Leylâ ve Mecnûn, Mesnevî’de bir hikaye bütünlüğü içerisinde bulunmaktan çok güzellik ve aşkı anlatmada kullanılan sembol kişiler ve motifler halinde yer alıyor. Veled İzbudak’ın hazırlayıp, Abdülbâkî Gölpmarlı’nın gözden geçirdiği altı ciltlik Mesnevî tercümesinin I. cildinin 406, 407; III. cildinin 567-577; IV. cildinin 1533-1561; V. cildinin 3286-3291. beyitlerinde olmak üzere Mesnevî’nin dört ayrı yerinde karşımıza çıkıyor.³ Fakat burada karşılaştığımız Leylâ ve Mecnûn motiflerine, Genceli Nizami⁴ ve Fuzûlî’nin⁵ mesnevîlerinde tesadüf edilmiyor. Şimdi sırasıyla Veled İzbudak çevirisinde bu motiflerin bulunduğu beyitlerin çevirilerini vererek metinleri değerlendirmeye çalışalım:

Birinci cildin 407, 408. beyitlerinde “Halife’nin Leylâ’yı görmesi” anlatılıyor. Burada Leylâ’nın güzelliğinden Mecnûn’un aşkından söz ediliyor gibi görünse de, asıl anlatılmak istenen aşk ve güzellik kavramlarıdır. Hele bu kavramlardan Mevlânâ söz ediyorsa, bu aşkın ilâhî bir aşk, bu güzelliğin ilâhî bir güzellik olduğunu düşünmek gerekir.

407 “Halife, Leylâ’ya dedi ki: “Sen o musun ki Mecnûn, senin aşkından perişan oldu ve kendini kaybetti.

408 Sen başka güzellerden daha güzel değilsin.” Leylâ, “sus, çünkü sen Mecnûn değilsin.” diye cevap verdi.”⁶

Burada dikkati çeken en önemli nokta, güzelliğe anlam kazandırmanın aşk olmasıdır. Her şey aşkla güzeldir. Eğer Mecnûn’daki aşk olmasa Leylâ’nın

² Ahmed Ateş, “Leylâ Mecnûn” İslam Ansiklopedisi, C, VII, MEB Yayınları, İstanbul 1988, s. 49-54; Mestafa Kutlu, “Leylâ ve Mecnûn” Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.VI, Dergâh Yayınları, İstanbul 1986, s. 87-92; Dr. İskender Pala, “Leylâ vü Mecnûn” Ansiklopedik Divân Şiiri Sözcüğü, Akçağ Yayınları, Ankara (Tarihsiz) s. 314-316.

³ Mevlânâ, Mesnevî, C.I, C.III, C.IV, C.V, (çeviren: Veled İzbudak, Gözden Geçiren Abdülbâkî Gölpmarlı) MEB Yayınları, İstanbul 1991

⁴ Nizâmî, Leylâ ile Mecnûn, (Çeviren: Ali Nihat Tarlan) MEB Yayınları, İstanbul 1985

⁵ Fuzulî, Leylâ vü Mecnûn, İstanbul 1981; Necmettin Halil Onan, Fuzûlî, Leylâ ile Mecnûn, İstanbul 1956.

⁶ Bkz. dipnot 2 C.I, s. 23. Bu beyitler, Tahirü’l-Mevlevî şerhinde 406, 407. beyitlerde yer alıyor. Bkz. Mevlânâ Celaleddîn-iRûmî, Mesnevî (Tercüme-Şerh eden: Tahirü’l-Mevlevî) Ahmed Said Matbaası, İstanbul 1963, s. 270.

güzelliği diğerlerinden pek de farklı değildir. Bunu çağımızın ozanlarından Aşık Veysel de “Güzelliğin on par’etmez / Şu bendeki aşk olmasa”⁷ sözleriyle çok güzel ifade etmiştir.

Aşk, sevginin son hadde varmasıdır. Tasavvufta aşk, önemli bir araçtır. Çünkü Tanrıya ulaşmak isteyen dervişler, ancak Tanrı’ya duydukları aşkla nefislerini yenebilmekte, Tanrı’dan gayri olan şeylerden vaz geçebilmektedirler. Agah Sırrı da bunu şöyle belirtir: “Nefse galebe için de yegane vasıta aşktır. Nasıl ki, tecelliye sebep de aşk olmuştur. Bizi ancak aşk Hakk’a kavuşturabilir. Hakiki aşk insan ruhunun (ruh-ı mutlak) olan Allah’a karşı bir iştiyaktır.”⁸

Mutasavvıflar, aşkı ikiye ayırırlar: “Aşk-ı mecazi, Aşk-ı Hakîkî; yani geçici aşk, gerçek aşk. Geçici aşk, birisine duyulan sonsuz özlem ve istektir. Gerçek aşk, Tanrı’ya duyulan sonsuz sevgi ve özlemdir.”⁹ Burada Mecnûn’un aşkının hakiki, yani gerçek olduğunu söyleyebiliriz. Metinden de anlaşılacağı gibi Mecnûn’un gözü, Halife’nin gözünden, aşkı, Halife’nin aşkından farklıdır. Onun aşkı mutasavvıfane bir aşktır.

Üçüncü cildin 567-577. beyitleri arasında “Mecnûn’un, Leylâ’nın civarında oturan bir köpeğe iltifatı” anlatılmaktadır. Aşağıda yer alan Türkçe’ye çevrilmiş bu beyitlerde de genel olarak aşk teması işlenmiştir. Bunun yanında kimsenin ayıplarının ortaya dökülmemesi, şekle değil mânâya önem verilmesi düşünceleri de yer almaktadır.

567 “Tıpkı Mecnûn gibi. O da bir köpeği okşamakta, öpmekte, önünde yapıp erimekteydi.

568 Etrafında eğilip bükülerek, onu ululayıp ağırlayarak dönüp dolaşıyor, ona saf şeker şerbeti veriyordu.

569 Bir herzevekil dedi: “A ham Mecnûn, bu yapıp durduğun şey ne delilik, ne sersemlik,

570 Köpeğin ağzı daima pis şeyleri yer. Ardını bile diliyle temizler.”

⁷ Aşık Veysel, Dostlar Beni Hatırlasın, (Derleyen: Ümit Yaşar Oğuzcan) Dördüncü Baskı, İş Bankası Yayınları, İstanbul 1974, s. 99.

⁸ Agâh Sırrı Levend, Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 24.

⁹ Abdülbâki Gölpinarlı, 100 Soruda Tasavvuf, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1985, s.79.

571 Köpeğin ayıplarını bir hayli saydı döktü. Zaten ayıp gören gayp aleminin kokusunu bile alamaz.

572 Mecnûn dedi ki: “Sen, baştan başa suretten, cisimden ibaretsin. Gel de benim gözümle bir bak!

573 Bu köpek, bence Tanrı'nın bir çözülmez tilsimidir. Bu köpek, Leylâ'nın mahallesinin bekçisi.

574 Himmetine bak, gönlüne, canına, irfanına dikkat et ki neresini seçmiş, neresini yurt edinmiş?

575 O benim mağaramın yüzü kutlu köpeği, hatta o benim derttaşım, gamdaşım.

576 Onun mahallesinde yurt tutan köpeğin ayağının bastığı toprak bile ulu aslanlardan yeğdir.

577 Ey köpeklerine aslanların köle olduğu sevgili anlatmaya imkan yok ki, sus vesselâm!”¹⁰

Metinde de görüldüğü gibi burada Mecnûn'un, Leylâ'nın yaşadığı yerdeki bir köpeğe aşırı ilgisi ve sevgisi anlatılıyor. Mecnûn, Köpeği adeta sevgilisi gibi öpüp koklamakta, etrafında dönmekte ve ona şeker şerbeti ikram etmektedir. Bunu gören biri, köpeğin pis olduğunu hatırlatarak Mecnûn'u uyarır. Mecnûn da görünüşe aldanmamak gerektiğini belirterek, köpeği sevgilisinin bulunduğu yerde yaşayacak kadar kutlu olmasından dolayı sevdiğini söyler.

Burada da öncelikle aşkın gücünü görüyoruz. Mecnûn, köpeği pis olmasına rağmen sevgilisine yakınlığından dolayı sevmektedir. Aslında bu tasavvufta görülen bir durumdur. Mutasavvıflar, vahdet-i vücud ilkesinden yola çıkarak bütün varlıkları, Tanrı'nın bir görüntüsü veya tecellisi gibi düşünürler ve Tanrı'ya duydukları aşkı, yaratılmışlara da duyarlar. Bunu Yunus Emre

---

¹⁰ Bkz. dipnot 2, C.III, s.45,46

“Yaradılmışı severiz / Yaradandan ötürü”¹¹ sözleriyle, daha yalın bir biçimde ifade ediyor.

Burada anlatılmak istenen diğer düşünce, “Başkalarının ayıbını, kusurunu açıklamama” düşüncesidir. Bu düşünce 570 ve 571. beyitlerde köpeğin kusurlarını sayıp döken adamın sözlerinden sonra yer alan “Zaten ayıp gören gayp aleminin kokusunu bile alamaz.” cümlesinden anlaşılmaktadır. Âlem-i gayb, “Allah ilminin bulunduğu, bilinmeyen âlem’dir.”¹² Yani burada yaratılmışların kusurlarını, ortaya dökenlerin Allah’a yakın olamayacakları anlatılıyor.

Yine burada “şeklin değil mânânın önemli olduğu” düşüncesinin de yer aldığını görüyoruz. Bu düşünce de bütün beyitlere yayılmış olmakla birlikte 572 beyitte yer alan, Mecnûn’un şu sözleriyle “Sen, baştan başa suretten, cisimden ibaretsin. Gel de benim gözümle bir bak!” diye başlayan ve devam eden kısımda açıkça anlatılmaktadır. Mecnûn, daha önce de belirttiğimiz gibi köpeği, mutasavvıfların vahdet-i vücud ilkesine uygun olarak yaradandan ötürü sevmektir.

Aslında hayvanlara karşı duyulan bu sevgi ve saygı Budizm’de de vardır. Mehmet Kaplan Tıp Tahlilleri adlı kitabında “Bir Budist hikayesinde prens, aç bir parsa yaşaması için kendi vücudunu feda eder. Mecnûn’un bir gazalı avlanan avcıya, hayvanın canını kendisine bağışlaması için yalvarması ve “cümle raht”ını vermesi, Budizm’den İslam kültürüne geçmiş bir motifi hatırlatıyor.”¹³ şeklinde bilgi veriyor. Mesnevî-i Mânevî’de yer alan, “Mecnûn’un, Leylâ’nın civarında oturan bir köpeğe iltifatı” motifi de bize Budizm’de görülen bu hikayeyi hatırlatıyor. Asaf Halet Çelebi de Mevlânâ ve Mevlevîlik adlı kitabında Mevlânâ’da pantheist, Budist ve neoplatonist izler bulur.¹⁴

Dördüncü cildin 1533-1561. beyitleri arasında “Aklı Leylâ’da olan Mecnûn’un, aklı yavrusunda olan devesiyle mücadelesi” anlatılmaktadır. Burada

¹¹ Naci Kasım, Tarım ve Tekmil Yunus Emre Dîvânı, Maarif Matbaası İstanbul 1954, s. 14.

¹² Dr. İskender Pala, “Gayb” Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü, s. 180.

¹³ Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tıp Tahlilleri, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985, s. 155.

¹⁴ Asaf Hâlet Çelebi, Mevlânâ ve Mevlevîlik, Nurgök Matbaası, İstanbul 1957, s. 48.

da yine aşkın işlendiğini görüyoruz. Fakat burada verilmek istenen asıl düşünce, tasavvufa uygun olarak, maddi aşkın, yani nefse uymanın insanı asıl sevgiliden, Tanrı'dan uzaklaştıracağı düşüncesidir.

1533 *"Bu, Mecnûn'la devesine benzer, o ileriye gitmeye savaşıyor, bu geriye gitmeye!"*

1534 *Mecnûn'un sevdası önde bulunan Leylâ'ya kavuşmak, devenin sevdası ardına dönüp yavrusuna ulaşmak!*

1535 *Mecnûn, bir an bile kendisinden geçti mi deve, hemencecik geri döner, geriye giderdi.*

1536 *Mecnûn, takatiyle aşkta, sevda ile dolu olduğundan kendisinden geçmemesine imkan yoktu.*

1537 *Kendisini gözetleyen akıldı, fakat aklını Leylâ'nın sevdası kapmıştı.*

1538 *Deveye gelince, o çevikti, fırsat gözleyip durmaktaydı.. Yularını gevşek hissetti mi,*

1539 *Anlardı ki Mecnûn daldı gitti.. Hemen germeye yüz tutar, yavrusunun bulunduğu tarafa doğru gitmeye başladılar.*

1540 *Mecnûn kendisine gelir, evvelce buldukları yerden fersahlarca geriye gittiğini anlardı.*

1541 *Üç gün böyle yol aldılar. Mecnûn, adeta yıllarca tereddüt içinde kaldı.*

1542 *Nihayet dedi ki: "A deve, ikimiz de aşıkız ama birbirimize aykırız.. Arkadaşlığa layık değiliz!"*

1543 *Senin sevgin de bana uygun değil, yuların da, senden ayrılmak gerek!*

1544 *Bu iki arkadaş da birbirinin yolunu vurmada.. Tenden aşağı inip ayrılmayan can, yol azıtır gider!*

1545 *Senin canın da arşın ayrılığıyla yoksulluğa düşmüş.. Teninse diken aşkıyla deveye dönmüş!*

1546 *Can, yücelere kanat açmada.. Ten tırnaklarıyla yerlere sarılmada.*

1547 Ey vatan aşkıyla ölmüş deve, sen benimle oldukça, canım,
Leylâ'dan uzak kaldı gitti!

1548 Adeta Musa kavminin yıllarca çölde kalışı gibi ben de seninle bu
hallere düştüm.. Ömrüm geldi geçti!

1549 Bu yol, vuslata erişmek için iki adımdan ibaret.. halbuki ben, senin
hilenle tam altmış yıldır, bu iki adımlık yolda kala kaldım.

1550 Yol yakın.. Fakat ben pek geç kaldım. Bu binicilikten adam akıllı
usandım artık!

1551 Bu sözleri söyleyip, kendisini deveden fırlattı attı, niceye bir deritten
yanıp yakılacağım, yandım artık, dedi.

1552 Ona o geniş ova daracak bir hale geldi.. kendisini bir taşlığa
atıverdi.

1553 Hem de öyle bir attı ki o yiğidin bedeni ezildi..

1554 Kendisini yere öyle bir fırlattı ki kazara ayağı da kırıldı!

1555 Ayağını bağladı, top olurum da dedi, onun çevgânının önüne düşer,
yuvarlanarak giderim!

1556 İşte güzel sözlü hakîm, tenden inmeyen atlıya bu yüzden lanet
etmiştir.

1557 Tanrı aşkı, hiç Leylâ'nın aşkından az değersiz olur mu? Ona top
olmak daha doğru, daha yerinde!

1558 Top ol da doğruluk yanına yat, aşk çevgânıyla yuvarlanarak git!

1559 Çünkü bu yolculuk, binekten indikten sonra Tanrı çekişiyle olur..
Halbuki önceki gidişimiz deveyleydi!

1560 Bu çeşit gidiş, gidişlerden apayrıdır.. bu gidiş, cinlerin çalışmasıyla
da olmaz insanların çalışmasıyla da!

1561 Bu çekilip gitme, alelade çekilip gitme değildir.. Bunu, Ahmed'in
lutfu meydana getirdi vesselam!¹⁵

¹⁵ Bkz. dipnot 2, C. IV, s.126-128..

Görüldüğü gibi bu metinde, devesiyle adeta savaşıyor Mecnûn'un durumu anlatılmaktadır. Mecnûn, bir an önce Leylâ'ya kavuşmak için deveyi öne doğru sürmekte, deve ise fırsat buldukça geride kalan yavrusuna doğru koşmaktadır. Sonuçta Mecnûn, uzunca bir zaman harcamasına rağmen kısacık bir mesafeyi kat edemediğini görür. Bunun üzerine kendisini deveden atar ve sevgiliye ulaşmasını önleyen engelden kurtulur.

Tasavvufta da sevgiliye, yani Tanrı'ya ulaşmak isteyen dervişler, bunun için büyük çaba harcarlar. Tanrı'ya ulaşmak için nefsi öldürüp, maddi varlıktan kurtulmak gerekir. Bu, o kadar kolay değildir. Tarikatlarda şeyh, dervişin bu güç yolu geçmesine bilgi ve öğütler vererek, yol göstererek yardımcı olur. Derviş, bu yolda başarılı olursa bütün arzu ve isteklerinden kurtulur, yani nefisten kurtulur, insan-ı kâmil olur. Böylece sevgiliye yaklaşır, ulaşır, ermiş bir kimse olur.¹⁶

Yine burada mutasavvıfların ikiye ayırdıkları aşkı görüyoruz: Geçici aşk, gerçek aşk.¹⁷ Devenin yavrusuna duyduğu aşk geçici aşkı, Mecnûn'un Leylâ'ya duyduğu aşk ise gerçek aşkı temsil etmektedir. Gerçek aşk sahibi Mecnûn, geçici aşkla dolu deveye bağlı olarak hareket ettiği için bir türlü hedefe varamamaktadır. 1544. beyitte bu durum "*Bu iki arkadaş da birbirinin yolunu vurmada.. Tenden aşağı inip ayrılmayan can, yol azıtır gider!*" sözleriyle anlatılır. Mecnûn, ancak geçici aşktan kurtulduğunda hedefe doğru yol alır.

Geçici aşktan kurtulmak da kolay değildir. Mecnûn bunun için bir ömür harcamıştır. Fakat kendisini deveden atarak, taşlar üzerinde ezilmenin acısına katlandığında sevgiliye arasındaki engel kalkmaktadır. Bu tamamen tasavvufi bir merhaleyi anlatmaktadır.

Ayrıca burada Mecnûn, sevgiliye varmak için çevgân önündeki top gibi yuvarlanmaya da razı olduğunu belirtiyor. Yine bu benzetmelerde de tasavvufi bir anlam görülüyor. Çevgân, topa vurulan ucu kıvrık bir sopadır. Çevgânla vurularak top hedefe sürüklenir. Burada çevgân Tanrı'nın ezeli iradesidir, himmetidir,

¹⁶ Süleyman Uludağ, "Fark" Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.XII, İstanbul 1995, s. 171, 172; bkz. dipnot 7, s.22,23.

¹⁷ Bkz. dipnot 8.

ilgisidir; top ise, takdirin hükmü altında mecbur ve makhur olarak sevgilisine bir an önce kavuşmak isteyen âşık.¹⁸

Burada belirtmek istediğimiz başka bir nokta şudur: Gerek Genceli Nizami'nin, gerekse Fuzûli'nin Leylâ ve Mecnûn mesnevîlerinde Mecnûn'un hayvanlarla olan yakınlığı ayrıntılı bir biçimde anlatılmasına rağmen, "*Mecnûn'un devesiyle yaptığı mücadele*" motifine tesadüf edemedik. Belki bu motif başka kaynaklarda yer almaktadır. Maksadı anlatmak için böyle bir olay yakıştırılmış da olabilir. Fakat ne olursa olsun Mevlânâ, aklın nefisle mücadelesini bu motifle belleklerden silinmeyecek bir şekilde anlatmıştır.

Beşinci cildin 3286-3291. beyitleri arasında görülen Leylâ ve Mecnûn motifinde, yine "*İnsanların Leylâ'yı pek de güzel bulmamaları, Mecnûn'un boşuna Leylâ'ya tutulduğunu düşünmeleri*" anlatılmaktadır. Fakat asıl anlatılmak istenen yine aşktır. Bu arada yine şekil ve manâ, biçim ve öz kavramlarına dikkat çekilmiştir.

- 3286 Ahmaklar, bilgisizliklerinden Mecnûn'a dediler ki: "Leylâ, pek o kadar ahım şahım bir şey değil.
- 3287 Şehrimizde ondan daha güzel ay gibi yüz binlerce kız var."
- 3288 Mecnûn dedi ki: "Suret testidir, güzellik şarap; Tanrı, bana onun suretinden şarap içirmede.
- 3289 Halbuki onun testisinde size sirke verdi de onun için onun sevgisi, sizin kulağınızı tutup çekmede.
- 3290 Tanrı, bir testiden hem zehir verir hem bal. Onu buna veren de ulu Tanrı'dır, bunu şuna veren de.
- 3291 Testiyi görüyorsun ama o şarap, doğru olmayan göze görünmez.
- 19

Bu motif, daha önce anlatılan "*Halifenin Leylâ'yı görmesi*" motifine benzemektedir. Halife de Leylâ'yı pek güzel bulmuyordu. Bu motiflerde önemli olan aşktır. Her şey aşk ile anlam kazanır.

¹⁸ Gûy ve çevgân için bkz. dipnot 7, s. 48.

¹⁹ Bkz. dipnot 2, C.V, s. 269.

Burada dikkati çeken diğer bir konu, biçim ile özün aynı olmadığıdır. Aynı biçimde görülen şeylerin içinin farklı olabileceği düşüncesidir. Bu da, yukarıdaki beyitlerde aynı testiden hem şarap hem sirke; hem zehir hem bal içilebileceği örneğiyle anlatılıyor.

Ayrıca şarabın, ancak doğru olan göze görünebileceği de söylenerek, yine tasavvufi düşünceye uygun bir biçimde, Tanrı'dan gayri şeylerden uzak olmanın önemine dikkat çekiliyor.

Sonuç olarak Mesnevî-i Mânevî'de yer alan Leylâ ve Mecnûn motiflerinin Nizami'nin ve Fuzûli'nin mesnevîlerindeki Leylâ ve Mecnûn motifleriyle aynı olmadığı görülmüştür. Mesnevî-i Mânevî'de yer alan Leylâ ve Mecnûn, bilinen hikayenin kahramanları olmakla birlikte burada daha çok tasavvuftaki güzelliği ve gerçek aşkı anlatmada kullanılan sembol kişilerdir. Ayrıca incelenen metinlerde Mevlânâ'nın bunu sanatkarane bir anlatımla başardığı görülüyor.

SEMA'IN MENŞEİ HAKKINDA BİRKAÇ SÖZ

Prof. Dr. İsmet KAYAOĞLU*

Bu konuya olan ilgimizin kaynağı, bir Mevlevî âyini olarak icra edilegelen bu dîni merasimin Orta Asya menşeli olup olmadığı hususudur.

Anadolu'daki Türk müslümanlarının ve Türk derviş tarikatlarının en belirgin özellikleri haline gelen bu semâ âyininin nereden çıktığı ve niçin bu topraklarda şekillendiği merak konusu olmuştur.

Sema konusu üzerinde, gerek Türkçe gerekse yabancı dillerde, birçok araştırmalar yapılmıştır. Bu bakımdan zengin bir literatür vardır diyebiliriz. Bu araştırmalarda, başta Sipehsalar ve Eflaki olmak üzere, başvuru Mevlevî kaynaklardan nakledilerek Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin semâ yapısı tasvir edilerek; âyinin icrası, tasavvuf ehlinin semâ hakkındaki görüşleri yer alır. Ayrıca İslam açısından raks ve devran ile mûsikî ve semâ konuları da incelenmiştir.¹

Sadece semâ konusu ile ilgili olan birkaç önemli tetkike işaret etmeden geçemeyeceğiz. Bunlar: Abdalbâki Gölpınarlı'nın, Mevlânâ'dan sonra Mevlevîlik (İnkılap Ktb. İst. 1953); aynı yazarın, Mevlevî Adab ve Erkanı (İnkılap ve Aka Ktb. İst. 1963); Vahit Lütfi Salcı'nın, Gizli Türk Dîni Oyunları (İst. 1974); Tahsin Yazıcı'nın, Şarkiyat Mecmuası'nda yayınlanan "Mevlânâ Devrinde Sema" (C.V., İst. 1964) adlı geniş makalesi; Annemarie Schimmel'in, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisinde yayımlanan, Sema-ı Semavi (C. III 1954) başlıklı makalesi; Eva Vitray Meyerovitch'in, Konya ou la Danse Cosmique (Paris 1989) adlı kitabı; müşterek bir araştırma olarak hazırlanan Les danses Sacrées (Sources Orientales) içinde yer alan "La danse extatique en İslam" (Paris, 1963) adlı çalışmalarıdır.

* S.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ Sadettin Arel, "Mevlevî Musikisi ve ayinleri", Resimli Hayat, sayı: 22, İst. 1954; S. Uludağ, İslam Açısından Musiki ve Semâ, İrfan yay. İst. 1976; Âsâf Hâlef Çelebi, "Mevlevilerde Ayin ve Semâ; Türk Yurdu, sayı: 252, 1956.

Burada tekrardan sakınmak için semâ âyininin tasavvuf muhitindeki yeri, helal veya haram olduğu üzerinde yapılan tartışmalar, rituelin icrası konuları üzerinde durmayacağız. Bu konularda zaten kanaatimizce yeterli malzeme ve çalışma vardır. Biz daha çok semâ âyininin şekli yönden oluşması, bu fiziki görünümün, Türklerin Müslüman olmadan önceki inançlarından gelen kalıntıları ve Anadolu’da şekillenmesi üzerinde duracağız. Böyle bir çalışma Türklerin Anadolu’ya geldikten sonra İslam’ı anlayış ve yaşayışlarındaki görünümü biraz daha netleştireceği kanaatindeyiz.

Önce semânın anlamını vermeğe çalışalım: Henüz Mevlânâ devrinde, yarı dîni mahiyette, sazlı veya sazsız, şarkı halinde icra edilen bir dîni raksdır. Mevlânâ’dan sonra, mutasavvife şiirlerin bestelerini ve ney’i dinleyerek bir ahenk ve düzen ile vücudun uzuvları harekete getirmek, dönmek merasimine semâ denilmektedir.²

Köprülü, “İslam Sufi tarikatlerine Türk-Moğol Şamanlığı’nın Tesiri”³ adlı makalesinde Türk Şamanlığının ilk izlerini, en eski Türk sûfi tarikatı olan Yeseviye’de aramak pek tabiidir, dedikten sora Ahmed Yesevî’nin “zikir” meclislerinde erkeklerle birlikte örtüsüz kadınların bulunmasına ve buna tepkilerin olduğuna işaret ediyor. Türkler, kendilerini İslamlaştıran soydaşları sûfileri, şamanlar (Türkçesi: Kam) olarak görüyor, bundan dolayı şamanların efsunları yerine kendi milli dilleri ile yazılmış sûfiyâne ilahileri dinlemek için kadın ve erkekler âyinlerde pekala birlikte bulunabiliyorlardı.⁴ Köprülü her ne kadar semâ konusuna temas etmese de, ele aldığı birkaç temadan etnografik ve tarihi malzemedi, bu tesirin de mümkün olduğu varsayımı ortaya çıkıyor.

İslam öncesi Türklerde cezbe ve vecd hallerinde dönme ve bir merkezde raksetme vardır. Emel Esin, “semâ” üzerine yayınladığı bir kısa yazısında, bir resmi de tanık göstererek, eski Türk raksını tasvir etmektedir: “Lâ-dinî rakslarda da devran edilirdi. Çin kaynaklarında, Göktürklerin, bir ayak ile hareketli bir mihver

² Tahsin Yazıcı, “Mevlânâ Devrinde Sema”, Şarkiyat Mecm. C.V, 1964, s. 135-138; Sadettin Nüzhet, Türk Musikisi Antolojisi, C.2, s. 672

³ F. Köprülü, İslam Sûfi Tarikatlerine Türk –Moğol Şamanlığının Tesiri, A.Ü. İlahiyat Fak. Derg. C. III (3-4), 1954, S.19-25.

⁴ A.g.m. s. 143

teşkil eden bir top üstünde durarak, denge için kolları yana kaldırıp, diğer ayaklarla fırtına gibi döndükleri anlatılır. Bu raksın Milad'dan sonra da mevcut olduğu, İç Asya göçebelerinin kadim ili olan Kuzey Çin'de, bir mezar duvarındaki tasvirlerden bilinir. Rakkas, sağ ayağı ile bir top üzerinde denge kurmuş, arkaya doğru uzanan sol ayağı ise sanki dönmektedir. Açılmış kollarının yenleri sanki uçuşur gibidir. Rakkasın önünde bir diz üzerinde çökmüş mûsikîşinâs, davul çalmaktadır.⁵

II. Türk Tarih Kongresine, bildiri konusu olarak sunulan, Şerafeddin Yaltkaya'nın "Eski Türk ananelerinin bazı dîni müesseselere Tesirleri" başlıklı makalede şu görüşlere yer verilmektedir: "Yakutlarda Isı ah âyininde, toplanan insanlar kırmız içerler, birbirlerinin ellerini tutarlar, halka-daire teşkil ederek dans ederler. Bazen, Kam da dansederek, rüzgar gibi kendi merkezi etrafında döner.

Şamanların bu Isı ah sahnesinin, müslüman olduktan sonra mûsikî nağmeleri arasında raksetmelerine dönüştüğüne şahîd oluyoruz.

Bu sûfilerden bazıları da kendi merkezleri etrafında ve güzel mûsikî nağmeleri arasında semâ ediyor ve bunlar dahi rüzgar gibi dönüyor idiler".⁶

Oyun ile âyin'in aynı menşe'de birleştikleri görüşü üzerinde birazcık durmak yerinde olur. Ünlü Rus bilgini S.E. Molov, "Doğu Türkistan'da Şamanlık" adlı yazısının bir yerinde, aynen semâdan bahsediyor sanırsınız: "Şaşılacak şeydir ki, Şaman âyinlerine oyun derler; âyin sırasında oynama vardır, mûsikî vardır, okuyucu şarkı söyler, her şarkının nakaratı "ey peri oyna eğlen" dir."⁷

Yine, Orta Asya'da âyin'in oyun kelimesi ile aynı olduğu hususu üzerinde Besim Atalay durmaktadır: "Âyin kelimesi, Yakutçada oyun olmuştur. Yakutca'da bu kelime, "sıçrayan adam" ve "şaman" anlamlarına gelmektedir. Kırgızca'da "oynamak" dönmek anlamınadır.

⁵ Emel Esin, "Semâ", Türk Edebiyatı, Aralık, 1974, s. 12-14

⁶ Ş. Yaltkaya, "Eski Türk Ananelerinin Bazı Dini Müesseselere Tesiri, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi C. III (3-4), 1954, s.19-25

⁷ M.R. Gazimihal, Konya'da Musiki, Ankara, 1947, s. 26 Burada yazar, S.E.Molov "Sbornik Anthr. İ Ethnoll adlı dergiden (C.V., I,S.5 Petersburg) alıntı yapmaktadır.

Eğer âyin kelimesi sanıldığı gibi Farsça'dan gelseydi, Sibirya'nın en uzak bir bölgesi olan Yakut illerine dek uzayıp gider mi idi?

Türk halkı arasında "âyin-oyun" diye bir deyim vardır ki âyin ve oyun'un bir olduğunu göstermesi yönünden değerli bir tanaktır.

Âyin'in aslında oyundan başka bir şey olmadığı ilken dinlerde de görülüp durmaktadır; Şaman tapınışları basbayağı bir oyundan başka bir şey değildir. Mevlâî âyini de kutsal bir oyundur." demektedir.⁸

Mevlânâ'nın Anadolu'ya pek genç bir yaşta gelmiş olması, hafızasında henüz taze olarak kalan geleneklerin yaşanmasına imkan vermiştir. Mistik hayatın icabı olarak zevk ve neşe ile coştığı, vecd ve cezbe ile hallendiği vakit, ta Şamanlık devrinden beri, Türklerin anayurtlarında cari olan tarzda raksetmiş olduğuna, kanaat getirmek doğru olur.

Türk mûsikîsinin ustalarından Rauf Yekta Bey bu kanaati taşımaktadır. Ona göre: "Eski Türklerin dîni raksını Anadolu'ya getirenlerin biri de Mevlânâ olduğu, bu suretle kabul edilince, Mevlânâ'dan sonra, onun tarikatına girenlerin, aynı tarzda raks ve kendi tabirlerince semâ ettiklerine yani Türkçesi döndüklerine ve nihayet Mevlânâ'nın oğlu ve torunu zamanında tertip ve ihdas edilen mûsikî ve rakslı Mevlâî âyinlerinin tarihi menşeinin en eski Türk raksı olduğuna muhakkak nazarı ile bakmak yanlış olmaz."⁹

Burada yeri gelmişken, Şamanlığın etkisini sadece Mevlâî semânda gösteren bu görüşe karşı çıkan, Mevlâîliğin şehir ortamında; Hacı Bektaş'tan sonra kurulan Aleviliğin ise, geniş halk arasında yayıldığını belirten Vahit Lütfi Salcı, Gizli Türk Dini Oyunları, adlı eserinde, Alevilerdeki Semâh'ın, Türklerin eski dinleri Şamanilikten daha çok esinlendiğini yazmaktadır¹⁰.

Alevilerde semâhın, Mevlâîlerdeki semâ ile koştur olduğu üzerinde durulmuştur. Kelimenin kaynağı aynıdır. Raks ile birçok eski dinde karşılaşılır.

⁸ B. Atalay, Âyin kelimesi, Yeni Posta, 30 Mayıs 1945

⁹ Mevlâî Ayinleri, Ali Rifat, Rauf Yekta, Zekâizâde Ahmet ve Dr. Suphi beylerden müştekil "Tasnif ve Tespit Heyeti", İst. Konservatürü nşr. İst, 1934, s. II; S. Uludağ, Mevlâna-Musiki, Konya Halkevi Mevlana Özel Sayısı, Konya, 1943, s.40

¹⁰ Vâhit Lütfi Salcı, Fizli Türk Oyunları, İst. 1941, s. 12-13.

Tabgaç ve Göktürk dönemi şaman törenlerinde belirgin biçimde hızlı dönüş hareketleri vardır. VI.-IX. Yüzyıllar arasında dîni törenlerin en özgün özelliklerinden biri bu oyunlardır. Alevilerdeki semâh raksı da buraya kadar uzayabilir¹¹.

Kısaca, insanlık tekemmül ettiği andan itibaren yalnız tahassürünü ve elemiini değil, neşesini de müzikle ifade ve bu ifadesine raksı eş etmiştir. Sufiler semâi insanlıktan almışlardır ve semânın tarihi insanlık kadar eskidir. Bu bakış ile semâ'ı belki İslami değil, fakat insani açıdan değerlendirmek mümkündür.

Öte yandan, Mevlevî şair ve yazar Asaf Halet Çelebi, bu Şaman ve Asyaî etkinin vârid olmadığını semâ ile şaman raksı arasında bir benzerlik bulunmadığını ifade eder.¹²

Semâ'ın menşei üzerine müracaat ettiğimiz Abdülbâkî Gölpinarlı'da ise özetle şu fikir ve kanaate raslıyoruz:

Mevlânâ'nın semâi ne şekilde yaptığı konusuna değinirken, onun semâ şeklinde sol ayak mihverî etrafında çarh atarak dönme hareketini yapmadığını ileri sürmektedir. Mevlânâ bazen çarh atarak, bazen ayağını yere vurarak ve başka hareketler yaparak semâ ediyordu. Mesela Şems-i Tebrizî'yi aramak için Şam'a gittiğinde, orada Mevlânâ'nın semâmını görenler ilk defa seyrettikleri bu raksa hayret ve şaşkınlık ile baktılar. Mevlânâ semâ ederken, hânendeler ve başkaları ile konuştuğu veya birilerine söz söylediği vâkidir. Mevlânâ zamanında semâ'a kalkmanın mecburi bir şey olmadığını da hatırlamak gerekir. O zamanlar daha meşk yoktu. İçinde o heyecan verici cezbeyi duyanlar, kendi istekleri ile semâ'a girerlerdi. Zamanın akışı içinde semâ kural ve düzene konmuştur. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled tarafından "Devr-i Veleddi"nin nizamlandığı ve Pir Adil Çelebi zamanında da âyin ve erkan kurallarının kesin şeklini aldığı tahmin ediliyor. Sema ve âyin meşki, semâhâne, semâzenbaşı, çarh atmak, direk tutmak, yürümek v.b.

¹¹ F. Bozkurt, Türklerin Dini, Cem Kültür Yay. s. 214

¹² Âsâf Hâlet Çelebi, "Mevlânâ'da Semâ", Türk Yurdu, sayı: 252, Ocak 1956, s.528-532.

semâ raksı terimleri, işte bu düzenlerin genelleşmesi ve uygulanarak yerleşmesi yolu ile Mevlevîlik'e mal olmuştur¹³.

Anadolu'da semâ'nın yaygınlaşması konusuna gelince bunun Mevlevîlik'in kurulması ile birlikte bir ivme kazandığı muhakkaktır. Birçok tarikatta semâ bulunmasına rağmen, en müttekâmil şeklini Mevlevî tarikatında bulmuş, müzik, duâ ve raks ile harmoni içinde düzenlenmiştir.¹⁴ Klasik kaynaklar, semân Anadolu'da başlamasını Şemsüddin Tebrizî'ye götürür.¹⁵ Sultan Veled, İbtida-namesinde Mevlânâ'nın Konya'da Şems ile buluştuktan sonra dünyasının değiştiğini gece gündüz semâ yaparak, yerlerde dönerek raks ettiğini, mutriplere altın ve gümüş verdiğini, kavvallerin takatları tükeninceye kadar söylediklerini ve şehir halkının da bu semâ'ya müptela olduğunu yazmaktadır¹⁶.

Bilginler, semânın gelişigüzel bir raks olmadığını ve bunu herkesin yapamayacağını, ancak, şeriatın esaslarını haleldar etmemek için, aşk erbabına tavsiye edildiğini kaydederler. Sema ancak gönül erbabının şevkini ve heyecanını artırır.

Sema'da görülen bütün hareketler, birer mânâ yüklüdür: Dönmek yani çarh atarak semâ; tevhide delalet eder. Bu anda Ârifler mahbub ve matbu görür ve feyze kavuşur. Kol açmak: O'na ulaşmanın sevincini göstererek, kötü nefse karşı kendine hakim olmaya işaretler. Halkı semâa çekmek, davet etmek isteyenler, rahmeti herkese yaymak arzusunu sergilemektedir. Sıçramak ve ayak vurmak: Tanrıdan başka herşeyi altedip masivadan kurtularak ona yükselmeye işaretler.

Sipahsâlâr'da Mevlânâ'nın, Şems'in teşviki ile âyin (adet ve kanun) ve tarik (yol, adet) haline getirdiğinden bahsedilen semâ'nın icra şekli hakkında, sadece kol ve ayak hareketleri ile dönmeden bahsedilmektedir.

¹³ Haydar Sanal, "Mevlevî Samâında Raks ve Musikî", Bilgi (Türk Alimlerin Birliği Organı), sayı:117, Aralık, 1956, s.13; A. Gölpınarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, İst, 1953, s. 367-382; Ziya Şakir, Hz. Mevlana, İst. 1943, s. 171.

¹⁴ Ragıp Üner, "Sema", Mevlânâ ve Yaşama Sevinci, Konya 1978, s.25

¹⁵ Mithat Bakârî, Sipehsâlâr Tercümesi, İst, 1331; Aflâkî, Manâkıb al-ârifin, nşr. T. Yazıcı, Ank, 1959.

¹⁶ Tahsin Yazıcı, "Mevlânâ Devrinde Semâ", Şarkiyat, V, 1964, s. 142; Osman Behçet, Mevlânâ Celaleddin Rumî, Hayatı, Mesleği, İst. 1336, s.46

Mevlânâ'nın semâ'ı hakkında en fazla kayıt Eflakî'nin Menakıbında olup, burada Mevlânâ'dan çok değişik ortamlarda semâ ettiğiinden bahisle, meselâ sokakta, pazarda, Meram mescidinde, Ilıcada, Konya meydanında semâ yapıldığı yazılıdır.¹⁷

Mevlânâ semâi tek başına yani münferit icra ettiği gibi, toplu halde de icra edilmiştir. Bu toplu semâ, medreselerde, tekkede, evlerde, saraylarda v.b. icra edildi. Buralarda Kur'an okunduktan sonra semâ edilmiş ve ondan sonra yemek yenmeye başlanmış olduğu anlaşılıyor.¹⁸

Eldeki kaynaklarda semâ meclislerine kimlerin katıldığı net olarak mevcut değildir. Tabii olarak, semâ edenler, seyirciler ve sazandeler vardı. Adı çok geçenler, gûyende ve kavvâller ile neyzenlerdir. Sonra defcilerin adları geçer. Bu arada rebab, rağbet edilen bir enstrümandır. Ney, rebab, tef (daire), zurna, nakkare bilinen çalgılardır. Mevlânâ rebabı ve semâi Şems'den ilhâm almıştır. Altı köşeli rebabı, şems'in ölümünden sonra Mevlânâ yapmıştır. Köşelerden biri doğuyu, biri batıyı, biri kuzeyi, biri güneyi, biri göğü ve diğeri de yeri gösterir. Böylelikle dört yönü, yeri ve göğü kapsayan ses ve sesin yönettiği raks yani semâ rebabda yansımış oluyordu. Rebab ve semâ, Şems'den sonra, Mevlevî tekkesinin vazgeçilmez araçları olmuştur¹⁹.

Yine semâin dervişler tarafından toplu icrası esnasındaki fiziki görünümü konusuna dönersek bu, Avrupalıların ve bazı bilginlerin ileri sürdüklerine göre: aşkla hareketli gök cisimlerinin, seyyarelerin, müşterek bir kaynak etrafında dönüşleri şeklinde açıklanmıştır. Bu izah, Yeni Eflatuncu bir fikir üzerine dayalı olup, İslam filazofları ve sûfileri tarafından benimsenir. Gökyüzündeki kürelerin melekleri, Mutlak'a karşı duyulan sevgiden dolayı yıldızları etrafında dönerler. İşte bu görüş, günümüzde de semâ âyinlerinin, dıştan görünen şeklinin, izah şekli olmuştur.

¹⁷ T. Yazıcı, A.G.M. S. 143, yazar burada Eflakî'den nakil yapıyor.

¹⁸ T. Yazıcı, A.g.m. s. 148

¹⁹ T. Yazıcı, A.g.m. s. 148; V. Timuroğlu, "Peygamber Değil Ama Kitabı Var", Hoşgörü Yolunma Mevlânâ, Bilimsel ve Kültürel Araştırma Vakfı Yay. Ankara, 1995 s.23 de Mithat Baharî Terceme-i Risâle-i Sipehsalar be Menâkıb-ı Hudavendigâr, İst, 1331 (1995) s.23'den naklen

Halbuki, semânın klasik açıklaması farklıdır: Dervişin hırkası onun mezarı; sarığı, mezar taşıdır. Ayinin başında dervişler oturduğu zaman, durum o anki cennettir. Dervişler mezarlarında ölüdürler. Neyin sesi ile –ki uyanışı ifade eder- ayağa kalkarlar. Devr-i Veledi, tekrar dirilmedir veya sembolik olarak gafletten uyanmadır.²⁰

Netice olarak şu fikirlere varmış oluyoruz: Mevlânâ, her ne kadar Anadolu'da Şems-i Tebrizî ile görüşmeden önce semâ yapmamışsa da, ondan sonra tasavvufî aşk ve cezbenin yoğunlaşması ile semâa başlamıştır. Bu semânın fiziki şekilleri, o zamânâ kadar yakın doğuda hiçbir yerde görülmemiştir. Mevlânâ'nın bu raks ve devran şeklinin Orta Asya menşe'li olması görüşü doğru olsa gerektir.

Mevlevîliğin kuruluşundan sonra Mevlevî adab ve erkânı içerisinde semâ, mûsikî aletleri ve devirleri ile gün geçtikçe gelişmiştir. Osmanlılar zamanında XVII. yüzyıldan itibaren semâ mukabeleleri tertibi, gösterişli merasimler halinde Mevlevîhânelerde icra edilmiştir.

Prof. Dr. İsmet KAYAOĞLU

---

²⁰ “La Danse Extatique en İslam”, Les Danse Secrées (Sources Orientales), Paris, 1963, s. 246

MESNEVÎ ŞARİHİ İSMAIL-İ ANKARAVÎ'NİN TASAVVUFİ HAYATA DAİR İKAZ VE TAVSİYELERİ

Prof. Dr. Osman TÜZER*

Duygu, hâl ve zevk yönü daima ön plânda olan tasavvufî hayatın meşrû ve olması gereken çizgide tutulması, tarihin her döneminde önemli bir problem olmuştur. Bu sebeptir ki, ilk dönemlerden itibaren tasavvufa dair eser yazan pek çok tasavvuf erbabı, eserlerinde tasavvufî düşünce ve hayatta başgösteren sapmalara dikkat çekerek, hem hakiki tasavvufî tasavvufî görünümlü sapık düşünceleri birbirinden ayırt etmek; hem de bu yolda insanların düşebileceği tehlikeli yolları onlara göstererek, tasavvuf yoluna süluk eden insanları uyarmak istemişlerdir. Bu konuda gösterilen hassasiyet, tasavvuf ehli nezdinde bir “iç tenkit” (otokritik) geleneğinin doğmasına sebep olmuştur.¹ Bu gelenek sayesinde, tasavvuf ve tarikat çevrelerinde vuku bulan fikri ve fiili sapmalar ya bertaraf edilmiş veya safdışı bırakılmıştır. Böylece, doğuşundan bu tarafa tasavvuf geleneği, büyük çapta İslami hüviyetini koruyarak ve asli mecrasında seyrederek bugünlere ulaşmıştır.

Ehl-i tasavvufta gördüğümüz bu iç tenkit geleneğini uygulayan önemli sûfilerden biri de, Osmanlı döneminde yetişmiş meşhur bir Mevlevî dedesi (şeyhi) olan Rüsuhi İsmail-i Ankaravî (Ö. 1041/1631)'dir. Ankaravî, Osmanlı döneminin en meşhur alim ve sûfilerinden biri olup, Mevlevîyye tarikatında şeyhlik makamına yükselmiş kamil bir zattır. Mevlânâ'nın Mesnevî'si üzerine yazdığı meşhur şerhler haklı bir şöhrete ulaşmış, bundan dolayı kendisinden sonra gelenler O'nu “Hz. Şarih” diye anmışlardır. O, çoğu tasavvufî alakalı yirmiyi aşkın eseriyle, Osmanlı

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Tasavvuf büyüklerinin tasavvufî hayatla ilgili yapıcı tenkit ve planlarının çeşitli devirlerindeki örnekleri için bk. Kara, Mustafa, “Sûfflerin Tenkitleri ve Tasavvufu İhya Faaliyetleri”, Tanımı, Kaynakları ve Tesirleriyle Tasavvuf, haz: Çoşkun Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul, 1991 s. 67-90

dönemi tasavvuf fikriyatı ve ahlakının, özellikle de Mevlevîyye tarikatının esaslarının yerleşip gelişmesinde önemli bir pay sahibidir.²

Ankaravî, kendinden önceki büyük sûfilerin söz konusu geleneğine tabi olarak, eserlerinde ve özellikle, mevlevî dervişleri için bir rehber olması gayesiyle kaleme aldığını ifade ettiği *Minhâcü'l-Fukarâ* adlı meşhur eserinde, tarikat yoluna süluk etmiş kimselerde ve hususiyile mevlevî dervişlerinde müşahade ettiği, gerçek tasavvuf ve tarikat anlayışıyla ve mevlevîlik yoluyla bağdaşmayan düşünce ve davranışları basiret ve cesaretle dile getirmiş; gördüğü hataların telâfisi için gerekli uyarıları her vesileyle yapmıştır.

Bu çalışmamızın gayesi de, O'nun bu konudaki düşünce ve tavsiyelerini tesbit edip değerlendirmekten ibarettir. Bu vesileyle, günümüzde tasavvuf ve tarikat çevrelerinde görülen hata ve noksanlıkların telâfisi yolunda, insanlarımızın tarihe mal olmuş önemli bir tasavvuf büyüğünün düşüncelerinden faydalanması noktasında bir nebze de olsa katkıda bulunmayı amaçlıyoruz.

Dînî ilimlerde iyi bir tahsil gördükten sonra, tasavvufa meylederek Bayramiyye tarikatına intisab eden Ankaravî, tasavvuf ilminde de büyük bir vukufiyet kesbetmiştir. Bayramiyye usulüne göre tasavvufi terbiyeden geçip seyr ü sülukünü tamamlamış ve şeyhlik makamına yükselmiştir. Bu esnada gözüne perde inip göremez olması üzerine, tedavi amacıyla gittiği Konya'da Mevlânâ'nın kabrini ziyaret ettikten sonra şifaya kavuşan Ankaravî, orada Mevlevîyye tarikatına intisab eder ve kısa sürede sülukünü ikmal ederek bu tarıkatta da şeyhlik makamına yükselir. Daha sonra 1019/1610 tarihinde İstanbul Galata Mevlevîhânesi'ne şeyh olarak görevlendirilmiş ve ömrünün sonuna kadar burada ilim ve irşadla meşgul olmuştur.⁴

Ankaravî bu görevine bir müddet devam ettikten sonra, kendi tarikatına mensup kimselerde müşahade ettiği manzarayı şöyle dile getirir:

“Gördüm ki, şekil ve suret itibariyle bize benzeyen tarikat mensuplarının çoğu, Mevlânâ hazretlerinin gitmiş olduğu yüce yolun hilafına bir yol tutmuş ve

² O'nun hakkında teferruatlı bilgi için bk., Yetik, Erhan, İsmail-i Ankaravî Hayatı, Eserleri ve Tesirleriyle Tasavvuf, haz.: Çoşkun Yılmaz, Seha Neşriyat, İst. 1991, s. 67-69.

⁴ Yetik, a.g.e., s. 52-57.

tuttuğu bu yolun Mevlevîyye tarîkatı olduğunu zannetmiştir. Bunların her biri Hz. Mevlânâ'nın kutsi sözlerini kendi meşreb ve mezheblerine delil addederek "ibâhîlik" tehlikesine marûz kalmıştır. Bunlardan kimisi menfaat için şekil değiştirerek (tebdilü's-şekl li-ecli'l-ekl) süluk nimet ve lezzetinden mahrum kalmış; kimisi meyvesiz ağaç misali ilim ve ma'rifetten yoksun kalarak, şeriat ve tarîkatın ne olduğunu anlamadığı gibi, adab ve erkan dahi duymamış; kimileri de, bu zikredilenler gibi kötü durumda olmayıp, biraz mesafe katederek ilim ve ma'rifet tahsil etmiş, şeriat va tarîkat adabına belli ölçüde vakıf olmuş, fakat onları da nefis ve şeytan "tevhîd-i ef'âl" anlayışından ve evliyanın "vahdet"e dair sözlerinden yola çıkarak aldatıp, "ibahât" ve "ilhâd" düşüncesine saptırmıştır. Bütün bunların yanında bazı kimseler de var ki, tüm bu kötü vasıflardan arınmış olup, akideleri sağlam, içleri ilim ve ma'rifet nuruyla dolu, fakr ve kanaat duygusuna sahip, ibadet ve riyazetle meşgul olup, enbiyâ ve evliyânın sözlerini te'vil etmeksizin olduğu gibi kabul etmekle beraber, bunların da bir kısmı sülukün mertebelerinden, tarîkat ve hakikatın inceliklerinden, ilim ve ma'rifetin hakikatından habersiz durumdadırlar.⁵

Ankaravî'nin vermiş olduğu bu bilgilerden hareketle, O'nun kusurlu ve noksan telakki ettiği tarîkat mensuplarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Sırf dünyevi menfaat temini için tarîkate girip, seyr ü süluktan nasibi olmayanlar.
2. Görünüşleri itibariyle ehl-i tarîkat oldukları halde, tarîkatın ruhu ve prensipleriyle bağdaşmayan bir tutum içerisinde olanlar. Bunlar, Hz. Mevlânâ'nın sözlerini yanlış yorumlayarak, ibahiliğe sapmışlardır.
3. Ehl-i tarîkat olduğu halde, meyvesiz ağaç gibi ne şeriatın, ne tarîkattan, ne de adab ve erkandan haberi olanlar.
4. Tarîkatta belli mesafe katettiği, ilim ve ma'rifette bir miktar ilerlediği halde, "tevhîd-i ef'âl" meselesini ve evliyânın "tevhîd"le alakalı sözlerini yanlış yorumlayarak şeytanın tuzağına düşüp, ilhâd ve ibâhiliğe kayanlar.

⁵ Ankaravî, a.g.e., s.3

5. Bütün bu noksanlıklardan kurtulup, tarîkat yolunda önemli bir mesafe katettikleri halde, tasavvuf ve tarîkatın inceliklerinden ve ma'rifetin hakikatından yeterince haberdar olmayanlar.

Burada, samimi duygularla tarîkate girdiği halde şu veya bu sebeple manevi terakki kaydedemeyenler bir tarafa bırakılırsa, özellikle iki zümre dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan birisi dünyevi menfaat düşüncesiyle tarîkate girenler; diğeri ise, tarîkate girerken samimi olduğu halde, gerek ayet ve hadisleri, gerekse tasavvuf büyüklerinin bazı sözlerini yanlış yorumlayarak, gerçek tasavvuf ve tarîkat anlayışından uzaklaşıp ibâhiliğe ve ilhâda sapanlar, yani tarîkatta belirli bir mertebeye geldikten sonra, haram fiillerin mübah olacağı kanaatine sahip olarak, Ehl-i Sünnet inancından uzaklaşıp mülhid olanlardır. Ne yazık ki, tasavvuf ve tarîkat çevrelerinde bu her iki zümreden de insanlar tarihin her döneminde var olagelmıştır. Ankaravî *Şerhu'l-Mesnevî*'sinde de, ibâhata yönelenlere, menfaat için tarîkate girenlere, ilim ve ma'rifetten yoksun olanlara ve te'villere kalkışanlara şiddetle çatmaktadır.⁶

İşte tasavvuf büyükleri ve kamil mürşidler tasavvuf ve tarîkat hayatının bu zümrelerden arındırılması için azami gayreti sarfetmişler; tarîkate intisab edenlerin bu tür yanlış ve sapık anlayışlara düşmemeleri için pek çok eser kaleme almışlardır. Ankaravî özellikle *Minhâcü'l-Fukarâ* adlı eseri de bu amaçla yazılmış çok önemli bir eserdir.

Söz konusu zümrelerden, dünyevi menfaat düşüncesiyle tarîkate girip, tarîkat terbiyesi ve tasavvufî hayatla ilgisi olmayanların üzerinde durmaya bile gerek yoktur. Zirâ bunların gerçekte tarîkatla alakaları yoktur. Ancak Ankaravî, tasavvuf yolunda olduğu halde bir süre sonra sapıtan kimseler üzerinde ağırlıklı olarak durur ve tasavvufî hayatta asıl tehlikenin burada baş gösterdiğine dikkat çeker. O, kendi zamanında, mensubu bulunduğu Mevlevîyye tarîkatında bile bu tür bâtil te'villere meyleden çok kimseler gördüğünü, merâtib-i sülukten, âdâb-ı tarîkattan ve erkân-ı velâyetten haberi olmayan nice kimselerin bulunduğunu üzümlere ifade eder.⁷ Bundan dolayı da, Hz. Peygamber'in vekili ve halifesi olarak

⁶ Ankaravî, *Şerhu'l-Mesnevî*, V, 311.

⁷ Ankaravî, *Minhâcü'l-Fukarâ*, s. 5.

kabul ettiği meşâyih-i kirâmın ve mürşid-i kâmillerin gerçek vazifelerinin, Rasûlullah (s.a.v.)'tan sadır olan ilmi olduğu gibi alıp, başkalarına aktarmanın yanı sıra; câhil ve bâtil yolda olan kimselerin o ilme, ondan olmayan şeyleri katamalarına ve o ilmi yanlış te'vil etmelerine mani olmak, insanları da bunlara karşı uyarmak olduğunu belirtir.⁸

Ankaravî, tarîkat mensuplarında müşahede ettiği ve samimiyetle dile getirdiği bütün kusur ve eksikliklere rağmen, usulünce ve temel kurallarına riayet edilerek yaşanan tasavvufî hayatın, insanı Allah'a kulluk şuuruna ve Hakk'a vuslata götüren en mükemmel yol olduğuna inanır. Ayrıca O, söz konusu noksanlıklara bakarak, sahih tasavvuf ve tarîkat geleneğini hafife almanın, bid'at kabul etmenin, veya onu tümüyle reddetmenin yanlış bir tutum, hatta büyük bir gaflet olacağını ifade eder ve şu hatırlatmayı yapar:

“İnsanların çoğu Mevlevî tarîkatının şer'-i Nebevi'nin dışına çıktığını, mevlevîlerin bid'at ehli, âyin ve erkanlarının da bid'at ve dalalet olduğunu zannetmektedir. Ehlullahı suizanda bulunmaktan Allah'a sığınırız. Bu suizannın sebebi, çoğunlukla derviş suretinde olan edepsizlerdir. Fakat bazı kimselerin kötü hallerine bakarak, bütün insanları itham etmek uygun düşmediği gibi, onların dalalet içinde olmalarından, bu tarîkatın da bid'at ve dalalet yolu olduğu anlamı çıkmaz... Başlangıcı kalbi masivallahtan temizlemek; ortası kalbin muhabbetullah ve ma'rifetillahta müstağrak olması; sonu ise tümüyle fenafillah ve bakabillah mertebesini elde etmek olan bir tarîkat nasıl inkar edilebilir? Nasıl ki Hz. Peygamber'in şeriatında çeşitli mezheblere mensup kimseler varsa, Mevlevîyye tarîkatında da farklı meşreblere sahip insanlar mevcuttur.”⁹

İşte Ankaravî, irşadla görevli bir şeyh olarak, müridlerini, tarîkatlarını da itham altında bırakacak hatalı tutum ve davranışlarda bulunmama konusunda uymayı ve gerçek tasavvuf ve tarîkatın ne olduğunu izah etmeyi bir vazife

⁸ A.g.e., s. 5.

⁹ A.g.e., s. 6.

addetmiş, bu düşünceyle sadece sözlü irşadla yetinmeyerek birçok eser kaleme almıştır. Şimdi biraz da O'nun bu husustaki görüş ve tavsiyelerine işaret edelim.

Ankaravî'ye göre sahih tarikat, Kur'an'a, Sünnet-i seniyyeye ve kamil müşidlerin sözlerine uygun olan tarıktır. Bunlara ters düşen bir tarikat, olsa olsa şeytanın yolu olur ve salıklarını de şeytanlık derekesine düşürmekte başka bir işe yaramaz. O, mensubu bulunduğu Mevlevîyye tarikatının da, her hususta ayetlerden, hadislerden ve meşayihin sözlerinden müteşekkil güvenilir kaynaklara dayandığını, dolayısıyla ifrat ve tefritten, ta'til ve teşbihten, Cebriyye ve Kaderiyye anlayışlarından uzak, söz, fiil ve hallerinde itidal üzere olan bir tarikat olduğunu ifade ederek şu beyiti nakleder;

(Kim ki Peygamber'in hilafına bir yol tutmuştur.

Asla menzile ulaşmayı ümid etmesin!)¹⁰

Bu anlayıştan yola çıkan Ankaravî, şeriat-tarikat-hakikat bütünlüğüne çok büyük önem atfeder ve şeriatsız tarikatın düşünülmemeyeceğini ve hakikata ulaşılamayacağını söyleyerek, bu hususta şu tavsiyelerde bulunur.

“Tarikat yolunun pek çok tehlikeleri vardır. Bu yolda aşılması zor sarp yokuşların ve yol kesicilerin haddi hesabı yoktur. Dolayısıyla, rehber ve tutulan yol evliya yolu olmalıdır. Salık, önce şeriat mumunu eline alıp, ondan sonra yola koyulmalıdır ki, maksad-ı asli olan hakikatı bulabilsin... Ey kardeşim, günah ve sapıklık denizinde boğulmak istemiyorsan, şeriatı elden bırakmayasın. Tarikat büyüklerinin yoluna muhalefet de etme ki, ibahat ve ilhada marûz kalmayasın. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) de ‘Benim şeriatım Nuh’un gemisine benzer. Kim ona sığınırsa kurtulur; kim de ona muhalefet ederse.(dalalet denizinde) boğulur’ buyurmuştur.”¹¹

¹⁰ A.g.e., s. 6.

¹¹ A.g.e., s. 8-9.

Hız. Mevlânâ da Mesnevî'nin V.cildinin dibacesinde şeriat-tarîkat-hakikat ilişkisinden bahsederken, şeriata uymanın zaruret ve ehemmiyetini çeşitli misallerle anlatmıştır.

Şeriatsız tasavvuf ve tarîkat olmayacağı inancında olan Ankaravî'ye göre, sûfi ile şeriat arasında sıkı bir alaka söz konusudur. O'na göre sûfi kesinlikle dînin çizdiği sınırları aşmamalı, ne kalben ne de fiilen ilâhî hudûda muhalefette bulunmamalı, Allah ve Rasulü'nün rızasına uymayan davranışlardan kaçınmalıdır. Zîrâ Allah'ın emrine karşı gelen ve Resulullah (s.a.v.)'a tabi olmayan kimse sûfi olamaz ve ilâhî aşktan söz edemez. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de, **“(Rasulüm) şöyle de: ‘Eğer siz Allah'ı seviyorsanız, hemen bana uyun ki, Allah da sizleri sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.’”**¹² Buyurulmak suretiyle, Hak aşığı olabilmenin ve ilâhî sevgiyi kazanabilmenin temel şartı olarak Rasûlullah (s.a.v.)'a tabi olmak gösterilmiştir. O halde, ilâhî emirleri yerine getirmeyen ve Hız. Peygamber'e tabi olmayan sûfi ancak bir yalancıdır. Zîrâ, masiyetle muhabbetin bir arada bulunması mümkün değildir. Kısacası, sûfi, Allah ve Rasulü'nün ve O'nun ashabının yolunu izlemeli, bid'atlardan kaçınmalı ve bütünüyle şeriata uymalıdır. Ancak bu sayede tarîkat yolundan hakikat mertebesine ulaşabilir. Ankaravî'ye göre sûfi için şeriat, ona hayat veren gıda gibidir. Onsuz yaşaması mümkün olmadığı gibi; ondan ne ölçüde gıdalanırsa o derece güç ve kuvvet kazanır. Binaenaleyh sûfi, şeriatın aydınlığında, tarîkat yolundan hakikate ulaşabilmenin gayreti içinde olmalı, şeriatın dışına çıktığında karanlıklar içinde kalacağını ve asla vuslata eremeyeceğini bilmelidir.¹³

Görülüyor ki Ankaravî, dîni prensiplerin yaşanmadığı ve onlara ters düşen bir tasavvuf ve tarîkat anlayışının gerçek tasavvuf ve tarîkatla bir alakasının olmayacağı kanaatindedir. O'nda, dînin emir ve yasaklarına titizlikle riayeti ifade eden zühd ve takvâ anlayışı ile, Hız. Mevlânâ'dan itibaren Mevlevîye tarîkatının temel karakterlerinden biri olan ilâhî aşk ve muhabbet yolunun birlikte mütalaa edildiğini görmekteyiz. O, hakiki Mevlevîliğin de bu prensiplere sıkı sıkıya bağlı bir tarîkat olduğunu belirtmektedir.

¹² Âl-i İmr'an, 3/31.

¹³ Yetik, a.g.e, s. 171-173.

Ankaravî, tasavvuf yoluna süluk eden kimsenin, akl-ı selimle hareket etmesini; enbiyanın, evliyanın, salih ve Ârif kişilerin söz ve davranışlarını örnek almasını;¹⁴ her türlü aşırılıklardan sakınarak itidali ve orta yolu tercih etmesini¹⁵ tavsiye eder. Diğer taraftan O, dalalet ve ibahattan kurtulmak ve kalbi masiva tutkusundan arındırabilmek için, mümkünse bir kamil mürşidin sohbet ve irşad halkasına dahil olup bizzat ondan faydalanmayı, bu mümkün değilse, onların eserlerini okuyup öğrenerek onlarla amel etmeyi tavsiye etmektedir. Bu arada, tasavvuf ilminin öğrenilmesi ve manevi mertebelerin kazanılması hususunda Hz. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden daha vazih ve faydalı bir eser bulunmadığını; Mevlânâ'nın da bu eserini yazarken bütünüyle Kur'an ve Sünnet'e dayandığını söyleyerek, onu okuyucusuna özellikle tavsiye eder. Ancak Ankaravî, bütün tasavvuf büyükleri ve Hz. Mevlânâ gibi, seyr ü süluk denilen manevi terbiyenin mutlaka hayatta olan kamil bir mürşidin rehberliğinde gerçekleşmesi gerektiğini, sadece onların eserlerini okumakla asıl maksada ulaşmanın çok zor olduğunu belirtir ve taliblere de bunu tavsiye eder.¹⁶ Ayrıca O, bir mürşide intisab edildiği takdirde, ona tam mânâsıyla teslim olmak, emir ve tavsiyelerine titizlikle uymak gerektiğini, Hz. Peygamber'in vekili konumunda olan mürşide teslimiyetin, Peygamber (s.a.v.)'e ve Allah'a teslimiyet anlamına geldiğini ifade eder ve şöyle der;

“Bir kimse mürşide bağlanır ve aralarında ülfet ve birlik hasıl olursa, o kimse mazhar-ı envar-ı sübhani ve bu iradet ve teslimiyet sebebiyle menba'-ı esrar-ı rabbani olur. Tarikatın rükn-i a'zamı teslimiyettir. Bir dervişte pîre teslimiyet sıfatı bulunursa mutlaka felaha kavuşur, aksi halde felah bulunmaz.

(Madem ki pîre uydun, teslim ol.

Musa gibi Hızır'ın hükmü altına gir,

¹⁴ Ankaravî, a.g.e., s. 10.

¹⁵ A.g.e., s. 6-7.

¹⁶ A.g.e., s. 10.

O halde, talib bu yolda bir kimseyi mürşid ittihaz eyleyip ona intisab ettikten sonra, bütün varlığıyla ona teslim olup, kendi irade ve tasarrufundan sıyrılmalı ve şeyhin hükmünü Allah'ın hükmü bilerek, onu halife-i Hak ve halife-i Rasul kabul etmeli; ona itaatı Allah ve Rasulü'ne itaat, ona muhalefeti de Allah ve Rasulü'ne muhalefet bilmeli ki, o şeyh vesilesiyle feyze mazhar olsun"¹⁷

Görüldüğü gibi Ankaravî, bütün tasavvuf büyüklerinin ve Hz. Mevlânâ'nın da ısrarla vurguladıkları gibi, tasavvufi terbiyenin mutlaka yaşayan bir mürşid-i kamilin nezaretinde gerçekleşmesi gerektiğini, aksi takdirde kişinin şeytanın tuzağına düşerek yolunu şaşırabileceğini; bir mürşide bağlanmakla elde edilmek istenen manevi kemalatın da ancak ona tam bir teslimiyetle gerçekleşebileceğini açık bir şekilde ifade etmektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Hz Mevlânâ'nın düşünce sistemini, tasavvuf ve tarikat anlayışını ve dünya görüşünü çok iyi kavramış, Mesnevî'yi baştan sona şerhetmiş, Galata Mevlevîhânesi'nde uzun yıllar şeyhlik yapmış, dîni ve tasavvufi sahada birçok eser yazmış bir alim ve mutasavvıf olan İsmail-i Ankaravî, keni zamanında tasavvuf çevrelerinde ve Mevlevîyye müntesiplerinde müşahede ettiği, gerçek tasavvuf ve tarikatla bağdaşmayan tavırları açık yüreklilikle dile getirmiş ve bu hususta her vesileyle gerekli ikaz ve tavsiyelerde bulunmuştur. Bu noktada, özellikle dünyevi menfaat düşüncesiyle tarikata girenlerle, ilhad ve ibahat anlayışı çerçevesinde tasavvuf ve tarikatı yanlış yorumlayarak sapıtanları şiddetle eleştirmiş; hangi makam ve mertebede olursa olsun tasavvufi hayatın vazgeçilmez şartının, dînin emir ve yasaklarına titizlikle riayet olduğunu; bu hususta Hz. Peygamber'e ve O'nun varisleri olan kamil mürşidlere tabi olmaktan başka salim bir yol olmadığını, aksi halde insanın şeytanın oyuncağı haline geleceğini savunmuştur. Ayrıca Ankaravî, Hz. Mevlânâ'da olduğu gibi, ideal bir tasavvufi hayatın, zühd ve takvâ dolu bir yaşantıyla, ilâhî aşkın birlikte bulunduğu bir hayat olduğunu kabul etmiş; bunun yanı sıra müridlerine daima akl-ı selimle hareket

¹⁷ A.g.e., s. 35.

etmeyi, itidal yolunu tutarak aşırılıklardan uzak durmayı, bu konuda Hz. Peygamber'i ve evliyaullahı örnek almayı tavsiye etmiştir. Bu arada, seyrü süluk denilen tasavvufî terbiyenin mutlaka yaşayan bir kamil müşşidin nezaretinde ve ona mutlak bir teslimiyet anlayışıyla gerçekleşmesi gerektiğini, aksi takdirde vuslata ermenin mümkün olmayacağını belirtmiştir.

İsmail-i Ankaravî'nin bu îkaz ve tavsiyelerine kulak vermenin, günümüz toplumunda tasavvufî hayatta müşahede edilen olumsuzlukların izale edilmesinde de, önemli katkılar sağlayacağına sanırız kuşku yoktur.

MESNEVÎ'DE “SÛRET” ve “MA'NÂ” KAVRAMLARI

Prof. Dr. Adnan KARAIŞMAİLOĞLU*

Arapça asıllı “sûret” kelimesi, özlü ve yaygın bir tanıma göre dış duyu, havâss-ı zâhire ile idrak edilebilen nesnelere için kullanılır. Türkçemizde “sûrete aldanma” ve “insan sûretinde” gibi ifadelerde dış görünüş, görüntü ve şekil mefhumu ile kullanılan bu kelime, tasavvufî bir kavram olarak pek çok konuda taşıdığı geniş muhteva ile karşımıza çıkar. “Zahir”, “nakş”, “ten”, “resm”, “şekl”, v.b. eşanlamlı; “ma'nâ”, “bâtın”, “ruh”, “mağz” ve “cân” gibi zıt anlamlı olarak kullanılan kelimelerle birlikte yer tutar. Bu nedenle Mesnevî'de de yüzlerce defa bazen sadece “şekl, görünüş” anlamında¹ basit bir kelime olarak bazen de derin ve girift tasavvufî meselelerin izahında anahtar bir kavram olarak görülür.

Burada arzedilecek olan konu, birçok ayrıntıya sahip olduğu için doğrudan Mesnevî'deki örneklere yer verilerek işlenecektir. Mesnevî'de, özellikle bazı bölümlerde² ele alınmış olan konuya, ayrıca çok farklı yerlerde işaret edilmiş bazen de sadece imada bulunulmuştur. Bütün bunların gözönüne alınması ve bazı başlıklar altında toplanması ile “sûret” ve “ma'nâ” kavramları izah edilmeye çalışılacaktır.

Görme, işitme, dokunma, tadına ve koku alma duyularına hitap eden varlıkların ve nesnelere dış sûretleri en çok görme duyusu ile ilgilidir. Mevlânâ “Bütün âlem ışıkla, sûretlerle dolsa bu güzellikten ancak göz iyice haberdar olur (Mesnevî, IV, 2387)”; “sûret göze aittir (V, 3906)” v.b. ifadeleri ile bu hususa işaret eder. Onun benzetmeleriyle sûret, elbise ve sopa gibidir (IV, 3727), yani araçtır, vesiledir. Mesnevî'deki edebî ifadelerde:

آنچه حق ریزد بدان گیرد علو

کاسه ها دان این صور را و اندرو

* Kırıkkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

¹ Msl. Bkz. Mesnevî, I, 675, 1018, 1020, 1139, 1199, 2509, 2984, 2986, 2988, 3127 v.b.² bkz. Mesnevî, I, 675-688; 706-726; 1110-1149; 2623-2642; II, 701-725; 1018-1031; IV, 2881-3000; V, 3261-3300; VI, 70-80; 1866-1900; 2950-2974; 3700-3754

“Bu sûretlerin, Hakk’ın içlerine koyduğu şeylerle yücelik kazanan kâseler olduğunu bilmelisin.

Mevlânâ’nın, sûfî ve şair kişiliğini öne çıkaran diğer iki benzetmesi de şöyledir:

Leylâ’nın sûretinde pek de güzellik bulunmadığı Mecnûn’a söylendiğinde Mesnevî’deki ifadesi:

گفت صورت کوزه است و حسن می   می خدایم می دهد از نقش وی

“Mecnûn “sûret, testi, güzellik ise şaraptır. Allah Leyla’nın sûretinden bana şarap veriyor” diye cevap verdi. (V, 3288)

Manânın harf ve kelime ile münasebeti de böyledir:

صورت حرف آن سر خردان یقین   در رز معنی و فردوس برین

“Bilmelisin ki, harfin sûreti manâ bahçesindeki yüce cennetteki eşşekarabasıdır (IV, 3823)

Mesnevî’de dış görünüşle ilgili değerlendirmeler yapılırken “nakş (nakış)” kelimesi konu içerisinde önemli bir yer tutar (msl. Bkz. IV, 2881, v.d.; VI, 1454 v.d.)

Dış duyularla algılanması mümkün olmayan hayal dünyasında şekilleştirilen varlık veya mefhumlar için de sûret kelimesi kullanılır Mesnevî’de. Mesela aşîğin hayalinde sevgilinin sûreti:

صورتی پیدا کند بر باد او   جذب صورت آردت در گفت و گو
راز گویی پیش صورت صد هزار   آنچنانکه بز گوید پیش یار

“Sevgi, dostunun anyla sûret oluşturur, sûretin cazibesi seni mi konuşturur.

Sûretin önünde, sevgiliye söylendiği gibi yüzbinlerce sır söylersin (V, 261-62).”

Okunanların göz önüne getirilmesi:

آنچه او اندر کتب بر خوانده بود   چشم را در صورت آن بر گشود

“Kitaplarda okuduklarının sûretini gözünde canlandırıyor (VI. 4646).

چون کراحت رفت آن خود مرگ نیست   صورت مرگست و نقلان کرد نیست

“Ölümün kötülüğü gitti mi o artık ölüm değildir, ölümün sûretidir, bir göçüştür (III, 4612)

Ümidin sûreti (I, 2531), fikir sûretleri (II, 3295) ve “Akıl sûretle gözükse gündüz, onun nuru karşısında karanlık kalır (V, 3261) gibi nitelermelerde de görülen bu kullanım insanoğlunun kavrama kabiliyetine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle Mevlânâ, Hüsâmeddin Çelebi’ye seslenir ve “Mesnevî’nin misallerine ruh ver, harfleri tümüyle akıl ve can olsunlar (VI, 184-185)” der.

“Kişi gönlünü parlattıkça daha çok görür. Sûretler ona daha çok görünür (VI, 2910)”

ve

“O aynanın berraklığı şüphesiz, sayısız sûretleri görmeye kabiliyetli olan gönlün özelliğidir.

Gaybın sûretsiz ve sınırsız sûretsiz ve sınırsız sûreti, Musa’ya gönül aynasından dolayı görünmüştür (I, 3485-86).”

Anlamındaki beyitler manâ ile ilgili tezahürlere işaret eder.

Ayrıca sûret kelimesi, Mevlânâ tarafından varlık mefhumu ve yaratıcıyla ilgili daha ileri bir idraki gerçekleştirmek için değer kullanılır. Aşağıdaki beyitlerin de yer aldığı 6. Defter, 3705 nolu beyitten sonraki izahlar bu hususta çok aydınlatıcıdır.

این صور چون بنده بی صورتند	پس چرا در نفی صاحب نعمتند
این صور دارد ز بی صورت وجود	چيست بس بر موجد خویش جحد

“Şu sûretler, sûreti olmayanın kuludurlar; peki neden nimet sahibini inkar edişleri? (VI, 2737-38)

Bu son zihin ve gönüle ait idrakin dışındaki dış dünyaya yönelik kullanımlara dönersek, görüntülerin adı olan sûret, kişilerin özden uzak kalmasına ve hakikatleri anlamasına neden olmaktadır ve dolayısıyla olumsuz özellik taşımaktadır. Bu özellik Mesnevî’de açıkça dile getirilir, öğüt babında kişiye “sûret”in sıfırdan ibarettir (I, 2241)” şeklinde seslenilir. Diğer bir izah ise şöyledir:

صورت آمد چون جماد و چون حجر	نیست جامد و ز جنسیت خیر
-----------------------------	-------------------------

“Sûret cansız nesne gibi, taş gibidir. Nesnenin öz ile ilgisi yoktur (VI, 2954).”

Bu noktadan sonra her şeyi zıddıyla kavramanın daha anlamlı olacağı düşüncesiyle “ma'nâ” kavramına ve sûretle münasebetine dair Mesnevî'den örnekler verelim. Kastedilen, anlam, hakikat, iç ve öz gibi karşılıklar için kullanılan bu kelimeye tasavvufî bir hüviyet kazandırılmıştır. Aşağıdaki örnekler bu yönden de dikkat çekicidir.

چونکه آب هست جو خود آن بود آدمی آنست کورا جان بود
این نه مردانند اینها صورتند مرده ناندن وگشته شهوتند

“İrmak suyu varsa ırmaktır. İnsan canı varsa insandır. Bunlar insan değil sûrettirler ekmek ve şehvet için ölmüşlerdir (V, 2885-86).”

صورت از معنی چو شیراز بیشه دان یا چو آواز و سخن ز اندیشه دان

چون ز دانش موج اندیشه بتاخت از سخن و آواز او صورت بساخت

“Aslanın, orman sayesinde yer bulduğu gibi veya ses ve sözün, düşünceden kaynaklandığı gibi sûretin de manâdan oluştuğunu bilmelisin.

Bilgi düşünce dalgası oluşturduğunda sözden ve sestten sûret meydana getirir (I, 1136; 1139).”

Aşağıdaki örnekler de bu konuda dikkat çekicidir:

صورتت خرگاه دان معنیت ترک معنیت ملاح دان صورت چو فلك

“Bilmelisin ki, sûretin çadır, manan ise içindeki güzel; mânan kaptan, sûretin ise gemi gibidir (III, 530).”

میوه معنی و شکوفه صورتش آن شکوفه مزده میوه نعمتش

“Meyva, Manadır; çiçek, sûret. Bu çiçek müjde meyva ise onun nimeti (I, 2930).”

صورت آتش بود پایان دیگ معنی آتش بود در جان دیک
صورتش بیرون و معنیش آندرون معنی معشوق جان در رگ چو خون

“Ateşin sûreti, tencerenin altındadır, ateşin manâsı ise tencerenin canında içindedir.

Sûreti dışında, manâsı içinde; can sevgilinin manâsı, damardaki kan gibidir (VI, 4399-4400).”

Sûretle manânın münasebetine bu güzel ifadelerle işaret edildikten sonra özellikle manânın önemini vurgulayan beyitlere yer verelim:

پیش معنی چیست صورت بس زیون   چرخ را معنیش می دارد نگون

“Manâya nispetle sûret nedir çok zayıf. Gökyüzünü, manâsı ters tutmaktadır (I, 3330).”

Benzeri ifadeler; “manâlar olmadan sûretler tad vermez (IV, 2993).”; “Manâ ortaya çıkınca, sûret de nedir (I,12658)”;

گر به صورت آدمی انسان بدی   احمد و بر جهل خود یکسان بدی

“Ademoğlu sûretle insan olsaydı Hz. Muhammed ile ebu Cehil de aynı olurdu (I, 1/1019).”

Manâyı, özü ve hakikati, ikna edici bir şekilde yansıtan bu beyitlere, bilgi yurdu okulların amacını gösteren beyiti de ekleyelim;

مدرسه و تعلیق و صورتهای وی   چون به دانش متصل شد گشت طی

“Okul, defter ve çeşitli sûretleri, kişi bilgi sahibi olunca geride kalır (VI, 3736).”

Sûretin, manâ karşısındaki değersizliğine ilave olarak aldatıcılığı üzerinde durulur Mesnevî’de. Değersiz olanın, dış görüntüleri sayesinde insanları aldatabilmesi acı sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle üzerinde önemle durulmalıdır ve bilge kişilerin yardımı özellikle bunun için gereklidir. Mevlânânın, Mesnevî’deki onsekizinci beyitteki “sözü kısa kesmek gerek. Vesselâm.” Kararından veya vurgusundan sonra, “Ey oğul! Çöz bağı. Özgür ol. Ne zamâna kadar altının ve gümüşün esaretinde kalacaksın” ikazıyla başladığı büyük eseri bu gayeye yönelik olup burada sıralanacak konuyla ilgili örnekler de bizatihi bu hassasiyetin ürünüdür.

پس بدان که صورت خوب ونکو   باخصال بد نیززد یک تسو
ور بود صورت حقیر و ناپذیر   چون بود خلقش نکو در پاش میر
عالم معنی بماند جاودان   صورت ظاهر فنا گردد بدان
چند بازی عشق با نقش سبو   بگذرد از نقش سبو رو آب جو

“Bilmelisin ki, kötü huylu güzel ve hoş sûret, bir geçmez para dahi etmez.

Sûreti, çirkin ve nahoş olsa da huyu güzel olana bağlan.

Bilmelisin ki, görünen sûret yok olur, manâ âlemi kalıcıdır.

Ne zamâna kadar testinin nakışıyla, sûretiyle oynaşacaksın, testinin nakışını bırak, git, su ara (II, 1018-1021).”

مغز باید تادهد دانه شجر   ذوق باید تادهد طاعت بر
صورت بی جان نیاشد جز خیال   دانه بی مغز کی گردد نهال

“İbadetlerin sonuç vermesi için zevk gerekir; tohumun ağaç olması için iç gerekir.

İçsiz tohum, nasıl fidan olur. Canı olmayan sûret de ancak hayaldir (II, 3396-97)

دو به معنی کوش ای صورت پرست   زآنکه معنی بر تن صورت پرست

“Ey sûrete tapan, manâ ile meşgul ol, zîrâ manâ sûret tenine kanattır (I, 710).”

عالم و عادل بود در نامه ها   وصف صورت نیست اندر خامه ها
کش نیایی در مکان و پیش و پس   عالم و عادل همه معنیست و بس

“Kalemlerle sûret anlatılmaz, kitaplarda âlim ve âdil vasıfları belirtilir.

Âlim ve adil vasıfları manâdır ve bu da kâfidir. Manâyı mekanda, önde, arkada bulamazsın (I, 1024-1025).”

هر یکی باشد بصورت غیر ان   ده چراغ ار حاضر آید در مکان
چون به نورش روی آری بی شکی   فرقی نتوان کرد نور هر یکی
صد نماند يك شود چون بغمشری   گر تو صد سیب و صد ای بی شماری
در معانی تجزیه و افراد نیست   در معانی قسمت و اعداد نیست
پای معنی گیر صورت سرکش است   اتحاد یار با یاران خوش است

“Bir yerde on kandil bulunsa, her biri sûret olarak ayrıdır.

Işıklarına bakarsan şüphesiz her birinin ışığı ayırdedilemez.

Yüz tane elma ve yüz tane ayva saysan, bunları sıktığında yüz kalmaz, bir olurlar.

Manâlarda bölüm ve sayı yoktur. Manâlarda ayırma ve fertler yoktur.

Dostun dostlarla işbirliği hoştur. Manâyı elde et, sûret serkeştir (I, 678/682).”

Mevlânâ, bu tespitini, Mesnevî’de sık sık tekrar eder. “Nakış ve sûret, manânın önünde engeldir (I, 526)”; sûretin yollarını kestiği nice kişiler, sûrete yöneldiler de Allah’a karşı geldiler (II, 1178)”; “şeklindeki ifadelerin yanısıra “ sûret sofisi (II, 199) ve “sûreti insan, içi şeytan (II, 3158) gibi tavsiflere de yer verir. Mesnevî’de birçok geçen ikisiyle bu bölümü tamamlayalım;

تا نگردی بت تراش و بت پرست
باده در جامست ایك از جاه نیست

زین قدهای صور کم باش مست
از قدهای صور بگلر مه ایست

“Şu sûret kadehlerinden sarhoş olma ki, put yapan, puta tapan kişi haline gelmeyesin.

Sûret kadehlerini geride bırak, durma. Şarap kadehtedir ancak kadehten oluşmamıştır (VI, 3707-3708)

چند بینی صورت آخر چند چند

چشم ابلیسانه را يك دم ببند

“İblisce bakan gözü bir an olsun bırak. Ne zamâna kadar sûret göreceksin? Ne zamâna kadar, ne zamâna kadar (III, 2300).”

Ve insanlar için duada bulunur:

وا رهانشان از فن صورتگران

صیرشان بخش و کفه میزان گران

“(Allahım!) Onlara sabır ver, iyiliklerini artır. Onları, sûret oluşturanların hilesinden kurtar (V, 1199).”

Sûret böylece olumsuz yönleriyle tanıtılıp manânın önemi vurgulandıktan sonra lüzumlu olan sorunun cevabını, sûretlerin varlık nedenini yine Mesnevî’den yararlanarak açıklamak uygun olacaktır:

عاقبت ظاهر سوی باطن برد

ظاهرش گیر ارچه ظاهر کز برد

بعد از آن جان کز جمال سیرتست

اول هر آدمی خود صورتست

“Zahir, eğri uça da sen zahiri takip et. Zahir seni bâtına, öze götürür.

Her insanın ilk durumu sûret, sonrası ise, davranış güzelliği olan candır (II, 526-527).”

خلق عالم باطل و عاطل بدی

گر بین معنوی کافی بودی

صورت روزه و نمازت نیستی

گر محبت فکرت و معنیستی

نیست اندر دوستی الا صور

هدیه های دوستان باهدگر

یر محبتهای مضر در خفا

تا گواهی داده باشد هدیه ها

“Manevî izah kafi olsaydı insanlar, bâtıla düşer, amaçsız olurlardı.

Sevgi, düşünce ve manâdan ibaret olsaydı, senin namazının ve orucunun sûreti olmazdı.

Dostların, birbirlerine sundukları hediyeler, sadece dostluğun sûretleridir

Bu hediyeler, gizli olan gönüllerdeki sevgilere tanıklık etmesi için sunulur (I, 2624-27)

“Manâ şu sûretten ortaya çıkmaktadır. Sûret manâya hem yakın, hem de uzaktır (I, 2640)” izahı ile daha önce verilen örneklerdeki kaptan gemi; meyva, çiçek teşbihlerini birleştirmek ikna edicidir. Yine Mevlânâ'nın başka bir şey görmüyorum, şeklindedir. Hiç düşünmez ki, görünenler gizli hikmetleri haber vermektedir (I, 2878-79).”

Hakikatleri kavramada böylece lüzumlu olan sûretleri aşan kişilere yeni dünyalar açılır.

جنتست و گلستان در گلستان

گر ز صورت بگذرید ای دوستان

صورت کل را شکست آمرختی

صورت خود چون شکستی سوختی

“Ey dostlar, sûreti aşarsanız cennet vardır, gülbahçesi içinde gülbahçesi.

Kendi sûretini kırıp, yakarsan, her şeyin sûretini kırmayı öğrenirsin (III, 578-579).”

Benzeri bir mefhumu “ten” ve “ruh” kelimeleriyle anlatır:

“Gaflet, bedenden kaynaklanır. Beden ruh oldu mu o şüphesiz bütün sırları görülür (III, 3566).”

Mesnevî'nin başlıca konularından birisini burada söz konusu ettiğimiz için çok sayıda örnek sunmak imkânı vardır.

پیش او يك گشت كز صورت پرست	نه دو باشد تا توی صورت پرست
تو به نورش در نگر كز چشم رست	چون به صورت بتگری چشم تو دست
چونكه در نورش نظر انداخت مرد	نور هر دو چشم نتوان فوق كرد

“Hayır, sen sûrete taptıkça iki vardır. Sûretten kurtulana göre ise birdir.

Sûrete bakarsan gözün ikidir, gözden çıkan nura bak.

Kişi gözün nuruna akarsa her iki gözün nuru birbirinden ayırdedilemez (I, 675-677).”

“Allah’ın aslanı, sûretten kurtulandır (I, 3964)” yargısını oluşturan Mevlânâ, bir hadis-i şerife işaretle tespitlerini sonuçlandırmaktadır:

نیست بر صورت که آن آب و گلست	حق همی گوید نظر مان بر دلست
دل فراز عرش باشد نی به پست	تو همی گویی مرا دل نیز هست

“Allah, “biz gönüle bakarız, su ve topraktan ibaret olan sûrete değil” demektedir.

Sen ise, benim de gönlüm var diyorsun. Gönül arşın üzerine doğru olmalı, aşağıya değil (III, 2244-45).”

Burada belki mevzuya geriye dönüş de sayılabilecek iki örnekle mefhumu biraz daha açmak uygun olacaktır:

بی نیاز از نقش گرداند ترا	معنی آن باشد که بستاند ترا
مرد را بر نقش عاشق تر کند	معنی آن نبود که کور و کر کند

“Manâ seni senden alandır. Manâ, sûrete ihtiyaç duymaktan kurtarır.

Manâ kör ve sağır eden; kişiyi sûrete aşık eden olamaz (II, 720-721).”

قبله ظاهر پرستان نقش سنگ	قبله معنی و روان صبر و درنگ
قبله ظاهر پرستان روی زن	قبله باطن نشینان ذوالمن

“Mâna ile meşgul olanların kıblesi sabırdır, sukûnettir. Görünüşe kapılanların kıblesi taştan sûret.

Bâtın âleminde bulunanların kıblesi, ihsan sahibi Allah, Zahiri sevenlerin kıblesi ise kadın yüzü (VI, 1689-909).”

Bu konuşma metninde Mesnevî’deki sûrete, dış görüntüye ait değerlendirmelere, sûretin değersizliği ve olumsuzluğu; manânın, özün ehemmiyeti; sûretle manânın ilişkisi ve sûretten manâya ulaşmak gerektiği üzerinde duruldu. Son olarak manâya ulaşmanın bu noktada bulunduğunu belirten örneklerle yer verelim

Mevlânâ varlığın hakikati üzerinde dururken mânasının anlaşılmasındaki güçlüğü işaret eder:

ور نگويد هيچ از ان ای وای تو بر همان صورت بچفسی ای فتی	گر بگويد زآن بلغزی پای تو ور بگويد درمخال صورتی
---	--

“Sana söylense ayağın kayar, şaşarsın, söylenmezse yazık hiç farkında olmazsın.

Ey yiğit! Bir tasvirli örnek içerisinde söylense, hemen bu tasvire, sûrete kapılırsın (III, 1278-79).”

Bir başka yerdeki ifadeleri:

معنیش را در درون مانند جان دیده جان جان پر فن بین بود صورتی ضالست و هادی معنوی	لفظ را مانند این جسم دان دیده تن داتما تن بین بود پس ز نقش لفظهای مثنوی
--	---

“Bilmelisin ki, kelimeler, şu beden gibi; manâları da içteki can gibidir.

Beden gözü daima, beden görür, can gözü ise hünerli canı görür.

Mesnevî’deki kelimelerin sûretinden de kimileri için sapırtıcı bir sûret, kimileri için de yol gösterici bir manâ oluşur (VI, 653-655).”

Konuyla ilgili bir beytiyle tamamlayalım sözü:

پیش واصل خار باشد خار خار

کین حروف واسطه ای یار غار

“Ey gerçek dost! Bu sözler, manâya erişmiş kişi için dikendir, dikendir, diken (IV, 2984).”

PLASTİK DEĞERLER AÇISINDAN BİR MEZAR TAŞI

(Eleştiri)

Prof. Dr. Nihat BOYDAŞ*

Sanat ve bilim dahilerinden Leonardo da Vinci şöyle der; “Birbirine yaslanan iki zayıflık, bir kuvvet meydana getirirler.” Bu anlamda, mesela bir kemerin iki yarısı, tek başlarına ayakta bile duramazlarken, birbirlerine yaslanarak bir bütün haline geldikleri zaman tonlarca ağırlığı taşıyabilirler. Bir sanat tarihçi ile bir sanat eleştirmenin ilgi, amaç ve yöntemleri birbirlerinden belirli bir şekilde farklıdır, ancak birbirlerini desteklerler. Ancak o zaman çalışmaları anlam ve bütünlük kazanır. Bir sanat tarihçi incelenecek nesnelere ortaya çıkarır, eleştirmen de bunları değerlendirir. Bizim tebliğimiz de böyle bir değerlendirme ve eleştiriyile ilgilidir. Yenikapı Mevlevîhânesi’nde bulunan bir mezar taşını, eleştiri yöntemine göre, sanat elemanları ve sanat ilkeleri açısından eleştirmeye çalışacağız. Ancak önce, eleştiri hakkında özet bilgi sunmayı yararlı buluyorum.

Batı kaynaklarında eleştiri ciddi olarak ve sistemli bir şekilde karşımıza çıkar. Amaç, sanat nesnelere anlamak, ondan zevk almak, öğrenilenleri başkalarıyla paylaşmaktır. Bu kaynaklarda eleştirinin;

- 1- Akademik eleştiri
- 2- Pedagojik eleştiri
- 3- Basın eleştirisi
- 4- Popüler eleştiri gibi çeşitleri vardır.

Bizim burada deneyeceğimiz eleştiri, daha çok pedagojik bir amaca yönelik olacaktır.

Demokratik hayat için çok gerekli olan eleştirinin, çoğu kez yanlış anlaşıldığını ve henüz tam anlamıyla eğitim sisteminde yer alamadığını belirtmeliyim. Biz bu tebliğimizde, eserin kendisine yönelik (içsel) bir eleştiri

---

* Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi

yapmaya çalışacağız. Sanat tarihçilerin uyguladığı (dışsal) müesire yönelik eleştiriyi şimdilik bir kenara koyacağız.

İçsel eleştiri belirli ve aşamalı bir yöntemle yapılır. Başlıca aşamaları;

- 1- Betimleme
- 2- Çözümleme
- 3- Yorumlama
- 4- Yargı'dan ibarettir.

Betimlemede eserdeki “bilgi” objelerini ve sanat elemanlarını, konuyu belirlemeye yönelik bir çalışma yapılır.

Çözümlemede sanat ilkelerini ve bunların oluşturduğu kompozisyonu anlamaya, çözümlemeye çalışırız. Burada nasıl? sorusuna cevap aranır.

Yorumlamada ne anlatıyor? Sorusu önem kazanır. Bu aşamada bilgi objeleri, bir sembol olarak, anlam açısından sorgulanır. Bu noktada tek bir yorum amaç değildir. Çünkü hiçbir yorum son değildir. Yani bir eserin, belgelere ve nedenlere dayalı olmak kaydıyla, birkaç türlü yorumu yapılabilir.

Yargı aşamasında eserin sanatsal düzeyi hakkında kişisel bir yargıya varılır. Böyle bir yargıya varmak için estetik teorilerden istifade edilir. Bu teorilerin en çok kullanılanları şunlardır;

- 1- Yansıtmacılık
- 2- Anlatımcılık
- 3- Biçimcilik
- 4- İşlevsellik

Bu teorilerden yapacağımız eleştirinin yargı aşamasında faydalanacağım. Bu kısa açıklamadan sonra eleştirimize başlayabiliriz. Ancak öncelikle, sanat tarihi bilgilerimizden yararlanarak şunu belirtmeliyim ki, eleştireceğimiz eser İstanbul Yeni Kapı Mevlevîhânesi'nde bulunan bir mezar taşıdır.

I-BETİMLEME

Karşımızdaki şey bir mezar taşıdır, Şahide, baş taşıdır. Duyusal ve reel olan ön yapı elemanları, Laqueur'ın "Huve'l Bâkî, İstanbul'da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları" adlı çalışmasında belirttiği öğelere tamamıyla uymuyor: Bu öğeler, adı geçen eserde;

- 1- Yakarış
- 2- Duâ
- 3- Kimlik
- 4- Duâ isteme
- 5- Tarih sırasıyla yer almaktadır.

Üstelik, Laqueur'un tespiti –bir eleştiriye yönelik olmadığı için- sanat elemanlarını dışlıyor. O halde, eleştiride faydalanacağımız bilgi objeleri –ontolojik açıdan- nelerdir. Eserin, ana kitle de dahil olmak üzere altı bölümden meydana geldiğini görüyoruz. Yukardan aşağıya doğru bu bölümleri tanımlarsak, A-B-CCC-D ve eserin ana kitlesini de E harfi ile gösterebiliriz.

A elemanı bir sikkedir, B elemanı yarım beyzi bir biçim, CCC elemanları içinde üç satır yazı (celi sülüs) bulunan dikkörtgenler, D elemanı ise gene beyzi bir şekildir. Aşağıda yer alan bitkisel bezemeyi bilerek eleştirinin dışında tutacağım. Bu aşamada doku, form, espas, çizgi, valör, renk (az da olsa) gibi plastik sanat elemanlarını da belirleyebiliriz.

II-CÖZÜMLEME

Çözümlemede, betimleme aşamasında bulduğumuz öğelerin nasıl düzenlendiğini sorgulayalım. Ancak öncelikle sanat ilkelerinin belirtilmesini uygun ve yerinde görüyorum. Bunlar denge, uyum, vurgu, değişiklik (kontrast), ritm ve hareket (tekrar), koram (derecelenme), oran-orantı'dır. Karşımızdaki objenin dikey vurgulu, simetrik, yukardan aşağıya düzgün bir koram teşkil ederek indiğini hissediyor, görüyoruz.

Baş taşının hafifçe yuvarlak olan tepesinden ve saydığımız bilgi objelerinin tam ortasından dikey olarak indirilecek bir hat simetriyi, dikey vurguyu,

koramı göstermektedir. Genel kompozisyonu kısaca belirledikten sonra, betimleme aşamasında harflerle gösterdiğimiz öğelerin birbirleri ile ve bütün ile münasebetini –sanat ilkeleri açısından- araştıralım.

ABD, hatta E (ki o da yuvarlak karakterlidir) biçim bakımından ahenkli, büyüklük bakımından değişiktir. Gene ABD ile E arasında, -AB yukarı doğru, D aşağı doğru- yön ahengi var. Ortada yer alan üç dikdörtgen (CCC) yön, biçim, büyüklük bakımından birbirleri ile ahenklidirler. (aynen tekrar) Gene CCC'nin E ile hem yön ve hem de biçim kontrastı ilişkisi içinde olduğunu hissediyoruz. Böylece islam yazısının temeli olan yatay-dikey (aktiv-pasiv) ilişkisi, yani E'nin dikey karakterli vurgusu, CCC'nin yatay üç vurgusu ile cevaplandırılmaktadır. Aktiv alanlar ile pasiv alanlar arasındaki doku kontrastı, altın kesime yaklaşan bölümler de kompozisyonun bütününde sezilmektedir. Bütün kompozisyonda yer alan sanat eleman ve ilkelerini, -hatta musikiye yaklaşan bir şekilde- celi sülüs yazılarda da görüyoruz. Üç satırlık kimlik bilgilerini taşıyan yatay vurgulu kuşağın AB ve D ile ona konumu, arka plan açısından polifoniktir.

III-YORUMLAMA

Yorumumuzun kişisel olacağını, ancak mümkün olduğu kadar nedenlere dayalı yapılacağını, öncelikle belirtelim. Mezartaşlarımızın antropomorfik olduğu kabul edilse bile, bu sade, vakur şahide bende elif, boyu uzatılmış bir mevlevî sikkesini de hatırlatıyor. Dikey vurgu (yukardan aşağıya) ölümü ve “tekrar ona döneceksiniz” ayet-i kerimesini hatırlatabilir mi?

Çözümlemede anlattığımız dikey-yatay vurgu, hayat-ölüm olarak da yorumlanabilir. Dikeylerin ritmi hayatı, yatayların pasivliği ölümü anlattığı çok iddialı mı olur? En üstte yer alan ve Mevlevîlikte çok önemli bir yer tutan, şekeraviz destarlı sikke gene üç ayaklı bir oturak üstündedir. Sikkenin, külah-ı rif'at olarak düşünülürse, bulunduğu yer çok anlamlıdır. Mevlevîlerde mezarlığa hamuşhâne adı verildiğini biliyoruz. Aşağıdaki birkaç beyit, külahın anlamını zenginleştirmiyor mu?

“Dedi derviş ey şeh-i âli tebâr

Hırka kabrimdir,külah seng-i mezar”

“Giy külah-ı rif” atı gel kim saadet tacıdır.”

“Terk ehline ey Bâkî cihânda saadet var”

Sikkenin altında yer alan arakiyye biçimi Mevlevîlik’teki hiyerarşiden izler taşıyor.

Arakiyyenin içinde yer alan celi sülüs yazısının okunuşu şöyledir:

“La mevcude illa Hu” İstifinin üstüne alınan İlla kelimesi tennüreyi hatırlatıyor. Burada ustaca istiflenen metnin mazmunları şu ayetler olabilir:

1- Kur’ân-ı Kerim 55/26

2- Kur’ân-ı Kerim 3/185

3- Kur’ân-ı Kerim 28/88

Özellikle Rahmân Suresinin (55/26) ayetinin –ki bazı batılı sanat tarihçiler de böyle düşünür- İslam sanatlarının dayanağı olduğu iddia edilmektedir. Bu yazının arka planının çok zengin olduğu ve istifin de bu zenginliğe yaraşır bir bilinçle yazıldığını hissediyoruz. Burada görülen kontrapuan, mûsikîdeki çok sesliliği hatırlatıyor. Hu sözünün en üste alınması İslam metafiziğinin gereğidir.

“CCC” harfleriyle gösterilen üç satırlık yazı kuşağı mezar sahibinin kimliğini anlatıyor.

“Deavi nazırı sabık, el-merhum el-mevlevî, Es-seyyid Ebûbekir Mümtaz Efendi.”

Yazı yukarda belirttiğimiz gibi celi sülüs. Evrensel sanat ilkeleri, (ritm, ahenk, vurgu) açısından ayrıca eleştirilmeye değer. Dikey temel vurguyu karşılayan bu üç satırlık metin, zengin bir kumaş gibi dokunmuştur. Ufki ve yatay vurguların ahenkli örülüşü yoluyla birlik elde edilmiştir. Bu pasiv ve aktif örgü, her şeyde var olan niteliklere işaret ediyor.

Aşağıda yer alan insan başı şeklindeki biçimin toprağı, (ölümü) gösterdiğini söyleyebiliriz.

Bu form selestial olan sikkeye karşılık, terrastial işaret ediyor, hatırlatıyor. Yuvarlak karakterli “ABD” biçimleri semâvi (Celestial) olup, terrastial olan “CCC” kuşağı ile kontrast teşkil etmektedir. “D” harfi ile gösterdiğimiz biçim

önemli bilgiler taşıyor. Esas metin “Rahmetüllahi Aleyh” duâsıdır. Küplü Ha ve Ayın harflerinin ortada böyle yazılmaları estetikle ilgilidir. Bu küpler “insan gözü” olarak algılanabilir.

Metnin altında;

Sene: 1287 (1871-1872)

19 Zilkâde

bilgileri ve altında “Ketebehu Sami” (1837-1912) imzası yer alıyor.

Bu eserin sanat tarihimiz içindeki yeri ve önemine ışık tutacak, niçin ve nasıl güzel olduğunu kanıtlayan bir yargıya sıra geldi.

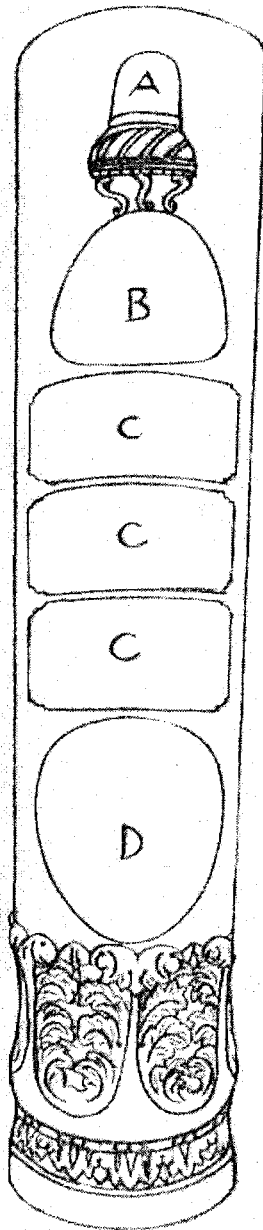
IV-YARGI

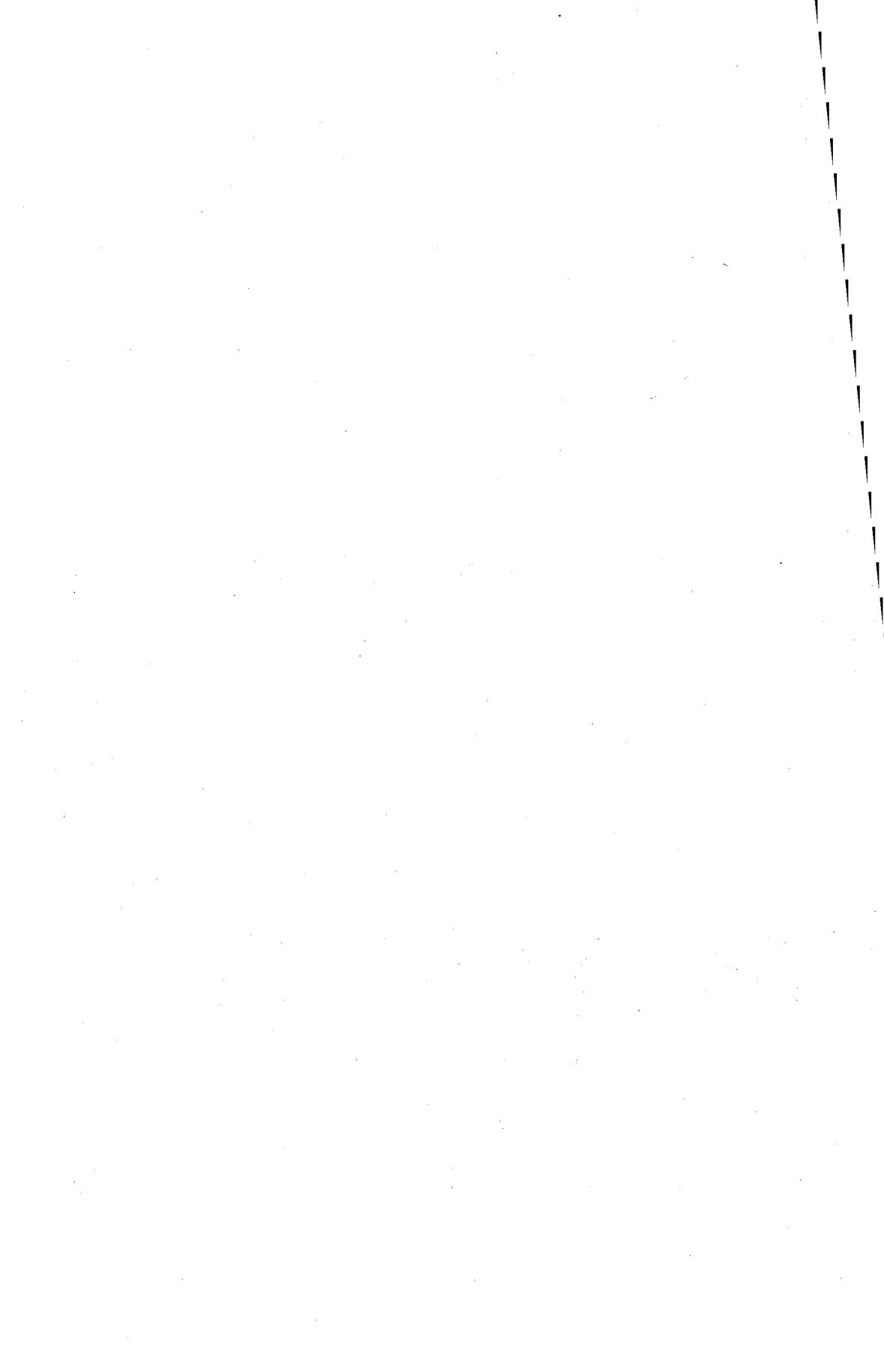
Eleştirinin tüm safhalarını gözden geçirirsek, en çok yorumlama aşamasında güçlük çektiğimizi, yorulduğumuzu söyleyebiliriz. O halde eser çok şey anlatmaktadır. Dolayısı ile Anlatımcıdır. Anlatımcı ya da Dışa vurumcu teori burada ağırlıklı olarak hissedilmektedir. Sonra Biçimci, daha sonra da İşlevsel olduğunu söyleyebiliriz.

SONUC

Yangınlara, doğal felaketlere terkettiğimiz, geçmişin kayıtları olan ve sanat açısından güçlü bir düzeye sahip mezar taşlarımız ve onların taşıdıkları bilgiler yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Yazılar erimekte, kalem özelliğini yitirmektedir. Tedbir almakta geç kalıyoruz.

ERZİNCAN'DA MEVLEVÎLİK HAREKETLERİ

Tahir Erdoğan ŞAHİN*

A. Türk Kültür Tarihi İçerisinde Erzincan

Erzincan, ilim-sanat-edebiyat gibi alanlarda zengin bir tarihi mirasa sahip illerimizden biridir.

Geçmişteki konumu, bu kentimizin nasıl bir geleceğinin olması hususunda da önemli ip uçları vermektedir. Daha açık ve anlaşılır bir deyimle: Erzincan, gelecekte de kültür ve sanat alanında ülkemizin en mümtaz kentlerinden biri olma konumuna sahiptir.

Eğer, Orta Asya'da gelişen siyasi hareketlenmeleri de göz önüne alırsanız; Anadolu, Orta Asya Türklüğü ve Orta Doğu İslam dünyasının kültürel ve politik merkezlere ihtiyaç duyabileceğini de düşünmemiz gerekir. İşte tam da bu noktada arzu edilen merkezlerden birinin de Erzincan olmasının ciddi gerekçeleri vardır.¹ Zirâ, Erzincan'ın tarihi, coğrafi ve kültürel yapısı bugünden sonra daha da önem kazanabilecek bir niteliğe sahiptir.

Selçuklu ve Osmanlı Döneminin Erzincanlı Bazı İlim ve Sanat Adamları

1.Selçuklu Devleti'nin "Melik ül-Kelam"ı Erzincanlı Nizameddin Ahmed ve Yassı-Çemen Fetihnamesi: Kendisinden Melik ül-Kelam (Şair/ Edebiyatçıların reisi) diye bahsedilen bu şahsı, Anadolu Türk Tarihinin en büyük edebi simalarından biri kabul etmenin yanı sıra, Erzincan'ın da ilk ve başta gelen edebi

* İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Eğit. Böl. Öğr. Gör.

¹ Erzincan'ın kültür tarihi için yapılan çalışmalara örnek olarak bkz. Tahir Erdoğan Şahin, "Erzincan'ın Kültür Yapısının Tarihi Kaynakları ve İlin Anadolu Tarihi İçindeki Yerinin Önemi", Tandırbaşı Dergisi' (1990) s. 6-9; Erzincan Tarihi I-II, Erzincan, 1985-1987; Çeşitli Araştırmacıların çalışmalarının yayınlandığı bir kaynak olarak bkz. Mengüceli Dergisi (1979-1981) 1-17 sayılar.

kişilerinden kabul etmek gerekir.² Kendisi hakkında bilgi veren İbn Bîbî onun aynı zamanda siyasi sahada da etkin bir zat olduğunu belirtir.

Henüz Mengüçik Devleti'nin varlığını koruduğu 1211 yılında Selçuklu hükümdarı İzzeddin Keykavus saltanata çıktığı zaman, kendisine ünlü şairler kasideler yazmışlar ve bunların içinde bulunan “Edebiyatçıların Reisi” mevkiindeki Nizameddin Ahmet de aynı şekilde çeşitli hediyelerle taltif edilmiştir. İzzeddin Keykavus'un katibi (münşisi) olan Nizameddin Ahmet'in bilahare vezirlik makamına geldiği ve Anadolu Selçuklu Sultanlarının en ünlülerinden olan Alaeddin Keykubad'ın saltanata gelmesine önyak olanlardan biri olduğu da tarihi hakikatler içerisinde.

Nizameddin Ahmet'le ilgili önemli bir husus da, onun, Harizmlî Celâleddin'i Alaaddin Keykubad'ın Yassı-Çemen'de yenmesinden sonra ele aldığı ve Th. Houtsma tarafından muhtasar bir Selçuknamede neşrettiği³ fetihnamedir. Selçukluların bu zaferini ele alan ilk fetihname Şemseddin İsfehani'ye ait olmasına rağmen, onun Türk ve Müslüman bir hükümdar için “mechûl” (ne olduğu bilinmeyen, idüğü belirsiz) ve “mahzûl” (hakir, perişan, hor) şeklinde çirkin ifadeler kullanması yüzünden kabul edilmeyip, akabinde Nizameddin Ahmed'in kabul görmüştür. Aynı sebepten dolayı Nizameddin Ahmed, Tuğrai (Tuğracı) makamına (Şemseddin İsfehani'nin yerine) getirilmiştir.⁴

2.Behram-şah ve Genceli Nizami: Melik Fahrüddin Behram-şah, zamanının en akıllı ve erdemli olan, ahlaki yönüyle veliler mertebesine çıkarılan hayırsever Türk büyüklerindedir. Kendi toplumu ve askeri çevresinden başka; herkesin iyiliğini düşünen, ilme gerekli değeri veren ve alimleri koruyan bir insandı. Tarihi kaynaklar, onun faziletlerinden bahsetmiş ve hükmü altındaki

² Nizameddin Ahmed'in bulunduğu görevler: 1. Emir-i Âriz (Mülk toprak idaresi reisi), 2. Emir-i Seyyid (Peygamber evladı nakibliği/reisliği), 3. Melik-ül Kelam (Melik'uş-şu'ara) ve nihayet, 4. Vezirlik. İbn-i Bibi, *El-Evamürül'l-Ala'iyye Fi'l Umuril'l-Ala'iyye*, (Tıpkı Basım), Ank. 1956, s. 126-127; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, 1958, Ank. s. 55-58.

³ Paris Bibl. Nat. Sppl. Turc. 1182, s. 47a/5.179-181.

⁴ Tahir Erdoğan Şahin, “XII.XIV. asırlarında yaşayan Erzincalı Nizameddin'ler”, *Mengüçeli Drg. C.I, S. 2*, s. 79; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 1971, İst. s. 374.

bölgenin kültür seviyesini üst safhalara vardırarak bu kişiye karşı müstesna bir mevkii tanımışlardır.

Genceli Nizami'nin "Mahzen ul-esrar" adlı eserini ona sunmasındaki keyfiyet de, Behram-şah'ın ilim adamlarına verdiği değeri en güzel bir biçimde isbat etmektedir.⁵

Mahzen ul-esrar (Sırların Hazinesi) da yazarın şair gücünden ziyade, onun şeyh edası içinde ahlakçı fikirlerinin samimi duygularını okuyucuya telkin ettiği görülür. Nizami, eserini Bahram-Şah'a bizzat takdim etmek istemiş olmasına rağmen, o zamanki askeri hareketlerin mani olması sebebiyle yollar tehlikeli olduğundan Erzincan'a gelememiş; sadece kitabın kendisini gönderebilmiştir. Erzincan Mengüçik sarayının şairlerce yurt tutulduğundan haberdar olan Nizami, kendisinin diğerlerinden daha üstün olacağı güveni içinde: "Rum'u alan ve Abaza'yı tutan" Behram-Şah'a hitab ile "... onlar, Erzincan'daki şairler, Nizami'nin huzurunda (ancak) hesap verecek (seviyede) kimselerdir" demekte ve kendisinin "sözden örülü keskin kılıç sahibi" oluşunu, "karşısına çıkanların kafalarını (edebi güçle) uçurabileceğini" vurgulamaktadır.⁶

Mahzen ul-esrar Erzincan'a gelmezden evvel Nizami "şehrbend" olduğu Gence ile Arran civarında kaside ve gazel gibi ufak parçalarıyla maruf, henüz ünlü olmayan bir zattır. Eserin Behram-şah'a sunulduğu ve gerçekliği kaynaklarda açıklıkla belirtildiği gibi, 5 bin altın dinarla taltif edildiğinden (İbn Bibi, Müneccimbaş vs.) sonradır ki adı şanı yayılmıştır.

3.Erzincanlı Seyyid Mehmed Efendi "Ayaklı Kütüphâne":

⁵ 1946 yılında "Şark Klasikleri" arasında neşr edilen eser (Mahzen-i Esrar, Çev. M.N. Gençosman, MEB. Yay. Ank.), ayrıca 1951'de yapılan bir çalışmayla tekrar değerlendirilmiş (Ezərbaycan Şairi Nizami-800. Yıldönümü münasebetiyle, M.E. Resulzade, M.E.B. Yay. Ank.), 1960 da ise Bakü'de Alizade tarafından yarıca bastırılmıştır. Eser 2263 beyitlik olup H. 559 Rebi'ül-evvel 24 24'ünde, 20 Şubat 1164-Cuma (M.E. Resulzade) yazılmaya başlamış (M.E. Gençosman H. 580'den diye kayıt olmuş; (Mahzen-i Esrar, s. 162). Eserin Behraşam'a ithaf edilmiş (sunuluş) senesi 1178 (H. 574) olarak gösterilir. Ayrıca bkz. Houstma, Hynastie, s. 279; i. Ans. "Mengücek" Mad. s. 714).

⁶ M.E. Resulzade; Nizami, s. 60.

XVIII. yüzyıl Osmanlı ilim adamlarının ileri gelenlerinden biri olan Mehmet Efendi'ye, babası Antalya'da müftülük yaptığı için "Müftü-zade" denmiştir. Aynı zamanda ilmi olgunluğa erdiği dönemlerde kendisine "Ayaklı Kütüphâne" denmesi, zamanın allamesi olduğunu teyid eder. Hatta bu terim, büyük bir ihtimalle ondan sonra toplumda kullanılmaya başlamıştır.

Dini ve diğer ilimlerle ilgili tahsilini tamamlayıp 1733 (1146) de İstanbul'a gelmiştir. Bir süre Osman Paşazade Ahmet Paşa ile çeşitli taşra kasabalarında gezip dolaşmış, tekrar İstanbul'a dönmüştür. 1780'li yıllarda Yenişehir'de "Mollalık" görevi yapmıştır.

Seyyid Mehmet Efendi ve Kazabadi:Müftü-zade Mehmet Efendi İstanbul'a geldiği zaman, ancak üstadların; en kıdemli müderrislerin ve rüştünü kabul ettirenlerin tercihi tasarlanan bir imtihana tesadüf eder. İmtihani yapacak olan zat ise, devrin bütün ilim dallarında rüştünü kabul ettiren Kazabadi Ahmet Efendi'dir.

İmtihanda Kazabadi'nin her sorusunu tam ve eksiksiz cevaplamış, adeta bir kütüphâne gibi her tür bilgiye sahip olduğu görülmüştür.

Sonuçta kıymeti anlaşılan Mehmet Efendi, devrin Şeyhülislamına bildirilerek, hakkında hürmet ve riayet edilmesine karar verilmiştir.

Kazabadi'nin vefatından sonra, ilim sahalarının üstadlığı bütün bütün kendisine kalmıştır.⁷

Seyyid Mehmed Efendi ve Sefercelâni; Şam ülemasından olup, sonra İstanbul'a gelerek talim ve tedris-i ulûm ile meşgul olan Sefercelâni, gayet zeki, filozof yaradılışlı, birçok faziletleri üzerinde toplamış bir ilim adamıydı. Ancak, "Rum (Anadolu)'da ulema yoktur" kanaatini söylemekten çekinmeyişi, İstanbul'daki ilim ehli pekçok kimsenin onuruna dokunur. İmparatorluğun aynı zamanda kültür merkezi olan İstanbul'da onunla her konuda tartışabilecek bir kişi araştırılıp, nihayet Mehmet Efendi'de karar kılınır. Bir gece Ragıp Paşa her iki alimi özel olarak davet edip, bir konu açarak ikisini de tartışmaya sokar. İki ilim adamı arasında cereyan eden fikri tartışma üç saat sürmüştü, Sefercelani her ne

⁷ Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet IV. Haz. Günday M. Çelik, İst. 1976, s. 358-340

daldan mevzu açmışsa, hepsine en doğru ve tatminkar cevapları almıştır. Bunun üzerine ona “Haza vahid minel ulema” deyip, bilgi seviyesinin yüksekliğini takdir etmiştir.⁸

Müftü-zadenin yetiştirdiği pekçok ünlü ilim adamları olmuştur. Bunlardan ilri gelenlerden ikisi Tatarcık Abdullah Efendi ve Gelenbevi Efendi’lerdir.

Seyyid Mehmed Efendi ve -ruus- imtihanı: H.1220 (1786) yılında Mekke payesi ve 1205 de de Anadolu Sadareti payesini alan Mehmet Efendi, 14 HaZîrân 1791 tarihinde tertiplenen ruus imtihanında yüksek derecede başarılı olan yedi kişiden biri olur.

Gittiği her yerde rüştünü isbat eden ve verilen vazifeleri en iyi bir biçimde ifa eden İstanbul payeli Müftüzade ile ayrıca Anadolu payelilerinden Dağıstani İbrahim efendi uzun yıllar teknik bilgi öğretimiyle meşgul olmuşlardır. Fakat her ikisi de iyice yaşlanmış ve bunların arpalıkları idarelerine yetmez bir durumdayken; 1208 Zilhicce sonunda (Mayıs 1794) Padişah her iki zata da beşer bin kuruş ihsan edip, maddi destek sağlar.⁹

Seyyid Mehmet Efendi ve Anadolu Kazaskerliği: Hakkında en geniş malumatı veren Cevdet Paşa, Müftü-zade’nin 1211 yılı Muharrem başlarından (Haziran 1796) Kazaskerliğe tâyin edilişi konusunda da şunları kaydeder: Her ne kadar 100’e yakın bir yaşa varmışsa da, ilim ve faziletleri gözönüne alınarak bu makama layık görülmüştür. Onun bu mevkie getirilmesini isteyenlerin başında, talebelerinden olan Tatarcık Abdullah Efendi (ki o sıralarda Rumeli Kazaskeri idi) vardır. O zamana dek Rumeli Kazaskerliği, Anadolu kazaskerliğinden önde tutulurken; Abdullah Efendi’nin, hocasını daima ön plana getirdiği söylenir. Yine rivayet edilir ki, uzun zaman bu makamlarda iki faziletli şahsın bulunmuşluğu ilk defa vaki olmuştur.¹⁰

Anadolu Kazaskeliğini bizzat ifa eden Müftüzade Erzincanlı Seyyid Mehmed Efendi, h.1212 Safer ayı ortasında (Haziran 1798) vefat etmiştir.

⁸ Tarih-i Cevdet IV, s. 340.

⁹ Tarih-i Cevdet IV, s. 400.

¹⁰ Tarih-i Cevdet IV, s. 183-184, 312-313.

Seyyid Mehmed Efendi, devrinde kimsenin erişmeyeceği ilim adamlarındandı. Dini konularda fevkinde bir şahsiyet olmakla beraber, kendisini pozitif ilim ve teknik öğretime hasretmiştir. Zamanındaki meşhur ilim zümresi onun talebesi yerinde bile değilken; o, gidiş ve davranışı külfetten uzak, derviş yaradılışlı, itikadı temiz, doğru ibadet eden, öğünülüp-anılmaya değer vermez bir şahsiyet idi.

Ondan sonra İstanbul'a onun kabına erecek kimsenin ayak basmadığı ve Osmanlı Devleti ilim adamlarının en mükemmellerinin sonuncusu dense yeridir.¹¹ Düşünülen ihtilaflarda, netice alınamayan mevzularda en son çare olarak hep ona gelinir ve meseleler kat'î çözüme erdirilirdi.

Derviş hayatının bir anısı olarak, İstanbul Atik Ali Paşa Medresesi'nin bir odası yakın zamana kadar Erzincanlı -Müftü-zade odası- diye anılmıştır. Öldüğünde Üsküdar'da bir tekkeye (Seyyid Ahmed deresi yakasında) defnedilmiştir.¹²

Eserleri: Erzincanlı Müftü-zade'nin haşiye ve teliflerinin varlığını kaydeden Cevden Paşa¹³ isimlerini zikretmez. Ali Kemali, Aşır Efendi Kütüphânesi'nde bir "Fatıha" haşiyesi olduğunu ve 1. İstiareti Asıma Haşiye, 2.Haşiyet; Alet Tasavvurat minel Mantık, 3. Şerhi Alel Hüseniyyetil âdab, adlı eserlerinin bulunduğunu kaydeder.¹⁴ Ayrıca, Adıyaman kütüphânesinde Şerh fera'ir al-fava'id lithahük ma anişl-isti'ara (1200/1785-6-M.) adlı bir yazma eser de Müftüzâde'nindir.Bu yazma Ebü'l-leys Semerkandi'nin "Risaletu's Semerkandiye" adlı eserinin şerhidir.¹⁵

4.Gözyaşı Dinmeyen Bir Veli: Muhyiddin Arabi, Anadolu'da seyahat etmiş, bir çok manevi liderle tanışma fırsatı bulmuştur. Onun uğradığı beldelerden

¹¹ Tarih-i Cevdet IV, s.362-363.

¹² Tarih-i Cevdet IV, s. 362; Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, İst. 1975, s. 243; Ali Kemali, Erzincan, İst. 1932, s.265; T.E: Şahin, Erzincan Tarihi, II, s. 151-154.

¹³ Tarih-i Cevdet IV, s. 400.

¹⁴ Ali Kemali, s. 265.

¹⁵ Türkiye Yazmalar Toplu Kataloğu (Kültür Bkn.), Ank. 1971, s.52.

biri de Erzincan'dır. Fütühat-ı Mekkiye'sinde, yer yüzünde tanıdığı mânâ kutublarından birinin de Erzincan'da (Erzin) olduğunu belirtir.¹⁶

Yine Muhyiddin Arabi'nin kaydettiğine göre; Erzincanlı mânâ lideri, sürekli gözyaşı döken bir velidir. Gözyaşı, bütün zamanları, bütün mekanları aşan insanı bir hayatın özüdür. Gözyaşı medeniyeti; saf ahlak ve iyiliğin, deruniliğin sembolüdür.

5.Pir Muhammed Bahaeddin Erzincani: XVI. yüzyıl başlarında tutulan Osmanlı tahrir defterlerinde XIV. ve XV. yüzyıllarda yapıldığı anlaşılan (Mutahharten-Erzincan Emirliği ve Ak-koyunlulara ait) cami, mescit, medrese, zaviye ve hankahlar bulunmaktaydı. Bunların pek çoğu ad olarak günümüze geldiği için, yapı tarzları hakkında ancak kalıntısı olanlar hakkında bilgi edinebiliyoruz. Ayrıca dîni ve ilmi etkinlikleri açısından ileri gelen pek çok şahsiyet sözkonusu müesseselerden yetişmiş, tedaris ve tahsil görmüş, zümrelerin eğitimi için çalışmışlardır. Bu zatlardan biri de Pir Muhammed Bahaeddin Erzincani'dir.

XVI. yüzyıl Erzincan'ının dîni yapısı hakkında önemli ipuçları verebilecek çarpıcı şahsiyetlerden biri olarak karşımıza çıkar. O, aynı zamanda "Halveti" tarikatının müridlerinden olup, ikamet ve ölüm yerinin Erzincan olması hasabiyle şehrin tarikat çeşitliliğine başka bir misal teşkil eder. Yine, XVI. yy. başlarında efkafının 1/3'ü Kelariç Köyü malikanelerinden olan Darü'l-ilm Medresesiyle herhangi bir alakası olabileceği akla gelmektedir. Halvetiyye, XIII. Asırda Sühreverdiye (veya Ebheriye)'ye bağlı bir kol ahak Şeyh Ebû Abdullah Sıraceddin (veya Zahuriddin) Ömer bir Akmeleddin Gilani al Halveti (ölm. 1349 veya 1392) tarafından Horasan'da kurulmuş, bilhassa Anadolu'da yayılmıştır. Kişilerin benimsemeleri için cazip kaide ve usulleri vardır. Belki bu sebeple üretken tarikatlerin başında gelmektedir. Tarikat ilk kez Seyyid Yahya'dan icazet alanlardan Dede Ömer-i Ruşeni'nin Akkoyunlularla yakın münasebetleri olmuştur.

Halvetiyye adını aynen muhafazayla ve tarikat kaidelerini değişikliğe uğratmaksızın getirenlerden Pir Muhammed Bahaeddin'in, aslen Kelariç

¹⁶ Muhyiddin-i Arabi, Fütühat-Mekkiye, Tcr. Selahaddin Alpay, İst. 1977.

(Keleriç=Karakaya) Köyünden olduğu söylenir. Kendi baş halifelerinden biri Cemal Halveti (Karamanlı Cemali Şeyh Mehmed Çelebi) dir. Aynı sırada yaşayan Molla Cami, onun Pir Muhammed Bahaeddin'e ektisabı konusunda şunları yazar: "... gönlüme Seyyid Yahya (Şirvani) hizmetine girme isteği düştü. Yola çıkıp Erzincan'a erdikte, orada onların halifelerinden Molla Piri'yle buluştum. Ama ondan tam gönül alamayıp Şirvan'a gitmeye niyet ettim. İki günlük yol gelmişken, yolda Seyyid Yahya'nın ilâhî memlekete (öte dünyaya) göç ettiğini işidüp, üzüntüyle dönüp, giru Erzincan'a geldim ve Mevlânâ Piri hizmetinde oldum. Sonra icazetiyle Rum'a gelip dervişleri aydınlatmak yoluna düştüm".¹⁷ Bundan başka mürid olarak İbrahim Kamil, Taceddin Kayserili ve İsmail Kemal Ummi adları sayılabilir.

Uzun bir müddetten beri Manisa-Muradiye Kütüphânesinde bulunan "Mukamatü'l-Ârifin ve Maârifü's-Sâlikin" adlı eserin yazılış tarihi 873 (m.1468) olarak hikaye edilmiştir.¹⁸

Osmanlı Müellifleri'nin yazarı Bursalı Tahir Efendi, onunla ilgili ölüm tarihini H. 879 (M. 1479) olarak belirtip, Erzincan'da vefat ederek Camii Kebir'de (yakınında) gömülü olduğunu belirtirse de,¹⁹ Ali Kemali bunun doğru olmayıp, mezarının Keleriç Köyünde olduğunu ve hiçbir işaret taşımadığını yazar.²⁰ Halen bu şekliyle muhafaza olunmuştur.

B. ERZİNCAN'DA MEVLEVÎ HAREKETLERİ

Mevlevîlik, tarikat hareketleri içerisinde gerek iç yapısı ve gerekse halifelerinin niteliği sebebiyle ülke içerisinde hızlı, aynı zamanda temelleri sağlam bir teşkilatlanmayla yaygınlık kazanmıştır. Daha Mevlânâ'nın sağlığında ülkenin pek çok kentinden kişilerle irtibatını sağlamış ve bu sayede hareketinin tanınması çabuk olmuştur.

¹⁷ Molla Cami, Nefahat'ül-Üns, s. 936; Hoca Sadeddin Efendi aynı anlatımlı kendi eserlerine aktarır. Bkz. Tacü't-Tevarih V, s.207.

¹⁸ Bursalı Tahir Efn, Osm. Müell. I, s. 174.

¹⁹ Osm. Müell. aynı yer.

²⁰ Ali Kemali, s. 268.

Konya dışında, Anadolu'da kurulan dört-beş Mevlevî tekkesinden biri de Erzincan'da kurulmuştur. Tarihi hadiseler, Erzincan'ın Mevlevî tarikatıyla olan ilişkilerinden başka, bizzat Mevlânâ soyundan kimselerin burada ikamet ettiklerini göstermektedir.

1. Behram-Şah ve Bahaüddin Veled: Belh'den efradıyla birlikte göçeden Bahaüddin Veled (Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin babası) Kabe'yi ziyaretinden sonra Anadolu'ya girmiş, oradan Malatya yoluyla Erzincan'a gelmiştir. Bu olayı içine alan iki kaynak mevcuttur. Ahmet Eflaki'de hadise söyle rivayet edilir: "... rivayet ederler ki, Erzincan hükümdarı Fahrüddin aydın gönüllerinden olup velilere inanırdı. O'nun İsmeti Hatun adında bir de karısı vardı. Bu kadın iffet ve ismette dünyanın Ayşe'si, döneminin Hatice'si idi. Veliliği ile de ün salmıştı. Gizlilik evreninden ona, Bahaüddin Veled gibi bir dünya kutbunun, kendînin yöresinden geçtiği duyuruldu. Hemen bir yorga ata binerek Baha Veled'in arkasından yola koyuldu. Has köleler, durumu tez elden Fahrüddin Behram-Şah'a bildirdiler. O da birkaç süvari ile İsmeti Hatun'un peşine düştü. Erzincan Akşehir yakınlarında Baha Veled'e ulaştılar. Atlarından inerek yeri öptüler. Baha Veled hazretleri onların gönüllerini aldı ve her ikisini müridliğe kabul etti. Fahrüddin Behram-Şah, Baha Veled'e Erzincan'a inmesi için gönülden yalvardı. Fakat Baha Veled buyurdu ki;

"Eğer beni istiyorsanız ve bana tutkunsanız, benim için bu kente bir medrese yaptırınız. Böylece burada bir süre kalmam sağlanacaktır". Bunun üzerine, Erzincan Akşehirinde bir medrese yaptırıldı. Dört sene Bilginler sultanı, herkese ders verdi. Dünya kraliçesi İsmeti Hatun onun hizmetindeydi.

Tam o sırada Yüce Tanrı'nın buyruğu ile Fahrüddin Behram-Şah ve İsmeti Hatun öldüler."

Ahmet Eflaki'nin rivayeten edinmiş olacağı bu bilgiler bazı yönleri itibariyle hakikate uymamaktadırlar. Baha Veled'in Erzincan'dan ayrılış tarihi 1226/27 olup Behram-Şah'ın ölümü ise 1225 tir. Şu halde Baha Veled'in dört yıl burada kalmış olması mümkün değildir. Kaldı ki Ahmed Eflaki'den daha önce kaleme alınan ve verdiği bilgilerden bir kısmı ona kaynak olan Sipehsalar, Baha Veled'in Erzincan (Akşehir) da kaldığı süreyi ancak bir yıldan daha fazla olarak

kaydeder: “Nihayet Tanrı’nın takdiri ile Bahaüddin Veled hazretleri Hicaz’a gitti. Hicaz’dan Şam’a uğrayıp, Erzincan’a geldiler. Sultan Alaeddin’in halası olan Tac Melek Hatun’un İsmetiye Hanikahına indiler. Bahtlı hükümdar Fahreddin’in hanımı beğenilen hizmetlerde bulundu ve orada kalmasını rica etti, fakat Bahaeddin Veled kabul etmedi. Çabucak hareket edip Erzincan Akşehir’ine gitti. Kışı orada geçirdi. Hükümdarın hanımı, Bahaeddin Veled adına orada bir hanikah yaptırdı. Orada kaldıkları bir yıldan fazla süre içinde malike, Bahaeddin Veled’in ihtiyaçlarını sağlıyordu. Bahaüddin Veled, oradan sonra Rum’a hareket buyurdular.²¹

Görülüyor ki iki kaynak arasında yıl meselesinden ayrı olarak “medrese” ve “hanikah” (tekke) olduğunda da farklılık mevcuttur. Beri tarafta eski kayıt ve kaynaklarda Bahaüddin Veled adına herhangi bir medrese ve hankah kaydına rastlanmaz. İhtimalki her iki müellifde bu bilgiyi, dönemlerde halkın herhangi bir dîni binaya isnat ile söylediğini eserlerine bu şekilde yansıtmışlardır.²² Ama her iki kaynaktaki Bahaeddin Veled’in Erzincan’da uğradığını ve bir müddet kaldığını kesin kabul etme gereğini ortaya kor.²³

Yakın asırlara kadar Mevlevîliğin şehirde etkinliği olduğu tesbit edilebilmektedir.²⁴

Erzincan’lı ilk mevlevîlerin bir kısmı bizzat Mevlânâ zamanında yaşamış, onunla münasebet kurmuş kimselerdir. Şehirde ilk mevlevî tekkesini kuran Hüsameddin, Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled’in halifesidir.

²¹ Ahmet Eflaki, Ariflerin Menkibeleri, Çev. T. Yazıcı, Cilt-I, M.1/17-18.

²² Feridün b.Ahmet-i Sipehsalar, Mevlana ve Etrafindakiler, Risale-Çev. T. Yazıcı, İst. 1977, s. 12

²³ Tahsin Yazıcı, Ariflerin Menkibeleri, Önsöz-, s.37-38.

²⁴ XVII. y.y.da Erzincan’a gelen Evliya Çelebi şunları yazar: (Erzincan’da) Yedi kadar derviş tekkesi vardır. En meşhurları Hazreti Mevlana Tekkesi olup, içinde her gece mevlevî ayini olur. Mevlana evladından Çelebi Efendi dahi tekke sahasında gönüllüdür. (Erzincan mevlevî tekkesinin şehlerinden bir kısmı “Çelebi” diye anılır. Evliya Çelebi’nin bahsettiği Halilullah mı, onun oğlu İsa mı, yoksa Sultan Veled oğlu Abdulvacid soyundan Çelebi Abdullatif mi, belli değil). Vakıfları sağlamdır. Kütüphanesinde Hz. Mevlana’nın el yazması ile bir Kur’an-ı Kerim, bir de Mesnevi-i Şerif vardır.

2.Hüsameddin Hüseyin El-Mevlevî: Sultan Veled'in halifesi olup, Erzincan'da ilk mevlevî tekkesini kuran bu zat aynı zamanda Mevlânâ'nın bir sohbetinin başında yapılan açıklamada "... dervişlerle katılmadan, onlarla düşüp katılmazdan önce bilginlerle mübahese etmeye pek düşküdü. Nereye gider-oturusa canla-başla bahse girer, münazaraya başlardı. İyi de ederd, güzel de söylerdi hani" denilmektedir.²⁵ Anlaşıyor ki Hüsameddin, akla-mantığa ve bilgilerin bu metodlarla da analizinin yapılmasında çaba gösteren; söz söyleme sanatına sahip kimsedir. Mevlevîliğe iktibasından sonra, zâhirî araştırmaların yanısıra batını hakikatlere eğilmiştir.

Hüsameddin'le ilgili olarak en fazla bilgi, Mevlevîliğin ilk iki önemli kaynağından biri olan Feridüd bin Ahmed-i Sipehsalar'ın "Risale-i Sipehsalar be Menkakıb-ı Hudavendigar" ında mevcuttur. Sipehsalar'ın "şeyhimiz" diye hitab ettiği Hüsameddin'i Mevlânâ'nın sağlığında en ileri gelen on-oniki kişilik ehil ve yakınardan biri olarak kaydeder. "Nitekim Erzincan'da oturan efendimiz, üstadımız ve şeyhimiz; Âriflerin topluluğunun mumu, Tanrı'dan korkanların gerdanlığının büyük incisi, ince şeyleri açıklayan, hakikat selsebiliğin içicisi, melek sıfatlı, valilerin makbulü, temiz insanların özü, Hüsameddin Hüseyin el-Mevlevî (Tanrı bereketinin gölgesini diğer sevenlere uzatsın), halen Musa gibi mucize (yed-i beyza) gösterme ve İsa gibi ölüleri diriltme gücüne sahiptir. Metedavil ilimlerde dünyada tek, dervişlerin gerçekleri ve incelikleri hususunda sonsuz bir deniz, son derece bir yumuşaklık, sonsuz bir terbiye ve yüksek bir himmete sahipti. Şeyhlerin yolunda çalışmış, sevgi ve hakikat kadehinden tatmıştı. Sultan Veled hazretleri (Tanrı yüzünü ak etsin) onun hakkında çok inayetlerde bulunmuş ve onu belalardan korunmuş olan Erzincan'da kendi kaimmakamını yapmış ve kendisine yüksek bir icazet vermişti. Parmak serçelerini kalemlerin gemisine bindirdiği, kağıdın gümüş gibi olan sahifesini mürekkebin elmas renkli siyahı ile işlediği ve daima, tekrarlanan yedi ayetli Fatiha'yı nadir taşlar ve nadir incilerle süslediği zaman, ruh alemine mensup olanların aklına şaşkınlık gelirdi. Dehşetli riyazetler çekmiş, hizmet eşiğinde oturmuş, fakirlerin hakikat ve mârifetlerini öğretmek suretiyle o

²⁵ Mevlana Celadeddin, Fihi ma Fih, 38. S.1, Çev. A. Gölpınarlı, İst. 1959, s. 124.

şehirlerin bütün sakinlerine açıklamış ve onları fakirlik ehlikıyafetine sokulup veliler halkasına girmeye davet etmiştir.²⁶

3.Celâleddin Muhammed-i Müneccim ve Satı Beyoğlu Müstencid: C.M. Müneccim, Hüsameddin Hüseyin'in oğludur. Bu zatın yapmış olduğu en önemli işlerden biri de, "Makâlat-ı Şemseddin-i Tebrizi"yi H.789 (1387) Gevher-şad adlı bir hattata yazdırmış olmasıdır. Bugün Fatih kütüphanesinde 2788 no'da kayıtlı bu nüsha Müneccim'den halifesi Müstencid'e intikal etmiştir. Kendine intikal eden bu nüshanın temellük yazısındaki ifadeler, Muhammed-i Müneccim'in babasının yerine geçmiş olabileceği gerçeğini yansıtır. Bu müstencid 812 Muharreminin ilk günü (16 Mayıs 1409 Perşembe) Mevlânâ dergâhına, Mevlânâ'nın "Divan-ı Kebir"ini vakfeden zattır. Vakfettiği divanı, Osman oğlu Hasan'a 1368 de yazdıran da babası Abu'l Maali Şerafeddin Satı'l Mevlevî'dir. Ayrıca Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesindeki 211 no'da kayıtlı "Fîhi mâ Fih" deki sahifelerde Müstencid'in adı geçer. Bu nüshanın temellük yazısı da Gevher-şad'a aittir.

Çünkü "Makâlat"ın yazısının aynıdır.²⁷ Söz konusu mecmuada, Mevlânâ'nın mektubundan sonra Erzincan hakimlerine, naiblerine dair iki sayfa yazı var. Erzincan'a verilen bu önem, Fîhi mâ Fiha in bu nüshasının da Celâleddin-i Muhammed-i Müneccim'den kendisinden sonra yerine geçmiş olma ihtimali fazla olan Müstencid'e intikal etmiş olma ihtimalini güçlü kılmaktadır.²⁸

2111 nolu mecmuanın ikinci bölümünü "Risale-i Sipehasalar" teşkil etmektedir. Nüshanın sonunda XIV.asır sonu ve XV asır ilk başlarına ait Erzincan'ı ilgilendiren hadiseler yer verilmiş. Söz konusu kayıtlarda Satı oğlu Müstencid'in 807 (1405) Şevvalinde Erzurum'a emir olduğu; bunu müteakip sahifede Müstencid, Emir Satı'nın 787 Cumadal ulasının birinci günü (14.VI.1385) vefatını kaydetmiştir.

4.Mevlânâ İzzeddin-i Erzincani:Hakkında sadece Sipehsalar'daki kısa bir açıklamanın sonunda, sayıları ileri gelen on-oniki kişi arasında ismine tesadüf olundu. Şöyleki; "... Hüdavendigâr (yani Mevlânâ) nın sağlığında müridler ve

²⁶ Sipehsalar, Risale, Çev. Tahsin Yazıcı, 1977, İst. s. 150-151.

²⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, (Mevlana) Fihî Ma Fih'e yazdığı önsöz. s. XII

²⁸ A. Gölpınarlı, gösterilen yer.

aşıklar sayısızdı. Fakat sohbet ehli olanlar ve tam yakınlığa sahip olup, çok riyazet çekmiş, fakirlik ve yokluk potasında vücud varlığını bir kere eritmiş, dışını yok etmiş, dünyayı arkaya atmış olanlardan zikredilecekler şunlardır: ... Mevlânâ İzzeddin-i Erzincani²⁹...”

5. Tabip Alaeddin-i Erzincani: Mevlânâ'ya iktisab edenlerden olup, hakkında Eflaki şunu anlatır: “(278) Hikaye: Yine ulu arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Sultan Rükneddin, Erzincanlı Alaeddin Tabip'den, Erzincan'da kendisi için bir takım macunlar hazırlamasını rica etti. Alaeddin Tabip bunun için üç bin dirhem sultani harcayıp macunların hepsini hazırladı. Tabibin çocukları kendisine: “Sen lutuf ve kerem sahibi bir adamsın, sana daima gelip giden dostlar bulunur. Onlar bu macunları görünce senden isteyeceklerdir. Sen de her halde her birine bir parça vereceksin. Bu suretle bunları bir çoğu mahvolup gidecek. Bunun için yapılacak iş şudur: Sen boş bir odaya girip kapan. Gelip gidenler senin evde olduğunu bilmemeli. Bunun için biz bu odanın kapısını dışardan kilitleriz.” Dediler. Alaeddin Tabip hemen o gün dedikleri gibi karısı ile birlikte bir odaya girdi. Kapıyı sımsıkı kapadılar ve doktorla karısı içeride macunları hazırlamakla meşgul oldular. Onlar uğraşırken birdenbire tabhânenin perdesi açıldı. Mevlânâ içeri girip odanın bir köşesine çekildi. Doktor ve karısı bu halin heybetinden donup kaldılar. Bir müddet sonra doktor kendisine gelerek ayağa kalktı. Altın tase koymuş olduğu bütün macunları Mevlânâ'nın önüne getirdi ve Mevlânâ'dan onlardan mutlaka yemesi için ricada bulundu. Mevlânâ mübarek parmaklarını onların üzerine koyup: Bizim içimizde öyle bir dert vardır ki, bütün dünyanın macunlarını verseler, o dert bir an sakin olmaz ve şiddetli acı durmaz” buyurdular. Bunun üzerine Doktor ve karısı ağlamaya başladılar. Mevlânâ ayağa kalkıp kapıyı işaret etti. Kilit açıldı ve kendisi de çıkıp gitti. Ne kadar onun arkasından koşularsa da bir iz görmediler. Bunun üzerine karı koca tam bir samimiyetle Mevlânâ'nın kulu ve aşığı oldular. Çünkü bundan önce Alaeddin Tabip'in velilere itikadı yoktu. Daima onların aleyhinde bulunurdu. Bugünden itibaren kalbinde uyanan sevgi ile karısını alıp Konya'ya geldi ve halis bir mürit oldu. Bu hadise Erzincan'da vaki olmuştur”.³⁰

²⁹ Sipehsalar, s. 150.

³⁰ Ahmed Eflaki, Ariflerin Menkibeleri, I, 3/278.

6. İbn Batuda Seyahatnamesinde Erzincan ve Ahi Nizameddin:

İbn Batuta Sivas kentinde Eretna Beğ'in ve Sivas ahilerinin zaviyelerinde bir haftaya yakın misafir olduktan sonra, Amasya'ya oradan Güntüş (Gümüşhâne) üzerinden Erzincan'a varır. Moğolların geliştinden sonraki yıllar içerisinde Doğu Anadolu şehirlerinin Selçuklular dönemindeki üstünlüğünün yitirilmesine rağmen, Erzincan'ın hala içtimai ve iktisadi açıdan büyük bir önem arzettiğini Batuda'nın şu cümleleriyle ifade edilir. –“... Oradan (Gümüşhâne'den -) hareketle Erzincan'a vardık ki, Irak Sultanına (Şeyh Hasan) bağlı vilayetlerden biridir. Bakımlı ve büyüktür. Halkının çoğunluğu (şehir merkezinde) Ermeniler teşkil eder. Müslümanlar Türkçe konuşurlar. Muntazam güzel çarşıları vardır. Şehrin adıyla tanınan nefis kumaşlar (Erzincan bezi) dokunur. Ve bölgedeki bakır madenleri işletilir. Bundan çeşitli kap ve bizim taraflardaki (Kuzey-Batı Afrika) ayaklı çıradanlıklara benzeyen bakır şamdanlar, -Beysus (Bukran'ın Arapça telaffuzu olmalı) yapılıır”.³¹

Ahi Nizameddin'e gelince, seyyah, onun ahiler arasında en ileri ve seçkin bir şahsiyet olarak tanıdığını; tekkesinin ise tanıdığı zaviye örnekleri arasında en güzel yapıda olanlardan biri olduğunu yazar. Bu seyahatnamede kaydedilen Alanya Kadısı'nın da (Celâleddin-i Erzincani) Erzincanlı biri olduğunu görüyoruz. Bu kayıtlar, ülkedeki çeşitli müesseselerin üst mevkilerine gelebilen bir ilim zümresinin Erzincan'dan çıktığını göstermekle, şehirdeki eğitim seviyesine ışık tutması bir yana; o asırlar içerisinde gelişmesinin zirvesine varan “ahilik” sisteminin bu kentteki mühimsenir fonksiyonunu belirtmesiyle de önemlidir.³²

Batuta'nın bahsettiği Nizameddin'in, Ahmed Eflaki'de belirtilen Nizameddin'le aynı olması gerekir. Gerek tarih olarak yapılan kıyaslamalar ve gerekse kayıtların muhakemesi bizde bu kanaati hasıl kılmıştır. Eflaki 1291 yılında çok sonraları Konya'ya gitmiş ve Nizameddin-i Erzincani'nin öğrencisi (müridi) olmuştur. Ondan “... üstadım Erzincanlı Nizameddin” diye bahseder.³³ Eflaki ve

³¹ İbn Batuta, Seyahatnamesinden Seçmeler, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, İst. 1971, s. 26 (Parantez içleri bize ait. T.E.Ş.).

³² İbn Batuta, aynı yer.

³³ Ahmed Eflaki, Ariflerin Mehkibeleri II, 8/146.

Batuta'nın kaydında geçen Nizameddin yakın seneler içerisinde ele alınmıştır. "Ahi" sıfatı ve özelliğinin genel bir konu olduğundan, ahi olanların aynı zamanda başka bir dîni tarikatta olmasına kesinlikle mani değildi. Anadolu'da ahi olan başka mevlevîlerin olduğu da bir gerçektir. Eflaki ahi olmadığından (olsa gerek) şeyhini Nizameddin-i Erzincani diye anar. Ayrıca iki ayrı eserde geçen Nizameddin'i aynı şahsiyet olduğunu teyid edebilecek bir durumda, Batuta'dan sonraki bir asrın yazarı olan Evliya Çelebi'nin de, çevrenin en güzel zaviyesi olarak "Mevlevî Ahi Nizameddin-i Erzincani" demek uygun olur.

7. Halilullah ve İsa Çelebiler: Gerek Halilullah Çelebi'nin ve gerekse onun oğlu İsa Çelebi'nin bugüne kadar adlarının gelebilmiş olması, Erzincan'da yaptırdıkları eserlerin sayesinde olmuştur. İsa Çelebi'nin yaptırdığı çeşmenin tarihi H. 852 (M. 1448) dir. Buna göre, Halilullah Çelebi'nin XIV.yy. sonlarıyla XV. yy. başlarında yaşadığını söyleyebiliriz.

Halilullah adına bir camiden başka; aynı adla bir mahallenin de olması, bu zatın şehirde etkin Mevlevî şeyhlerinden biri olduğunu göstermektedir.

8. Çelebi Abdullatif: Sakıb Dede'nin "Sefinetü'l-Mevlevîyan" adlı eserinde zikredilenler arasındadır. Kendisi Sultan Veled'in oğlu Hüsameddin Abdolvacid soyundandır. Erzincan'daki mevlevî şeyhleri halkasından biri olan Çelebi Abdullatif, semâi inkar edenlere karşı bir vaaz başlangıcında Arapça hutbe okuduğu kaydedilir.

9. İbrahim Hakkı Efendi: Kemah'ın Müşekrek köyünde doğmuş, Eğin Medresesi'nden icazet almıştır. Şam, Mısır ve Hicaz taraflarında bulunup bir süre de Konya'da ikamet etmiştir. Konya'dayken Mevlevîliğe intisab eden İbrahim Hakkı, Erzincan'a gelip buradaki Mevlevîhâneyi onararak postnişin olur.

İbrahim Hakkı'nın Konya'dan icazetle gelip, Erzincan'da bu binayı onartma lüzumu görmesi, bu senelerde Mevlevîlik faaliyetinin olmadığını göstermektedir. Kendisinden sonra da olmamıştır.

"Şems-ül İr'ya ila Sultan Reşâd" adlı, Sultan Reşat'a yazdığı bir mektubu vardır.

Ayrıca “Divan”ı 1906 da basılan Mevlevî şeyhinin ilmi eserleri Arapça olup, hemen hepsi yazma halindedir. Şiirlerinin tarzı gazel, tasavvufî murabba ve aşikidir”. İlga konusunda idamı istenmiş, bilahare Tercan yöresine gitmiş, rivayete göre Hz. Muhammed’i rüyasında gördükten sonra hazırladığı savunmasını iptal etmiş, ertesi gün vefat etmiştir. Mezarı açılıp, ölümüne emin olunduktan sonra da kapatılmıştır.³⁴

ERZİNCAN’DAKİ MEVLEVÎ ESERLER:

1-Mevlevî Tekkesi: Erzincan’da kurulan mevlevî tekkesinin Sultan Veled zamanına tekabül etmesi, bunun ilk mevlevî tekkelerinden olduğuna delildir.³⁵ Gerek Başbakanlık arşiv belgelerinde³⁶ ve gerekse Evliya Çelebi’de bahsi geçer.³⁷ Ali Kemali, Erzincan’da birkaç mevlevî dergâhının olduğunu ve en büyüğünün “Tekke” ya da “Selami” adlı mahallede önceden bulunmuş olduğunu kaydeder. Bu, en büyük ve muhteşem olanıymış. Ayrıca, hakkında “Celâleddin Mevlânâ Rûmî’nin yaptırdığı” rivayetini de nakletmektedir. Ne var ki kendi zamanında bunların hiç birinden iz dahi bulunamamıştır.

2.Halilullah Camii: Adı geçen zat tarafından yaptırılmış olmalıdır. Aynı adı taşıyan mahalle bulunmakta ve H. 937 (1530) tarihli Evkaf defterinde evkafının geliri 6.999 akçayı bulan câminin kerpiç olduğunu kaydeden Ali Kemali, kapısının sol kenarındaki şu eksik ibareyi nakletmiştir: “... noksan deriğ”; alt satırında: “Deynukh şü’ d pinhan deriğ”

Câminin yapılışını XVI. yy başları olarak tarihlemek mümkündür.

Beybağı mezarlığında 1313 (1895/6) tarihli bir mezar taşında “Mevlevî Camii İmamı Hacı Hilmizade Yusuf Efendi” kaydı bulunuyor. Ancak, bu yılları kapsayan yazılı belgelerdeki eser listelerinde “Mevlevîye Camii” adı geçmemektedir. Anlaşılmaktadır ki, Halilullah Cami, Mevlevî Cami olarak anılıyordu. Eserden günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

³⁴ T.E. Şahin, Erzincan tarihi, C. II, s. 275-276, Not: B/64. Ölümü hadisesi ve şahsıyla ilgili geniş bilgi için ayrıca bkz. Hasan Hüseyin Ceylan, Cumhuriyet Dönemi Din/Devlet İlişkileri C. III, Ank. 1991, s. 31-34.

³⁵ Abdülkâki Gölpinarlı, Mevlana’dan Sonra Mevlevilik, İst. 1953, s. 333.

³⁶ Başbakanlık Arşiv Tapu Def. (BA-TD), No.199, s.38.

³⁷ Dipnot 20’ye bkz.

3. Halilullah Çeşmesi: Bu eser de eski Erzincan'da, Halilullah Çelebi'nin oğlu İsa Çelebi tarafından (H. 852/m. 1448) yaptırılmıştır. Siyah taş üzerine sülüs ile yazılı kitabesinde şu kayıt mevcuttur.⁴¹ “Allah Teala ve Tebareke buyurdu ki “Biz her şeyi sudan dirilttik”. İsa Çelebi İbn-i Halilullah Çelebi 852 senesinde bu çeşmeyi yaptırdı.

4. Ali-cerrah Türbesi: Erzincan'ın merkez köylerinden olan Esesi'nin batısında, halk arasında “Ali-Cerrah” diye anılan Türbe, günümüze taş yığını olarak gelmiştir. Anlatılanlara dayalı olarak, gerek yapının yıkılmazdan evvelki şeklinin ve gerekse rivayetlerin dayandığı hadiselerden; buranın Selçuklu döneminden kaldığı zannedilir.

“Cerrah” (tabip-doktor) adını hala muhafaza eden türbenin kime ait olduğu hususunda hiçbir ip ucu yoktur.

Erzincan'da Mevlânâ ile ilişkili menkıbesine yer verdiğimiz “Tabip Alaeddin-i Erzincani”ye ait olması belki mümkün.

Tamamen tahrip edilen türbe, köylüler tarafından iki metre yüksekliğinde dikdörtgen biçiminde yapılan duvarların içine alınmıştır. Kullanılan taşlar çevreden ve türbenin kendisine ait beyaz taşlardır.

5. Atabek Medresesi: Bânisi Atabek Mecdeddin Muhammed (ölm. 1277) olmalı. Buna göre yapılışı XIII. asrın üçüncü çeyreği olarak tarihlenebilir. 1530 senesinde geliri 4830 akçayı bulan medrese, bu tarihte Erzincan'da bulunan beş medreseden biridir.⁴²

Mevlevî Mezar Taşları

a. Birinci Mezar Taşı: Bugünkü Terzi Baba Mezarlığı'nın giriş kapısından sonra, sağ tarafta bir iki adet siyah taş mezarlar bulunmaktadır. Bunların birinde dört saç örüğü işlenmiş birisi için Mevlânâ'nın kızkardeşi denilmektedir. Rivayete göre, Hac farızasını yerine getirmek için birara Erzincan'a uğramış, burada vefat etmiştir.

⁴¹ Ali Kemali s. 228-229.

⁴² Söz konusu rivayeti nakleden ve mezar taşını bulmamızda, bize yardımcı olan Murta Kurdoğlu'dur.

b. İkinci Mezar Taşı: Erzincan'ın Beybağı Mezarlığı içerisinde. H. 1193 (1779) tarihlidir. Mevlevî halifelerinden Taki Abdulfettah'ın oğlu (ya da müridi) Hacı İzzet Efendi'ye aittir.⁴⁴

c. Üçüncü Mezar Taşı: Kemahlı Mevlevî şeyhi Hacı İbrahim Hakkı Kemahi'ye ait mezarlığın iki yazılı taşı bulunmaktadır. Bunlardan biri Arapça, diğeri Latince harflerle yazılmıştır. Ölm. Yılı 1344 (1926)

Res.1

Res. 2

Kemahlı Hacı İbrahim Hakkı Efendiye ait; biri Arapça, diğeri Türkçe yazılı mezar taşı

⁴⁴ Bu mezar taşının tespitinde Fehmi Omay'ın büyük yardımları oldu. Ayrıca birçok mezartaşı kitabesinin okunmasında sürekli alakalarını gördüm. Kendisine her zamar için müteşekkirim. Ayrıca, bu kitabelerin tabirbatını önlemek için bize araç ve eleman veren Erzincan belediye'si idarecilerine de (Talip Kaban, Adnan Ercan, Şeref Çakmak, İ. Hakkı Önal) ilgilerinden dolayı takdir ve teşekkür ederiz.

Res. 3

Mevlevi Camii İmamı Hacı Himizade Yusuf Efendi'nin mezar taşı kitabesi (H. 1313/M. 1896/6)

Res. 4

Saç Örüklü mezar taşı. Taşın ikinci üzerinde hiçbir yazı kaydı kalmamıştır.

Res 6

Ali-cerah (Ali Cerah/Tabib Alaeddin-i Erzincani?) türbesinden 1980'lerdeki durumu

Res :5 *Mevlevi Takî Abdulfettah (oğlu) Hacı İzzeddin'in H. 1193 (1701/2) tarihli mezar taşı*

Yangınlarla Kaybettiğimiz:**YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ****Dr. Hasan ÖZÖNDER*****GİRİŞ**

Sultan II. Mehmet, İstanbul'un fethi için askeri ve siyasi her türlü plan ve projeleri uygulamaya koyarken, moral gücünü de ihmal etmemiştir. Bu düşünce ile, ünlü tarikat şeyhlerine haber göndererek, bu önemli görevde yer almaları için çağrıda bulunmuştur. Bu davet üzerine onlar da, seçkin müridlerini yanlarına alarak, büyük muhasaraya katılıp askerler arasına çadır kurmuşlardır.

Bu cemaatler arasında, Bayramîler'i, Kalenderîleri, Mevlevîler'i görüyoruz. Bunlar, değerleriyle birlikte askerlerin "Büyük Fethi" olan inancını artırmada; tarihin başlıca kuşatmalarından olan askeri hareketin gündüz ve gecelerinde ortaya çıkan psikolojik sıkıntı, sarsıntı ve problemlerin giderilmesinde son derece büyük görevler ifa etmişlerdir. Azimli, kararlı ve dirayetli emir-komuta zincirinin yanısıra, bu gönül adamlarının da askerlerimizin cesaret, kuvvet, ümit ve moral gücünü tazelenip, kuvvetlenmesinde tesirleri büyük olmuştur.

Fethi takiben Fatih Sultan Mehmet, bu cemaatler için birer yer göstererek, İstanbul'un Türkleşip İslamlaşmasında; halkın sosyo-kültürel hayatında görev ve hizmetlerini devam ettirmelerini sağlamıştır.

Bunlardan Kalenderîler'e, Akataleptos Mânâstırı "zâviye" olarak verilmiştir. Hemen mescid durumuna getirilen bu antik yapının bir kısmına Mevlevîler de yerleştirilmiştir. Günümüzde de "Kalenderhâne

---

* Emekli Öğretim Görevlisi, Araştırmacı, Yazar.

Mescidi”¹ adıyla anılan bu mabed böylece İstanbul’da Mevlevîliğin bilinen ilk ve en eski zaviyesi olmuştur.²

Fatih vakfiyelerinde Kalenderhâne ile ilgili kısımlar vardır. Buna göre, zenginlerin kapısından uzak duran mücahede ve riyazat erbabı şeyhe 10, mücavir ve misafirlerin i’zaz ve ikramına vakıf nazıra 5, Cuma günü Mesnevî okuyup semâ’ edildikten sonra aşr okuyacak hafıza I dirhem; zikir ve semâ’ meclislerinde eş’ar yani ilâhî okuyacak güzel sesli iki kişinin beherine I; Cuma namazından sonra nay ve kudüm çalacak dört kişilik mutrip heyetinin beherin 2’şer dirhem; me’kulât için günde 40, misafirler için 15 dirhem tahsis edilmiştir. Kalenderhâne aynı

¹ Kalenderhane Camii (Mescidi): Vezneciler, 16 Mart Şehitleri Caddesindedir. Kilise olmanın verdiği karanlık ve kasvetli mekan, Osmanlılar döneminde açılan pencerelerle hafifletilmiştir. Dâru’s-Saâde Nâzırı Beşir Ağa tarafından esaslı şekilde tamir ettirilmiş ve bir de “Hünkâr Mahfeli” ilâve olunmuştur. Buna dair kitabe, iç kapıda bulunmaktadır. (Şekil 1).

Zaman içerisinde bazı tamir ve tadiller de gören Kalenderhâne’de en son ve en geniş tetkik, Philadelphia Pennsylvania Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Cecil L. Striker ile İ.Ü. Öğretim Üyesi Prof. Dr. Doğan Kuban’ın müşterek çalışmalarıdır. Camide 30.7.1997 tarihinde incelemelerde bulunurken tanışma mekânı elde ettiğim sayın Striker 1982’den beri yürütülen çalışmalar hakkında bilgi verirken bu yapının bulunduğu alanda, VII. yüzyılda ikinci bir rum hamamı, VI. yüzyıl sonunda bir bazilika, VII. yüzyılda ikinci bir kilise yapıldığını bu günkü yapının, camiye çevirilmezden evvelki durumuyla XII. yüzyıl sonunda inşaa edildiğini ifade etmiştir.

Kalenderhane Camii için bkz. Ayvansarayî, I/166; Ekrem Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri , İstanbul 1973, III/428; Eminönü Camileri, 98-9; Ö.L. Barkan-EH. Ayverdi, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, İstanbul. 1970, y; 884, 886, 887, 889,891,1197,1584, 2167,2339; A.Y. Ocak, Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler, Ankara, 1992, 122-3.

² Mevlevîlerle Kalenderîler’in diyalogları, Mevlâna günlerine kadar varır. Mevlâna’yı, İslâm dünyasının en büyük şairlerinden biri durumuna getiren Şems-i Tebrizî’nin aslında Kalenderî meşrep bir şahsiyet olduğunu biliyoruz. Kıyafetinden tavır ve hareketlerine; düşündüklerinden, çevresi ile ilişkilerine varılmaya kadar bu özellik açık bir şekilde görülmektedir. Eflâkî bununla ilgili müteaddit hatıralar nakleder. Yine Eflâkî’nin verdiği bilgilere göre, tanınmış nezih Kalenderî halifesi Ebû Bekr-i Niksarî, 602/1205-6 yılında Dımaşk’dan kalkarak Konya’ya gelmiş ve yerleşmiştir. Burada bir langer (zâviye) açarak, çok sayıda mürit toplamıştır. Mevlâna’nın cenazesine büyük bir üzüntü ile katılmışlardır. Şeyh Ömer-i Girihi’de, Mevlâna ile özel görüşmelerde bulunan ünlü Kalenderî/Haydarî sima Hacı Mübarek-i Haydarî, vezir Taceddin’in Dâru’z-Zâkirîn” adındaki zaviyesinin şeyhliğine resmen tayin edilmiştir.

Bütün bu Kalenderî-Mevlevî diyalogu, Ulu Ârif Çelebi zamanında ve Dîyânî Mehmet Çelebi döneminde gayet yaygın ve bariz hale gelmişse de, Şer’î menşeli sünnî Mevlevîlik, bir alternatif tavır ve akım olarak önemli izler bırakmıştır. Güçlüdür.

zamanda cami ve Mevlevî dergâhı olarak vakfedilmekle, camilerde zikir ve semâ' yapılabilmesi usulü de böylece tesis edilmiş olmaktadır.

YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ

I-Konumu:

İstanbul'da Mevlevîler'in yerleştirildiği ilk bina Kalenderhâne; Mevlevîler için özel olarak inşa edilen ilk müstakil dergâh da, Galata Mevlevîhânesi'dir. Şehrin artan ve gelişen sosyo-kültürel ihtiyaçlarından dolayı, Galata Mevlevîhânesi'nden sonra açılan ikinci dergâh ise, konumuz olan "Yenikapı Mevlevîhânesi"dir. Burada şunu hemen belirtelim ki Yenikapı Mevlevîhânesi, idârî, icrâî ve i'tâf faaliyet ve ağırlıkları bakımından Mevlevîliğin İstanbul'daki en önemli ve en büyük temsilciliği durumuna gelmiştir (Şekil: 2).

Yenikapı Mevlevîhânesi, Trakya yakasındadır. Zeytinburnu ilçesi Merkezefendi Mahallesi'nde, 502. Pafta, 2965.ada, 2. parselde bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetindedir.

Evlîya Çelebi, çevresinin ağaç ve çimenliklerle kaplı olduğunu; duvarlarına Edirne Mevlevîhânesi dervişlerinden ressam ve hattat Âsârî'nin, nefis celi hat ile "Hüvel-azîz'l-Hakîm" Ayet-i Kerimesini yazdığını; kükreyen aslan resmi yaptığını kaydeder. Ayrıca, bu güzel tasviri görenlerin duydukları hayranlığı dile getiren beyitlerin de duvarda yer aldığını ilave eder.

Mevlevîhâne'nin kasabada yetmiş-seksen kadar dükkanının bulunduğunu ve suyunun gayet bol olduğunu da yine ondan öğreniyoruz.³

II- Bânisi:

Yenikapı Mevlevîhânesi, Yeniçeri katibi İskenderoğlu Mehmet Efendi⁴ tarafından inşa ettirilmiştir. "Malkoç Mehmet Efendi" diye de anılan bu zat, İstanbul'un tanınmış Mevlevî meşâyihinden Kemal Ahmet Dede Efendi vasıtasıyla tanıyıp, hayran olduğu Mevlânâ'nın görüş ve düşüncelerini muhtevî Mevlevîliğe girmiştir. Hac yolculuğunda Konya'ya gelmiş ve Pîr-i A'zamı Hazret-i Mevlânâ'nın türbesini büyük bir huşû ile ziyaret etmiştir. Bu ziyareti sırasında

³ Bkz. E.H. Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, III/360.

⁴ II/93.

salimen İstanbul'a dönünce, Mevlevîlik için yeni bir dergâh yapmaya nezretmiştir. Emeline nâil olunca işte bu muazzam dergâhı bina ettirmiştir. Mehmet Efendi bununla da kalmayarak, daha birçok emlâkını, bahçe ve bostanlarını da 1012/1603 yılında hazırlattığı vakfiyelerle buraya bağışlamıştır.⁵

Mehmet Efendi, 1056/1646 yılı rebi'ül-âhirinde nefes darlığından vefat etmiştir. Hüseyin Ayvansarayî onun, inşa ettirdiği bu dergâhın şadırvan tarafında medfun olduğunu kaydeder.⁶ O, Yeniçeri Katipliğinde bulunduğu için, "Yazıcı Bey" diye de anılmıştır.

III- Mimarisi

Yenikapı Mevlevîhânesi, 1006/1597 yılı recep ayının ilk günü "Nevrûz-ı sultânî"e rastlayan Pazartesi günü muhteşem ve muazzam bir törenle açılmıştır.⁷ Şeyhliğine de, Kemal Ahmet Dede tâyin olunmuştur.

Buna göre bu yıl, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin açılışının 400. yıldönümüdür. Bizim bu yılki Mevlânâ Kongresi'ne tebliğ olarak onu seçmemizin sebeplerinden birisi bu, bir diğeri de, bu yıl geçirdiği büyük yangınla adeta yok olurcasına uğradığı büyük tahribattır.

Dörtüyz yıllık bir tarihe sahip bulunan bu Dergâh'ın ilk halinin, "Sema'-Hâne, Meydan-ı Şerif, Mescid, Mutfak" ile, "Nezr-i Mevlânâ adedince 18 tane derviş hücrelerinden meydana geldiği bilinmektedir. Yapıya, bir süre sonra köşk ve hücreler eklenmiştir.⁸

Dergâh'ın etrafı, taş duvarlarla çevrilidir. Kuzey-doğu köşesinde muhteşem görünümlü "Hünkar Kapısı" mevcuttur. Pahlanmış bir çizgide bulunan bu kapının üst sövesindeki kilit taşının da yer aldığı noktada sepet örgülü bir kemerde kitabesi bulunmaktadır. Sultan Mahmut'un tuğrasının süslediği kitabe, ta'lik hatla yazılmıştır. Dergâhın, ikinci kerre 1253/1873 yılında inşa ettirildiğini bildirir. A. Sadık Ziver Paşa (1793/1862)'ya ait manzum ibare şöyledir.

⁵ Vakfiye, Rumeli Kazaskeri Es'ad Paşa tarafından 1017/1608 yılında tanzim ve tescil edilmiş olup, tebliğimizin "Vakıfları" bölümünde bilgi verilecektir.

⁶ Bkz.: Hadika, 1/228.

⁷ Şair Emîni "Yenikapıda yaptığı Yazıcı Bey" tarihini söyler.

⁸ Bu konuda araştırmamızın "İlâve, Tamir, Tecdîd ve Tevsi" Faaliyetleri bölümünde bilgi mevcuttur.

Kutb-u cihân-bân-ı zaman Sultan Mahmud'un felek
 Devrânını dehre nola kılsa medar-ı ıftihâr
 Molla u Şemse ideli ol mühr-i şevket ihtirâm
 Çerh üzre olmuş mah ile mihri tâb-dâr
 Savt-ı kudüm-i şevketi verdikçe dehre velvele
 Budur şevk içre semâ' itse nola ehl-i diyâr
 Hep nimet-han vasfıdır ol kutb-ı devrânın cihân
 Etsin duâsın ehl-i dil âmin her leyl ü nehar
 Yapmıştı yirmibir sene akdem bu dergâhı o şeh
 Şimdi yine tecdidine sarf itdi nakd-i bîşumâr
 Âlem bu bâlâ şevk ile giydi külah-ı mefharet
 Uşşâkın ihya ideli cân u dilin ol tâcdâr
 Sultan Veled devrinde tâ..... âhenk oluna
 Ol şahın ahd-i şevketi nusretle olsun nev-bahâr
 Ziver-i güher-veş çıkdı bir tarih gûne hemân
 Kıldı iki kerre bina bu han-kâhı şehriyâr

1253⁹

III-1 Kütüphâne

10 x 7 m. eb'adındaki dikdörtgen plânlı kütüphâne binası, "Hünkâr Kapısı"na yakın, kuzeyden geçen "Mevlevî-hâne Caddesi"ne nâzır olarak, Abdurrahmân Nafiz Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Duvarları moloz taş ve tuğla sıralarıyla örülmüştür. Cephe tarafı beyaz mermerli olduğu halde diğer duvarlar ve içerisi sıvalıdır. Örtü sistemi, tuğla tonozludur. Dışarıdan kurşunla kaplanmışlardır. Bu mekâna batısından iki mekan daha bitişik durumdadır. İki mekan, aradaki bir kapı ile irtibatlandırılmıştır. Güney ön tarafta bir giriş revakı mevcuttur. Girişin

⁹ 1838

üstündeki mermerden levhada, inşa tarihini de veren: “Yâ Hazret-i Mevlânâ Celâleddin Rûmî Kuddise Sirrahu’l-âlf 1267”¹⁰ ibaresi okunmaktadır.

Bu kütüphâne mekânlarından ilk ikisinde birer, üçüncüsünde iki pencere mevcut olup, kuzeydeki caddeye açılmışlardır. Sağdaki pencerenin üstüne şu bâni ve inşâ kitabesi yerleştirilmiştir.

Erenler himmetiyle sâye-i Abdülmecid Handa
 Müşîr-i nâfizü’l-emr eyleyip ihyâ kütüphâne
 Bu dergeh canları da müstefid-i ilm u fazl oldu
 Ne a’lâ yâdigâr-ı hayrdır erbâb-ı irfâne
 Azîzim gel oku tahsîl-i ilm u dânişe sa’y it
 İzaa kılma vâktin vâkîf ol esrâr-ı pîrâne
 Olundukca tetebbu’ bu mahalde nüsha-i edvâr
 Didim bânisinin nâmıyla şen olsun semâ –hâne
 Şefî’ olup o düstur-ı benâme Hazret-i Molla
 Ola zikr-i cemîli Zîver-sezâ bezm-i devrâne
 İdad-i cevheriden addolunsa ..... şâyân
 Hitamında iki tarih yazdım müstemem-dâne
 Kütüphâne binâ olundu canlar dergehe gelsün
 Derûn-ı dergehe cesbân-ı makam oldı kütüphâne

1267

Ketebe el-fakîr’ul-hakîr

Mehmet Rif’at”¹¹

Taçbeyitinden de anlaşıldığı üzere nazım, A. Sâdık Zîver Paşa’ya ait olup, ketebesinde görüldüğü gibi bu nefis Ta’lık levha hattat Mehmet Rifat (Ö. 1879)’ın eseridir.

¹⁰ 1851

¹¹ 1267

Bânisi olan Paşa merhumun türbesi, kütüphânesinin batı tarafına bitişik olarak inşa olunmuştur. “Osmanlı ampiri” adı verilen karakterdedir. “Açık türbe” tarzındadır. Kabirtaşında şu ibâre okunmaktadır:

Hüve'l-Hallâku'l-Bâkî
 Efâhim-i vükelâ-yı saltanat-ı
 Seniyyeden mâliye nâzır-ı
 Sâbık merhum ve ma'fûrun leh
 Es-seyyid Abdurrahmân
 Nafiz Paşa'nın ruhu için
 Rızâen lillâh-i Teâlâ Fâtîha

Fi Sene 1269 2 şevval yevm-i sâli¹²

Bu türbe ile, ötesinde yeralan muvakkit-hâne arasında demir parmaklıklar görülür. Okuçları ile sonuçlanan bu parmaklıklar, mermer babalara tutturulmuşlardır res.:)

Bu parmaklıkların sonunda batıda Muvakkit-hâne ve şimdi yok olan sebil yeralmıştır. Bu ikili, buradaki, kuzeyden geçen caddeye açılan “Cümle Kapısı”nı da zenginleştirmektedirler. 1817 yılında yapılmış kapı, geleneksel “dergâh Plânları”nın ayrılmaz unsurlarından olan bu iki sosyo-kültürel yapı ile bir bütünlük arzeder, ayrı tarihlerde (1851) yapılmış olmalarına rağmen. Bu zengin görünümlü kapının üst kemerinin üzerinde, Keçeci-zade İzzet Molla'nın bir tarih manzumesi okunur. Ta'lıkla yazılmış bu kitâbeden, Mevlevî-hâne'nin Sultan II. Mahmut tarafından, 1232/1817 yılında yeniden inşa ettirildiğini öğreniyoruz:

Kıldı bu tekyeyi manend-i cinân Han Mahmud
 Kevseri eyledi bâbında revân Han Mahmud
 Eyleyüb hankâh-ı Bâb-ı Cedidi tecdîd
 İtdi irfanını dünyâya beyân Han Mahmud
 İdüb ızhâr-ı kerâmet ne gönüller yapıdı

¹² 1853.

Nice esrâr-ı nihâmı kıldı ayân Han Mahmud
 Baylar şimdi bu dergâha gedâdır Ya Hû
 Fukaraya olalı kehf-i emân Han Mahmud
 Dem çeker nâmına gülbânk-keşân-ı eflâk
 Hücerât İçre dedikce dedegân Han Mahmud
 Buldı hüsn-i değer-i Devlet-i Osmâniyye
 Virdi ân saltanata an-be-ân Han Mahmud
 Himmetin aldı yine Hazret-i Mevlânâ'nın
 Ola eltâf-ı Hüdâya nekrân Han Mahmud
 Feyz alub Şems-i Hakîkat'ten o bedr-i tâbân
 Rûz u şeb bin sene itsün lem'ân Han Mahmud
 Şeref-i nâm-ı Hümâyûnla şöret buldı
 Hâmeme olsa nola vird-i zebân Han Mahmud
 Mevlevî-hâne'ye İzzet didi pîrim tarih
 Yapdı bu dergehi Sultân-ı Cihân Han Mahmud 1232"¹³

Günümüzde sadece izleri kalmış bulunan sebilin girişi, güney doğuya bakan taraftadır.

Muvakkit-hâne'nin girişi güney-batıya bakar. Cümlekapısı tarafında karşılıklı birer pencereden başka caddeye nazır birer pencere daha vardır. Pencerenin üzerinde bâninin adını ve inşa yılını veren kitâbe, devrin en büyük hattatlarından Kazasker Seyyid Mustafa İzzet'e aittir. A. Nafiz Paşa merhuma ait olan ve nefis Ta'likle kaleme alınan ibare şöyledir:

Dergâh-ı Mevlânâda aşk ile muvakkit-hâneyi
 Ben bende-i Hazret nümân kıldı hulûs ile binâ
 Leyl ü nehâr devvâr olub gerdûn-i semâ' ittikçe tâ
 Bâ hürmet-i Mollâ bu hizmet ola makbûl-ı Hüdâ

¹³ 1817.

Tarih-i Mu'cemle hûd bânisi Nâfiz söyledi

Vakti bilen cân eyleye hem-vâre hayr ile duâ 1265¹⁴

Hâk-i Pây-i evliyâ Seyyid İzzet Mustafa"

III.2-Semâ-hâne

Mevlevîliğin simgesi haline gelen "Sema"nın yapıldığı "Sema-hâne", Yenikapı Dergâhı'nın da asli yapılarından. Bugün maalesef mevcut olmayan, ancak bazı eski belgelerle birlikte, kalan izlerinden öğrendiğimiz bu ana-yapı, 21x17 m. eb'adında bir dikdörtgen mekandır. Doğu bitişiğinde türbe vardır. Batısına da "Şerbet-hâne"bitişmiştir, sebil olarak.

Zemini ahşapla kaplıdır. Sema' mahalli, 14 m. çapında geniş bir daire ile belirlenmiştir. Örtüsünü, 18 adet ahşap sütun yüklenmişti. Sütunların arası, ahşap korkuluk ve demir parmaklıklarla kapatılmıştır. Kibleyi sembolize eden mihrabının batısında "Mesnevî-hân Kürsüsü"; doğusunda da "Na't-hân Kürsüsü" yer almıştır.

Yapıda, Sultan II. Mahmut tarafından inşa edildiğini gösteren bir kitabe daha mevcuttur. 1817 yılına ait, Ta'luk hatlı bu tarih kitabesinin üstünde, Hidiv İsmail Paşa'nın 1865 yılında gerçekleştirdiği yenilemelere dair bir alımlık yerleştirilmiştir. İnşasını gösteren esas kitabe Keçeci-zade İzzet Molla'ya ait olup, şöyledir:

Olmuşdı bundan akdem vîrân bu âstâne
 Tecdîdi oldu mülhem kalb-i şeh-i cihâne
 Dergâh-ı Mürşîd-i Rûm olsun mu lâne-i bûm
 Molla'ya hürmet itdi tevsi'e himmet itdi
 Hakka keramet itdi ol hüsrev-i yegâne
 Mahmud Hân-ı âgâh ya'nî Halefatu'l-lah
 Devrinde bunca dergâh feth oldu âşikâne
 Tevsi-i mülk-i devlet etmektir anda hikmet
 Zîrâ hümâ-yı himmet ahdında buldı lâne

¹⁴ 1849.

Aldı semâ-zenler meydanın erenler
 Pervâne der görenler döndük ve yâne yâne
 Hurşîd kaldı bîtab yandı yanında mehtâb
 Kandil-i bâb u mihrâb fer virdi fark-dâne
 Şems anda mevlevîdir tennûre pertevidir
 Bir sırr-ı Ma'nevîdir kim çıkmış âsumâne
 Bahre dönüb bu meydân mevc urdu ma'z-ı Kur'ân
 Daldı niheng-i irfân derya-yı bî-girâne
 Mutrîb çalub nevâ-yı yâd ile kutb-ı nâyı
 Peyveste kıl duâ-yı âmin-i kudsîyâne
 Döndükce çerh-i gerdân dönsün anınla devrân
 Mazhar olub o Hâkân eltâf-ı müsteâne
 Envâr-ı Şems-i Tebrîz tarihim itti lebrîz
 Devr-i semâ'ye döndü bab-ı semâ-hâne

1232" (1817).

Sema alanının çevresinde mahfiller görülür. "Mutribân"a, "Züvvâr"a ait yerler zarif maksurelerle belirlenmiştir. "Niyaz Penceresi" doğudadır. Yarım üst-kat görünümlü semâ-hânedeki "Hünkâr Mahfili"nin mevcudiyeti, var olduğu günlerdeki fotoğrafların dikkat çekici yönlerindedir. Bu, Pây-ı Taht olan İstanbul'daki Mevlevî-hânelerde görülmeyen bir husus olup bir de Mevlevîliğin Âsitânesi durumunda bulunan Konya Mevlânâ Dergâhı'nda bulunan bir protokol mekanıdır. Semahânenin yeri boş arsa durumundadır (Şekil 4).

III.3-Harem

Çeşitli idari ve ihtiyaci kısımların yer aldığı "Harem", iki kat olarak inşa edilmiştir. 40x22 m. eb'adında bir mekândır. İlk bakışta mustakil bir ahşap konak görünümündedir. Zemin katta şeyh Efendi'ye ait esas harem girişi vardır. Bunun gerisinde, kare planda (6x6 m.) bir taşlık, dikdörtgen bir sofa ile büyükçe bir oda mevcuttur. Taşlıktan, bir merdivenle üst kata çıkılmaktadır. Sofada sıra odalar

dizilmiştir. Sofa ile taşlık arasında iki koridor uzanır. Bunlar, sonda iki oda ile, buradaki servis bölümlerinde son bulmaktadırlar. Haremin kuzey cephesinde esas girişin yanında, avluya açılan bir kapı ile hanım ziyaretçilerin rahatlıkla duhulünü sağlayan ikinci bir giriş tahsis edilmiştir.

Çeşitli servis mekânları, hamam, su deposu, fırın, harem mutfak ve kiler yerleştirilmiştir. Güneybatısındaki köşede “Ateş-bâz Odası” göze çarpar. İşte binanın ilk hali anahatlarıyla böyleydi.

Bu saydığımız kısımların zaman içerisinde bir hayli değişiklikler geçirdiği anlaşılmaktadır.

Günümüze ulaşabilen şekliyle bu grup Mimar Kemalettin tarafından tasarlanmıştır. 1913 yılında gerçekleştirilen çalışmaların sonucudur. İlk halinden daha geniş olup, 54x40 m. eb'ındadır. Şeyh Dairesi iki, diğer kısımlar tek katlı olarak düzenlenmiştir. Altta basık bir bodrum mevcuttur. Tuğla duvarlıdır. Mescid kurşun kaplıdır. Diğer mekânların örtü sistemi olan çatı ise kiremit örtülüdür. Kapıları basık, pencerelerin ekserisi sivri kemerlidir.

Bu ana binanın avluya nazır güney ucundan itibaren Matbah-ı Şerîf ile buna bağlantılı “Meydân-ı Şerîf” yer almıştır. Sonra ana giriş mekânı gelir. Bunun sağında “Şeyh Odası” ile müstemilatından olan “Şeyh Dairesi” vardır. Arkasında 22x19 m. eb'ında bir “Şadırvan Avlusu” dikkati çeker. Etrafında “Derviş Hücreleri” bulunmaktadır. Mezkûr avlunun güney-doğu köşesinde “Mescid” ile bunun da gerisinde “Somatlık” mevcuttur. Sıra helâlar ve gusul-hâneler hücrelerin arka tarafına plânlanmışlardır.

Bu kapalı mekânlar blokunun avludan ilk bakışta gözü dolduran unsuru, “Cümle Kapısı”dır. Müstakil olarak düşünüldüğünde selamlık “Taçkapısı” durumundadır.

İhtişamlı görüntüsüyle gelenleri bağına basmaya hazır olduğunu simgeleyen bu kapı, çeşitli silmelerle yumuşatılarak, basık kemeriyle tevazuu sembolize eder bir kapıyı kapsamaktadır. Bunu kuşatan büyük sivri bir kemer, ihtişamı artıran çizgilerdendir.

Bu sivri kemerin üzerinde, ortada bânisi olan Sultan V. Reşad'ın tuğrası; yanlarında ise, 1331/1913 tarihini taşıyan kitabesi yer almıştır.

Bu muhteşem görünümlü kapıdan, üç basamakla çıkılan dar bir sahanlığa varılır. Buradan, “Şeyh Dairesi”ne ulaşılır. Tam karşıda “Şadırvan Avlusu”na girilen kapı görülür. Bunun önünden güneye uzanan koridorun sağında “Mescid”, solunda ise, “Matbâh-ı Şerîf” ve “Meydân-ı Şerîf” mevcuttur. Buradaki musanna’ kapıdan mezkûr iki mekâna intikal edilmektir. Bu nokta yakınında ikiye ayrılan koridorun sağa sapan kolunu takibedince, solda “Somatlık”, sağda ise, mescidin arka avluya nazır cephesini kuşatan koridora gireriz.

Mezkûr “Şeyh Dairesi”nin alt kısmında görülen büyük salon ve küçük mekanlar ile helaların bulunduğu zemin kısım, “Zabitan Odası” olarak kullanılmıştır. Üstte bir “Cihân-nümâ”yı andıran çıkma, “Şeyh Odası”dır.

Mescid: Dergâhların ayrılmaz yapı unsurlarından olan bu mekân, kenarları dörder metre uzunluğunda bir sekizgen prizmadır. Kuzeyindeki basık kemerli bir kapıdan girilir. Mihrap yarım sekizgen plânlıdır. Diğer cephelerde iki sıra pencereler mekânı aydınlatırsa da kapı ve mihrap cephelerindekilerin alt sırada olanları iptal edilmiştir. Minarenin bulunduğu batı kenar da sağır bırakılmıştır. Bu sevimli ve huzurlu mekanı, kasnaksız bir kubbe örtmüştür. Minare kare gövde üzerinde yükseltilmiş silindir gövdelidir. Kaidesinde, Hidiv İsmail Paşa'nın 1865 tarihindeki yenileme faaliyetlerine dair bir kitabe bulunmaktadır. Nefis bir Ta'lik hatla yazılmış bu tarih manzumesi şöyledir.

Harabe meşreb olmuşdı bu âlî mevlevîhâne
 Hüda tamirin ilham etti bir bânî-i Zîşâne
 Mısır vâli-i vâlâ-şânı İsmail Paşa kim
 Mücerred ruh-ı Mevlânâ'yı şâd itti muhibbâne
 Müceddet tekye-i Bâb-ı Cedîd'i yaptı eyvallah
 Muvaffak oldı celb-i kalb-i dervîşâne merdâne
 Yeni bir resme koydu dest-i mi'mâr mürüvvetle
 Teravet virdi Nîl-i lutfu döndürdü gülistâne

Olur bu âstânede baş kesen elbette ser-efrâz
 Döner her zerre bunda şems-i dirahşâne
 Nevâ-yı nây mutribdan bir çerh istima' itmîz
 Safâsından semâ' eyler girub meydân-ı devrâne

III.4-Tezyinat

Önceki durumları hakkında fazla bir bilgi bulunmayan Mevlevîhâne'nin, 1817 yılından sonraki hali itibariyle sade bir görünüme sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Semâ-hâne'nin birkaç yerinde görülen çini süsler, Konya'daki Dergâhın bakım ve onarımlarından artakalanlardır. Bunlar gibi, ahşap boyamalardan başka fazla bir bezeme görülmez. Âsârî'nin yukarıda temas ettiğimiz resim ve yazısından da günümüze bir şey gelmemiştir.

Mermer görüntüsü verilen boyamalar, daha çok semâ-hâne'nin sade ve iddiasız süslerindedir. Semâ-hâne mihrabındaki, devrin uslubuna uygun olarak yapılmış çiçek demetleriyle dolu bir vazo; yanlarda püsküllü kordonlarla tutturulmuş salma perdeleri canlandıran boyamalar, XIX. asrın zevkini yansıtır.

Çeşitli kitabelerde görülen ibare ve manzumeler, nefis hattî süslemeler olarak dikkati çekecek mükemmelliktedirler.

Ma'murenin çeşitli yerlerinde taş ve mermerler üzerindeki örgü motifleri; bordür ve kornişlerle çerçevesi pano ve alınlık da Ampir uslubunun özelliklerini taşırlar.

Bu arada, mescidin kubbesinde ve küçük pantantiflerinde, klasik uslupli "Kalem-işi"ne yer verildiğine temas etmemiz lâzımdır. Palmetler, saalbekle şemseler, Rûmî dolgular, Mescid'in başlıca süslerindedir.

III. 5-Hazire

Dergâh'ın geniş haziresi iki bölümden meydana gelmiştir. Bunlardan biri nispeten küçüktür. Hünkar Kapısı'ndan geçilince karşımıza çıkan geniş alandır. Kütüphâne ve muvakkithâne başta olmak üzere diğer yapıları da kapsar. (Şekil:3)

Büyük olan hazire ise, ihata duvarının dışında doğudaki Mevlevî Tekkesi Sokağı'nın batı kenarındadır. Burada, Mevlevî muhibbânından meşhur şahsiyetler de medfundur. Bu kısım moloz taş örgülü duvarlarla çevrilidir. Parmaklıklılı pencereleri vardır. Bu pencerelerden ikisinin üzerinde Vezir-i A'zam Nâilî Abdullah Paşa'nın oğullarından Feyzullah Şakir Bey ile Ebûbekir Bey'e ait¹⁵ 1170/1757, 1202/1788 tarihli manzum kabir taşları yerleştirilmiş durumdadır.

Mevlevî-hâne'nin batı tarafında, "Harem" bloğunun gerisinde genişçe bir avlu mevcuttur. Buradaki bazı mezarlardan, bu kısımda önceleri bir "Hamûşân" olduğu fikrini vermektedir.

Burada şunu önemle belirtmeliyiz ki Dergâh haziresi, bir "Hamûşân" vaziyetindedir.¹⁶ Bunun bilhassa doğuda olan büyüğü günümüze bu haliyle intikal edebilmişse de, diğerleri avlu halini almışlardır.

Dergâh'ın dörtüyz yıllık mazisi içerisinde, nice muhip, mensup, müntesip kişi, bağlı buldukları şeyhin yakınında, bu irfan binasının hudutları içerisinde toprağa verilmeyi arzu ve vaziyet etmişlerdir. İşte bütün bu duygu ve düşüncelerle avlu ve hazireler, zamanla birer "Hamûşân" durumunu almışlardır. Hatta o kadar ki, mevcut alan bunca arzuyu karşılayamadığı için türbe ve kabirlere bazen birden fazla defin yapıldığı; zaman zaman eski mezarların yenilenmesinden anlaşılmaktadır. Bu durum, bazı mezarların taşlarından da anlaşılmaktadır.

Hazirelerdeki mezartaşları incelendiği zaman ortaya çıkan bir özellik de burasının bir "Tanzimat Dönemi Ricali Mezarlığı" görünümünü vermesidir. Önceleri buraya Mevlevî muhip ve müntesipleri defnedilirken, son ikiyüz yılda yaşadığı ve şahit olduğu birçok sosyal ve politik olaylardan dolayı geldiği

¹⁵ Doç. Dr. Baha Tanman, "Yenikapı Mevlevîhânesi", IX. Vakıf Haftası Kitabı, Ankara, 1992, 107.

¹⁶ Mevlevî kültür ve nezaketi, vefat edenler için "ölü" yerine, daha nezih ve ârifâne anlamlar taşıyan ve "Susmuş, konuşmayan insan" manasındaki "Hâmûş"; Mezarlığa da, "Hâmûşân" demeyi tensip ve tercih etmişlerdir. Bir ömür boyu Allah'la bir ve beraber olma şuuruyla yaşayan ve idrakle dirliğin künhüne erişen bir Mevlevî için "ölü, öldü" demenin hakkaniyet ölçülerine sığmayacağıının idrak ve izanıyla Hakk'a yürüyüşü de "Şeb'-i Arus" "Düğün Gecesi" olarak ifadelendirmeyi muvafık olarak görmüşlerdir. Meftânın defnine: "Sırlamak" tabir edilmiş ve kabrin başında "telkin" verilmemesi de aynı müteal ve derûnî duygu ve düşüncelerle gelenek halini almıştır.

merkeziyetten dolayı, birçok Tanzimat Devri rical ve erkânı burada toprağa verilmişlerdir. O dönem bürokratlarının buraya gömülmeleri o kadar artmıştır ki, Dergâh'ın asıl mensuplarının mezar taşlarındaki "Sikke"ler, bürokrat "fes"leri arasında adeta kaybolup gitmiş gibidirler.

IV. POST-NİŞİNLER

Yenikapı'da görev yapan postnişinleri baştan sona, şöyle kronolojik düzenleme ile verebiliriz:

1. Kemal Ahmet Dede (1010/1601): İlk postnişindir. Dergâhın bânisi Malkoç (Koca Bektaş, Yazıcı Bey) Mehmet Efendi tarafından bu göreve getirilmiştir. Tanınmış Mevlevî şeyhlerinden Akşehirli İzzettin Dede'nin oğludur. Post-nişin Hüsrev Çelebi'nin de halifelerindendir. Gönlü coşkun, riyâzât düşkünü bir derviş olarak tanınan Dede'nin, Malkoç Mehmet Efendi üzerinde son derece etkili bir şahsiyet olduğu anlaşılmaktadır.

Mevlevîliğin ünlü kaynaklarından olan Eflâkî'nin "Menakibu'l-Ârifin" isimli eserini nazmen hülâsa etmiştir.

Post-nişinliği dört yıl süren Dede'nin yerine Doğanî Ahmet Dede (1040/1630) getirilmiştir.

2. Doğanî Ahmet Dede: Konya'nın tanınmış ailelerine mensup ve maddî imkânları gayet geniş, ünlü bir kişidir. Konya Mevlânâ Dergâhı'na intisap etmiş ve liyakati sebebiyle Tarikati'nin yüksük mevkilerine yükselmiştir. Daha sonra Yenikapı Mevlevî-hânesi'nin yöneticiliğine getirilmiştir. Onun zamanında gerek Mevlevî-hâne ve gerekse İstanbul Mevlevîleri, maddeten ve mânen kavuştukları yeni ve geniş imkanları sayesinde en hareketli günlerini yaşamıştır. Dede, Mevlevî-hâne'nin hukûkî durumunu belgelendirmiş; 1608 tarihli vakfiyesi, Rumeli Kadıaskeri Es'at Efendi tarafından "Malkoç Mehmet Efendi" adına düzenlenmiş ve vakıf mülkleri bir bir tevsik edilmiştir. Büyük bir ileri görüşlülükle gerçekleştirilen bu hukûkî düzenlemeler, daha sonra ortaya çıkan bazı anlaşmazlıkların çözümlenmesinde son derecede faydalı olmuştur. Evkafına XVIII. asrın sonlarında başgösteren haksız kişilerin müdahaleleri, bu sağlam belgeler sayesinde önlenbilmiştir.

Doğan Dede'nin Mevlevîlik tarihindeki üstün fonksiyonlarından birisi de, Sultan IV. Murat döneminin en ciddi karmaşalarından biri, hatta bir bakıma birincisi olan "Tekkeli, Medreseli Sürtüşmeleri"dir. "Kadı-zâdeliler" ünvanıyla anılan ve tasavvuf, tarikat düşmanlıklarıyla bilinen bir grubun memlekette meydana getirdiği büyük fitne ve fesadın pasivize edilmesinde Doğan Dede'nin rolü büyüktür. Dede, Sultan üzerindeki geniş etkisi ile Saray'ın görüşünü tasavvuf erbabı lehine çevirmiştir. Böylece ileride büyük ve acı olaylara sebebiyet verecek gelişmeleri önlemesini bilmiştir. Kadı-zâdeliler'in katı ve tahripkar tutumlarına karşı uyguladığı basiretli strateji ile, başta Mevlevîler olmak üzere bütün tarikat cemaatlerini maduriyet ve mahrûmiyetten kurtardığı gibi Saray'ın destek ve himayelerini de temin etmiştir.

3.Sabûhî Ahmet Dede: Doğanî Dede'den sonra Sabûhî Dede (1054/1644) görev almıştır. Kaynakların, "Bektaşî meşrep" olarak tanımladığı bu zât, gençliğinde Eyüb'lü Kasım Baba'dan "Bektaşî İcazeti" almışsa da, daha sonra Konya Mevlânâ Âsitânesi'ne intisap ederek "Çile" çıkarmıştır. Mevlevîliğin terakki mertebelerini başarı ile geçerek sonunda "Şeyh"lik makamına ulaşmış ve bu görevle Şam'a gönderilmiştir. Bir süre sonra, Bostan Çelebi tarafından Yenikapı'nın şeyhliğine getirilmiştir. Bektaşî + Melâmî + Mevlevî karışımı bir mizaca sahip bulunan Dede, aynı zamanda güçlü Mevlevî şâirlerinden birisidir. Şam Mevlevî-hânesi'nde görevli iken yazdığı "İhtiyârât" başlıklı Mesnevî'si ve Bağdat'lı Ruhi tavrındaki şiirleriyle tanınmıştır. "Dîvan" sahibidir.

4. Câmî Ahmet Dede: Sabûhî Dede'nin yetiştirdiği şahsiyetlerdendir. Cami Ahmet Dede (1076/1667), babası ilmiye sınıfına mensup bir hoca olmasına rağmen, Şeyhi Sabuhi Dede'nin etkisiyle Melami meşrep bir kişiliğe bürünmüştür. Onun zamanında Mevlevîliğe "Melami" duygu ve etkisinin sirayet ettiğini görüyoruz. Saf ve temiz Mevlevî öğretilerine sıvanmak istenen bu görüş ve itkiler, tarikat ve tasavvufa taarruz için bahâne arayan Kadı-zâdeliler için büyük bir koz teşkil etmiştir. Neticede, Sadrazam Fâzıl Ahmet Paşa'nın himayesinde Saray'a girmeye muvaffak olan Vânî Mehmet Efendi'nin tahrik ve teşvikleriyle bazı sergerdeler dergâhları basarak birçok dervişi katletmişlerdir.

Bu tekkeli, medreseli baskın ve kavgaları sonunda, 1666 yılı, tasavvuf ve tarikat mensupları için fevkalâde ağır baskıların acı hatıralarıyla dolu olduğu bir dönemdir. Mevlevîler'in semâ' yapmaları, diğer tarikatlerin de mûsikî eşliğinde âyin icra etmeleri yasaklanmıştır.

Bunca üzücü olaylara ve ağır baskılara rağmen Câmî Dede idaresinde Yenikapı Mevlevî-hânesi, Türk Mûsikîsi'nin büyük ismi Buhûrî-zâde Mustafa İtrî gibi çok büyük bir dahiye yetiştirmiştir. İtrî, bu dergâhdan aldığı feyz ve inabe ile tasavvuf mûsikîmize ölümsüz eserler kazandırmıştır. Mevlevî Mukabelesi öncesinde okunması gelenekleşecek olan N'at-ı Şerîf'ini, rast makamında burada bestelemiştir. İmparatorluğun dörtbir yanına yayılmış bulunan ve toplam sayıları yüzü aşan Mevlevî dergâhları'nda terennüm edilen segâh Âyîn-i Şerîf de onun şaheserlerindedir.

5. Kaarî Ahmet Dede: Gittiği hac ziyaretinde Medine-i Münevvere'de vefat ederek orada toprağa verilen Camî Dede'nin yerine Kaari Ahmet Dede (1090/1679) tâyin edilmiştir. Halvefî menşeli olan Dede, Sabûnî ve Camî Dedeler'in himmetiyle yetişmiş ünlü şeyhlerdendir. Devlet ricaline yakınlığı ile tanınmıştır. Aynı zamanda kendine bağlı bir derviş olan Sadrazam Amuca-zâde Hüseyin Paşa ile olan işbirlikleri ve faaliyetleri önemli sonuçlar doğurmuştur. Sağladığı bu sıcak diyalog sayesinde Kadı-zâdeliler'in baskıları büyük ölçüde hafifletilmiştir.

6. Pendârî Naci Ahmet Dede: Yenikapı Mevlevî-hânesi'ne defnedilen Kaari Dede'den sonra Naci Ahmet Dede (1123/1711) post-nişin olmuştur.

“Pendârî” lakabıyla da tanınan Dede Efendi Bursa Mevlevî-hânesi şeyhi Zihni Salih Dede'nin himmetleriyle yetişmiştir. Beşiktaş ve Galata (Kuledibi) Mevlevîhâneleri'nin şeyhliklerinde bulunmuş, 1680 yılında buraya tâyin olmuştur.

Pendârî Dede'nin büyük hizmetlerinin başında Kadı-zâde taraftarlarının baskılarının daha da hafifletilmesi ve Mevlevîler'e konan “Sema” yasağının kaldırılmasını sağlamış olması gelir. Mevlevîlik için fevkalâde önemi haiz bulunan bu yasağın kaldırılış tarihi 1091/1684'tür. Bu tarihten itibaren, kesif baskılar

gittikçe azalmağa, hatta Dede Efendi, Fatih Camii'nde Mesnevî-i Şerif takrire başlamıştır.

Dikkat edilirse, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kuruluşundan itibaren Dede post-nişinlik makamına gelen şeyhlerin hepsinin de adı, "Ahmet"tir. Yaklaşık 85 senelik bu görev zincirinde görev alan altı adet "Ahmet Dede", Dergâh için ellerinden gelen hizmetleri en iyi şekilde yerine getirmeye özen göstermişlerdir.

7. Yusuf Nesip Dede (1126/1714): Mısır Mevlevî-hânesi şeyhlerinden Siyâhî Mustafa Dede'nin elinde yetişmiştir. Dîni-tasavvufî malûmatının yanısıra, astronomi ve tıp gibi ilimler de tahsil etmiştir. Sırasıyla Ankara, Şam ve Mısır¹⁷ Mevlevî-hânelerinde post-nişinlik yapmıştır. Sadreddin Çelebi tarafından Konya Mevlânâ Âsîtanesi'nin başta gelen makamlarından olan "Tarikatçı Dede"lik mevkiine de münasip görülen Dede, daha sonra görevlendirildiği Yenikapı'da üç yıl şeyhlik ifa etmiştir.

8. Peçevi-zade Ârifî Ahmet Dede (1137/1724): Rumeli'nin ünlü Uşşâki meşâyihinden Mustafa Efendi'nin oğludur. Babasının delâletiyle "Halvetiyye"nin mensubu olarak, Balkanlar'ın meşhur Şeyhi Emir Halil Ağa'dan feyz almıştır. Melâmi-Hamzavî neş'esine sahip bulunan Halil Ağa'nın sohbetlerine devam ederken Mevlevîliği tanıyan Ârifî Dede, sonunda Mevlevîliğe intisap etmiştir. Gerekli meratibi itmam ve ikmal eyledikten sonra şeyhlik makamına yükselmiştir. Filibe Mevlevîhânesi'nde şeyhlik görevini ifâ ederken, Sadreddin Çelebi tarafından Yenikapı'ya atanmıştır.

Onun himmetlerini, kısılan Mevlevîlik kandilinin tekrar uyandırılması olarak tanımlayabiliriz. Dönem, "Lâle Devri"dir. Kadı-zâdeliler zulmü tamamiyle izale edilmiş vaziyettedir. Sadrazam Nevşehir'li Damat İbrahim Paşa'nın himayesinde başlayan hürriyet ve yenilik hareketleri; havaya renk katan şiir ve mûsikî âlemleri, edebî meclisler, Şâir Nedim'in, "Melâmî" neş'esiyle terennümü, halka ve devlete yeni bir yaşama sevinci kazandırmıştır. Bu lâtif sanat, edebiyat ve

¹⁷ Osmanlı zevkinin, Türk Kültürü'nün Mısır'da yerleşmesinde ve yayılmasında son derece önemli görevler ifâ eden Mısır Mevlevî-hânesi ve Mevlevîleri hakkında geniş bilgi için bkz.: Yrd. Doç. Dr. Hasan Özönder, "Mevlevîliğin Mısır'daki temsilciliği: Kahire Mevlevî-hânesi" S.Ü. II. Milletlerarası Mevlâna Kongresi, 3-5 Mayıs 1990. Tebliğler Kitabı, Konya, 1991, sf. 175-194.

hoşgörü ortamında, diğer tarikatler gibi Mevlevîlere de rahat faaliyet imkânı sağlanılmıştır. Bu müsait ortamın hazırlanılmasında, Ârifî Dede'nin samimî müsamaha ve diyaloga önem veren mizacının tesirleri büyük rol oynamıştır.

9. Keresteci-zâde Mehmet Dede (1145/1732): Konyalı'dır. Konya Âsitânesi'nde yetişmiştir. Mesnevî-hanlık görevinde bulunmuştur. Ârifî Dede'nin vefatı üzerine, Yenikapı'nın şeyhliğine getirilmiştir. Lale Devri'nin imparatorluğun başkentinde estirdiği güzel meltemlerle serinlemiş bir hayatın sergilenip, yaşanıldığı Dergâh'da da, kısa bir süre sonra Devletin kubbesini kara bulutlar gibi kaplayan Patrona Halil isyanları bu güzelim günleri tarihe gömmüştür. Bu ağır ortama rağmen Dede, bu berzahdan kolayca sıyrılmak ve en az zararla atlatmak fikriyle vaktini, Dergâh'ın bazı tamir ve tecdîd işleriyle geçirmeyi uygun bulmuştur. Böylece hem bir süreden beri ihtiyaç gösteren bu mimari ameliyede noksanlar tamamlanmış, Dergâh'a güzel bir görünüm kazandırılmış, hem de o sıkıntılı günlerde gözden uzak durmaya özen gösterilerek, iyi günler beklenilmiştir.

Bu tamir işlerinde o günlerde sadrazamlık makamına getirilen, tasavvuf neş'e ve neşvesine sahip bulunan Hekim-zâde Ali Paşa'nın himâyeleri büyük rol oynamıştır.

10. Mustafa Samî Dede (1157/1744): Trablus-şamda doğdu. Halep (1708) ve Kasımpaşa (1723) Mevlevî-hâneleri'nde şeyhlik görevlerinde bulundu. 1732 yılında Yenikapı'nın şeyhliğine getirildi. Köklü ve geniş bir Mevlevî ailesine mensuptur. Oğulları Mehmet Sâdik Dede ile İsa Dede, damadı Selim Dede ve torunu Mehmet Sâdik Dede, Galata Mevlevî-hânesi'nde şeyhlik yapmışlardır. Diğer torunu Musa Dede, Kasımpaşa meşayihindedir.

11. Küçük Mehmet Dede (1159/1746): Mûsâ Dede'nin vefatıyla boşalan makamına getirilmiştir. On sekiz ay bu görevde bulunmuştur. Kabri, Dergâh'ın türbe kısmındadır.

12. Ebû Bekir Dede (1189/1775): Ünlü Halvetî şeyhlerinden Seyyid Nureddin Efendi ailesindedir. Babası Halvetî şeyhi Ahmet Efendi'dir. Kütahya'da doğmuş ve genç yaşta "sefine" yazarı Mustafa Sakıp Dede vasıtasıyla Mevlevîliğe

intisap etmiştir. Bunun yanısıra ünlü Melâmîler'den Habeşî-zâde Zaim Ağa'nın sohbetlerine de katılmıştır.

1746 yılında Yenikapı Mevlevî-hânesi post-nişinliğine getirilen Dede Efendi, Galata Mevlevî-hânesi şeyhi Abdalbâki Sırrî Dede'ye damat olmuştur.

Burada dikkatimizi çeken bir husus, Yenikapı'ya, 1746 yılından başlayıp, 1925 yılına kadar devam eden sürede, Ebû Bekir Dede ailesine mensup şahsiyetlerin şeyh olarak atanmış olmalarıdır.

Bu yeni dönemde Yenikapı ve Galata Mevlevî-hânelerine hakim olan bu ailenin, Saray'la sağladığı işbirliği sayesinde Mevlevîlik Tarikatının fiili liderliğini deruhte eder bir durumda bulunması dikkatimizi celbeden bir diğer noktadır.

Nitekim, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında güçlü durumu ve kadrolaşmaya giden şekillenmesiyle bu aile zamanında Mevlevîliğin kalbi durumundaki Konya Mevlânâ Âsitânesi ve “Çelebilik” makamı bile, bu ailenin aldığı idari kararları sadece tasdik eden bir merci' durumunda gözükmektedir. XIX. yüzyılın başında gerçekleştirilen yeniliklerde Saray'ın yanında yer alan bu aile, “Şeyh” atamalarında da birinci elden etkili duruma gelmiş gözükmektedir.

Bu dönemin Mevlevîlik tarihi açısından üzerinde durulup, incelemeler yapılmaya değer konularından birisi de, Dergâh'a, dolayısıyla Mevlevîliğe nüfuz etmeye gayret gösteren “Melami” görüşlerdir. Öteden beri şansını deneyen bu cereyan, tekrar harekete geçmiştir. Halveti kökenli, Melami meşrepli kişilere Dergâh'da yer verilip, söz hakkı tanınmaya başlanılmıştır. Bu tutum, Mevlevî câmiada genel olarak huzursuzluk yaratmıştır.

Ebû Bekir Dede döneminde Mevlevî-hâne'de birçok tamir ve tevsiğ ameliyelerinin gerçekleştirildiğini görüyoruz. Harap hücrelerin yenilenmesi, türbe, semâ-hâne başta olmak üzere bazı kısımlarda da büyütme işlerinin yapıldığı bu ameliyeler hakkında ileride geniş bilgi vereceğiz.

13.Ali Nutki Dede (1219/1804):Ebû Bekir Dede'nin vefatı üzerine, ondört yaşında bulunan oğlu Ali Nutki Dede onun makamına getirilmiştir. İdareyi önceleri amca-zâdesi Aşçı-başı Sahih Ahmet Dede eliyle yürütmüştür. Daha sonra

bir sebepten dolayı araları açıldığı için Ahmet Dede, Dergâh'tan uzaklaştırılmıştır. Halet Efendi tarafından yaptırılan türbesi bundan dolayı Dergâh'ın dışındadır.

Mevlevî neş'esine sahip Sultan III. Selim'in saltanat devrinin ünlü şeyhlerinden olan Ali Nutki Dede, dönemin içinde yüzdüğü sanat ortamında yaşamıştır. Bu sayede, şiir, mûsikî, hat gibi birbirinden güzel ve ince sanat dallarında, gayet güzel eserler vermiştir. "Defter-i Dervîşân", Mevlevîlik için önemli bir kaynaktır. Şevk-i Tarab makamında bestelediği Âyîn-i Şerîfi, Mevlevî kültür ve sanatının en nefis ve en güçlü eserlerindedir.

Ali Nutkî Dede zamanında Yenikapı Mevlevî-hânesi, bir sanat ve mûsikî merkez ve meşheri durumundadır. Şeyh Galip, Hammamî-zâde İsmail Dede gibi büyük sanatkârların buradan yetiştiğini ve "Dede"lik makamlarında bulduklarını söylemek, Dergâh'ın efsûnkâr havasını ve müdavimlerini anlatmaya yetecektir. Neyzen-başı Nâsır Dede, Dergâhı adeta bir konservatuar haline getirmiş gibidir.

Bu göz alıcı manzaranın yanında, Şeyh'ul-İslâm Mekkî Efendi'nin 1785 yılında türbenin önünde yaptırdığı şadırvan bu sanat güzelliklerini bir başka açıdan taçlandıran anlamı da haizdir.

14. Abdalbâki Nasır Dede (1236/1821): Ali Nutkî Dede 1804 yılında vefat edince yerine kardeşi Abdalbâki Nasır Dede geçmiştir. Dede Efendi, âlim, şâir ve mûsikî-şinasdır. Bu sebeple Dergâh, sanat havasını sürdürmüştür. Neyzen-başı Nâsır Dede'nin ders ve konserleri, birbirini takip etmiştir. Müdavimleri arasında büyük bir sanatkârlar çevresi vardır. "Tedkik u Tahkîk"¹⁸ "Tahririyye" gibi Türk Mûsikî makam, usul ve nota sistemine dair orijinal eserleri bu dönemde kaleme alınmıştır. Acem-büselik ve Isfahan makamlarında iki Mevlevî Ayini de, bestelenen bu dönem şaheserlerindedir.

Bu dönemde Dergâhda yapılan esaslı bakım ve onarım faaliyetleri hakkında ileride etraflıca bilgi verilecektir.

¹⁸ Dede'nin bu mühim eserleri hakkında geniş bilgi için bkz. Dr. Nazîf Öztürk, "Eş-Şeyh Nâsır Abdalbakî el-Mevlevî ve Tetkik u Tahkîk", IX. Vakıf Haftası Kitabı, Ankara, 1992, sf. 67-73

Dede Efendi, 17 yıl şeyhlik yaptıktan sonra 24 Şubat 1236/1821 tarihinde vefat etti. Kabri Hamûşânda, ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin yanındadır. Mezartaş kitabesinde Safâî'nin şu tarih mısraı da okunur: "Alem-i Lahut'a can attı bu dem Bâkî Dede".

Dede'nin oğullarından Hüseyin ve Osman Dedeler, daha sonra, Dergâh'ın şeyhliğinde bulunmuştur.

15. Mehmet Hüsnî Dede (1245/1829): Nâsır Dede'nin oğludur. Babasının yerine, 1821 yılında post-nişin olmuştur. Sekiz yıl bu görevde kalmıştır.

16. Abdurrahîm Künhî Dede (1247/1831): Cezbeli bir şahıstır. Ünlü mûsikî-şinaslardandır. Hicaz ve Nühüft makamlarında bestelediği iki Âyîn-i Şerîf'i meşhurdur. Birçok bestekârın yetişmesini sağlamıştır. Vardakosta Mehmet Ağa bunlardandır.

17. Osman Salâhaddin Dede (1304/1887): Künhî Dede'nin yeğenidir.¹⁹ Amcasının vefatı üzerine, 1831 yılında post-nişinlik makamına tensip edilmiştir. Bu mühim görevi, elli yıldan fazla bir süre ifâ ve icra etmiştir. İstanbul meşâyihî arasında her bakımdan müstesna bir mevkie sahip bulunuyordu. Onu, Beşiktaş Mevlevî-hânesi şeyhi Mehmet Kudsi Dede yetiştirmiştir. Onbir yaşında posta oturduğu için Aşçı-başı Mehmet Sâdik Dede tarafından vekaleten yürütülmüştür.

İyi bir öğrenim yapmış olan Salâhaddin Dede, ünlü Nakşî şeyhi Hoca Hüsamettin Efendi'den Mesnevî-i Şerif dersleri tahsil eylemiştir. İhraz ettiği liyakatten dolayı, Eyüp'deki Hâtuniyye tekkesi'nde düzenlenen törenle, "Mesnevî-hanlık icazeti" almıştır. Yenikapı'da uzun yıllar Mesnevî dersleri vermiştir.

Dede'nin bariz özelliklerinden birisi de, Devlet yöneticileri ile kurduğu yakın münasebetlerdir. Gayet hoşgörülü bir mizaca sahip bulunan Dede, yeni dönemin adetleri doğrultusunda Dergâh'ı, her türlü görüş, akım ve kanaatlerin rahatlıkla görüşülüp, tartışılabildiği bir fikir meydanı haline getirmiştir. Bu mizacından dolayı kendisine yaklaşp, sonunda intisap eden devlet ricali arasında iki büyük sadrazam, Keçeci-zade Fuat Paşa ile Ali Paşa'yı sayabiliriz. Fuat

¹⁹ Tâhiru'l-Mevlevî'nin büyük dedesi Hattat Mehmet Tahir Efendi'nin kızı Afife Şefika Hanım, Osman Salâhaddin Dede'nin süt kardeşidir.

Paşa'nın babası İzzet Molla'nın da, Abdülbâkî Nâsır Dede'nin müritleri arasında bulunduğunu burada hatırlamalıyız. Her iki büyük sadrazamın aile kabirlerinin Dergâh'ın haziresinde bulunuşu, bu oluşumun birer sonucudurlar.

Mısırlı Kamil Paşa ve Şeyhu'l-İslâm Sâhip Molla da, Dede'nin sohbetlerine devam eden devlet ricalindendir. Sadrazam Mithat Paşa da, Dede'nin etrafında yeralanlardandır. Dergâh yakınındaki Arap-zâde Çiftliği'ni satın alarak bir köşk yaptıran Mithat Paşa, Meşrutiyet fikirlerinin Dergâh mensup, müdavim ve müntesipleri arasında sirayetinde çok etkili olmuştur.

Sultan II. Abdülhamit, daha şeyh-zâdelik günlerinde, Mithat Paşa'yı kendine takdim eden Salahettin Dede'nin postu etrafında Dergâh'da esen siyasi cereyanı yakın takibe almıştır. Sonunda Dede'nin Saray'la ilişkilerinin son verilmesine karar verilmiş ve Dede kontrol altında bulundurulmuştur.

Tanzimat ilanının getirdiği yenilikler arasında "Meclis-i Meşâyih" de vardır. Mevcut tarikatların devletin denetiminde ve tek merkezden yönetimini sağlamak maksadıyla, Şeyhu'l-islâmîliğe bağlı olarak kurulmuştur. Böylesine kritik bir dönemde, böylesine önemli bir kuruluşta ilk başkanın Salâhattin Dede oluşu, dikkati çeken bir tercihtir. Dede Efendi bu müessesenin 1868, 1874, 1878 yılının başkanlıklarında bulunmuştur. Bu da önemli bir seçim ve görevlendirmedir.

Dede zamanında dergâhda, ileride ele alacağımız tamir ve tecdid ameliyeleri gerçekleştirilmiştir.

18. Mehmet Celâlettin Dede (3 Rebiu'l-evvel 1326/13 Mayıs 1908):
Dede Efendi post-nişinliğe, önce babası Selâhattin Dede'nin yerine vekaleten; onun vefatı üzerine de, 1887 yılında asaleten getirilmiştir.

Babasından Mesnevî-i Şerîf dersleri; Eskişehir Mevlevîhânesi post-nişini Hasan Hüsnü Dede'den "Mesnevî-hanlık İcazeti", almıştır.

Dede Efendi, devrin mûsikî-şinaslarındandır. Nâyî Osman Dede'ye ait "Hicâz Âyîn-i Şerîfî"ni Dugâh makamında yeniden bestelemiştir. Rauf Yekta, Suphi Ezgi gibi son dönem müzisyenlerinin de yer aldığı sanatkâr bir neslin yetişmesini temin etmiştir.

Paris'deki Jön-Türkler ile ilişki halinde bulunduğu için, Sultan Abdülhamid'in, Dergâh üzerindeki takipleri bu dönemde de devam etmiştir.

1324/1906 yılında, kütüphânenin altındaki ahırda çıkan²⁰ yangında Dergâh büyük zarar görür. Dede, kurtulan harem dairesini, dervişlere tahsis ederek kendisi dışardaki bir köşke taşınır. Birkaç derviş, "Muvakkit-hâne"de barınmak zorunda kahr. Mevlevî şâirlerden İsmet Bey, bu acı olay için şu beyti terennüm eder.

"Tarihi taz'îf eyledi nâr-ı dil-i vîrânemiz

Oldu Muvakkit-hânemiz hayfa muvakkat hânemiz."

Yangının meydana getirdiği tahribata Sultan'ın, ma'lûm sebeplerden dolayı ilgi göstermediği öne sürülür. Beş yıl kadar mukadderatıyla böylece başbaşa kalan Dergâh, Selahattin Dede'ye müntesip olan Sultan Reşat tarafından hemen ele alınarak, esaslı şekilde tamir edilir.

19. Abdülbâkî Dede (1935): Son post-nişindir. Mehmet Celâlettin Dede'nin oğludur. Sütlüce Sa'di Tekkesi şeyhi Hasrı-zade Mehmet Elif Efendi'den, "Mesnevî-hanlık İcazeti" almıştır. Babasının rahatsızlığı sebebiyle, 1903 yılından itibaren Mevlevî-hâne idareciliğini vekaleten yürütmüş; Onun vekâleti üzerine 1908'de asaleten atanmıştır. 1909 yılında Meclis-i Meşâyih üyeliğine de getirilmiştir.

Onun döneminde Mevlevî-hâne, Balkan ve Çanakkale Savaşları da "Hastahâne" olarak kullanılmak üzere iki defa Harbiye Nezareti'nin emrine verilmiştir.

Mevlevîlik tarihinin ve Mevlevîlik kültürünün çok önemli vesikalarının bulunduğu arşivlerin başında Konya Mevlânâ Âsitânesi gelir. Gerek ihtisas kütüphânesinde ve gerekse arşivinde, toplam sayıları yüzü aşan Dergâh şubeleri ile yüzyıllar boyunca yapılan çeşitli yazışmaların büyük kısmı burada muhafaza edilmektedir.

²⁰ O zamanlar, Mısır'da yayınlanmakta olan bazı gazeteler yangının kasten çıkartıldığını yazmışsa da sonradan bunun doğru olmadığı anlaşılmıştır.

Arşivdeki 53/1 numaralı zarfta bulunan bir belgeye göre Yenikapı Mevlevîhânesi, millet ve memleketimizin mukadderatıyla ilgili kritik dönemde, askeri konuda da görev almıştır. Buna dair belgede şu satırlar yer almaktadır. (Belge 1)

“Mecrûh-i guzât-ı Osmaniyye için Tarikat-ı Mevlevîyyece dahi bir hizmet ifası maksadiyle husûsât-ı âtiyye kararlaştırılmıştır.

1. Şimendüfer güzergâhına yakîn olması ve taksimatının elverişli bulunması hasebiyle müceddeden inşa olunan Yenikapı Mevlevîhânesi, hastahâne ittihaz olunmuştur.
2. Tarîk-i Mevlevîyye'ye mensup etibba Mevlevîhânelerce îfâ-yı hizmete davet olunacağı gibi dergâh ve dervîşân ve muhibbânın lüzumu kadar etibba-yı mumaileyhimin idaresine tabi olmak üzere muavenette bulunmaları için Dergâhlarca intihab olunarak mezkûr mevlevîhâneye i'zam kılınacaktır.
3. Hilâl-i Ahmer idaresince ve sâir müessesât-ı resmiyyece tertîb ve tahsîs kılınacak eczâ ve edevât-ı tıbbiyeden başka levâzım-ı sâirenin tedâriki zımında dergâhlarca ve muhibbân-ı Mevlevîyyece aynen veya nakden i'tâ olunacak îânât-ı kabul için mevlevîhâneler post-nişinlerinden mürekkep olmak üzere bir encümen teşkil olunmuştur.
4. Mevkian münâsebeti cihetiyle encümenin ictimâi için Galata Mevlevîhânesi merkez ittihaz olunmuştur. Tarîk-ı Mevlevîyyeye mensup olsun olmasın iâne i'tâsı veya fi'len hizmet îfâsı arzusunda bulunan zevât hergün dergâh-ı mezkûre müracaat edebilirler.
5. Encümen Cumartesi ve Pazartesi ve pencşenbeh günleri ictima edeceği gibi lüzumu takdirinde bu günlerden başka da ictima edilmek üzere Galata Mevlevîhânesi postnişini tarafından meşâyih-i sâire davet olunacaktır.
6. Cem olunacak i'ânât-ı nakdiyyenin ecza ve edevât-ı tıbbiyye ve levâzım-ı sâireye sûret-i sarf ve taksimi etibbâ tarafından gösterilecek lüzum ve encümenince verilecek karar üzerine icrâ olunacaktır.”

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin "hasta-hâne" olması için Dr. Mustafa Münif Paşa ve Dr. Galip Bey tarafından müştereken imzalanmış bir de mazbata mevcuttur. Olay, Balkan Harbi sıralarına rastlamaktadır²¹.

Diğer mevlevî-hânelere, ispirto ile teksir edilerek gönderilen bu rik'a ile kaleme alınmış tamimden Arşivde dört tane mükerrer nüsha mevcuttur. Konuyla ilgili ikinci bir yazı daha vardır. Bunlarla, şubelerin yapacakları işler hakkında bilgi verilmektedir.

53/I nolu belgenin müteaddid nüshalarından birinin altına Konya Mevlânâ Âsitânesi post-nişini Veled Çelebî Efendi'ye ait olduğunu düşündüğümüz şu satırlar kurşunkalemle eklenmiştir:

"Galata Mevlevî Şeyhine

Hilal-i Ahmer idaresiyle resmî muhabere idildi mi. İdildi ise suretinin irsali. İdilmediyse ba'de-mâ îcâbında resmen muhabere idiniz. Virilen emr üzerine hareket idînz. Zeman nazikdir. Müşâveresiz hükümetten müsaadesiz iş yapmayınız. İâne irsali için ne münâsîh dergâhda ta'mim idildi. Doğrudan doğruya namınıza gönderüb bize de malûmât virecekler. Hastabakıcı ihvan lâzımsa mikdarını yazınız gönderelim. Fakat hükümete müracaat idiniz şimendüfer ücretsiz kabul itsün. Birde buralardan ihvan irsâli için merciiniz olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti bize tahrirat yazsun veyahut size yazsun tebliğ idiniz. Mesâiniz meşkürdür. Vatana hizmet babında her nevi' teşebbüsâta me'zunsunuz. Buna bittabi' fevkalâde memnun oluruz. Ancak müracaatla ruhsat almak ve teennî ile hareket itmekliği tekrar iderim."

Görülüyor ki milli konularda Mevlevîhâneler üzerlerine düşen görevi ve sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirmek için gerekli her türlü girişimde bulunmuştur. Bu sayede toplanan aynî vî nakdî yardımların yanısıra doktor ve sağlık personelle gazilerimizin yardımlarına koşularak savaşın getirdiği yaralar en iyi şekilde sarılmıştır.

²¹ Bkz.: Prof. Dr. Nejat Göyünç, "Mevlâna Müzesi Arşivi" S.Ü. 2. Millî Mevlâna Kongresi (Tebliğler), Konya 1987.104.

Osmanlı Devleti'nin Cihân Harbi'ne girmesi üzerine, "Cihad-ı Mukaddes" ilan edilince Mevlevîler, bu seferberlikte de yerlerini almışlardır.

Kanal Harekatı'nda, teşkil edilen "Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alayı"na, Abdülbâkî Dede'nin kumanda vekilliği altında Yenikapı Mevlevîhânesi dervişleri de katılmışlardır.²² 1915 yılı başlarında hazırlanarak İstanbul'dan yola çıkan alay, Konya-Halep üzerinden Şam'a; oradan da Filistin Cephesi'ne ulaşmıştır. Onların gelişleri askerlerimiz üzerinde son derece de olumlu tesirler meydana getirmiş ve moral gücünü arttırmıştır.

Abdülbâkî Dede, Cumhuriyet döneminde "Baykara" soyadını aldı. İstanbul Türk Ocağı Müdürlüğü ve Edebiyat Fakültesi Farsça hocalığı yaptı. 1933 yılındaki üniversite reformu ile emekli edildi. 28 Şubat 1935 tarihinde vefat etti. Onun vefatına dair, Kayseri Mevlevî meşâyihinden Ahmet Remzi Akyürek Dede şu tarih manzumesini yazmıştır:

Ced-be-ced şeyh-i celîl-i Bâb-ı Cedîd
Râzdân-ı "Bişnev ez ney çün hikâyet mî küned"
Şâir-i Muğlak edîb-i nükte-dân Bâkî Dede
Yüz çevirdi nagehân dâr-ı fenâdan ta ebed

Derbeder olmaktan etdi Bâb-ı Hakk'a ilticâ
Gördü kim dest-i kazâ etdi der-i Dergâha sed

Hatıra gelmezde böyle nâz-perver şeyh-i pâk
İhtiyâc-âlûde olsun hasbina'llahu's-Samed

²² Mevlevîlerden meydana gelen bu alayın İstanbul'dan büyük bir merasimle uğurlanmasında, diğer tarikat cemaatleri de bulunmuşlardır. Böylece, millî bir konuda, cemaatler arasındaki küçük bazı konulardan dolayı bir takım kırgınlıkların hemen bir tarafa itilerek, memleket meselelerinde tek-bir vücut halinde bulunulması sergilenmiştir, dosta düşmana karşı.

Neyzen Tefvik bu manzaradan dolayı, biraz da iğneleyerek şu mısraları terennüm eder.

Kalmadı beyinde ashâb-ı tarîkatin ihtilâf
Ehl-i Hakk'ı birbirine toplayıp berk ettiler
Şeyh Bâkî rehber oldu bu sefer hepsine
İbn-i Süfyân'ı ziyaretçün tâ Şam'a gittiler.

Bir muvahhid çıkdı Remzî yazdı tarih-i güher
Aldı fânîden bekaya şeyh-i Bâkîm'i Ahad²³

V. VAKIF VE VAKFİYELERİ

Kendisine dair eski kaynaklarda: “Mevlevî-hâne-i Bâb-ı Cedîd” adıyla anılan bu ma'mûrenin, çeşitli vakıflarının bol gelirleriyle müreffeh bir hayat yaşadığı anlaşılmaktadır.

Bânisi olan Malkoç Mehmet Efendi, dergâhın çevresinde bulunan emlakinden bazı bağ ve bahçeleri de 1604 yılında vakfederek, arazisini genişletmiştir. Bu vakfiye 1609 yılında Rumeli Kazaskeri Es'ad Efendi'nin huzurunda, çeşitli şahidlerin de şهادetiyle tescil edilmiştir.

Tarihi boyunca Dergâh'a zaman zaman yeni mülklerin vakfedildiğini biliyoruz. Bunlar arasında bağ ve bahçelerin bolluğu dikkati çeker.

Büyük bir özveri ve şanseseri olarak Yenikapı Mevlevî-hânesi'nin vakfiye kayıtları muntazam olarak bize kadar intikal etmiştir. Vakıf ve vakfiyelerinin temlik ve tevliyyet mevzularına dair pekçok önemli kayıt içeren defterlerden altı tanesi Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir. 6412, 6413, 6415, 6416, 6417, 6418. numaralarda kayıtlı bulunan bu defterlerde, vakıf emlakları hakkında gayet tafsilatlı bilgi mevcuttur. Bu defterlerden:

1. 6412 numaralı olanı: Vakfiyedir. 26.1 x 14 (17.3 x 9.1) eb'adındadır. 28 yapraktır. Şeyh Musa el-Mevlevî tarafından vakfedilmiştir. Türkçe'dir. Üzerinde Seyyid Kasım Gûbârî tarafından yazıldığına dair ibare mevcuttur. İçindeki metinlerde Dîvânî, Ta'lik ve Nesih kalemler kullanılmıştır.

Evkafi için önemli malumat ve belgeleri muhtevî bu defter Şeyh'in oğlu Resûhi Baykara tarafından 29.12.1974 tarihinde Mevlânâ Müzesi'ne hediye edilmiştir.

2. 6413 numaralı defter: 25.3x15 (16.7x8.9) eb'adındadır. Türkçedir. 45 yapraktır. Evkâfla ilgili çeşitli kayıtlar bulunmaktadır. En son yaprakta (45 b.), onaltı şahidin adı ve şهادeti yazılıdır.

Bu eser de aynı zatın hediyesidir.

²³ Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu, Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri, Ankara, 1987, sf. 266-7.

3. 6415 numaralı defter: 39.4x14 eb'adındadır. Rik'a ile yazılmıştır. Türkçe'dir. 1122-1301/1710-1883 yıllarına ait çeşitli vakfiye muâmelât suretlerini muhtevîdir. Çorum Mevlevî-hânesi ile ilgili konular da dikkati çeker. (y.: 19 a.) Bu da hediye edilenlerdendir.

4. 6416 numaralı olanı: Vakıf ve mülhakatına ait fihristi muhtevîdir. Mürettep ve mufassal bir defterdir. 43.8x21.5 eb'adındadır. Türkçe'dir. 80 yapraktır. Rik'a ile yazılmıştır. 1269-1338/1852-1919 yıllarına ait vakfiyelerin suretleri mukayyettir. Bunların yanısıra, kapağına yapıştırılan bir zarfta, mevkûfâtla ilgili temessük, ilm-i haber, tasarruf senedi ile, bütün Mevlevî-hânelerin Evkâf-ı Celâliyye'den sayılıp, istisnâ edilmesine dair, Yenikapı'nın son Şeyhi Abdülbâki Efendi'ye ait olduğunu düşündüğümüz bir mektup müsveddesi bulunmaktadır.

Bu defter de oğlunun armağanlarındandır.

5. Defterlerden 6417 numaralı olanına gelince: Bazı vakıf kayıtlarını içerir. 57.8x21.5 eb'adındadır. Türkçe'dir. 177 yapraktır. Metinlerin yazımında Ta'lik, Celi-Ta'lik ve Rik'a kalemler kullanılmıştır.

Bu defterde dikkatimizi çeken bir kayıt, Şeyh Abdülbâki'nin notlarıdır. Bunlara göre, Malkoç Mehmet Efendi'nin yaptığı evkafın ve onlara müteallik mülhakatın mürettep ve mufassal defteri kaybolduğu için, çeşitli anlaşmazlıklar zuhur etmiştir. Mevcut bulunan bir iki defter de muhtasar oldukları cihetle çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Bu arada bazı kayıplara da uğranılmıştır. Bunun için şeyh Abdülbâki Efendi, bu defteri alıp, mürettep ve mufassal bir şekilde yazarak, Mevlevî-hâneye vakfetmiştir. Hânigâh'dan dışarıya çıkarılmamasını da şart koşmuştur. Gerekirse yıpratılmadan istinsah edilebileceğini ilave ederek, mühürlemiştir.

Dergâh evkafına ait birçok ilâve ve düzenlemelerin anlatıldığı sayfaları da içeren bu defter de Resuhî Baykara'nın hediyesidir.

6. 6418 numaralı olanı: Bu defter, Fuat Paşa zevcesi Behiyye Hanım'ın vakfidir. 24x16 (17.4x10) eb'adındadır. Türkçe'dir. Ta'lik hatlıdır.

Bu da diğerleri gibi, Resuhî Baykara tarafından Müzeye armağan edilmiştir.

Yenikapı Mevlevî-hânesi evkafıyla ilgili Başvekâlet ve Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde de çeşitli kaynaklar bulunmaktadır.

VI. YANGINLAR

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin hafızalarda acı izler bırakan makûs talihi, tarihi boyunca uğradığı ve bu yıl da bir yenisine marûz kaldığı yangınlardır. Çeşitli kaza veya ihmallerden ileri gelen bu facialar, bu dörtüyz yıllık Dergâhda mimarî ve tezyinî pek çok kayba sebep olmuştur. Oda, salon, mutfak, kütüphâne, semâ'-hâne, şeyh odası, meydan-ı şerif gibi önemli mekanların uğradığı tahribatın yanısıra buralardaki duvar, dolap, rahle, sergen, raf ve masalardaki çok kıymetli hatta çoğu unik eserler gibi, yine çok değerli tarikat eşyaları yok olmuştur. Sanat, kültür, folklor tarihimiz açısından büyük ziyana sebep olan bu yangınlardan bazıları şunlardır.

Kasım 1906/1324: Ramazan Bayramı'nın beşinci günü. Selâmlıktaki kütüphâne odasının altındaki ahırda bulunan çalı-çırpının ateş alması ile başlayan yangın, ahşap çatılı mescidi, dede hücrelerinin ve selâmlık oda ve salonlarını yok etmiştir. Bu arada çok kıymetli pekçok eşya ve eser de kül olmuştur. Bunlar arasında Şeyh Osman Salâhaddin Dede Efendi'nin (1820-1887) Mevlevî-hâneye vakfetmiş olduğu nadir yazmaların yer aldığı kitaplık da yanıp yok olmuştur.

4 Eylül 1913: Yeniden inşa edilmiş olan Dergâh harem ve selamlığı bu yıl maalesef tekrar yanmıştır. Zamanında müdahale ile fazla büyümeden söndürülmesine rağmen çeşitli zararları önlenememiştir. Onarımın hemen başlaması ve kısa zamanda bitirilmesi en büyük teselli kaynağı olmuştur.

1960: Bu yılda Dergâh'ın tarihindeki yangınlara birisi daha eklenmiştir. Büyük tahribatın en ağırlıklı merkezi Selâmlık Dairesi ve çevresi olmuştur.

1962: Bu yılın başlarında çıkan yangın, Mevlevî-hâne'nin bütün ahşap bölümlerini küle çevirmiştir. Mamure bu perişan haliyle uzun süre mukadderatına terk edilmiştir. Kısmen tamir görmüştür.

6 Mayıs 1997: Mevlevî-hâne, menhus kaderini bu yıl, kuruluşunun 400. yıldönümünde de yaşamıştır. Saat 02.00 sıralarında başlayan anabinanın matbah, dede odaları, dervîş hücreleri zarar görmüştür. Bir süre önce kısım kısım onarımlar görerek, depo olarak kullanılır hale getirilen solanlardaki kıymetli dergâh eşyaları, evrakları, belgeler büyük hasar görmüştür. Kiremitle kaplı ahşap çatı tamamen yanmıştır. Çok yakın olmasına rağmen alevler mescide sirayet etmemiştir. Kasıt ihtimali üzerinde durulan yangında, Şeyh dairesi, matbah, kiler, zabîtan odaları ve sıra hücrelerde zarar görmüştür. Canlar odası kullanılamaz hale gelmiştir. Şadırvanlı salon ile o bloktaki koridorların sıva, döşeme ve zeminleri harap olmuştur. Başlatılan tahkikat sırasında görevli bekeçi de sorgulanmıştır.

VII. BAŞLICA TAMİR, TECDİD VE TEVSİ'LER

Yenikapı Mevlevî-hânesi, dört asırlık mazisinde birçok tamir, tecdid ve tevsi faaliyetleri görmüştür. Günün şart ve ihtiyaçlarına uygun olarak gerçekleştirilen bu faaliyetlerin başlıcalarını kronolojik olarak şöylece sıralayabiliriz:

1604: Malkoç Mehmet Efendi, kendine ait bahçede inşa ettirdiği Dergâh'ın, daha fazla bir zaman geçmediği halde ihtiyaca cevap veremez hale geldiğini görmüştür. Buna bir çözüm getirmek için, civardaki bağ ve bahçelerinden bir kısmını daha Dergâh'a katmıştır. Bununla ilgili olarak evvelki vakfiyesine yeniden ilaveler yaptırmıştır. Bu vakfiye, 1609 yılında, Rumeli Kazaskeri Es'at Efendi'nin huzurunda tescil edilmiştir.

1602-1631: Bu yıllar arasında meşihatte bulunan Doğanî Mehmet Dede Efendi zamanında, yine Malkoç Mehmet Efendi, bu günkü helâların bulunduğu yerde, şeyhlerin ikameti için bir "köşk" inşa ettirmiştir.

Yine bu dönemde, Şeyh Efendi'nin damadı tüccar Hacı Mehmet Efendi de Mevlevî-hâne'ye birçok teberruda bulunduğu gibi yeni hücreler de ilave ettirmiştir.

1732: Seyyit Ebû Bekir Dede Efendi (1706-1775)'nin meşihati (1746-1775) sırasında Vezîr-i A'zam Hekim-zâde Ali Paşa tarafından "semâ'-hâne", eski haline uygun tarzda, biraz genişletilmiştir.

1775: Harap halde bulunan hücreler, Vezîr-i A'zam Nâilî Abdullah Paşa tarafından yeniden inşa edilmiştir.

Türbe binası da, Aşçı-Dede Sahih Ahmet Efendi (V.1813)'nin gayretleri; telhisçi Ahmet Ağa adındaki bir muhibbin delaleti ve Vezir-i A'zam Safranbolu İzzet Mehmet Paşa'nın tahsisatı ile genişletilerek yenilenmiştir.

1774: Post-nişinlik makamında bulunan Ebû Bekir Dede zamanında, 1755 yılından sonra, 1774'de de esaslı onarım ve yenileme faaliyetleri yapıldığını biliyoruz. Bu işler, Dede'nin 1775 yılında vefatıyla yerine getirilen oğlu Ali Nutkî Dede zamanında tamamlanmıştır.

Bu ameliyeler sırasında “türbe”nin ele alındığı anlaşılmaktadır. Basık ve dar yapı, semâ'-hâne'nin mihrabı yönünde genişlemiştir. O güne kadar “Doğanî Dede Türbesi” diye anılan ve sadece Ebû Bekir Çelebi, Kemal Ahmet Dede, Doğanî Ahmet Dede, Naci Ahmet Dede, Seyyit Ebû Bekir Dede ve Abdulahat Çelebi-zâde Velet Çelebi'nin sandukalarının yeraldığı türbe, genişletilerek yeni ihtiyaçlara elverişli duruma getirilmiştir.

1786: Türbe'nin “Niyâz Penceresi” önündeki eski şadırvanın çatısının çökmesi üzerine, muhibbândan Şeyhu'l-İslâm Mekkî Mehmet Efendi (1714-1797) tarafından yenilenmiştir.

1817: Semâ-hâne, türbe ile çevresindeki bazı yapılar harap duruma geldiklerinden, Sultan II. Mahmut bunları, 33.474 kuruş harcayarak yeniden inşa ettirmiştir.

Hükümdar'ın emri üzerine Şehremini Hayrullah Efendi 4 Şaban 1231 / 30 Hazîrân 1816 tarihinde gerekli keşfi yaptırdı. 12 Temmuzda, Tekke'deki eşyalar geçici olarak başka yere nakledildi. 15 Temmuzda eski semâ-hâne'nin yıkımına başlandı. 18'inde yenisinin temeli törenle atıldı.

Post-nişin Seyyit Nâsır Abdülbâkî Dede'nin (1766-1821) başkanlığında icrâ edilen törende, Tevkiî Hâlet Efendi (1760-1823) ile, Şehremini Hayrullah Efendi, temele ilk taşı yerleştirmişlerdir.

İnşaat, yaklaşık bir yılda tamamlanmış ve muhteşem bir törenle açılış yapılmıştır. (59 Cemaziyel-evvel 1232)

Bu ameliyeye dair, Cümle Kapısı'nın üzerindeki, Keçeci-zâde İzzet Molla'ya ait, Ta'likle yazılmış manzum tarih kitabesini daha önce vermiştik.

1838: Sultan II. Mahmut tarafından semâhâne ve türbe binaları, ikinci defa yenilenmiştir. Başka yerlerin de bakım ve onarımları yapıldığı gibi, birtakım ilavelerin de gerçekleştirildiğini biliyoruz.

Mevlevî-hâne, bu tarihteki katkılarla, günümüzdeki son şeklini almaya başlamıştır. "Hünkar Kapısı" üzerindeki kitâbe, şunlara dairdir. A. Sâdik Ziver Paşa'nın (1793-1862) kaleme aldığı bu tarih manzumesini daha önce vermiştik.

1845: Salahattin Dede zamanındaki ikinci önemli tamiratın yılıdır. Sultan Abdülmecid tarafından çevre duvarları inşa ettirilmiş ve harap müştemilât yenilenmiştir.

1849:Maliye Nazırı Abdurrahmân Nâfiz Paşa (V.1853), bu yıl bir "Muvakkit-hâne" ile "Sebil"; 1851'de de bir kütüphâne ilave ettirmiştir. Bunlara dair tarih kitabesini, kendi bölümünde vermiştik.

1865: Sultan Abdülaziz devrinde Mısır Hidivi İsmail Paşa (1830-1895), 83.432 kuruş harcayarak derviş hücrelerini, odaları, harem ve selamlığı, şeyh dairesini yeniden inşa ettirmiştir. Bütün bunların yanısıra semâ-hâne de tamir olunmuştur. 1865 yılı şubatında (Şevval 1281), düzenlenen muhteşem bir törenle açılmıştır. Vukelâ, ümerâ, meşâyih ve diğer ilerigelenlerin de katıldığı törende Mevlid-i Şerîf kıraat ve Mukabele-i Şerîf icra olunmuştur.

Bu geniş çaplı inşaatın takibiyle Mısır Kapı-kethüdâsı Kâmil Bey görevli idi.

26 Nisan 1910: Kasım 1906 tarihindeki büyük yangında, dede hücreleri ile, selamlık odaları tamamıyla yanmıştı. Sultan Mehmet Reşat, 1909 yılında tahta oturunca, bu harap olan mekânların yeniden yapılması için emir vermiştir. 26 Nisan 1910'de enkazın kaldırılmasına başlanılmış ve gayet hızlı sürdürülen çalışmalar sonunda Konya Âsitânesi Post-nişin'i Abdülhalîm Çelebi (V.1926)'nin, eski Şeyh'ül-İslam Sahip Molla Bey (1838-1910)'in, Galata, Bahariyye ve Üsküdar Mevlevî-hâneleri şeyhlerinin, İstanbul'daki diğer tarikat şeyhlerinin ve çok sayıda görevlilerin de iştirak ettiği muhteşem bir tören ile temeli atılmıştır. Bu işde, Evkâf

Nezâreti baş-mimarı Kemalettin bey (1870-1927)'in görevli olduğunu biliyoruz. Sultan'ın, Hazîne-i Hassâ'dan ihsan ettiği 10.000 lira ile mescid, şeyh dairesi, derviş hücreleri, matbah-ı şerîf, somatlık ve kiler kısımları kâgir olarak yeniden inşa edilmiştir.

Bu inşaatta, devrin tutulan modası olan “Neo-klâsik Uslup” uygulanmıştır.

1913: 4 Eylül 1913 tarihindeki bir yangın sebebiyle, yanan yerlerin kısa zamanda onarıldığını biliyoruz.

1990: Bu yıl, uzun zamandan beri harap ve ilgisiz durumda mukadderatına terkedilmiş durumda görünen Dergâh yeniden ele alınmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan tamir ve tecdid faaliyetlerinden olarak, bazı oda ve salonlar ile haremdeki diğer müstemilat muntazam hale getirilmiştir. Böylece zabt u rabt altına alınan kapalı mekânları, depo ve arşiv olarak kullanılmaya başlanılmıştır.

Yukarıda verdiğimiz gibi, 6 Mayıs 1997 tarihindeki son büyük yangında Harem kısmı büyük ölçüde zarar görmüştür. Diğer yer ve yönlerdeki yapılarla bu gün fevkalade harap durumda gözüken Dergâh'ın en kısa zamanda tamir ve tecdid edilerek, maksada uygun bir kültür yuvası olarak hizmete sunulması tavsiyeye şayandır.

SONUÇ

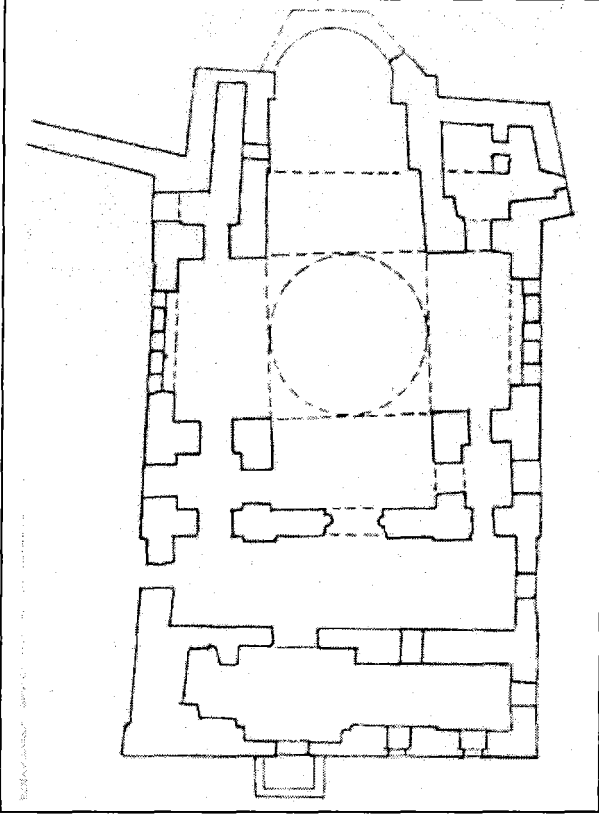
Yenikapı Mevlevîhânesi, İstanbul'un en önemli Mevlevî Dergâhıdır. Aynı zamanda hakkında en çok yayın yapılan Mevlevî-hâne'dir.

Onun bu önemini kısa maddeler halinde şöylece ifade edebiliriz.

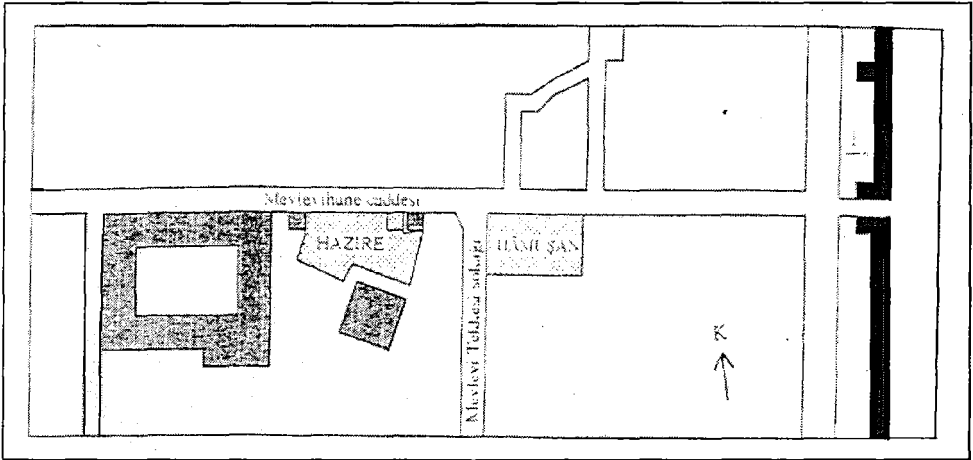
- Galata Mevlevî-hânesi'nden sonra yapılmakla beraber, onu ve kendisinden sonra yapılanları geçen bir önemi haizdir.
- Mevlevîliğin, Pây-i Taht İstanbul'daki en büyük temsilcisidir.
- Yaşadığı olaylar ve yetiştirdiği ünlü şahsiyetler sebebiyle, Mevlevîlik tarihinde müstesnâ bir mevkie sahiptir.
- Filistin Cephesi, Kanal, Balkanlar ve Çanakkale Harekatlarında önemli görevler ifa etmiştir.
- Kadı-zadeliler gibi katı ve hoşgörüden uzak bir cereyana karşı verdiği makul ve makbul savunma ve teskin hareketleri ile toplum ve devletin daha fazla etkilenmemesinde son derece önemli görevler yerine getirmiştir.
- Tanzimat ve İttihat Terakki dönemlerinde devletin yanında yer almıştır.
- Gayet müsait ortam ve imkânlar sayesinde, buradaki ehil eller ve diller, ilim, fikir ve tasavvuf hayatında olduğu gibi kültür, mûsikî ve edebiyat gibi sanat dallarında da yetiştirdiği birçok büyük değerlerle dikkati çeker.
- Bütün bu, gönül, dil ve devran sıcaklıkları sonunda, tarihi boyunca bazı küçüklerinin dışında beş defa büyük yangınla harap olmaktan kurtulamamıştır esprisi ile tanımlayacağımız büyük felaketler Dergâh'da birçok defa tamir ve tecdid ameliyelerini gerektirmiştir.
- Yenikapı Mevlevî-hânesi bu yıl 400. kuruluş yıldönümünü yaşamaktadır. Ama ne yazık ki, son büyük yangından dolayı bu yıl da harap, mahzun ve mükedder bir durumdadır.

İşte özetleyecek olursak sunduğumuz bu özelliklerinden dolayı Yenikapı Mevlevî-hânesi, tasavvuf kültürümüzün, tarihi büyük merkezlerinden biridir. Binaenaleyh, en kısa zamanda ele alınıp, yenilenmesi tavsiyeye şayandır. Başarılı tamir ve teccidler sonunda kavuşacağı güzelliklerle, bir “Milli Kültür Merkezi”, “Tasavvuf Tarihi Müzesi”, “Türk Tasavvuf Tarihi’ni Araştırma Merkezi” olarak hizmete girmesiyle büyük görevler yüklenecektir. O zaman, kendisine yapılan emek ve masrafları, fazlasıyla karşılamış olacaktır.

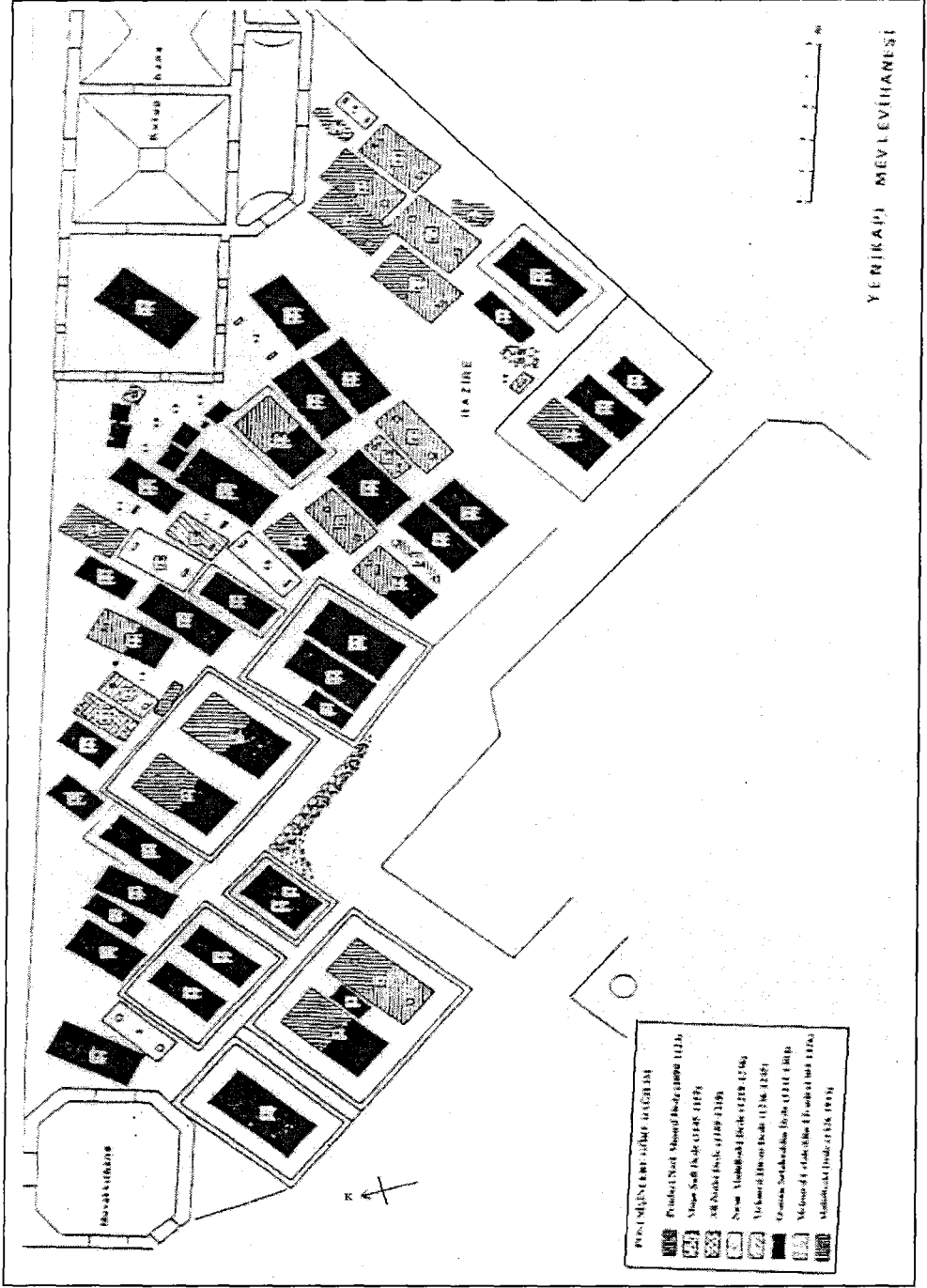
Bu ve maksada uygun herhangi bir millî görevle faaliyete geçtiğini gördüğümüz gün, bu tebliğimizin amacına ulaştığını anlamış olacağız.

Şekil 1: Kalender-hâne Camii Plânı.

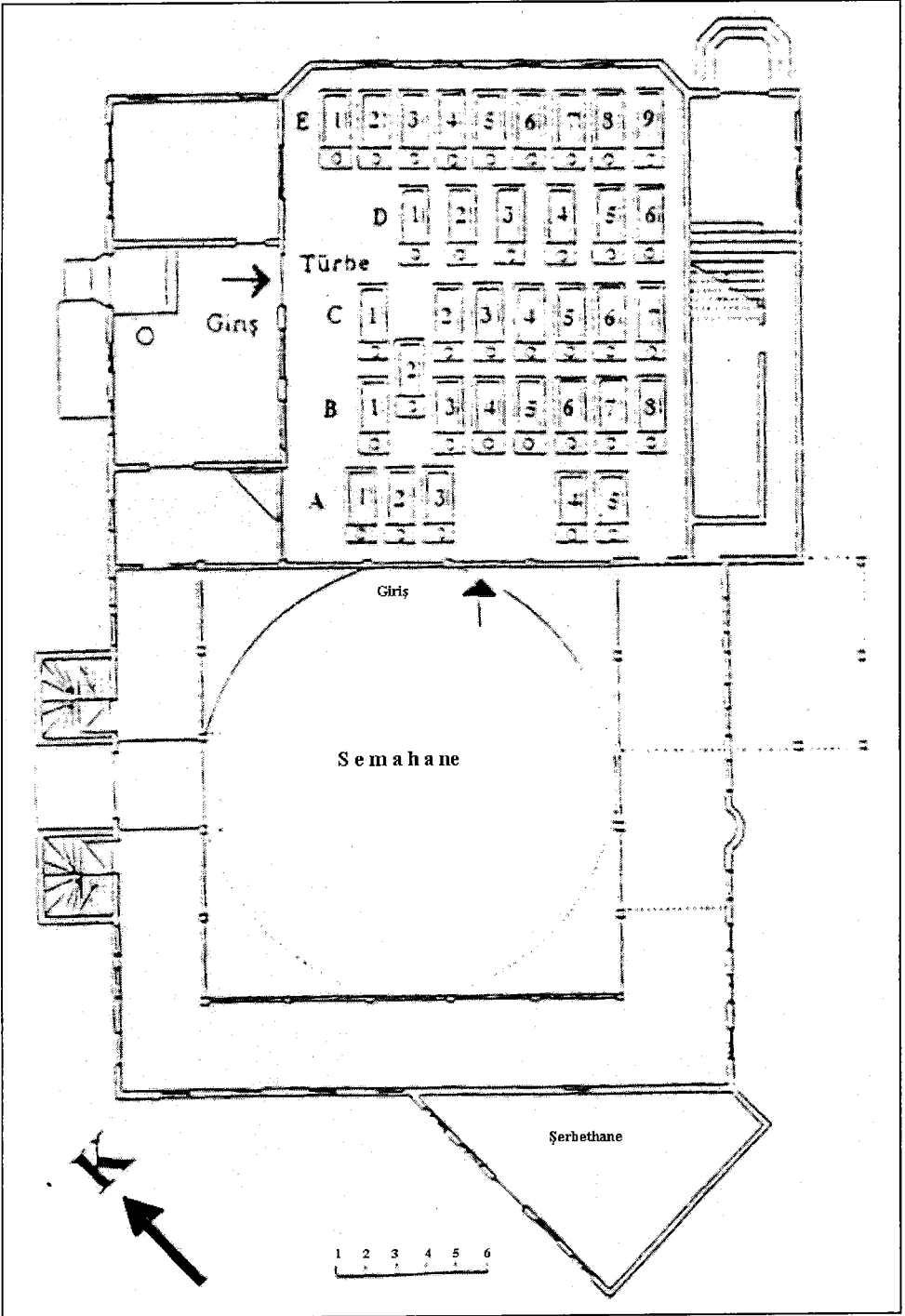

Şekil 2: Mevlevihâne'nin Vaziyet Krokisi
(A. Tibet, E. Işın, D. Yelkenci'den)

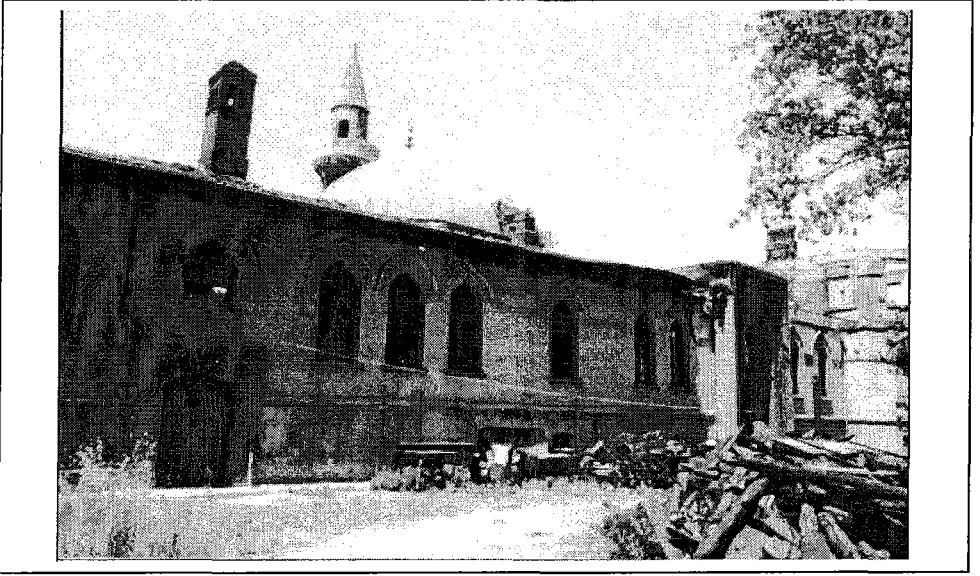

Şekil 3: Hâziredaki Mezarların, Postnişirenlere göre dağılımı

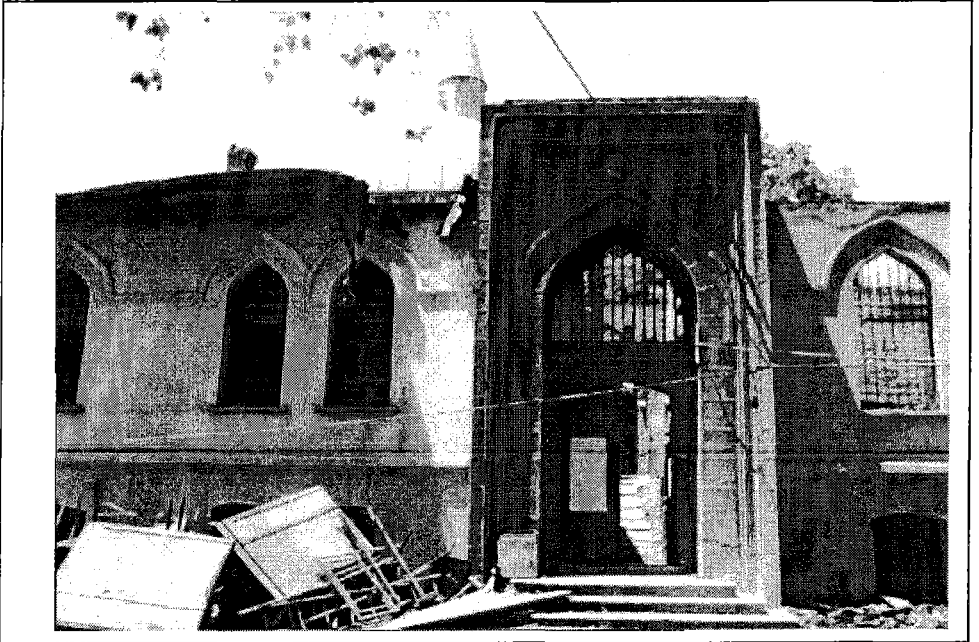
(A. Tibet, E. Işın, D.Yelkenci'den)

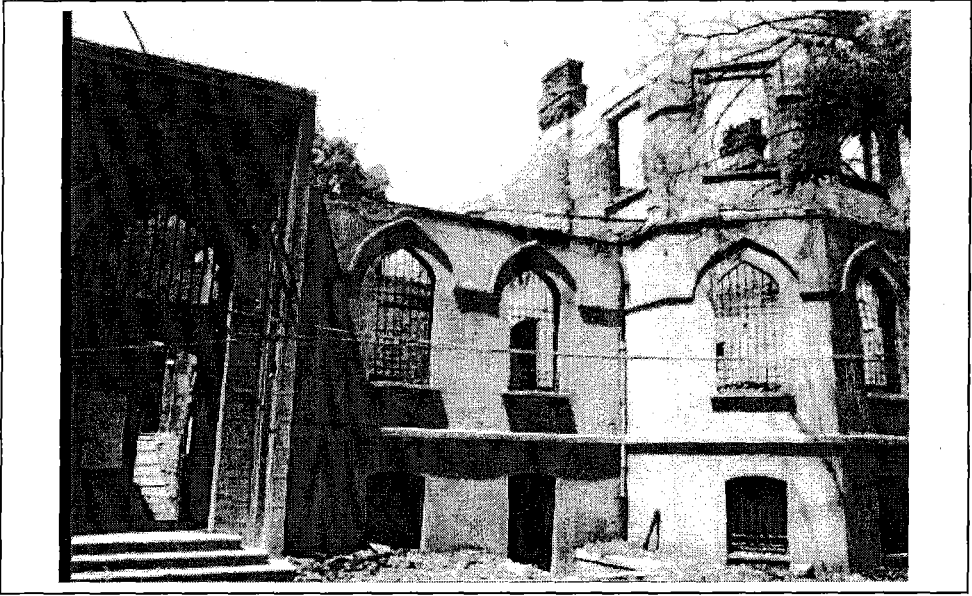
Şekil 4: Türbe ve sema-hânenin Plânı (B. Tanman'dan)

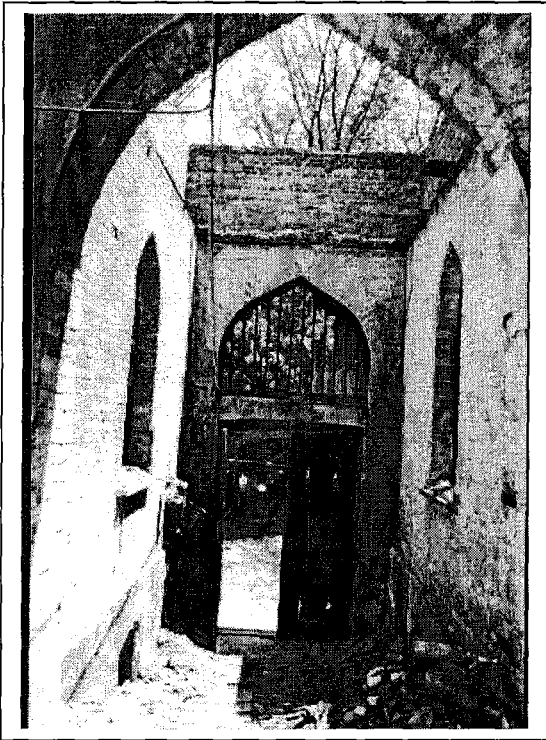
Resim 1: Mevlevi-hâne'nin harem bloku. Son yangının harap ettiği mekanların avludan görünüşü

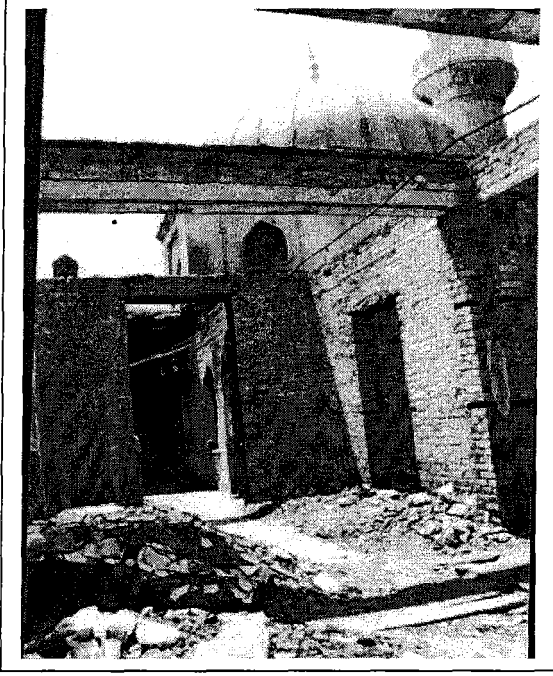
Resim 2: Avludan Harem blokuna ve buradaki Şeyh dairesi'ne, şadırvanlı salona, sağ tarafta derviş odlarına, sol tarafta ise mescid ve mutfığa geçişi sağlayan salon ve koridorlara imtihali temin eden büyük kapı. Geniş ve yüksek görünümü ile Selçuklu ve Osmanlı yapılarındaki Taçkapıları hatırlatır.

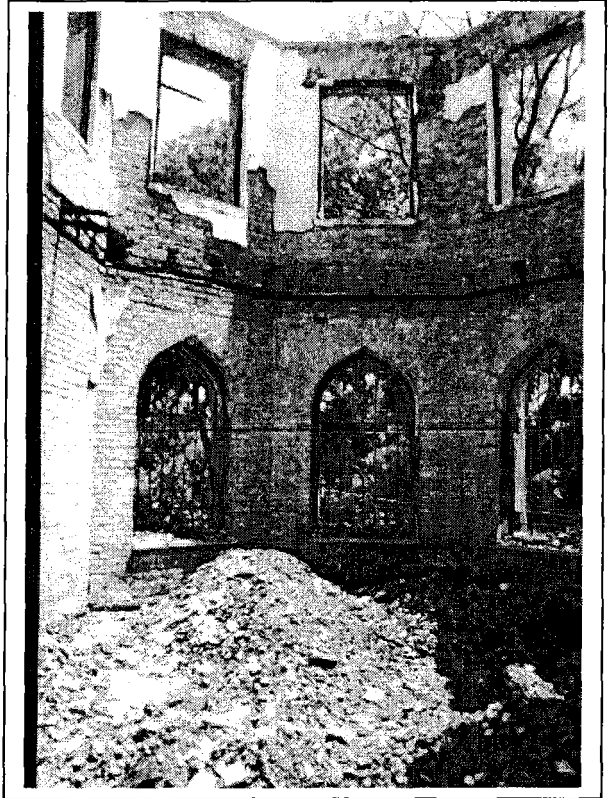
Resim 3: Harem'in taç kapıyı hatırlatan büyük kapısının ve müstamilâtin dışardan görünüşü

Resim 4: Büyük kapıdan girilince intikal edilen taşlık ve buradan yukarıya çıkışı sağlayan merdivenin harap görünümü

*Resim 5: Mescide uzanan koridor
ve burada yer alan mekanların
durumu*

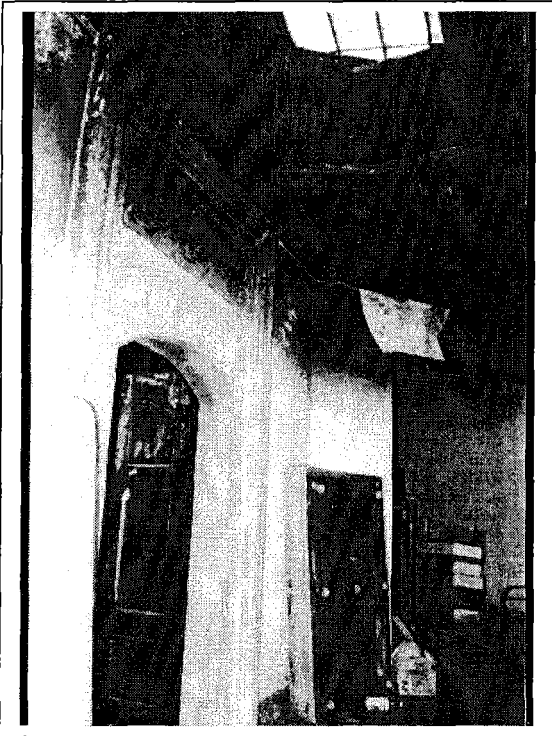

*Resim 6: İkinci katta bir cihan-
nümâyî hatırlatan görünümüyle
"Şeyh Odası"nın son yangın
sonundaki harap durumu*

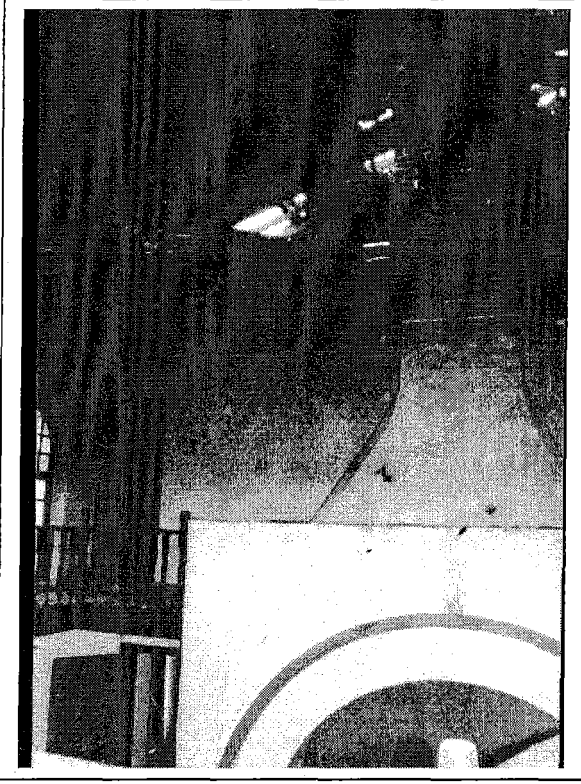

Resim 7: Haremdeki salon ve odaların harap vaziyeti

Resim 8: Mutfağa giden koridor ve burada yer alan mutfak kapısının bu günkü görünümü.

Resim 9: Ocakbaşının ve burayı örten musanna ahşap tavanın son durumu

BİBLİYOGRAFYA

- AYVERDİ, Ekrem Hakkı: **Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu**, Ankara 1958.
- _____ **Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri**, İstanbul. 1973.
- BARKAN, Ömer Mütfi-AYVERDİ, Ekrem Hakkı: **İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri**, Baha Matbaası, İstanbul, 1970.
- BAYKARA, Resûhî “Birinci Harb-i Umûmî’de Mücâhidîn-i mevleviyye alayı”, **Yeni Tarih Mec.**, 1953, III/106-108.
- DEMİNCANLI, Yüksel Yoldaş: **İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahat-nâmesi**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1989.
- ERDOĞAN, Muzaffer: “Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhâneleri”, **İ.Ü.E.F. Güney Doğu Araştırmaları Dergisi**. 1975-1976, IV-V15-47.
- EVLİYE ÇELEBİ: **Seyahat-nâme**, İkdam Matbaası, Dersaadet, 1314
- GÖYÜNÇ, Nejat: Osmanlı Devletinde Mevleviler” **Bulleten C:LV**, Ağustos 1991, 213/351”-59.
- _____ “Mevlâna Müzesi Arşivi” **S.Ü. II. Millî Mevlâna Kongresi**, 1993, 273-280.
- _____ “Konya Mevlâna Müzesi Arşivi’nin Önemi Hakkında” **S.Ü. II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mesnevîhâneler Kongresi**, 1993, 25-27.
- HÜSEYİN AYVANSARAYİ: **Hadikatü’l-Cevâmî**, İstanbul, 1281.
- IŞIN, Ekrem; **İstanbul’da Gündelik Hayat**, İstanbul 1995.
- İNAL, Mahmut Kemal: **Son Hattatlar**, İstanbul, 1995.
- KONYA MEVLÂNA MÜZESİ İHTİSAS KÜTÜPHANESİ DEFTERLERİ: (Yeni Kapı Mevlevîhânesi ve Efkafına Dair), Defter No: 6412,6413,6415, 6416, 6417, 6418.

MEHMET TAHİR: **Yenikapı Mevlevihanesi Postnişini Şeyh Celalladdin Efendi Merhum**, İstanbul, 1326.

MEHMET ZİYA: Merakiz-i Mühimme-i Mevleviyye'den **Yeni Kapı Mevlevihanesi , İstanbul, 1329.**

OCAK, Ahmet Yaşar: Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalendarîler(XIV-XVII. Yüzyıllar), T.T. Kurumu Basımevi, Ankara, 1992

ÖZÖNDER- Hasan : Konya Mevlâna Dergâhı. Ankara , 1989.

ÖZTUNA , Yılmaz; Türk Mûsikisi Ansiklopedisi, 1-2, II, İstanbul, 1969,1974,1976.

TANMAN- Baha; “Yenikapı Mevlevîhânesi”, IX. Vakıf Haftası Kitabı , Ankara , 1992,93-109.

TİBET, Aksel, İŞİN; Errem, YELMENÇİ, Dilek: “Yenikapı Mevlevîhânesi Haziresi” Stele Turcice, VIII/

ÜNVER , A. Süheyl; “Osmanlı İmparatorluğunda Mevlevîheneler ve Son Şeyhleri”, Mevlâna Güldestesi , 1964

YAKIT , İsmail: “Mevlevîlikte ve Mevlevîhânelerde Ebced Hesabının Rolü”, S.Ü. II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevîhâneler, Kongresi Kitabı , 1993,31-42.

ZAKİR ŞÜKRÜ EFENDİ : İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşyihî, Neşreden : Şinasi Akbatı.

TANMAN, Baha; “Yenikapı Mevlevîhânesi”, **IX. Vakıf Haftası Kitabı**, Ankara, 1992, 93-109.

TİBET, Aksel, İŞİN; Ekrem, YELKENCİ, Dilek: “Yenikapı Mevlevihanesi”, Stele Turcice, VIII/

ÜNVER, A.Süheyl; “Osmanlı İmparatorluğunda Mevlevihaneler ve Son Şeyhleri”, Mevlana Güldestesi, 1964.

YAKIT, İsmail: “Mevlevilikte ve Mevlevihanelerde Ebced hesabının Rolü”, S.Ü.

II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevihaneler, Kongre Kitabı” 1993, 31-42.

ZAKİR ŞÜKRÜ EFENDİ: **İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi**, Neşreden: Şinasi Akbalı.

ABDÜLGANÎ EN-NABLÛSÎ ve SÜLEYMÂNİYE KÜTÜPHÂNESİ'NDEKİ MESNEVÎ DİB ÂCESİ ŞERHİ

Prof. Dr. Recep DİKİCİ*

Gönüller sultânı Hazreti Mevlânâ, birçok Arap şâir ve âlimini ilmî ve manevî yönden etkilemiştir. İslâm âleminde tanınmış bir şahsiyet olan Abdülganî en-Nablûsî de, bunlardan birisidir.

Osmanlı devrinde yaşayan Abdülganî en-Nablûsî, XVII. asrın en büyük âlim ve velilerindedir. 1640 yılında Şam'da doğmuştur. Bu münâsebetle Şam'ın, Hazreti Mevlânâ'nın hayatında önemli bir yeri olduğu hatırlatılmalıdır. Nitekim Mevlânâ, hocası Seyyid Burhâneddin'in emri üzerine, ilim tahsili için Şam'a gitmiştir. Seyahati sırasında, Nusaybin'de hıristiyan papazların toplantısına rastladı. Papazlar, sihir yapıp âdet dışı bazı şeyler gösteriyorlardı. Mevlânâ'yı görünce, bir oğlanı havaya uçuruverdiler. Mevlânâ, bu işe ilgi göstermeyip murâkebeye daldı ve oğlan, olduğu yerde kaldı. "Beni kurtarın, yoksa düşüp öleceğim." dedi. Papazlar ne yaptılarsa, bir çâre bulamadılar. Nihâyet oğlan, "O yanınızdaki zâtın murâkabesi yüzünden bu hale geldim. Onun yardımı olmazsa, muhakkak helak olurum." dedi. Papazlar, oğlanı kurtarması için, ister istemez Mevlânâ'ya yalvardılar. Mevlânâ, "Onu hiçbir şey kurtaramaz, ancak kelime-i şehâdet kurtarır." buyurdu. Oğlan bunu duyunca, hemen kelime-i şehâdet getirdi ve kolayca yere indi. Mevlânâ'nın mübarek ellerini öptü. Bu hâli gören papazların hepsi, müslüman olmakla şereflendi. Daha sonra Mevlânâ hazretleri, Halep'te el-Halaviyye ve Şam'da el-Makdisiyye Medresesi'nde dört sene ilim tahsil etmiştir. Şimdi mevzûmuza kaldığımız yerden devam edelim:

Abdülganî en-Nablûsî, küçük yaşta babasından Kur'ân-ı Kerim öğrenmiştir. On iki yaşında yetim kalan bu zat, edebiyat, fıkıh, tefsir, hadis ve diğer ilimleri, zamanının en büyük âlimlerinden okumuştur. Bu arada o, tasavvufta

* S.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Kâdiriyye yolunu Seyyid Abdürrezzâk el-Hamevî'den, Nakşibendiyye yolunu da Ahmed-i Yekdest hazretlerinin halifesi olan Saîd el-Belhî'den talim etmiştir. Bu iki yolun feyz ve mârifetlerine kavuşan Abdülganî en-Nablûsî, evliyalıkta yüksek derecelere erişmiştir.

Abdülganî en-Nablûsî, 20 yaşında iken ders okutmaya, feyz sunmaya ve kitap yazmaya başlamıştır. Aynı zamanda tanınmış bir şair olan bu zat, bir ara Resûlullah Efendimizi (s.a.v) metheden çok güzel bir şiir yazmıştır. Bu şiirin kendisinin olduğuna inanmayanlar bulunduğundan, şâirlik kudret ve kuvvetini ispat için, buna güzel bir şerh yazmış ve ikinci bir şiir daha kaleme almıştır.

Abdülganî en-Nablûsî, sabahleyin erkenden Emeviyye camiine gidip, çeşitli dersler okuturdu. Sonra bu halini terk ederek, yedi sene adı geçen câminin yakınında bulunan evinden çıkmamış ve ibadetle meşgul olmuştur. Ayrıca o, evinde Muhyiddin-i Arabî (ölm. 637/1240)'nin ve Afifeddin et-Tilimsânî (ölm. 690/1291)'nin tasavvufla ilgili eserlerini tetkik etmiştir. Şamlılar, onun bu halini beğenmeyip, aleyhinde uygunsuz sözler söylemeye başlayınca, tekrar ortaya çıkıp, kendisine müracaat edenlere kapısını açmıştır. Yeniden ilim öğretmeye ve insanları irşad etmeye başlamıştır. Gün geçtikçe şöhreti yayılıp, uzak ve yakın memleketlerden ilim talebeleri ve sûfiler, ilim öğrenmek ve mâkbul olan duâsından istifade etmek için, huzuruna koşuyorlardı. Nitekim meşhûr Türk âlimi Muhammed Saçaklızâde (ölm. 1150/1738), onun seçkin talebelerinden birisidir.

Abdülganî en-Nablûsî, 1664 senesinde İstanbul'a gelip, bir müddet burada kaldı ve ders okuttu. Ayrıca onun, 25 yaşlarında iken Bağdat'a gittiği ve bir süre orada kaldığı da, kaynaklarda zikredilmektedir. Bir taraftan zamanının meşhûr evliyâsını tanımak ve sohbetlerinde bulunmak, diğer taraftan önceki evliyânın kabirleri ile mukaddes makamlarını bulup ziyâret etmek maksadıyla birçok memlekete seyahatlerde de bulunmuştur. Nitekim o, 1688 senesinde Bikâ'ya, bir sene sora Lübnan'a, Kudüs'e ve Halilurrahmân'a, 1693 senesinde yeniden Şam'a gelerek, eski yeri Salihyye'de yerleşen en-Nablûsî, bu ziyaret ve seyahatlerini, kitap halinde kaleme almıştır.

Ömrünü ilim öğretmek, kitap yazmak ve irşadda bulunmakla geçiren Abdülganî en-Nablûsî, 1730 senesinde, Şam'da vefat etmiştir.

İslâm âleminde en çok kitap yazan âlimlerden biri olan bu zat, 180 civarında eser kaleme almıştır. Bunlardan bazıları şunlardır.

1.'Ukud el-lu'lu'yye: Mevlevîlik âdâbına dâir bilgileri ihtivâ eden bu eserin yazma nüshaları, Süleymâniye Kütüphanesi, Hafız Paşa 396; Dârul-mesnevî 226; Esad Efendi 1585'de bulunmaktadır.

2.et-Tâhriru'l-hâvi bi Şerhi Tefsiri'l-Bedavi: Bu eser, üç cilttir.

3.Bevâtını'l-Kur'ân ve Mevâtını'l irfân: 5000 beyitlik manzum bir tefsirdir.

4.Kenzu'l-hakki'l mubin fi Ehadisi'l-Murselin

5.Keşfu's-sırri'l-gâmid fi Şerhi Divan İbni'l-Fârid.

6.el-Futuhâtu'l-medeniyye fi'l-hadarâti'l-Muhammediyye

7.Keşfu'n-nûr an Eshâbi'l-kubûr: Bu eser, İstanbul'da neşredilmiştir.

8.Cevahir en-nusûs fi halli kelimâti'l-Fusûs fi'ş-Şeyh Muhyiddîn İbni'l-Arabî

Abdülganî en-Nablûsî, edebiyatta önemli bir yer tutan ve tasavvufta yüksek bir değeri olan "Mesnevî"nin dibâcesini Arapça olarak şerhetmiştir. Asıl mevzûmuzu teşkil eden el yazması bu eser, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Tâhir Ağa Bölümü, 43 numarada bulunmaktadır. Dibâce, başlangıç, giriş ve önsöz mânâlarına gelir. Dibâceler, başında yer aldıkları eserlerin ilim ve sanat değerlerini belirtmede büyük önem arz ederler. Bu bakımdan şârihimiz Abdülganî en-Nablûsî, ilk planda Mevlânâ'nın Mesnevîsinin Dibâcesini şerhetmenin lüzumunu hissetmiştir. Şârihimiz önce eserdeki kelimelerin lügat mânâlarını açıklamış, sonra da ıstılah mânâlarını kaydetmiştir. Bunun yanısıra, sözkonusu kelimelerle ilgili âyetlerle de istişhadlarda bulunmuştur.

Bütün bunlardan sonra, eserin muhtevâsının daha iyi anlaşılabilmesi için, burada Abdülganî en-Nablûsî'nin üzerinde durduğu birkaç kelimeyi örnek kabilinden sunmak faydalı olacaktır.

Mevlânâ Celâleddin er-Rûmî, belki birinci cilt yazılıp düzeltildikten, belki de altı cilt tamamlandıktan sonra yazdığı dibacede, Mesnevî kitâbını bir çok vasıflarla övmektedir. Şârihimiz Abdülgânî en-Nablûsî ise, ilk önce bu dibâce'nin başında yer alan besmeleyi şerhederek, nişan ve alamet mânâlarına gelen **isim** kelimesinin, isimlendirilen varlığın sûreti olduğunu belirtmektedir. Bu arada **Allah** lafzının da, mânâsının sûreti olduğunu kaydeden Abdülgânî en-Nablûsî, bu kelimenin mânâsının, esma-i hüsnâ ile isimlendirilenin yani kemal sıfatlarla muttasıf olanın sureti olduğunu açıklamaktadır. Bundan sonra o, besmeledeki **Rahmân** ve **Rahîm** kelimelerinin mânâlarının, Allah'ın anılan iki isminin sûreti olduğunu da zikretmektedir. (bk. Mesnevî Dibâcesi Şerhi, vrk. 2b.)

Daha sonra **mesnevî** kelimesini şerheden Abdülgânî en-Nablûsî, bu kelimenin, her beytinin mısraları kendi aralarında kâfiyeli, arüz bahirlerinin kısa şekillerinden biri ile yazılmış bir nazım şekli olduğunu söylemektedir. Ayrıca şarihimiz, mesnevî lafzının, ikişer veya tekrarlanan mânâlarına gelen

مثنى مثنى sözlerine mensup olduğunu söylemekte ve bu kelimeyle ilgili olarak **ولقد اتيناك سبعا من المثاني والقرآن العظيم**

“Andolsun ki biz sana namazlarda tekrarlanan yedi ayeti ve büyük Kur'an'ı verdik” (Hicr, 87) ayetini şahit göstermektedir. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadîs-i şerîfe göre,

سبعا من المثاني 'den maksad, Fâtiha suresidir (bk. Hak Dili Kur'an Dili, V, 221). Ancak Abdülgânî en-Nablûsî bunun, Hak Teâlâ'ya delâlet eden yedi alâmet olduğunu belirtmektedir (bk. aynı eser, vrk. 2-3).

Abdülgânî en-Nablûsî, **kerâmetlerin**, Allah'ın dünyada sevgili kullarına zâhirî ve batını olarak, yardım tarzında ikrâmları olduğunu söylemekte ve **dîn** kelimesini ise şöyle açıklamaktadır: İslamiyetin temeli, ameli salihadır. Şüphesiz ameli sâlihanın temeli, bidat ve yalandan arınmış salih itikaddır. Bu itikadın temeli de, Allah'ın kitâbı Kur'ân ve sünnettir. Kitap ve sünnetin temelleri ise, hakîkat ilmine dayanmaktadır. İşte hakîkat ilmîni ihtivâ eden Mesnevî kitâbı, Kitap ve sünneti tanımaya yarar. Öyle ki, bir kimsenin hakikattan nasibi yoksa, o kimse Kitap ve imanın ne olduğunu bilemez. (bk.vrk. 3^a)

Diğer taraftan Abdülganî en-Nablûsî, insanlardaki **ahlâk**'ın hased, hırs, kin, ucb (makam sevgisi) ve kibir gibi kötü ahlâk olabileceğini ve fakat sonradan bunların, rıza, teslimiyet, huşû, i'tisam (günahattan kaçınma) ve tevekkül gibi güzel ahlaka dönüşebileceğini kaydetmektedir. Bunun da şeri mücâhede ve muteber tasavvuf yoluna sülûkla mümkün olabileceğini söyleyen Abdülganî en-Nablûsî, Mesnevî kitabının, kendisine hizmet edenlere ve hakkını verenlere, bu imkânı sağlayabileceğini bildirmektedir. Ayrıca o, bedenın gıdası yemek olduğu gibi, ruhun gıdasının da mârifet ve ilim olduğunu da zikretmektedir.

Abd kelimesinin, Allah'a kulluk yapan kimse mânâsına geldiğini belirten Abdülganî en-Nablûsî, Rabbin yaptıklarına rıza göstermek demek olan kulluğun, her zaman yapıldığı için, bazı vakitlerde edâ edilen ibâdetten daha faziletli ve üstün olduğunu kaydetmektedir. O, buna ilâveten, kulluğun hakikatının, insanda aslen zâhiren ve bâtinen rabliğin bulunmaması ve insanın nefsinin, devamlı rabbine bağlı kalması demek olduğunu da beyân etmektedir (bk. vrk. 10). Ayrıca **Hamd** kelimesinin, bir işin başında ve sonunda şükretmek mânâsına geldiğini söyleyen Abdülganî en-Nablûsî, eserin sonunda, Mesnevî'yi ve Mevlânâ'yı öven güzel bir kasidesine yer vermiştir. Bu kasideden Mesnevî'yi öven bir beyit:

بكتاب المثنوي طاب الوجود وتعالی كل انعام وجود

"Kainat, Mesnevî kitabıyla güzelleşti. Kâinatın bütün nimetleri, onunla şereflendi."

Yine ondan Mevlânâ'yı öven bir beyit:

كيف لا وهو امام الاولياء طيب الفضل ومحمود الجدود

"Mevlânâ'nın büyüklüğü nasıl inkar edilebilir? O, velilerin önderidir. Yüksek fazilet sâhibidir ve şerefli bir konumdadır."

Nüşanın tavsîfi:

Bu nüsha, siyah meşin bir cild içinde, 34 varaktır. Kağıdı aherli olup, 19 satır ve yazısı taliktir. Sayfa kenarlarında ise, nadiren ilaveler görülmektedir. Asıl metin kırmızı mürekkeple, şerh ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Abdülganî en-Nablûsî'nin bu nüshası, h. 1088'de istinsah edilmiştir.

Baş (1^b):

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي شرح ذاته بذاته فتبينت مراتب اسمائه وصفاتهِ
والصلاة والسلام علي انسان .... وانجلت شائبات بحقائق مشهة الانس
الشيخ عبد الغني بن الشيخ اسماعيل النابلسي .... افتتح بها المولا
جلال الدين الرومي ....

Sonu (34^b):

قال المؤلف رحمه الله تعالى ورضي عنه برضاه ولا زالت في

جنة الذات مرتقاه

Ferağ kaydı (34^b):

وقد وافق الفراغ من تصانيف هذا الشرح المبارك ان شاء الله

تعالى صبيحة يوم الثلاثاء الخامس من شهر المحرم سنة ثمان ثمانين

والف والحمد لله رب العالمين

Bibliyografya

Corci Zeydân, Târihu âdâbi'l-lugati'l-Arabiyye, Matba'at u'l-hilâl, Mısır, 1913, III, 348; Omer Furrûh, Târihu'l-edebi'l Arabi, Kahire, 1983, III, 522; İsmâil Paşa el-Bağdâdî, Hediyyetu'l-ârifin, İstanbul, 1951, I, 590-594; aynı müellif, İzâhu'l-meknûn, İstanbul, 1971, I, 8, 9, 13, 20; Yûsuf Elyân Serkîs, Mu'cem el-matbû'âti'l-Arabiyye ve'l-mu'arreb, Matba'at Serkîs, Mısır, 1928, 1832-1834; Muhammed el-Hanefî, Sefnetu'l-evliyâ, İstanbul, 1908; Yûsuf en-Nebhânî, Câmiu kerâmâti'l-evliya, Mısır, 1982, II, 85, el-Murâdî, Silku'd-durer, İstanbul, 1291, III, 30-38; Abdurrahmân el-Cebertî, Acâibu'l-âsâr, Mısır, 1301, I, 154; Şemseddîn şâmî, Kâmûsu'l-A'lâm, İstanbul, 1888, IV, 3080-3083; Hayreddîn ez-ziriklî, el-A'lâm, Beyrut, 1969, IV, 32; Omer Rizâ Kakhâle, Beyrut, tarihsiz, V, 271; Heyet, İslâm Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1940, I, 46-47; Carl Brockelmann, Geschichte der Arabischen Litteratur, Leiden, 1949, II, 345-348; aynı müellif. GAI., Supplementband, Leiden, 1939, II, 473-476.

VESİKALAR IŞIĞINDA ANTALYA MEVLEVÎHÂNESİ POSTNİŞİNLIK DEVİR TESLİMİ

Doç. Dr. Osman CİLACI*

Bir diğer adı Mevlevî Dergâhı olan Mevlevîhâne, umumiyetle harem, selamlık, semâhâne, türbe, mescid, meydan, mutfak ve derviş hânelerinden oluşan külliye'nin tamamını ihata eden yapıdır.

Türk-İslam kültür hayatında derin izler bırakan Mevlevîhâne'yi oluşturan külliye'de şeyhin ailesiyle birlikte oturduğu "Harem" diğer bölümlerden uzaktadır ve ayrı bir kapısı bulunan bu yerin Mevlevîlik'te çok önemli bir fonksiyonu vardır.

Ülkemizin ve birçok Müslüman ülkenin belli başlı merkezlerinde, şehirlerin dışında inşa edilmiş olan Mevlevîhânelerden hala ayakta kalanları, günümüzde de çeşitli kültürel faaliyetlere ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'de Mevlevîhânelerin en yoğun olduğu vilayetlerimiz İstanbul'dur.

Mevlânâ Celalettin Rûmî (1207-1273)'nin fikir dokusunu esas alan, XV. yüzyılda Konya ve çevresinde yaygınlık kazanan, kendine has bir tarikat yapısına sahip olan Mevlevîlik'in bir çeşit uygulama merkezi durumundaki Mevlevîhâne'lerde Çilehâne ve Hücre adı verilen bölümlerin önemli bir görevi bulunmaktadır.

Mevlevîlik, mistik Türk tefekkürü hayatında varlığını dünyaya kabul ettirmiş tarikat görünümünde dîni bir cereyandır. Konya'da doğan bu felsefe zamanla Anadolu'ya yayılmış ve müzikli âyinlerin icra edilebilmesi için diğer dîni yapılara uymayan kendine has Mevlevîhâne binaları yapılmıştır. Bu binalarda birbirine bağlı kademeli iki salondan birincisi dönerek yapılan semâ âyini, biraz yüksek olan ikincisi de müzik topluluğu ile izleyicilerin oturması için kullanılırdı.

* S. Demirel Üniversitesi İlahiyat Fak. Dinler Tarihi Anabilim Dalı Başkanı

İşte bu manevi terbiye ocaklarından biri de, halen Devlet Güzel Sanatlar Galerisi olarak kullanılan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetindeki, Kültür Bakanlığınca yönetilen Antalya Mevlevîhânesi'dir.

Yivli Minare Külliyesi'nin dördüncü binası olan Mevlevîhâne teraslanmış düz bir arazi üzerinde ve ana caddenin yanında yer almaktadır. Kesin olmamakla beraber Selçuklular zamanında inşa edildiği nakledilen bu eseri, XVIII. yüzyılda Tekeli Mehmet Paşa Mevlevîhâne'ye çevirmiştir.

Boyuna dikdörtgen planda, taksimatı güney cephe ortasında üzeri fenerli bir kubbe ile örtülmüş ana mekan ile bunun iç yanına tali hücrelerden meydana gelmiş olan Mevlevîhâne, kalın beyaz badana ile kaplanmıştır. Doğusunda eyvan şeklinde tonozlu bir hücre yer almaktadır.

Mevlevîhâne çatısının tamamı kiremitle kaplanmıştır. Bacalar kesme taştır. Batı ve kuzey cephedeki birinci kat hücrelerin üzerindeki aynı ölçülerde olan ikinci kat hücrelerin dervişlerin ikametine ayrılmış olduğu tahmin edilmektedir.

Antalya Mevlevîhânesi Zincirkıran Türbesi'nin batısındadır; gayet kalın duvarlarla inşa edilmiştir. Binanın genel konumu dikdörtgen bir plânı andırmaktadır. Büyük bir ihtimalle 1. Alaaddin Keykubat tarafından 1225 yılları civarında yaptırılmıştır.

Kapının üzerindeki sivri kemerli niş, şimdi kayıp olan kitabenin yerini işaret etmektedir. Buradan üzeri kubbeli bir mekana girilir. Mescit olarak kullanılan mekan güney duvarı ortasındadır.

Antalya Mevlevîhanesi XVII. ve XX. Yüzyılda esaslı iki restorasyon görmüştür. Bina XX. Yüzyılın ilk çeyreğine kadar Mevlevîhâne olarak hizmet vermiştir.

Mevlevîhâne, 1972 yılında, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı adına Vakıflar Bölge Müdürlüğünden, Devlet Güzel Sanatlar Galerisi olarak kullanılmak üzere on yıllığına kiralanmış, köklü bir restorasyondan sonra Eylül 1973'te şimdiki şekliyle hizmete açılmıştır. Bu restorasyonda üst ve alt katlar arasında bağlantıyı sağlamak üzere, daha önce mevcut olmayan bir merdiven ilave edilmiştir. 1955

yılındaki restorasyonda gereksiz olarak iki kat arasında dökülmüş olan demirli beton sökülerek mekanın genişletilmesi sağlanmıştır.

Antalya Mevlevîhânesi'nin bir diğer özelliği de, alt kat sol boşlukta misafirhâne olarak kullanılan iç içe iki odanın bulunmasıdır.

Bugün Devlet Güzel Sanatlar Galerisi olarak kullanılan Mevlevîhâne'nin Şeyh Odası, büyük bir ihtimalle şimdi müdür odası olarak hizmet vermektedir. Kubbe üstündeki altıgen kemerli penceresi günümüzde bile elektrik kullanılmadan güneş ışığı ile aydınlanmayı sağlayabilecek tarzda yapılmıştır.

Salonun geniş giriş kapısı içine oturtulan ahşap kapalı kısım, binayı kışın soğuktan, yazın sıcaktan korumaktadır.

Şifahi nakillerden öğrendiğimize göre Mevlevîhâne'nin doğu bölgesine vaktiyle Mevlevî şeyhlerinden defnedilenler olmuştur. Ancak bugün o bölgede mezar izine rastlamak mümkün değildir.

Lügatta, "Post'da oturan, Post'a geçen tekke şeyhi, bir şeyhlik makamında oturan," vb. anlamlarına gelen Postnişîn terimi daha çok Mevlevîlik hakkında kullanılmaktadır.

Umumiyetle Post, tarikatlarda tarikat piri makamının simgesidir. Tarikatların çoğunda yalnızca pir makamı için bir post bulunduğu halde Mevlevîlik ve Bektaşilik'te çeşitli mânevi makamları simgeleyen birçok post vardır.

Mevlevîlik'te tarikata girmek isteyen kişinin denenmek için belli bir süre oturmak zorunda olduğu bir post bulunur. Mutfaktaki bu post kişi iradesinin mürşide teslimini simgeler. Meydanda da, ortada kırmızı, sağında siyah, solunda beyaz olmak üzere üç post vardır. Kırmızı post Sultan Veled makamını, siyah post Tanrı'nın zatını, beyaz post da Ateşbâz-ı Veli makamını simgeler. Kırmızı postta şeyh, siyah postta kazancı dede, beyaz postta da meydancı dede oturur.

Mevlevîhânelerde mukâbele başlamadan önce okunan duâ ile mukbeleden sonra şeyhin huzurunda okunan duâyâ "Post duâsı" adı verilir.

Bu tebliğimizle, Antalya Mevlevî Dergâh-ı Şerîfi Postnişînliği'nin Hüsameddin Efendi ile Said Hemdem Dede arasında geçen devir-teslim ihtilafını

arşiv belgeleri ışığında gün yüzüne çıkarmaya çalışacağız. Yazışmalar (1326/1910; 1329/1913) yıllarını kapsamaktadır.

Daha önce Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphânesi'nde bulunan arşivden elde ettiğimiz onüç vesikadan müteşekkil Postnişinlik devir-teslim ile ilgili bu belgeler, dönemin siyasi, içtimai, ekonomik ve kültürel yapısına da ışık tutması açısından oldukça ehemmiyet arz etmektedir.

Postnişinlik'in devir-teslim hakkındaki muhavereyi ihtiva eden ilk vesika 5 Temmuz 1326/1910 tarihini taşımaktadır. "Postnişin-i Hz. Mevlânâ reşadetlu Veled Çelebi Efendi hazretleri huzur-ı samileri'ne" hitaben yazılmış olan ve bir şikayet dilekçesi mahiyetindeki bu belgenin altında 79 kişinin imzası ve mührü bulunmaktadır. İmza ve mühürler incelendiğinde, bunların "müderresinden", "esnaftan", "meşayihden", "belediye reisi", "tüccardan", "muhtar" vb. şahıslara ait olduğu görülmektedir. İmza yerine kullanılan bazı mühürlerin üstünde kişinin sıfatı "tüccardan", "müderresinden" vs. yazıldığı halde, bazıları sadece ünvanlı olarak mühürle iktifa etmiştir.

Bu birinci belge ile Konya Mevlevî Dergâhı Postnişini Veled Çelebi Efendi'ye, Postnişinlik'in Hüsameddin efendi tarafından bir türlü terk edilmediği şu cümlelerle şikayet tarzında ifade edilmektedir.

Seyyîât-ı efâli sû-i istimâlâtı vakıası nefret-i umûmiye (genel isteksizlik) ve şikâyât-ı mütevâliye-i mahalliyeyi istilzam eden azl ve tebdil (görevden alınan) ve yerine diğeri tayin olunan Antalya Mevlevî Şeyhi Sâbık Hüsameddin Efendi, işbu azl ve tebdil keyfiyetinden ve senelerden beri şart-ı vakıfın adem-i icrası ile kendisine mükellef eylediği varidat-ı vakfı artık ekl ve belg'den (yemek, yutmak) mahrûmîyetine münfeil ve müteessir olmaktan nâşi... Hz. Mevlânâ hakkında küstahâne muamele ve ifadâta (ifadelere) serpuş-ı Mevlânâ'nın alâmet-ı fisk olduğuna dair bî edebâne (terbiyesizce) ... bulunmuş olması ile Hüsameddin Efendi hakkında... kendisinin kisve-i Hz. Mevlânâ'dan tecridile Mevlânâ elbisesi çıkarılarak, târik-i âliden tard ve teb'idi muamelesine müstehak olduğundan iktizasının ifasını arz eyleriz. 79 mühür ve imza.

Günümüzden (1997) takriben 87 yıl önce 1326/1910'da Konya Mevlevî Dergâhı Postnişîni Veled Çelebi'ye takdim edilen bu arzuhalin bugünkü Türkçemizde ne anlama geldiğini çözmek zor olmayacaktır. Burada kısaca, Antalya Mevlevîhânesi Dergâhı Postnişîni Hüsameddin Efendi, kötü davranışları ile çevrenin nefretini kazandığı, azl edildiği halde, Postnişînliği, yerine tâyin edilene bırakmadığı, vakfın ortaya koyduğu şartlara uymadığı, vakfın imkânlarını kaybettiği için üzüntüye kapılarak Mevlânâ hakkında küstahça ve edepsizce sözler sarfettiği... vb. sebeplerle Mevlevî Dergâhı'ndan uzaklaştırılması istenmektedir. Dilekçenin altındaki , eşraf, esnaf, muhtar, tüccar vb. mühür ve imza ise, isteğin çevreye ve efkâr-ı umumiye mal edildiğini göstermek içindir.

Birinci vesikadaki 79 mühür ve imza ile, “Postnişîn-i Hz. Mevlânâ reşadetlu Veled Çelebi Efendi”ye arzedilen dilekçeden müspet cevap alınmayınca bu kere ikinci bir müracaat daha yapılmıştır. Bu müracaatın altında 80 mühür ve imza bulunmaktadır. Bu mühürlerin bir kısmı net olmamakla beraber, imza sahiplerinin meslek ve görevlerini tespit etmek mümkündür.

Hüsameddin Efendi'nin Postnişînliği terk etmesini sağlamak için yapılan bu ikinci müracaat, “canîş-i makam Hz. Mevlânâ siyâdetlu reşadetlu Veled Çelebi Efendi hazretlerinin huzûr-ı sâmilelerine” hitabıyla yine birinci şahıs ve makama yapılmıştır.

Bu arzuhalde de, birincide dermeyan edilen hususlara benzer noktalar üzerinde durulmakta, Hüsameddin Efendi'nin “Varidat-ı vakfiyeyi (vakfın gelirlerini) ekl ve belg (yeme,yutma) ile şerâit-i vakfiye ve âyin-i mevlevîyeyi büsbütün terk ve ihmaldeki ihâneti ... şikayeti umumiye ile azlolunan Antalya Mevlevî Şeyhi sâbık Hüsameddin Efendi'nin bazı hempası ile (yardakçı) iade-i mevki teşebbüsünde ve evrak-ı saniakari (sahte evrak) tesbitinde bulunduğu maatteessüf müşahade olunmaktadır... Emlak ve akarattan (gelirler) vakfiyeyi uhdasına temlik eylemek (mülkiyetine geçirmek) suretiyle son bir ihânet-i daha tezahür eylediğinden... Cenabı Mevlânâ'nın ihya buyurulmasını istirham eyleriz.” denilmektedir.

Gayet açık olarak anlaşılacağı üzere ana hatlarını verdiğimiz bu ikinci dilekçe de birincinin devamı niteliğini taşımakta, umumi bir şikayeti tekrar dile getirmektedir: O da eski Postnişîn Hüsameddin Efendi'nin bir an evvel Mevlevîhâne ile olan bütün ilişkilerinin kesilmesidir. Azledildiği halde hala hile ve entrikalarla Mevlevîhâne'den uzaklaşmayan Hüsameddin Efendi'nin bu tutumu din ve tarikat terbiyesine de ters düşmektedir. Zaten şikayetin umûmi olması da buradan kaynaklanmaktadır. Ancak burada üzerinde önemle durulması gereken nokta Hüsameddin Efendi'ye uygulanan bu "azl" keyfiyetinin doğru olup olmadığı, hakkaniyete uyup uymadığı meselesidir.

Bu iki şikayet dilekçesi üzerine 8 Temmuz 1326/1910 tarihinde Antalya Mevlevî Şeyh-i Sabıkı el-fakir es-Seyyid Hüsameddin "Huzur-ı fëyz-i nur cenabı reşâdetpenahiye ma'ruz-ı fakiranem'dir" hitabı ile bir arzuhalde bulunmuştur. Bu şikayet dilekçesinde Hüsameddin Efendi "... arz olunan tahrirata lahika (ek) olarak bu kerre varid olan (gelen) iki kıta mektubu dahi manzur-ı samileri buyurulmak üzere takdime içtisar kılınmıştır (cesaret edilmiştir)..." sözleriyle başlamakta, "... müfti-i sabık (eski) fisk-u Fücür isnadile azle muvaffak olduğu gibi, dainiz hakkında dahi hâşâ Cenab-ı Mevlânâ hakkında bir takım müfteriyât ve tasnâ kıyan ile bu suretle de itham etmek istiyor..." cümleleriyle arzuhaline son veriyor.

Hüsâmeddin Efendi bu şikayet dilekçesiyle esas olan azil sebebine açıklık getirmeğe çalışarak eski müftünün bir takım asılsız ve müfteriyâne sözlerinin bu azle mesnet teşkil ettiğini ifade ile haksızlığa uğradığını haykırıyor.

Yine Hüsâmeddin Efendi, Kanunevvel 1327 tarihli ikinci arzûhalinde "Huzûr-ı sâmi-i cenâb-ı reşâdetpenahiye" hitabı ile başladığı dilekçesinde, "... mebûs Mehmet Emin Efendi'den alınan tahrîrat üzerine Der-i Aliyye (İstanbul)'ye muvasalat ... mazhar-ı iltifat-ı samileri olduğum bir sırada Konya'ya azimetim irade buyurulmuştur... zuhur eden bir mesele-i mühimme üzerine Antalya'ya musaraaten evdete mecbur olmuş isem de... elyevm mazeret-i mezkûre teaddüt (tekrarlanmakta) etmekte olmasından ... mazeret-i meşruamın kabulüne ümid-i berkemal bulunmasından (tam ümit beslemekte olduğumdan) takdim-i itizarnameye mecburiyet hasıl olmuştur." Sözleriyle durumu izaha çalışmıştır.

Günümüz Türkçe'sinde anlaşılması zor olmayan bu dilekçesinde Hüsameddin Efendi, İstanbul'a Mevlevî meşâyihî ile görüşmek için gittiğini, orada iyi bir şekilde karşılandığını, Konya'ya dönmesinin istendiğini, Antalya Mevlevîhânesi'nde ortaya çıkan çok önemli bir meseleden dolayı acele tekrar Antalya'ya dönmesi gerektiğini, bundan dolayı özrünün kabulünü, kendisine gösterilen teveccühlerin devamını dilemektedir.

Takdim ettiğimiz 5. belge sadece Hüsameddin Efendi'nin ne gibi vesaike istinaden mülkiyet ve hak iddiasında bulunduğu Antalya vilayetince ilgili dairelerin yazışma tarih ve numaralarını bildirmesi açısından postnişînlik devir-teslimi ile ancak teknik yönden alakalıdır. Tebliğimize sadece, ilgili dairelerin adları, yazışmaların yapıldığı tarih ve resmi evrak numarası bakımından ışık tutmaktadır. Bu belgeden, o dönemdeki resmi yazışmaların ne kadar ciddi tutulduğunu, bir şikayet dilekçesi bile olsa, resmi kayda alındığı, gereken cevabın verildiği gayet açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Tebliğimizin 6. belgesi, “Huzûr-ı reşâdetpenâhiye; marûz-ı dervîşânemdir” hitabıyla başlayan, 26 Şubat 1328 tarihli “Bende-i Mevlânâ Hemdem Mehmed Sâid” imzasını taşıyan dilekçedir.

Bu arzuhalinde Hemdem Mehmed Said “Dergâh-ı şerîfe fuzûlen müdahalede ısrar eden şeyh-i esbak Hüsameddin Efendi'nin men-i müdahalesile (müdahalesinin yasaklanması) dergâh-ı mezkûrun taraf-ı fakirâneme teslimini müsterham ülemâ ve eşrafla ahali cânibinden tanzim olunan iki kıta (tebliğimizin sonundaki 1. Ve 2. Belge) istid'ây-ı umûmi manzûr-ı reşâdetpenâhileri buyurulmak üzere leffen (ekli) arz ve takdim ve bir kıtası dahi mutasarrıflığa takdim ... kılındı” sözleriyle durumu izah ederek tedbir alınmasını istemektedir.

Hemdem Mehmet Said bu arzuhalini takdim ettikten sonra aynı arûzhalin altında bir not düşerek “Hüsâmeddin Efendi külli ayıbından ma'da (bütün ayıplarından ayrı olraak) dün de dergâhın mutfağına meşrut dükkanlara musallat olduğundan ... ilişikteki istid'a ile ... cihet-i adliyeye teslim olunmak üzere bulunduğu tahşiye (not) kılındı” cümleleriyle mevcut durumu tevsik ederek ilgili mercilere müracaatta bulunmuştur.

Konya Mevlânâ Müzesi envanter kayıtlarında 50/14 rakamını taşıyan tebliğimizin 7. belgesi 27 Şubat 1328 tarihlidir. “Huzur-ı reşadetpenahiyelerine” hitabıyla başlayan dilekçenin imzasını okumak mümkün olmamıştır.

Arz-ı hal, hitaptan sora, “Antalya dergâh-ı şerifinin postnişîn-i lahika (sonraki postnişîne) teslimi hakkında muâmele-i muktediyenin (gerekli işlemin) ifası hususu makam-ı nezaret-i celileden mutasarrıflığa iş’ar buyurulmuştur. Hemdem Dede’den henüz bir haber alamadığım cihetle neticeden istihsâl-i malumat kabil olamamıştır.” cümleleriyle sürmektedir.

İki orta sahife tutarındaki şikâyetnâmenin devamında hâlâ postnişînliğin Hemdem Dede’ye teslim edilmediği, şayet bu iş daha fazla gecikirse, bunun kötü bir örnek teşkil edeceği, Hemdem Dede Antalya’dan hasiren (hüsrarla) dönerse mevkii, pek hüzn-i engiz (üzüntü vereceği) olacağı ifade edilmektedir.

Bu dilekçeyi yazan kişinin, Hüsameddin Efendi veya Hemdem Dede olmadığını, metnin sonuna doğru geçen, ... âcizleri bir haftâdan beri terfian inşaat idaresi muhbirliğinde bulunuyorum” cümlesinden anlaşılmaktadır. Demek oluyor ki bu arz-ı hal taraflardan birine değil, üçüncü bir şahsa aittir.

Şimdi arzedeceğimiz 8. vesika diğerlerinden farklılık arz etmektedir. 27 Recep 1328 tarihli bu belge Şeyhülislam Musa Kâzım imzasını taşımaktadır. Bâb-ı Fetva Daire-i Meşihat-ı İslamiye (bugünkü Diyanet İşleri Başkanlığı) başlıklı resmi kağıda yazılmış bu vesika, “Konya’da Postnişi-i Dergâh-ı Hz. Mevlânâ reşâdetlü Çelebi Efendi’ye hitabıyla başlamakta, özet olarak “Hüsâmeddin Efendi hakkında verilen arz-ı hâl ve tezkere-i samiyenin leffen (ilişikte) gönderildiğine dair” bilgi vermektedir.

Pek uzun olmayan bu arz-ı hal, Antalya Mevlevîhânesi eski postnişîni Hüsâmeddin Efendi’nin, kendi yerine yeni bir postnişîn (Hemdem Dede) tâyinini kabul etmediğine dair şikâyetinin Şeyhülislamlık Makâmı’nca Konya Mevlevîhânesi Postnişînliği’ne intikal ettirilmesinden ibarettir. Bu dilekçesinde Hüsameddin Efendi; “bir guna esbab-ı şer’iyyeye müstenid olmaksızın (şeri delillere dayanmaksızın) hilâf-ı usul (usule aykırı) uhdesinden nez’ı (kendisinde

alınarak) ve yerine diğeri tâyin edildiğinden bahisle...” bu haksız tasarrufun düzeltilmesini istemektedir.

Tebliğimizin 9. vesikası Hemdem Dede'nindir ve 1. Kanunevvel 1328 tarihini taşımaktadır. Bilindiği üzere Hemdem Dede, azledilen Hüsameddin Efendi'nin yerine tâyin edilmiştir. Ancak eski postnişîn Hüsâmeddin Efendi azledilme işlemini usulsüz bulduğu için buna itiraz etmekte ve bu tâyini durdurmaya çalışmaktadır.

Hemdem Dede “Huzur-ı âliy-i cenab-ı reşâdetpenâhi”ye hitaben yazdığı şikâyetnâmesinde...” Antalya'ya muvâsallatımda (ulaştığımda) doğru dergâha vardım. Hüsâmeddin Efendi'nin o serkeşhâne muamelesi üzerine o tekkede kalmağa mecbur oldum. Hamil bulunduğum tahrîrât-ı (getirdiğim resmi yazıyı) reşâdetpenâhilerini malum zevât-ı kirama verdim... ikinci bir istida dilekçe ile dergâhın tahliye ve teslimini istirham ettim... vukubulacak hali dahi ayrıca arzedeyim cümleleriyle, Postnişînlik'in Hüsâmeddin Efendi tarafından kendisine devredilmediğini, üstelik bu yetmiyormuş gibi küstahlık ve hakarete uğradığımı ifade etmektedir.

Antalya Mevlevîhânesi Postnişînliği'nin devir-teslim ile ilgili 10. belge, diğerlerinden biraz farklı olarak “Huzûr-ı âliy-i mutasarrıf-ı ekremiye'ye sözleriyle başlamakta, 30 Kanunevvel 1328 tarihli “Antalya Mevlevîhânesi Postnişîni” imzasını taşımaktadır. Arızanın tamamı okunduğu zaman, açık imza olmamasına rağmen, bunun “selefim (benden önceki) Hüsameddin Dede yedinde (elinde) bulunan defatir-i vesâik ve kuyûdun (defterler, belgeler ve kayıtların) mahkeme-i şer'iyeye ve evkâf-ı defter-i hakâni me'murini vasıtası ile bi'l -ahz (alınarak) taraf-ı daiyane i'tasına (bana verilmesine) ... evkaf idaresince kaydının icrası (yapılarak) ile taraf-ı fâkiraneme iadesini istid'a eylerim...” cümlelerinden, sonradan tâyin edilen Hemdem Dede'ye ait olduğu kesin şekilde anlaşılmaktadır.

Bu dilekçe “evvel emirde evkâf idaresine”, aynı tarih ve 924 umum, 198 hususi numara kaydıyla havale edilmiştir. Aynı gün “idare-i evkâf-ı livâ-ı Teke'ye (Teke Livası Evkaf Dairesi) intikal eden dilekçe, mutasarrıf Kâzım imzasıyla “Niyâbet-i şer'iyeye cânib-i fâzılasına gönderilmiş, Naib Mehmet Rüştü” Mezkûr

meşihatname sicill-i mahkemeye kaydedilmiş olmağla huzur-ı aliy-i mutasarrıf-ı ekremiye takdim” ifadesiyle son işlemi de görmüştür.

Şimdi takdim edeceğimiz 21 Kanunevvel 1328 tarihli “Huzur-ı sami-i cenab-ı mutasarrıf-ı ekremiye” hitabını taşıyan, “Antalya Sancağı Mevlevîhânesi Postnişîni” imzalı dilekçe, ifadesinden anlaşılacağı üzere azledilen eski Postnişîn Hüsâmeddin Efendi’nin yerine yeni tâyin edilen, Said Hemdem Dede’ye aittir.

Said Hemdem Dede bu arz-ı halinde “Antalya Mevlevî Dergâh-ı Şerifi Postnişînliği’nin uhde-i fakiraneme tevcih olunmağla (bana verilmekle)... muamele ikmal olunmasına ve ancak şeyh-i sabık Hüsameddin Efendi, Dergâh-ı Şerif’in tahliye (boşaltılma) ve tesliminden imtina eylemekte (çekinmekte) tahakkuk ve istidlal kılınmakta ... Hüsameddin Efendi’nin Mevlevî Dergâh-ı Şerifi’ndeki alakasının halâ munkati (ilişğinin kesilmemiş) olmasına... evkâf komisyonunca ... men-i müdahale (müdahalenin yasaklanması) hususunun polis komiserliğine tebliği buyurulmasını arz ve istirham eylerim.” denmektedir.

Bu istida üzerine Evkâf Komisyonu duruma müdahale etmiş, daha önceki evrakı da inceleyerek, “... meşihatten infisal (ayrılmış) etmiş olan Hüsameddin Efendi’nin bigayri sebep (sebepsiz) Dergâh-ı Şerife-i mezkûra devam-ı müdahalesi gayri caiz bulunmağla ....Postnişîn-i lahık-i müsted’i Said Hemdem Dede Efendi’ye teslimine karar verildiğinden iktizasının ifası arz olunur” neticesine varmıştır.

Antalya Mevlevîhânesi Postnişînliği’nin devir-teslimi ile ilgili yazışmaların sondan bir önceki belgesine gelmiş bulunuyoruz. Bu belge “Huzûr-ı âliy-i mutasarrıf-ı ekremiye”ye hitaben yazılmış bir şikayet dilekçesidir ve 25 Şubat 1329 tarihini taşımaktadır. Arz-ı halin altında her ne kadar imza yoksa da daha ilk satırlarından itibaren bu dilekçenin, Postnişînliği bir türlü ele geçiremeyen Said Hemdem Dede’ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Said Hemdem Dede bu arz-ı halinde, önceliklerden biraz farklı olarak sâbık Postnişîn’in “... Dergâh-ı mezkûru taraf-ı dâianeme devir ve tesliminden eba ve imtina (yüz çevirme) ile fuzulen (boş yere) zabt ve işgal eylediği gibi ... taraf-ı daiyaneme ait bulunan 5 bab dükkandan birisini ... icar edilmiş ... Hüsâmeddin

Efendi bugün beraberine biraderi ve birkaç kişi alarak ... mezkûr dergâha giderek müsteciri (kıracı) ve derununda (içinde) bulunan eşyasını ihraç (dışarı atma) dükkânların ara duvarlarını hedm (yıkma) ve tahrip ... hudud-ı vakfi tebdil ve tagyire (bozma ve değiştirme) teşebbüsâtından ... bu babta Polis Komiserliği'nce tahkikat ifasını ... arz ve istirham elylerim” cümleleriyle gelişen durumu daha detaylı bir şekilde anlatmaya çalışmaktadır.

Antalya Mevlevîhânesi Postnişinliği'nin devir-teslimi ile ilgili şimdi takdim edeceğimiz 13. vesika, her ne kadar “el-fakir'in altındaki mühür net okunmuyorsa da, muhtevâsından anlaşılacağı üzere yine yine Said Hemdem Dede'ye aittir. 23 Mart 1329 tarihli, “Huzur-ı aliy-i cenâb-ı reşâdetpenâhîye” hitabı ile başlayan ve “Ma'ruz-ı dervîşânemdir” cümlesiyle devam eden bu dilekçesinde Said Hemdem Dede, “Antalya Mevlevî Dergâhı'na ait muamelatın kısmen cihet-i mülkiyeye ve kısmen dahi adliyeye (idari ve adli)” olan taalluk ve irtibatının ma'ruzat-ı) sâbıkâ-ı fakir-anemle arz ve iblağ eylemiştim” cümlesiyle durumu tespit ettikten sonra, “Şu günlerde Konya istinaf müdde-î umûmiyesinin beray-ı devr (devir-teslim için) Antalya'ya gelmekte olduğu istihbar olunmuş ve müdde-î umumi-i mûmâileyhin burada bulunacağı müddet zarfında canib-i sami-i reşâdetpenâhîlerinden münasibi vechile işâratla (dikkati çekme) bulunması arz ve istirhama müsâraât eylerim” sözleriyle son bulmaktadır.

Antalya Mevlevîhânesi Postnişinlik Devir-teslimi ile ilgili ele geçirilebilen vesikalar anahatlarıyla değerlendirilmiş, ayrıca belgelerin tamamı orjinalleriyle birlikte tebliğin sonunda verilerek, bu konuya ilgi duyanların daha tatminkar bilgi sahibi olmalarını sağlamıştır.

Belgeler incelendiği zaman görülecektir ki eski Postnişin Hüsâmeddin Efendi, kendine “azl” muamelesi yapılmasını bir türlü kabul etmemekte, bunun, başta eski müftü olmak üzere esnaf ve meşâyihin komplosundan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bundan dolayı da Postnişinlik'i, yerine tâyin edilen Said Hemdem Dede'ye devir teslimden imtina etmektedir. Hadd-i zâtında böyle bir görev devir-tesliminin medeni ölçüler içinde, centilmence tavır sergilenecek yapılması gerekir. Nitekim bu muamele, tarihi seyri içinde hep böyle olagelmıştır. Mevlevî dervîşânı gayet mütevazı insanlardır. Mevki ve makama gasb yoluyla

gelmek ananelerinde olmadığı gibi, “azl” edilmek de çok istisnai durumlar hariç Postnişinler hakkında düşünülemez. Postnişinlik, ölümle boşalan yerin, sıradaki zevatın en selahiyetlisi tarafından doldurulduğu bir makam olmuştur.

Vesikalardan anladığımız kadarıyla Hüsameddin Efendi, gerek Konya Mevlânâ dergâhına, gerek Şeyhülislâmlık Makâmı’na yazılı müracaatta bulunarak ısrarla haksız bir muameleye tabi tutulduğunu ve “azl”in kaldırılmasını istemektedir. Nitekim daha ilk müracaatında, eski müftünün önderliğinde tanzim edilen birinde 80, diğerinde 79 imza ve mühürlü zabıtları da dilekçesine ekleyerek Konya Mevlânâ Dergâhı’na göndermekten çekinmemiş, bununla da iktifa etmeyerek bir şikayet dilekçesi (belge no. 8) de Şeyhülislâmlık Makâmı’na göndermiştir.

Bu belgelerden ayrı olarak, Antalya’nın tanınmış ve sevilen simalarından Dr. Mehmet Tosun’un, (ö. 1995) büyük kayınpederi, Antalya Mevlevîhânesi Postnişini Hüsameddin Efendi’nin bir iftira kampanyası sonucu “azl” edildiğini özel sohbetlerimizde birkaç kere bana ifade etmiş olması bizce O’nun mağduriyete uğradığının bir başka delili sayılabilir.

Ayrıca, tebliğimizin sonunda takdim ettiğimiz vesikalardan biri (Belge no 4), eski mebûs Mehmet Emin Efendi’nin de, Postnişinin haksız bir tasarrufa kurban gittiğine kani olarak Hüsâmeddin Efendi’ye sahip çıktığını göstermektedir. Said Hemdem Dede’nin bu tâyinde fazla ısrarlı olmadığı, bir hak iddiasına kalkışmadığı sadece Postnişinlik’in teslimini istediği gözden uzak tutulmamalıdır. Ancak bütün bu belgelere rağmen meselenin kesinlikle vuzûha kavuştuğunu söylemek mümkün değildir. Hüsameddin Efendi ısrarla haksızlığa uğradığını bütün ilgili makamlara defaatla duyurmaya çalışmakla beraber sonucun nasıl tecelli ettiği bilinmemektedir. Öyle tahmin ediyoruz ki, Postnişinlik’in devir-teslimi ile ilgili vesaik bizim incelediğimiz ve takdim ettiğimizden ibaret de değildir. Büyük bir ihtimalle durum, bu safhaya geldikten sora adliyeye intikal etmiş, oradan da müsbet-menfi bir netice çıkmıştır. Nitekim takdim ettiğimiz 13. belge Konya istinaf Müdde-i Mumumisi’nin beray-ı devr (devir-teslim) Antalya’ya gelmekte olduğuna (23 Mart 1329) işaret etmektedir. Bizim elde ettiğimiz bu belgelerden

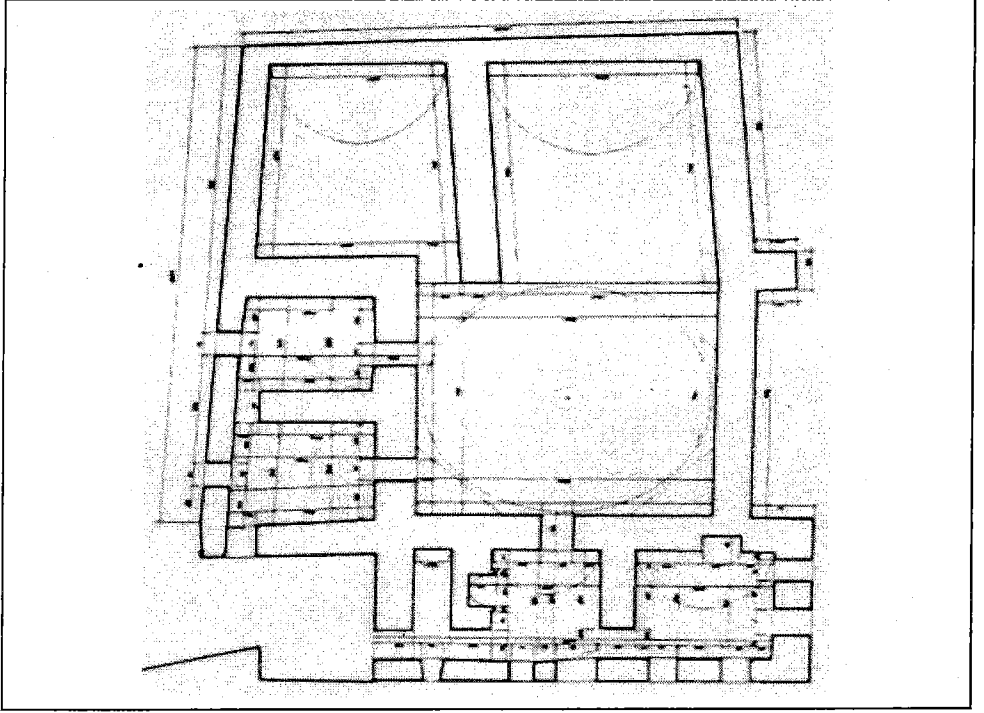

sonra ortaya çıkarılacak vesika veya vesikaların problemi çözeceği kanaatindeyiz; çünkü karşılıklı yazışma ve müracaatlar bu kadarla bitmiş benzememektedir.

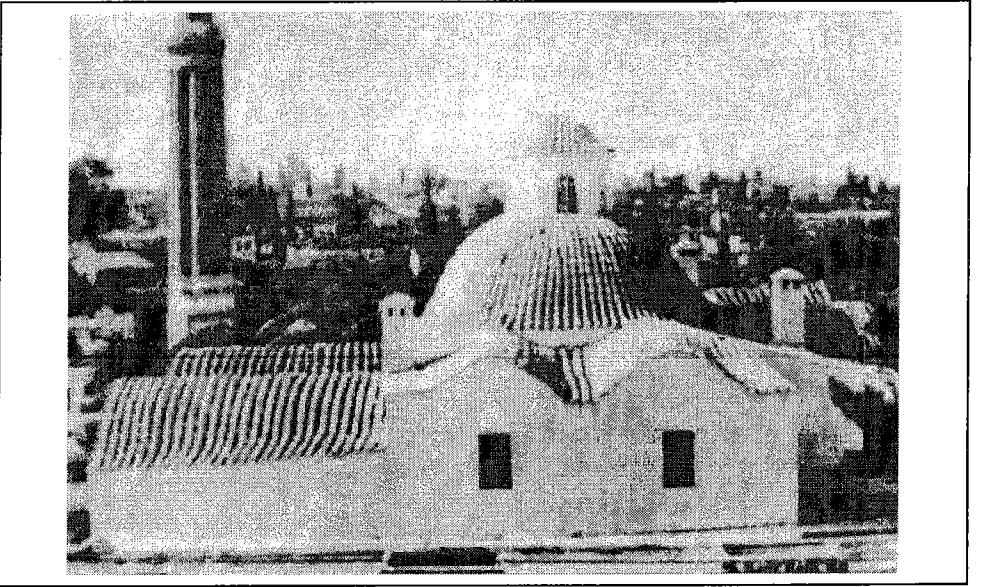
Belgelerin değerlendirilmesinden sonra bu tarihi eserin, XX. yüzyılın ilk çeyrek dilimine kadar Mevlevîhâne olarak hizmet verdiği düşüncesinden hareketle yine buna yakın bir faaliyet için kullanılması gerektiğini belirtmek isterim. Antalya'da Devlet Güzel Sanatlar Galerisi için birçok salon bulmak mümkündür. Ancak özel bir gaye için yapılmış böyle bir tarihi değer taşıyan ikinci bir bina bulmak imkansız gibidir.

Bilindiği üzere Antalya gerek yurtiçi gerek yurtdışı turizmüne senenin 12 ayında açık bir şehirdir. Hatta denebilir ki Antalya iç turizmden çok dış turizme hitap eden bir ilimizdir. Çok sayıda Batılı, özellikle Alman yılın her mevsiminde Antalya'yı ziyaret etmekte, Amerika'dan Avrupa'ya pek çok yabancı İslâmiyet'e özellikle de Mevlevîlik'e ilgi duymaktadır. Konya Mevlânâ Müzesi faaliyetlerine benzer tarzda etkinlikler burada da pek ala gerçekleştirilebilir.

Bu tarihi yapının aslına uygun tarzda Mevlevîhâne olarak hizmet vermesinin yeniden sağlanması, Türk-İslâm kültür hayatında asırlardır derin izler bırakmış olan "Mevlânâ Hoşgörüsü'nün bir meşale olarak Antalya'dan Akdeniz ülkelerine ve dünyaya duyurulmasına büyük katkı sağlayacağı ümidini taşımaktayız.

Mevlivihane planı

Mevlivihane güney cephesi (önarımdan önce)

DÎVÂNE MEHMED ÇELEBİ'NİN “TARİKATÜ'L-MA'ÂRİFİN” RİSALESİ ve ŞİİRLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇIPAN*

Edebiyatımızda mutasavvıf şairlerimizce yazılan; tarîkAate sülûkü ve seyr ü seferi anlatan risalelerden bir tanesi de Dîvâne Mehmed Çelebi'nin **Tarîkatü'l-Ma'ârifin** adlı risâlesidir. Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nde bulunan iki yazma nüshası¹ üzerinde çalıştığımız bu risâlede, insanı mutlak huzura kavuşturacak olan **tarîkat** hakkında; **sâlik**, **âşık**, **avâm**, **tâlib**, **şeyh** ve **seyr ü sülûk** ıstılahları etrafında bilgi verilmektedir.

Risâlesine, “insana bilmediğini öğreten, Kıdem'in sırlarını geçmiş kullarına keşfeden (bildiren) Allah'a (C.C.) hamd olsun. Allah'ın resulü, Arap ve Acem'in efendisine, onun fazîlet ve kerem sahibi olan âline, ashâbına ve nesebce yakınlarına salât ve selâm olsun.” duâsıyla başlayan Divâne Mehmed Çelebi, ledün ilmini taleb ve söz incisine râğbet edene, bilmesi ve âgâh olması ikazıyla bir tarîkat beyân etmektedir. Takdîr ve tahrîr edeceği yol “**tarîk-ı uşşâk**”tır. Bundan maksadın da; insanın, vücudunu tanımak isteyip dünya kaygısından kurtulmayı arzu ettiğinde ve anlatacağı üslûb üzre âmil olduğunda bütün muradlara ulaşacağını ve bütün muksatların hasıl olacağını bildirmektedir.

Risaleyi değerlendirmeye geçmeden önce, ifade olunan bazı tasavvufî ıstılahların karşılıklarını vermenin uygun olacağı kanaatindeyim.

Râh-ı nihân hâne-i visâl: Hak hazretleri ve mutlak zatın varlığı

Âşık: Tarikata süluk eden ve hakikate ulaşan

Mahalle Köpekleri: Âşıklara saldırmaya, onları rahatsız etmeye çalışan böcek benzeri insanlar

* S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı

¹ Mecmûa, Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi No: 2176, v. 17b- 20a; No: 4003, v.44a-46b

Tâ'ife-i uşşâk:Özellikleri renksiz ve şekilsizliktir. Dine bağlı surette halk arasında felah ehli olup hırka ve külâh sahibi olanlar; âlemi seyahat üzere olanlar; alemin süpürücüleri

Zümre-i avâm:Süprüntü, süprüntülük gibi olanlar

Talib: Seccâde-nişîne varıp, gönül isteğini, tarîkate girme arzusunu belirten

Vücûd-ı insan: Kandil

Zikrin fâidesi:Gönülde olan çer çöpü yakıp kül etmek

Dîvâne Mehmed Çelebi'nin, Risâlesinde ifade ettiği hususlar şu seyri takip etmektedir.

Sâlikler iki yoldan gitmektedirler. **Varlık yolundan** gidenler uzun, **fenâ yolundan** gidenler ise kısa zamanda maksatlarına ulaşırlar. Çünkü **fenâ yolu** “**tarîk-i Hasü'l-has**”dır ve “**nimet yolu**”dur. Varlık yolunu pek çok önceden ihtiyar edenler fenâ yolunun yeni sâlikleri mertebesindedir. Âşıklar zümresiyle birlikte, kendi ruhu da **Hazret-i Hak ve vücûd-ı zât-ı mutlaka** niam yolundan vasıl olmuştur.

Tarîkate sülûk eden âşıklar, insanlara rahatsızlık vermeye çalışan böcek misillü mahalle köpeklerinin avından kurtulurlar.

Renksiz ve sıfatsız, televvün ve taayyün âleminden beri olan âşıklar taifesi hırka ve külâha sahip olup, bu taifeyi kimse asıl vatanlarına ulaştırmaya kâdir değildir. Bunlar yaşanan devrin kalıcı unsurları olmakla, varlıkları tam bir hayırdır.

Tarîkate girmeye karar veren **tâlib**, **seccâde-nişîne** varır, **ikrâr** verir; **şeyh** de gönüldeki çer çöpü yakıp kül edecek olan **zikri** telkin eder. Bu suretle insan vücudunun teşbih edildiği silinip pâk olmuş kandile yağını ve fitilini koyup onu hazır ve âmâde eder. Lâkin kandili yakmaya kâdir değildir.

Âlemi seyahat üzere olan âşıklar ise, kandili silinmiş, yağı ve fitili konulmuş talibi bulduklarında hemen yakıp rûşen ederler ve tam bir nûr haline döndürürler.

Risâlenin bu bölümünde de bil ve uyanık ol ikazıyla **niam yolundan** sülûk edenlerin yapmaları gerekenler anlatılır.

Tâlib, ism-i şerîfi hıfz edip, dünya işlerinden kurtulup başı dinç olarak تنها bir yerde güzelce abdest alıp, helâl elbiseler giyip, iki rekât namaz kılıp Hakk'a yönelerek tazarru ve niyâzda bulunmalıdır. İsm-i şerîfi dilinde en yüksek mertebede tutup gizli ve açık gönülden müteveccih olup ism-i şerîfe nâzır ve kalben Hakk'ın huzurunda hâzır olmalıdır. Mümkün olduğu kadar nefesini tutup sık sık nefes almamalı ve bununla o derece meşgul olmalı ki bakışı nereye değse orada o ism-i şerîfi görmelidir. Herhangi bir zaman bu tarz bakıştan uzaklaşırsa tekrar gönül gözüyle ism-i şerîfe nâzır olup kalp diliyle zikre meşgul olmalıdır. Serbest kaldığında önceden zikrolunduğu üzere o ism-i şerîfe nâzır olmalı, bu işte bir müddet sabırla devam etmelidir.

Bütün bunların neticesinde, **gönül sultanları**, tâlibin varlığını alıp ona kendi varlıklarını ihsan edip, onu kabiliyetine göre mânâ bakımından terbiye ederler.

Hız. Dîvâne, son bölümde de tâlibin kalben medet isteyeceği, bağlanacağı şeyhi tavsif eder. Tâlib, öncelikle zamanında yaşayan, sohbetine katıldığı, gönülden inandığı bir fukaradan yardım istemeli ve ona bağlanmalıdır. Bu mümkün olmadığı takdirde, daha önce yaşamış meşayıhtan; Muhyi'd-dîn-i Ekber, Abdü'l-Kâdir-i Geylânî, Mevlânâ Celâle'd-dîn-i Rûmî veya Hız. Bahâe'd-dîn Nakşibend gibi muhtelif tarîkatlere mensup sultanların şerefli ruhlarından medet ummalıdır. Lakin hayatta olanlardan birinden istimdât etmenin daha evlâ olduğu unutulmamalıdır.

Dîvâne Mehmed Çelebi risâleyi, böyle yapıldığı takdirde az zamanda murada ulaşılabacağı, maksadın hâsıl olacağı duâsı ve "Elhamdülillahî evvelen ve ahiran" ifadesi kavlince "Tetimmü's-sâlihât"la; sözün en güzeli budur; Allah'a hamd olsun, diyerek bitirir.

Semâ'i mahlasıyla şiirler yazan, Divan şiirinin tekniğini kavramış, estetiğini benimsemiş, zevkini hissetmiş; dili maksadına ve hitap ettiği topluma uygun tarzda ustalıkla kullanmış, muhtevaca derin, ahenk ve üslup sahibi bir şair

olan Dîvâne Mehmed Çelebi'nin söylediği şiirler, meşrebiyle mütenâsib olarak bütünüyle kaydedilememiş; yazılabilenlerden bir kısmı ise çeşitli tahrir ve yangınlar sonucu zâyi olmuştur. O zaten şiir yazmak için eline kalem almadığı gibi, şairlik iddiasında da bulunmamış ve diğer pek çok şairin aksine sözünü ve şairlik kudretini medhetmemiştir.

Yüksek lisans tezimize² konu teşkil eden Muğlalı İbrâhîm Şâhidî'nin Şeyhi olması sebebiyle duyduğumuz ilgi ve hakkında hazırladığımız bir tebliğ³ ile bir projeden⁴ hareketle tesbit edebildiğimiz bütün şiirlerini incelemiş, Dîvâne Mehmed Çelebi'yi medh kasdıyla Sâkıb Dede, Râgıb, İbrâhîm-i Gülşenî'nin kasidelerini; Sâkıb ve Bekâyî Dede'nin müseddeslerini ve Veled Çelebi'nin rubâîsini; ayrıca Adem Dede, Ahmet Celâleddîn Efendi ve divân şiirimizin son büyük temsilcisi, kudretli şair Şeyh Gâlib'in tahmislerini⁵ tesbit ve tedkik etmiş bulunmakta; bu suretle şairin, kendisinden sonra yaşayan diğer şairler üzerindeki etkisini de anlamış olmaktadır.

Elimizde bulunan az sayıda şiirinin arasında yer alan mütekerrir müseddesinin birinci bendîni, onun ne derece kudretli bir şair olduğu hakkında yeterli bilgi verir düşüncesiyle dikkatinize sunmak istiyorum.

“Bihamdî'llâh ki bi-nâm u nişânız adımız yokdur

Dil-i virânemizden özge bir âbâdımız yokdur

Ezelden mazhar-ı 'ışkız bizim icâdımız yokdur

Elemler cümle bizdendir ana isnâdımız yokdur

Belâ dildendir ol dildâr elinden dâdımız yokdur

Gönüldendir şikâyet kimseden feryâdımız yokdur”⁶

² Mustafa Çıpan, Muğlalı İbrâhîm Şâhidî Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri, Dîvân ve Gülşen-i Vandet (Tenkidli Metin), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1986.

³ ....., “Mevlevî Şeyhlerinden Dîvâne Mehmed Çelebi”, S.Ü. 7. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), Konya, 1993, s. 97-108.

⁴ ....., Dîvâne Mehmed Çelebi'nin Hayatı, Eserleri, Edebî ve Tasavvufî Şahsiyeti, SÜAF, TÜAE-93/070, Konya, 1996, 89s.

⁵ a.g.e., s. 61-85

⁶ Esr Dîvâne Mehmed Çelebir Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye, MMİK, No: 1502

Soy bakımından Sultân Veled'in kızı Mutahhara Hatun vasıtasıyla Hz. Mevlânâ'ya bağlanan, hakkında pek çok kerâmetler naklolunan ve bilhassa Mevlevîliğin yayılması hususunda büyük gayretler sarf eden Hz. Dîvâne'nin, risâlesinde ifade ettiği hususların hemen tamamına, muhtelif şiirlerinde atıflarda bulunduğunu görmekteyiz.

Öncelikle tâife-i uşşâktan olduğuna dair, kendisi için yazılan şiirlerden birkaç örnek verelim:

“Kutb-ı devrân hazret-i Sultan Dîvânî bu zât
Bezm-i vahdet ehlidir âgah-ı dil her gâh hey”⁷

“Vekil-i vâhibü'l-âmâldür Sultân Dîvânî
'Asil-i sahibü'l-iclaldür Sultan Dîvânî”⁸

“Ol Muhammed ya'ni kim Sultan Dîvânî benâm
Yapdırup virdi nice dergâha hüsn-i intizâm
Pîr-i sâni dinse lâyıkdur ana bi'l-ihirâm
Zîr-i zıll-i devleti cay-ı penâh-ı hâs u âm”⁹

“Celâleddin-i Rûmun 'aynısın bi'llâhi kendisin
Gürûh-ı evliyânun pâdişâhı bir efendisin”¹⁰

Bî-reng ü bî-sıfat olmayı, yukarıda zikredilen mütekerrir müseddesinin ilk bendinde “bî-nâm u nişân” ifadesiyle karşılamış; ezelden aşka mazhar olduğunu belirtmiştir. Bir başka beytinde:

“Tâ ezelden sıfat-ı 'aşk ile mevsûfuz biz”¹¹

Ehl-i dil içre bu 'irfân ile ma'rûfuz biz” der.

⁷ Mustafa Çıpan, “Dîvâne Mehmed Çelebi'nin Hayatı, Eserleri, Edebî ve Tasavvufî Şahsiyeti, s. 63.

⁸ a.g.e., s. 62

⁹ Mecmûa-i Medâyah-i Mevlânâ, MMİK, No: 4923, s.80.

¹⁰ Naci Okçu, Şeyh Galip (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli ve Dîvânının Tenkidli Metni), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993, s. 302.

¹¹ Mustafa Çıpan, “Dîvâne Mehmed Çelebi'nin Hayatı, Eserleri, Edebî ve Tasavvufî Şahsiyeti, s. 44.

Kimsenin aşıklar taifesini asıl vatanlarına ulaştıramayacağına da şu beytiyle işaret eder:

“Sözün togrısı bu kim her giz olmam bir karâr üzre
Safâ-yı hâtırım yok muttasıl kâr intisâr üzre”¹²

Varlık ve fenâ yollarından hareketle, yolların çokluğunu ve farklılığını kasıd maksadıyla:

“Kurb-ı Hakka yol egerçi her taraftan bî-aded”¹³ demektedir; mânâ cihetiyle terbiye hususunda da:

“Beni şâhım iletirdi bir makama”¹⁴ mısramını söylemektedir. Aşağıda beytiyle de zümre-i âvâmın, bir noktada ehl-i sûretin farklı bir özelliğine dikkat çeker:

“Ehl-i sûret bizi bir zerre kadar fark idemez
Ehl-i ma'nâ gözine gün gibi mekşûfuz biz”¹⁵

Sâlikin mülâzemet ve müdâvemet etmesini ise şu güzel beytiyle dile getirir:

“Sa'y eyle rızâ gözle ko ıtlak ile kaydı
'Âlemde Semâ'ı bu yiter sâlike irfân”¹⁶

Tarîkatü'l-Ma'ârifin adlı risalesinin tenkidli metnini hazırlayıp değerlendirdiğimiz ve şiirlerindeki tezâhürlerini incelediğimiz; Mevlevîliğin yayılmasında, bilhassa dergâh ve tekkeler yaptırılarak hizmete sokulmasında, şüphesiz pek büyük hizmetleri dokunan; katıldığı seferlerde çok mühim faydalar sağlayan bir alperen; dehâ derecesinde bir siyaset ve teşkilât adamı olan Dîvâne Mehmed Çelebi'yi ve gönüller sultanı Hz. Mevlânâ'yı rahmet ve minnetle anıyor, hakkında yapılan çalışmaların artması ve eserlerinden istifâde edilebilmesi niyâzıyla hepimize en derin saygılarımı sunuyorum.

---

¹² Esrâr Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye, MMİK., No: 1502,

¹³ Mecmûa, MMİK, No: 2454

¹⁴ Mecmûa, MMİK, No: 2138, v. 204a; No: 2095, v. 96a.

¹⁵ Mustafa Çıpan, “Dîvâne Mehmed Çelebi'nin Hayatı, Eserleri, Edebî ve Tasavvufî Şahsiyeti, s. 44.

¹⁶ Mecmûa, MMİK, No: 2454, v. 29b.

(1) TARİKATÜ'L-MÂ'ÂRİFİN ES-SULTÂN-I DÎN

(2) BİSMİ'LLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM

(3) Elhamdü'lîllâhî'llezî alleme'l-insane mâlem ya'lem. Ve en'ame 'aleynâ ve 'alâ 'ibâdihi'l-(4)muhlisîne bi keşf-i esrâri'l-kıdemi ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ (5) rasûlihî seyyidi'l-'Arabi ve'l-'acemi ve 'ala âlihî ve ashâbihî (6) zevi'l-fazli ve'l-keremi ammâ ba'dü:

Ey tâlib-i 'ilm-i ledün ve ey ragıb-ı (7) gühersuhan bilgil ve âgâh olgıl ki sana bir tarikat beyân itsem (8) gerekdür ki bir zamanda kendi vücûdun bilmek isteyüp ve nev'â (9) dünyânın 'alâyıkından berî olmak murâd idindiğinde bu beyân (10) ideceğim üslûb üzere 'âmil olduğunda cemi' murâdâtuna (11) vâsıl ve cümle maksûdâtını hâsıl kılasın. Zîrâ benim ruhum sana (12) bu takdîr ve tahrîr ideceğim tarîk-i 'uşşâk ve tarîk-i şatardır. (13) Zîrâ salıkların ekserî **varlık** yolundan giderler ola olsa tûl-i zamân ile maksûduna vasıl olurlar. Ve bu tarik ile süluk (15) eyleyen **fenâ** yolundan gidüp zamân-ı kasîrde maksuduna vasıl (16) olurlar. Zîrâ bu tarîk-i hâsü'l-hasdır ve ni'am yoludur. Pes imdi (17) varlık yolundan gidenlerin ahir kademesi bunların evvel kademesidür. (18) Nitekim mahdum-ı mâ'âni Hazret-i Monlâ-yı Câmî buyururlar. Kıt'a-i Câmî:

(19) 'Âşık ki nakbzed pinhan hâne-i visâl

Dâred ferâgatî zî nefîr-i segân-ı kûy

(20) Bî-rengiyest ü bî-sıfatî vasf-ı 'âşikân

În şîve kem taleb (21) zî esîrân-ı reng ü bûy

Zîrâ benim ruhum zümre-i 'uşşâk ki nihân (22) hâne-i visaline ni'am yolunda vüsûl bulmuşlardır. Mahalle köpeklerinin (23) 'av'avından fariglerdir. Pes bu **rah-ı nihân-hâne-i visâlden** murâd (24) Hazret-i Hak ve Vücûd-ı Zât-ı Mutlakdır. Ve 'âşıkdan murâd (25) salik-i tarikat ve vâsıl-ı mütevâsıl-ı hakikatdır. Ve **mahalle köpeklerinden** murâd (26) tâ'ife-i 'uşşâka dahl-i ta'arruz iden zümre-i 'avam ke'l-hevâmdır. (27) Geldik imdi **tâ'ife-i 'uşşâkise** bî-reng ü bî-sıfatdır. Ve **reng** (28) **ü sıfatdan** murad u garaz suret-i zühd ü salâh ile beyne'l-halk ehl-i felah olup sahib-i hırka ve külâh olanlardır. Zîrâ (30) bi ta'ife-i kimesne vatan-ı asliyyesine vasıl itmege kadir degildir. Ve lâkin (31) şöyle degildir ki bu tâ'ife dahi

zevâ'id-i ruzgardan olalar. Belki (32) bu tâ'ifenin dahı vücûdı hayr-ı mahzdir. Zîrâ bunlar 'alemin (33) kennâsıdır, ya'ni süpürücüleridir. **Zümre-i 'avâm** ise mezbele mertebesinde(34)dir. Ve bununla zâhirde merâtibde konulup seccâde-nişin olan meşâyih (35) tâlib-i Hakkı mezbeleden çıkarup ve silüp süpürüp uşşâkı sohbetine (36) lâyük ider. Zîrâ **vücûd-i insân** kandîl mesâbesindedir. **Tâlib** ise (37) zâhirde seccâde-nişin olan meşâyihâ varup irâdet getürdükte (38) evvelâ telkîn-i zıkr ider. Ve **zikrin fâ'idesi** budur ki dilde olan (39) hârı vü hâkâşı yakup kül ider. Ve ism-i âhar telkîn idüp, (40) silinüp pâk olmuş kandile yağın ve fitilin koyup hâzır ve müheyâ (41) ider. Lâkin yakmaga kâdir değildir. Ve **bi-reng ü bi-sıfat olan tâ'ife-i** (42) **'uşşâak** ise bu 'âlemi seyâhat üzeredir. Ve seyr idüp kandili (43) silinmiş ve yağı ve fitili konmuş tâlibi bulduklarında hemân yakup (44) rûşen idüp nûr-ı mahz iderler. Öyle olsa ni'am yolundan (45) sülûk iden 'uşşâkın tarîkını beyân idelüm ki vaktinde gerek olur. (46) İmdi ey 'azîz bilgil ve âgâh olgıl ki ni'am yolundan gidenlerin (47) tarîkı budur ki hâlâ resm olunun celâlle ki Allâhdır. Bu sâifede (48) resm olunmuşdur. İmdi benim rûhum ol ism-i şerîfi hıfz (49) idüp her gâh ki umur-ı dünyâdan fârigü'l-bâl ve âsûda-i (50) hâl olasın. Bir halvet yerde pâk abdest olup ve halâl libâs (51) giyüp iki rek'at namaz kılup ve cânib-i Hakka tazarrû niyâz idüp (52) ve ism-i şerîfi makâlinde mürtefi'ce perde koyup zâhir ve bâtın derûn-ı (53) dilden müteveccih olup ism-i şerîfe nazır olup ve kalbin huzûr-ı (54) Hakda hâzır olasın ve mümkün olduğu mikdârı nefesini tutup (55) tiz tiz nefes almayasın. Bu üslûb üzre ol mikdâr mülâzemet (56) eyleyesin ki hattâ her şeye nazarın müte'allık olsa ol ism-i şerifi göresin. (58) Her kaçan bu üslûb üzre nazardan ferâgat eyleyesin. Girü dîde-i bâtın (589 ile ol ism-i şerîfe nazır olup ve lisân-ı kalp ile zikre meşgul (59) olasın. Ve giru âzâdlık el virdükde mukaddemâ zıkr olduğu (60) üzre ol ism-i şerîfe nâzır olasın. Şöyle kim bir nice zamân müdâvemet (61) eyleyesin. Pes senin senligin alup kendi varlığın 'atâ idüp (629 zîrâ hakikatde ism-i müsemâdan ayru degildir. İsti'dâdına göre seni (63) ma'nâ yüzünden terbiye iderler. Hâlâ zamânede hâzır olan azîzlerden (64) görüp musâhibet eyledegin fukarânın birisinden bâtının ile (65) istimdat idesin. Şol kimesneden ki ana hüsn-i i'tikâdın ola. (66) Feemmâ şöyle ki; zâhirde olanların birisine i'timâd olmaz ise (67) sâbıkâ geçen meşâyihdan meselâ Hazret-i Şeyh

Muhyi'd-dîn-i Ekber veya (68) 'Abdü'l-Kadiri'l-Geylânî veyâ 'Abdu'llâh-ı Bülyani ya Bâyezid-i Bestâmî (69) veyâ Cüneyd-i Bağdâdî veyâ Hasan-ı Basrî veyâ Zü'n-nûrî'l-Mısrî veyâ Ömer (70) İbni'l-Fâriz Sadre'd-dîni'l-Konevî veyâ Celâle'd-dîni'l-Rûmî (71) ve yâhud Hazret-i Bahae'd-dîni'n-Nakşibendî gibi sultanların ruh-ı (72) şerflirinden istimdâd idesin. Ve lakin hâlâ zamânda hayatda (73) olanların birinden istimdâd itmek evlâdır. Nihayet anlardan birinden (74) i'timâd-ı sahîh ile i'timâd idemezsin. Mukaddemâ intikâl iden (75) 'azîzlerin birine cân u dilden gönül bağlayup istimdâd eylesin. (76) Öyle olsa az zaman içinde murâdına vâsıl ve maksûdını (77) hâsıl idersin inşaallahü te âlâ. Ve hüve ahsenü'l- (78) hitâb ve bihamdihî.

(79) Tem

AHMET REMZİ DEDE'NİN ŞİİRLERİNDE MEVLÂNÂ ve MEVLEVÎLİK

Yrd.Doç.Dr. Mustafa ASLAN*

Son devrin mutasavvıf şâirlerinden olan Ahmed Remzi Dede (AKYÜREK), Kayseri Mevlevîhânesi şeyhi Süleyman Atâullah Efendi'nin oğlu olarak 1872'de Kayseri Mevlevîhânesi'nde dünyaya gelmiştir. Sıbyan mektebini ve rüşdiyeyi bitirmiş; babası başta olmak üzere, eniştesi Göncü-zâde Nuh Necati, Mürid-zâde Ali, Hisarcıklı şâir Sâlim ve yine şâir olan Sami Efendi'lerden Arapça, Farsça ve edebiyat tahsil etmiştir. 1892'de yirmi yaşındayken İstanbul'a gidip Dîvân-ı Muhâsebât'ta çalışmaya başlamış, burada çalıştığı sırada Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Celâleddin Efendi'ye intisâb ederek semâ çıkarmıştır. 1893'te Kayseri'ye dönmüş, Nâzım Paşa'nın aracılığıyla Kayseri İdâdîsi (bugünkü Kayseri Lisesi)'nde ahlâk ve ulûm-i dîniye dersleri hocalığına tayin edilmiştir. Bir taraftan da Kayseri'deki çeşitli medreselerde Farsça, Pend-i Attar, Gülistan, Bostan, Arûz-ı Câmî ve Mesnevî okutmuştur.¹

1908'den sonra gittiği Konya'da Abdülhalim Çelebi'nin emriyle Çelebi-zâdeler'e Mesnevi okutmuş, önce Kütahya Ergûniye Mevlevîhânesi'ne şeyh vekili, sonra da 1909'da Kastamonu Mevlevîhânesi'ne şeyh olmuştur. I. Dünya Savaşı'nda İstanbul'dan Filistin cephesine gönderilen Mevlevî taburuna katılarak, bu taburun başında önce Şam'a, sonra da Medîne'ye gitmiş, bu taburdaki üstün gaytetlerinden dolayı Harp Madalyası berati ve nişanıyla

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü - Tokat

¹ Ahmed Remzi (Akyürek) Dede hakkında daha geniş bilgi için, burada zikredilen kaynaklardan başka bkz. : Hasibe Mazioğlu, TDV İslâm Ansiklopedisi, C.2, s.304; İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri, C.2, s.1410; Erciyes Dergisi, Sayı 68, (Ağustos 1983) (Ahmet Remzi Akyürek Özel Sayısı).

taltif edilmiş,² Şam'da kaldığı sürece meşhur Emeviyye Câmii'nde Mesnevî okutmuştur. 1919'da Halep işgal edilince İstanbul'a dönüp Üsküdar Mevlevîhânesi'ne "kayd-ı hayat" (yaşadığı sürece, ömür boyu) şartıyla şeyh tayin edilmiştir³. Bu arada Beyazıt Camii ile Üsküdar'daki Sultan Mustafa Câmii'nde de Mesnevî okutmuştur. Meclisi-i Meşâyih âzâlığı, Medresetü'l-İrşâd'da tasavvuf müderrisliği, Üsküdar Müfettişliği idaresindeki tekkelere ait işlerle ilgili mecliste de âzâlık yapan Ahmed Remzi Dede, 1925'te tekkelerin kapatılması üzerine, Üsküdar Hacı Selimağa Kütüphânesi baş memurluğuna tayin edilmiştir. Bu kütühânenin tanzim ve tasnifiyle kitapların fihristinin çıkarılmasında on yıldan fazla çok güzel hizmetler vermiş, 1 Şubat 1937'de istifa ederek Ankara'ya gitmiş, oradaki Eski Eserler Kütüphânesi'nde müşâvir olarak çalışmıştır. Soyadı kanuna uyarak "**Akyürek**" soyadını alan Ahmed Remzi Dede, 6 Kasım 1944'te Kayseri'de vefat etmiş, Seyyid Burhâneddin Türbesi hazîresine defnedilmiştir. Mezarı bugün hâlâ bu türbenin girişinde hemen sol taraftadır.

Manzum Kavâid-i Fârisî, Tuhfetü's-Sâimîn, Âyine-i Seyyid-i Sır-dân, Mir'ât-ı Zeynelâdidîn, Bir Günlük Karaman Seyahat-nâmesi, Bergüzâr, Târihçe-i Aktâb, Münâcât-ı Hazret-i Mevlânâ, Gülzâr-ı Aşk, Rehmümâ-yı Ma'rifet, Tuhfe-i Remzî, Fihrist-i Hûb, Üslûb-ı Mergûb, Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifin Fihristi, Zâviye-i Fukarâ, en-Nühzetü's-Şâfiye fî-Tercemeti's-Sohbeti's-Sâfiye, Mahbûbü'l-Ahibbe risâle türü küçük matbû eserleridir. Bunlardan başka *Mecmûa-i Eş'âr-ı Remzî, Kayseri Şâirleri* (kayıptır), *Lübb-i Fazîlet* (Süleymâniye Kütüphânesi, nr.1475-1476), *Tekmiletü't-Tarîka ve Ta'rifetü'l-Hadîka* (Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphânesi, nr. 5909 ve İstanbul

² Sultan Reşad'ın kurdurduğu bu taburla ilgili olarak Ahmet Remzi Dede'nin kaleme aldığı manzûme aşağıda örnek metinler içerisinde. Berat ve nişan için bkz. Hüseyin Vassaf, Remzi-nâme, s.52

³ Üsküdar Mevlevîhânesi'ne şeyh oluşu konusu anlatan güzel bir manzûmesi, Hasibe Mazıoğlu'nun adı geçen kitabının 53. sayfasındadır. Dede'nin baş memurluğuna (müdürlüğüne) getirilmesiyle bu kütühânenin -gönül ehli için- bir ilim ve irfan ocağı, bir feyz menbaı olduğunu görüyoruz. Buraya gelip Dede'den feyz alanlar arasında Prof.Dr. Feridun Nâfiz Uzluk, Prof.Dr. Nihat Çetin, Sadettin Nühzet Ergun, Ziver Tezeren, Yaman Dede (Diyamandı, Abdülkadir Keçeoğlu), Hakkı Süha Gezgin, Arif Nihat Asya sayılabilir.

Belediye Kütüphanesi nr. 18-327), *Farsça Divançe* (Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi nr. 5436) adlı basılmamış eserlerin de müellifidir.

Hüseyin Vassaf Bey'in Ahmed Remzi Dede hakkında, **Remzî-nâme**⁴ adlı biyografik bir eseri vardır.

Aruz ve heceyle yazdığı dinî-tasavvufî şiirlerinin bir kısmı Tarih ve Edebiyat, Hazîne-i Fünûn, Mahfel gibi o devrin bazı edebiyat mecmualarında yayınlanmış olan Ahmed Remzi Akyürek, Divan kültürüyle yetişmiş son mevlevî şairlerimizden biridir. Arapça ve Farsça şiirleri de bulunan şâirimiz, Mevlevilik başta olmak üzere, tasavvufu ilgili pek çok risâle te'lif ve tercüme etmiştir. Olayları manzum olarak güzelce hikâye edebilmesi, noktasız harflerle veya elif harfini hiç kullanmadan yazdığı manzûmeler, Kur'andan âyetler ve Hz. Peygamber'den hadisler, Mesnevîden vezne uygun kısa ifadeler, özellikle de değişik türlerden düşürdüğü tarihler, onun bu konulara olan vukûfunu açıkça göstermektedir. *Elmalılı Hamdi Yazır, Ali Emîri, Esad Muhlis Paşa, Hoca Tahsin Efendi, Ankara valisi Memduh Paşa, M. Sadettin Evren, Muallim Cevdet, Muhyiddin Râif Bey, Osman Şems, Reşid Âkif Paşa, Süheyl Ünver, Bursalı Mehmed Tâhir, Abdülaziz Mecdî Efendi (Tolun), Çivici-zâde Gâlib Efendi, Harputlu Hayri Bey, Hüseyin Vassaf Bey, İbnülemin Mahmud Kemal İnal, İhsan Mahvî, Mehmed Âkif Ersoy, Süleyman Nazif, Ebüzziya Tevfik, Tokadî-zâde Şekib, Yahya Kemal Beyatlı, Yenişehirli Avni Bey*, bu tarihlere konu olan zevâtta sadece bir kısmıdır. Ayrıca Kayseri ulemâ ve eşrâfından pek çok kıymetli sîmâ da bu kadroda yer almaktadır. Şiirlerinde ismi zikredilen önemli edebîyatçılardan bazıları *Neşâtî, Nazîm, Fennî, Fuzûlî, Kâmî, Nâbî, Necati, Nedim, Bağdatlı Rûhî, Şeyh Gâlib, Üsküdarlı Talât Bey, Sürûrî, Mehmet Nâzım Paşa, Halim Giray, Âşık Ömer, Taşçı-zâde Hilmî, Tâhirü'l-Mevlevî, Ziya Paşa*'dır ki bunların çoğu ya kendisi gibi mevlevî yahut da diğer tarikatlara mensup şâirlerdir. Sûfiyyeden en çok adı geçenler ise *Bayezid-i Bistamî, Şeyh Sa'dî, Ak Şemseddin, Hacı Bayram, İbrahim*

⁴ Hüseyin Vassaf Bey'in Ahmed Remzi Dede hakkında kaleme aldığı bu kıymetli eserin yazması kayıptır. Kimin elinde olduğu bilinmiyor. Ondan, ailesi tarafından çekirilmiş fotokopisi eldedir.

Tennûrî, İbrahim Edhem, Şeyh-i Ekber (Muhiddin Arabî), Hakim Senâyî, Şems-i Tebrizî (daha çok Şems), Sultan Veled, Seyyid Burhâneddin (Seyyid-i Sır-dân, Burhâneddin ve Burhân olarak), Mevlânâ (daha çok Molla, Mollâ-yı Rûm, Pîr, Cenâb-ı Pîr, Hazret-i Hünkâr, Molla Hünkâr sıfatlarıyla), babası Atâullah Efendi, Şeyh Gâlib, Nâyî Osman Dede, Rusûhî, Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Hacı Kemâleddin Dede, Aşçı Dede, Hâlid Dede, Neş'et Efendi, Şeyh Celâleddin Dede, Ahmed Ferid, İbrahim Bostan Çelebi, Kartal Dede, Ateşbâz Dede, Sadeddin Cibâvî, Sıdkı Dede, Hâfız Dede, Yenikapı Mevlevî-hânesi Şeyhi Abdûlbaki Efendi, Ahmed Cünûnî Dede, Kayseri Mevlevî Şeyhi Süleymân-ı Velî ve oğulları Nesib, Ziyâeddin, Selâhaddin Efendiler, Nizameddin Dede, Kütahya Mevlevîhânesi Şeyhi Hüsâmeddin Çelebi, Âsaf Hâlet Çelebi, Ali Vasfî Efendi, Aziz Mahmud Hüdâyî, Emin Hâkî Dede'dir.

Şiirlerinde şehir ve yer olarak *Belh, Şiraz, Şam, Halep, Konya, Kayseri, Kütahya, Manisa (Mağnisa), Erdebil, Ankara, Amasya, Çorum, Niğde, Havza, Tırnova, Karaman/Larende, Hicaz, Bor, Yenikapı, Üsküdar, Kadıköy, Meram Bağları, Kubad-âbâd*; tekke olarak ise, *Kütahya Mevlevî-hânesi, Yenikapı Mevlevî-hânesi, Kayseri Mevlevî-hânesi, Bursa Mevlevî-hânesi, Şam Mevlevîhânesi, Hallac Baba Tekkesi* dikkat çekmektedir.

Dede'nin her gittiği yeri ilim ve feyziyle (mânen) aydınlatmışı yanında, maddeten de güzelleştirdiğini görüyoruz. Şeyh olarak tayin edildiği harap durumdaki Kastamonu, Şam ve Üsküdar Mevlevîhâneleri'nin onun gelmesiyle yeni bir "can" bulduğunu, harâbelikten kurtulduğunu biliyoruz.

Şiirleri, Prof.Dr. Hasibe MAZIOĞLU tarafından "**Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri**"⁵ adıyla yayınlanmıştır. Bu tebliğde, aşağıda verilen bilgiler bu kitaba göre hazırlanmıştır. Şiirler kitaba "kasideler, gazeller, tarihler, kıt'alar" gibi bölümler halinde yerleştirilmekle birlikte bu şiirlerê sıra numarası verilmediği için, şiirlerin yerini belirtirken sayfa numarasına bağlı kaldık. Parantez ( ) içindeki rakamlar sayfa numarasını göstermektedir.

⁵ Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri, hazırlayan Prof.Dr. Hasibe Mazioğlu, Sevinç Matbaası, Ankara 1987. XII+336 s.

Ahmed Remzi Dede'nin şiirlerinde geçen mevlevîlikle ilgili deyimlerden bazıları *ney (nây)*, *sikke*, *kudûm*, *külâh*, *tennûre*, *semâ'*, *devran*, *devr-i Veled*, *çile*, *kutb*, *irşad*... olarak zikredilebilir. Bunlar aşağıdaki metinlerde italik harflerle dizilmişlerdir. Şimdi, söz konusu kitapta geçen Mevlânâ ve Mevlevîlik ile ilgili tabirleri görelim:

Bakî Dede üstâd Emîrî gibi dâhî

Kaldım bu iki şâir-i zî-şân arasında (38)

DER-VASF-I HAZRET-İ PÎR-İ DEST-GÎR KADDESA'LLÂHU TEÂLÂ
SIRRAHÜ'L-MÜNÎR

Ser-efrâz-ı gürûh-ı evliyâ bi'llahi *Mevlânâ*
Olur hep vâsıl-ı Hak *sâlik-i* şeh-râh-ı *Mevlânâ*
Ne bilsin rütbe-i ulviyyetin akl-ı mecâz ehli
Hakikat-ber-ter-i fehm ü hireddir câh-ı *Mevlânâ*

Rumûz-ı kâinâtı derc kıldı *Mesnevî*'sinde
Okuttu "min-ledün" dersin dil-i âgâh-ı *Mevlânâ*

Semâ vü *nâyı* ta'na zâhidâ gel ictisâr etme
İki âlemde de rüsvâ olur bed-hâh-ı *Mevlânâ*

Yüzün sür hâk-i pâk-i dergeh-i zî-şânına sen de
Güşâde bâb-ı matlabdır ziyâretgâh-ı *Mevlânâ*

Olurlar mazhar-ı feyz-i tecellî Remziyâ elbet
Hulûs ile olanlar *sâlik-i dergâh-ı* *Mevlânâ* (42)

DER-SÎTÂYİŞ-KÂRÎ-İ KUBBE-İ HADRÂ-YI MEVLÂNÂ
KADDESA'LLÂHU SIRRAHU'L-A'LÂ

Ziyâretgâh-ı candır *Kubbe-i Hadrâ-yı* *Mevlânâ*
Safâ-bahş-ı cinandır *Kubbe-i Hadrâ-yı* *Mevlânâ*

Sipih-r-i feyz-i Hak'tır beyt-i ma'mûr-ı *hakîkattır*
Mattâf-ı âşıkandır *Kubbe-i Hadrâ-yı Mevlânâ*

Ricâlû'l-Gayb u evtâdın yegâne bâb-ı ümmîdi
Penâh-ı ins ü candır *Kubbe-i Hadrâ-yı Mevlânâ*

Zemînin Sidresi Cibrîl-i aşkın mehbîb-ı feyzi
Zihî Arş-âsitandır *Kubbe-i Hadrâ-yı Mevlânâ*

Demâdem feyz alır merd-i küllâhîlen ilâhîler
Kudûm ü nâya şandır *Kubbe-i Hadrâ-yı Mevlânâ*

Müekkel her biri sükkânının *tahmîd* ü *temcîde*
Melâik-âşiyandır *Kubbe-i Hadrâ-yı Mevlânâ*

Melâz-ı müflisân ü ağniyâdır *bâb-ı sîmîni*
Ne genc-i şâyegândır *Kubbe-i Hadrâ-yı Mevlânâ*

Dahîlin leşker-i nefsin hücûmından emîn eyler
Zihî dâru'l-emandır *Kubbe-i Hadrâ-yı Mevlânâ*

Hemâre arzû-yı hâk-bûsî eyle ey Remzî
Bana vird-i zebandır *Kubbe-i Hadrâ-yı Mevlânâ* (42)

**EVLÂD-I MEVLÂNÂDAN MEHMED BAHÂÜDDÎN VELED
HAZRETLERİ TARAFINDAN YAPILAN MENÂKIB-I MEVLÂNÂ'YA
ÂİD ESERİNE ÜSTÂD-I MUHTEREM AHMED REMZİ EFENDİ
TARAFINDAN SÖYLENEN TÂRİH-İ MEDHİYYE**

Anlamak ister isen *Hazret-i Mevlânâ'yı*
Ya'ni ol kutb-ı cihan pâdişeh-i ma'nâyı

Tâlib-i *ma'rifet-i Hakk* u *hakikat* olarak
Duymağa râgıb isen râz-ı nihân-ı nâyı (43)

Seyyid-i cümle velî *Hazret-i Burhâneddin*
Hikemâtında celî sırr-ı Hudâ-dânâyî

Pertev-i *Şems* ile pür *nûr-ı cihân-ı irfan*
Himmeti zerre sayar nüh felek-i mînâyî

Zer ü gevherle ayâr etme *Salâhaddîn'i*
Öyle a'lâya kıyas etme sakın ednâyî

Fehm edip mertebe-i *Şeyh Kerâmeddîn'i*
Göresin hayret ile *menzilet-i esnâyî*

Arz-ı şükrân ederek lutf-ı *Hüsâmeddîn'e*
Mesnevî anlatacaktır sana "fehhemnâ"yı

Dinle gel saltanatın *Hazret-i Sultan Veled'in*
Gör *hakikatte* nedir devlet-i müstesnâyî

Cümlesi ya'ni mesâbîh-i semâ-yı *vahdet*
Böyle derk etmelidir âyet-i "zeyyennâ"yı

Mevlevîlik ne imiş *Hazret-i Mollâ* kim imiş
Öğrenirsin diyerek şüphesiz "âmennâ"yı

Böyle nâfi' eseri görmedi eslâf-ı kiram
Ne *Rusûhî* ne *Neşâtî* ne de *Osman Nâyî*

Hâme-i nükte-ver-i *mürşidimiz zât-ı Veled*
Yazdı *tahkîk* ile bu *menkabet-i ra'nâyî* (44)

*Şâh-ı cihan-pesendimiz Hazret-i Pîr Efendimiz
Sâhibimiz efendimiz Hazret-i Pîr Efendimiz*

*Mâlik-i mülk-i ma'nevî taht-gehi gönül evi
Nâşir-i feyz-i Mesnevî Hazret-i Pîr Efendimiz*

*Nûr-ı dü-çeşm-i ehl-i din neş'e-i kalb-i ârifin
Kutb-ı celîl-i âlemîn Hazret-i Pîr Efendimiz*

*Zâtı cihanda bî-nazir lutf u atâsı pek vefîr
Çok mu denilse dest-gîr Hazret-i Pîr Efendimiz*

*İsm-i Celâlidir şifâ câna semâdır safâ
Cân u dilé gıdâ vefâ Hazret-i Pîr Efendimiz*

*Nağme-i nâyı şevk-i dil deff ü kudûmü tavk-ı dil
Sâlike verdi zevk-i dil Hazret-i Pîr Efendimiz*

*Hânkahı penâh-ı can canlara feyzi bî-keran
Hazretimiz bizim heman Hazret-i Pîr Efendimiz (44-45)*

19 Şubat 321 Şam

ÇELEBİ EFENDİ HAZRETLERİYLE HALEB'DEN KONYA'YA GELİRKEN ŞİMENDİFERDE KARAMAN'A TAKARRÜB ESNÂSINDA

*Düştüm visâlınden cüdâ yâ Hazret-i Pîrim aman
Ömrüm bütün oldu hebâ yâ Hazret-i Pîrim aman*

*Dergâh-ı zî-şânın benim dünyâ yü ukbâ me'menim
Olsun hemîşe meskenim yâ Hazret-i Pîrim aman*

Etmezse de hükm-i zaman bir lahza gönlüm şâdman
Dûr olmayam senden heman yâ *Hazret-i Pîrim* aman

Şâm u *Haleb* cây-ı tarab derler değildir bî-sebeb
Sensiz bana derd ü taab yâ *Hazret-i Pîrim* aman

"Yâ leyl" ile ehl-i negam eyler mi dilden def-i gam
Dilde hayâlin mürtesem yâ *Hazret-i Pîrim* aman

Gezdim dolaştım derbeder her yer bana verdi keder
Bu derde kim derman eder yâ *Hazret-i Pîrim* aman

Bilmem ne bu ceng ü cidal dünyâyı tuttu kıl ü kâl
Dem-beste kaldı *ehl-i hâl* yâ *Hazret-i Pîrim* aman

İslâm'tı etsin mi zebun ez-her cihet küffâr-ı dûn
Aksın mı ya seylâb-ı hun yâ *Hazret-i Pîrim* aman

Her *hâle* sen âgâhsın *sultân-ı ehlu'llâhsın*
Sen *mahrem-i Allâh'sın* yâ *Hazret-i Pîrim* aman (45-46)

ZERREÎ EZ-EVSÂF-I CENÂB-I ŞEMS-İ TEBRÎZİ KUDDİSE SIRRUHU

Feyz-bahş-ı âlem-i imkân olup âsâr-ı *Şems*
Merkez-i arzı ihâta eylemiş *envâr-ı Şems*

Zulmet-âbâd-ı cihan nâ-bûd olurdu şüphe-siz
Sâye-güster olmasaydı pertev-i nevvâr-ı *Şems*

Zerre zerre *feyz-nâk* olmazdı hâk-i hâk-dân
Lahza lahza ger *tecellî etmese* dîdâr-ı *Şems*

Müstakarrında edip icrâ-yı *devr-i dâimî*
Mevlevî âyînine bürhândır etvâr-ı *Şems*

Hâliyâ *keşf* olmadı künhü eğerçe *zerredir*
Kudret-i Hallâk'a nisbet heykel-i devvâr-ı *Şems*

Şems-i çârum âsmânın hâlidir arz ettiğim
Şems-i cânı gel kıyâs et tâlib-i hüşyâr-ı *Şems*

Kurs-ı hurşîd andaki ulviyyetin nan-pâresi
İnce bir haytu'ş-şuâî nûrunun zer-târ-ı *Şems*

Yok ufûl ile kûsûfu tâ ebed rahşândır
Başka âlem başka maşrıktır *tecellî-zâr-ı Şems*

Gün gibi zâhir zuhûrından hicâb ü ihtifâ
Mesnevî'den ders alıp gör kim nedir esrâr-ı *Şems*

Müstenîr-i feyz-i nûrânîsi olsan *zerrece*
Lâl eder idi seni Remzî dem-i güftâr-ı *Şems* (46)

Şi'r ü inşâ bilirim sâye-i *Mevlânâ'da*
Gezmişim nice *tekâyâ* vü *zevâyâ-yı* hüner (49)

Dest-i duâ berâber gûyâ *semâ* ederler
Serv ü çenâr u ar'ar hep *cezbe-âver* oldu

Sûfi bırak kitâbı gör *rind-i kâm-yâbı*
Gûş eyliyor *rebâbı* destinde sâgar oldu

Şerh eyleyim *rebâbı* sâgar değil türâbı
Terk et dedim kitâbı *nefsin* müsahhar oldu (52)

Geldi bir emr-i Celîl-i *ibn-i Mevanâ-yı Rûm*
Gâlibâ vermiş karârı *evliyâ-yı Üsküdar*

Hâdim etmişler fakîri *Mevlevî dergâhına*
Hoş görür zannım *muhîbbân-ı livâ-yı Üsküdar* (53)

Lutf-ı bî-pâyân-ı Mevlânâ'ya tevdi eyledim
Şüphe etme hayrdır encâm u *pâyânım* senin (54)

Dilerim Hazret-i *Bâkir Çelebi*
Olasın fahr-ı ekâbir *Çelebi*

Kurratü'l-ayn-ı müridân olarak
Bize bahş etti Hudâ bir *Çelebi*

Sendedir şimdi ümîd-i fukarâ
Kalmadı ortada sâir *Çelebi*

Sendedir *cevher-i irfân ü kemâl*
Arama başka *cevâhir Çelebi*

Meslekin hâfızı ancak sensin
Hıfz ede zâtını Kâdir *Çelebi*

Nî'metin kadri bilinmek vâcib
Görelim zâtını şâkir *Çelebi*

Mesnevî'yi sakın etme ihmâl
Her zaman ol anı zâkir *Çelebi*

Çıkmasın hâtırımızdan ecdâd
Oldu hep ehl-i mekâbir *Çelebi*

Pende yok hâcetin ammâ Remzî
Yine oldu mütecâsir Çelebi (55)

Nây-zendir diyor âvâz ile me'mûr-ı nüfûs
Bir güzel savta da mâlik idim evvel gerçek (58)

Dedi kim başka değil dergeh-i Mevlânâ'dır
Bana bir bâb-ı küşâdeydi penâh eyleyecek

Merkad-ı Hazret-i Seyyid'de sizi yâd ederiz
Dergeh-i pâkine vâki' idi sık sık gitmek (60)

Ber-araf şerm ü hayâ şeyhliğe tâlib oldum
Gûyiyâ çektim idi hubb-i sivâdan el etek

Mesnevî-hân imişim gibi gurûra düştüm
Kâbiliyyet dahi yok ise de bende gerçek

Mürşid olmak diledim yoktu müridlik eseri
Özüm ile sözümün beyni semâ ile semek
Beni redd etmedi Vâhid Çelebi var olsun
Ekti zahm-ı dil-i pür-hûn ü perîşâna nemek

Cürmüm afv etmez ise Hazret-i Vâhid Çelebi
Değil insan benim ahvâlime şeytan gülecek (61)

Lutfuna nisbetle bir köydür livâ-yı Üsküdar
Hânkâhın bendegâmı evliyâ-yı Üsküdar

(Bir harâb evdir kalır dîvâneden dîvâneye)
Tekyeden ma'mûrdur Dâru'ş-şifâ-yı Üsküdar (64)

Kaldı bin beş yüz idâre eylemek mümkin midir
Gelse bu *dergâha şeyh* olsa *Hüdâyî Üsküdar*

Kâbil-i iskân olur olsaydı tek bir eski dâr
Kimse giymez *lutf-ı mahz* olsa abâ-yı *Üsküdar*

Hayret el verdi bana *dergâhı* terk etmek de güç
Emr ü fermânın olur müşkil-güşâ-yı *Üsküdar* (65)

Gelip el-minnetü li'llâh der-i *Mollâ'ya*
Yüz sürüp *nâil-i eltâf-ı* firâvân olduk

Feyz-i Mollâ-şiyemi eyledi *ibrâz-ı kemâl*
Mazhar-ı himmet-i merdân-ı Hudâ-dân olduk

Arz-ı *hâl* etmek için *Vâlide Sultânımıza*
Âzim-i süy-ı süveydâ-yı Karaman olduk

Kara vapuru ile eyleyerek *tayy-ı mekân*
Dâhil-ı hânkah-ı Vâlide Sultan olduk

Karaman şeyhi bizi eyledi hürmetle kabûl
Münşerih bir büyücek *hücrede mihmân* olduk

Pürsiş-i hâtır edip *aşk verip aşk aldık*
Hazret'in emrini i'tâya şitâbân olduk (67)

Şeyh Efendi öperek emri *krâat* etti
Dedi teşrîfinize doğrusu şâdân olduk

Gitti geldi bize bir *hücre-i dîger* buldu
Baş kesip biz de edîbâne hırâmân olduk

Soba sandalya masa âyine levha bardak
Münbasıt bir odacık *şeyhe* duâ-hân olduk

Türbedâra haber etmişti heman geldi *Dede*
Cebhe-sây-ı *harem-i Vâlide Sultân* olduk

Sana nefh oldu rûh-ı pâk-ı *Mollâ feyz-i Mevlânâ*
Mücessem rahm ü şefkatsin aman yâ *hazret-i mâder*

Feyz-i rikkat-dih-i mâder ile sekrân sekrân
Hücreye avdet edip muntazır-ı hân olduk

Kâdirî dergehine gitmeyi teklîf etti
Şeyh efendiye uyup dâhil-i *devrân* olduk (68)

Vardı bir *şeyhi* uzun *lihyeli destârı* beyâz
Anda meşhûd olan meşhedi pürsân olduk

Dedi kim *pîrimizin* eski alemdârı imiş
Ced-be-ced *hânkah-ı pâkine der-bân* olduk

Şeyh efendi anı da etti taâma da'vet
Üft ü hîzân dönüp *hücrede* şeb'ân olduk

Sofra encâma erip geldi pilâv eyvallâh
Şeyhin ibrâmına baktık da *duâ-hân* olduk

Şeyh ile cüm'aya gittik birimiz kaldı fakat
Seferîyiz diyerek özre şitâbân olduk

Cüm'adan sonra dahi eyledik *icrâ-yı semâ*
Mutribe sâid olup dâhil-i *erkân* olduk

Geldi bir *şevk u tarab* bâhis-i *irfân* olduk
Mesnevî'den söz açıp *merd-i sühen-dân* olduk

Taleb-i *himmət* edip *şeyh*den *aldık ruhsat*
 Zât-ı vâlâsı ile tâlib-i *cevlân* olduk

Sâat on birde olup *cây-ı makarr* istasyon
Şeyhimiz aldı bilet *mazhar-ı ihsân* olduk (69)

Nân u *bittîh* u penir aldı bize *Hazret-i Şeyh*
 Bir de *ibrîk* ile su geldi ki *reyyân* olduk

Hazret-i Şeyh'e dedik sen git efendim artık
Lutf-ı mihmân-nevâzîye özr-hân olduk

Hazret-i mürşidimiz bir gece emr etmiş idi
 Tutmadık emrini hayfâ ki *peşîmân* olduk

Gitti geldi bize ol *muğ-beçe-i hûb-likâ*
 Dedi şimdi gideriz tâbi-i *fermân* olduk (70)

Konya şehrinde su kumpanyası me'mûru imiş
 Bir içim su diye ta'rife *heveskâr* olduk

Yâdigâr olmak için yazdı *serâpâ* gazeli
Konya'ya geldi tren *firkate dûçâr* olduk (71)

İstirâhatle yatıp sâat ikide kalktık
 Âzim-i *hânkah-ı Hazret-i Hünkâr* olduk

Der-akab bir araba etti *tesâdüf* bindik
 Gelerek *dergehe* mâlîde-i *ruhsâr* olduk

Sonra noksânını ikmâl ederek nazmımızın
Hazret-i Mürşid'e takdîme heveskâr olduk (72)

Yazıp târîh-i cevher etti ihdâ *Mevlevî* Remzî
Basıldı mu'teberdir bu kitâbı oku ibretle (73)

**ÂYÎNE-İ SEYYİD-İ SIR-DÂN DER-SİTÂYİŞ-İ HAZRET-İ
BURHÂNEDDÎN KUDDİSE SIRRUHU**

Müncelîdir *kerem-i Hazret-i Burhâneddîn*
Müntezirdir *himem-i Hazret-i Burhâneddîn*

Nice *dil-mürdeyi* bir nefhada mânend-i Mesîh
Hayy eder *feyz-i dem-i Hazret-i Burhâneddîn*

Seyr eder mâide-i gayb ile her *ehl-i dili*
Râyegândır *niam-ı Hazret-i Burhâneddîn*

Olur uşşâk-ı dil-âzâdına bir'ü's-sâa
Derd-i aşk-ı elem-i *Hazret-i Burhâneddîn*

Gözleriz sürme ola *dide-i irfânımıza*
Hâk-i pâk-i kadem-i *Hazret-i Burhâneddîn* (73)

**MENKABE-İ HAZRET-İ SEYYİD BURHÂNEDDÎN KADDESA'LLÂHU
SIRRAHÜ'L-AZÎZ**

Bâreka'llâh *zihî türbe-i Burhâneddîn*
Sâneka'llâh *zihî türbe-i Burhâneddîn*

Çeşm-i *Hak-bîn* ile bak olma hazer kıl *kec-bîn*
Zâirâ işte budur *türbe-i Burhâneddîn*

Oldu *müsterşid-i* yektâ-yı *velâyet-unvân*
Vâlid-i Hazret-i Mollâ'ya heman ez-dil ü can

Eyledi hâk-i der-i *mürşide* çok fers-i cebîn
 Oldu ber-ter şeref-i *türbe-i Burhâneddîn*

Peder-i Hazret-i Mollâ'ya *mürîd* olduğu dem
 Oldu *esrâr-ı tecellî-i Hudâ*'ya mahrem

Evlîyâ zümresine pîş-rev-i bâ-temkîn
 Ayn-ı vuslatta idi *kurbet-i Burhâneddîn*

Peder-i Hazret-i Pîr etti *Hicâz*'a rihlet
Tirmiz'e kıldı saâdetle azîmet hazret (74)

Verdi *Lârende*'ye teşrîf-i kudûmü rifat
 Etti bir kaç sene *tedrîs-i füyûz-i hikmet*(74-75)

Konya'dan izzet ü hürmetle olundu da'vet
 Hânedânı ile teşrîfe buyurdu rağbet

Oldu bir hayli sene *Konya*'da *seccâde-nişîn*
Mürşid-i pür-kerem-i Hazret-i Burhâneddîn

Hâk-i *Tirmiz*'de idi *Seyid-i Sır-dân* hâlâ
Rihleti keşf ile bilmişti o zât-ı vâlâ

Dedi kim gitti benim *pîr-i münîrim* hayfâ
 Yalnızdır gidelim çünkü *Cenâb-ı Mollâ*

Geldi tam bir senede *Konya*'ya bu zât-ı güzîn
Rûm'da verdi şeref *Hazret-i Burhâneddîn*

Hazret'in ilm ü kemâline kanâat etti
Şerm-sârî ile teklîf-i inâbet etti

Hazret-i Pîr de derhâl itâat etti
Şevk ile hazreti irşâda riâyet etti

Etti esrârı ana tâm dokuz yıl tebyîn
Sebeb-i kurbet olan Hazret-i Burhâneddîn

Gördü seyyid ki tamâm etti sülûku hazret
Kalmadı terbiyet-i mürşide aslâ hâcet

Dedi kim Kayseri'ye gitmeye var mı ruhsat
Dedi Mollâ ki gel ey kâşif-i sırr-ı vahdet

Bizi tenhâ bırakıp etme enîs-i mihnet
Eyledi sûret-i mahfiyyede Seyyid rihlet

Geliyor işte bugünlerde bize Şemseddîn
Kalmadı zerre kadar hidmet-i Burhâneddîn (75)

İttihâz eyledi bir hâne-i firdevs-misâl(75)
Mevlevî-hânedir ol bâr-geh-i âlü'l-âl (76)

Neşr-i feyz etti nice yıl o pesendîde-hısâl
Buldu merdân-ı Hudâ sâye-i feyzinde kemâl

Ser-te-ser hidmet-i irşâd olundu ikmâl
Geldi ol dem k'ola müstağrak-ı envâr-ı cemâl

Ser-be-ser eyle ahâlîye bu hâli tebyîn
De bugün oldu ıyan rihlet-i Burhâneddîn

O *mürîd* etti heman memleket içre ifşâ
Ki bugün *Seyyidimiz* eyledi *azm-i ukbâ*

Eyledi *tekyeye* avdet o *mürîd-i dâna*
Gördü kim *hücrede* ol *zât-ı serâir-bînâ*

O zaman *Hakk'a niyâz* ile *edip vaz'-ı cebîn*
Eyledi *azm-i bekâ Hazret-i Burhâneddîn*

Dedi sen ağzını doğrult ki değil bu bize şeyn
Ağzını eğdi anın *himm-i Burhâneddîn* (76)

Câme-şûy olma heman cânını kıl pâk ü bihîn
Görmedin mi bu mudur *haslet-i Burhâneddîn*

Fârisî bir eser-i mu'teberi mahfuzdur
Dergeh-i Hazret-i Mollâ'da Bedî-i Tibyân

Dahi bak *hâşiye-i nazmını* etti *tezyîn*
Arabî kıt'a-i pür-hikmet-i Burhâneddîn

Umarız *rûz-ı cezâ Remzî-i nâ-çize hemîn*
Diyeler *bende-i bî-minnet-i Burhâneddîn* (77)

**VÂLİD-İ MÂCİDİM VE MÜREBBÎ-İ KESÎRÜ'L-MEHÂMİDİM KAYSERİ
MEVLEVÎ-HÂNESİ POST-NİŞİNİ ES-SEYYİD SÜLEYMAN ATÂULLÂH
DEDE EFENDİ ALEYHİ RAHMETÜ'L-BÂRÎNİN PEDER-İ ÂLÎLERİ
MERHUM EŞ-ŞEYH ES-SEYYİD AHMED REMZÎ DEDE EFENDİNİN
PEDER-İ BÜZÜRG-VÂRİ EŞ-ŞEYH ES-SEYYİD SÜLEYMAN TÜRÂBÎ
KUDDİSE SIRRUHÜ'L-CELÎ HAZRETLERİ'NİN TÜRBE-İ
MUKADDESE-İ SEYYİD-İ SIRDÂN KUDDİSE SIRRUHU'L-MENNÂN**

**EFENDİMİZDE VÂKİ' MERKAD-İ MÜNEVVERLERİNDE NİGÂŞTE
BULUNAN TÂRİH-İ İRTİHÂLLERİNE MENKİBE-İ ALİYYELERİ
MÜMKİN MERTEBE DERC EDİLMEK SÛRETİYLE NAZM EDİLEN
TETSÎ'**

*Hazret-i Seyyid Süleyman vâkıf-ı sırr-ı nihân
Kayserî'ye mevlevî şeyhi olan bu nükte-dân
Hâk-i pâk-i Konya'dan bir merd-i Hak'tır bî-mekân
Anda fazl u ilm ile olmuş müşârun bi'-benân
Sonra etmiş dergeh-i Mollâ'ya vakf-ı cism ü cân
Kesb-i feyz ettikte Seyyid Şâh-ı Hindî'den hemân
Zâtına erbâb-ı dil âhir demişler yek-zebân
Sânî-i Mollâ-yı Rûmî pîş-vâ-yı ârifân
Mürşid-i râh-ı hakikat feyz-bahş-ı sâlikân*

*Ser-tarik Seyyid Hasan'dan eyleyip ahz-i edeb
Sonra Seyyid Şâh'dan görmüş nedir râh-ı taleb
Mültecâ-yı ârifân olmuş bu zât-ı müntehab
Hazret-i Hemdem Saîd'e şeyh olup bâ-lutf-ı Rab
Aşk cedd-i pâkini etmiş ifâza bî-taab
Seyyid-i Sır-dân'a hürmet etmeye a'le-r-rüteb
Bildiğinden Kayserî'yi eylemiş cây-ı tarab
Seyr edip esrâr-ı arş u âlem-i lâhûtı hep
Hak ile Hakka'l-yakîn vuslatta idi her zaman*

*Bin iki yüz kırk iki sâli füyûzun menbaı
Kayserî'de sâlikân-i feyzin oldu mercii
Dergeh-i vâlâsı envâr-ı hakikat matlaı
Mahzen-i aşk u mahabbetti o sadr-ı evsai
Melce-i dermandegân zât-ı şerîf-i erfai
Tam dokuz yıl oldu irşâdıyla halkın şâfii
Tâlibîne gösterip sûy-ı tarîk-ı enfai
Oldu sırr-ı pâkine ilhâm emr-i "irci"*

Bâl açıp gitti huzûra ol hümâ-yı lâ-mekân (78)

Hasta-i bî-tâb iken nâ-gâh o *fahru's-sâlikîn*
 Âzim-i hacc olduğun i'lân eder ol dem hemîn
 Halka bir hayret gelip derler ki bu *şeyh-i güzîn*
 Âzim-i râh-ı *Hicâz* olmak ne mümkin yâ muîn
 Tâsi-i zi'l-hicce ihram-bend olup ol *kutb-ı dîn*
Ka'be vasla meğer âzim imiş *ayne'l-yakîn*
 Nice böyle cilve-i aşk ile olmuş kâm-bîn
Dergeh-i vâlâ-yı Mevlânâ'da iken *post-nişîn*
Tekye-i dâru's-selâma oldu *şeyh-i kâm-rân*

Hazret-i Hemdem Saîde *şeyh* olan ey âşıkân
Mürşidîn evsâfını haddim midir add ü beyân
Aşk-ı Mevlânâ-yı Rûmî anda olmuştur ıyân
Mevlevîler zâtını takdîs ederler her zamân
Seyyid-i Sır-dân'ı eylerken ziyâret bî-gümân
Zâirân ister gelip andan da *feyz-i câvidân*
Himmat-i kudsiyyesi Remzî serinde sâye-bân
 Çıktı bir târîh-i mu'cem Hayretâ dilden hemân
Kutb-ı devran Şeyh Süleyman eyledi azm-i cinân (79)

Bâb-ı ihsânındadır Remzî-i zârın kılma red
 Hâk-i dergâhındadır *Şemsî-i nâlân* tâ ebed
 Her ikisi yek-zebân ister inâyet el-meded
 Teşne-i *feyzim* aman ey sâkî-i *Kevser Ali*
 El-ataş yandım yetiş dâmâd-ı *Peygamber Ali* (85)

**İSTİMDÂD EZ-CENÂB-I SEYYİD BURHÂNEDDİN
 MUHAKKI-I TİRMİZÎ KUDDİSE SIRRUHU'L-AZÎZ**

Nâşir-i nûr-ı hüdü *Hazret-i Burhâneddîn*
Vâkıf-ı sırr-ı bekâ *Hazret-i Burhâneddîn*

Mültecâ-yı urefâ *Hazret-i Burhâneddin*
 Dest-gîr-i zuafâ *Hazret-i Burhâneddin*
 Yetiş imdâdına yâ *Hazret-i Burhâneddin*

Sensin ey *Seyyid-i Sır-dân* hakâik-bînâ
Mürşid-i ekme-i pür-feyz-i Cenâb-ı Mollâ
 Sendedir *himmet-i sultân-ı büzürg-i ulemâ*
Arz-ı hâl etmeye *dergâha* yüzüm yok ammâ
 Yetiş imdâdına yâ *Hazret-i Burhâneddin*

Mesnevî zât-ı hümayûnunu tavsîf ediyor
 Müstefîd-i *himemin* olmayı teklîf ediyor
 Dildeki *hubb-i sivâ* bendeni tahfif ediyor
 Söylesem her kime derdim seni ta'rîf ediyor
 Yetiş imdâdına yâ *Hazret-i Burhâneddin*

Hayf Remzî gibi envâ-ı fezâhat ettim
 Bilerek bilmeyerek hayli kabâhat ettim
 Bütün ettiklerime ben de nedâmet ettim
 Der-i ihsânına cürmümle dehâlet ettim
 Yetiş imdâdına yâ *Hazret-i Burhâneddin* (85)

Öyle bir manzûme-i *esrâr u hikmet* kim anın
 Öyle bir makbûle-i erbâb-ı dikkat kim anın
 Mislini ityâna yok bir ferde kuvvet kim anın
 Öyle bir bî-vâsıta *ilhâm-ı kudret* kim anın
 Nâmı olmuş mağz-ı Kur'ân-ı ilâhî *Mesnevî*

Hâkim-i ferman-ber-i *iklîm-i ma'nâ* kim anın
 Sâhib-i zer-sikke-i nakd-i sitiğnâ kim anın
 İzz ü iclâl ile mülk-i *Rûm'a Mollâ* kim anın
Pîr-i pîrân-ı tarîk olduğun îmâ kim anın
Hazret-i Gülşen gibi bir ârif olmuş pey-revi

Hâme-i mu'ciz-tırâz-ı Gülşenî yazmış velî
 Ma'nevî isminde hâlâ bir kitâb-ı ekmeli
 Anı reddetmek değil ammâ ki insâf etmeli
 Habbezâ burhân-ı kâtî' kesb eden şâhın eli
 Kâbil-i tatbîk olur mu Mesneviyle Ma'nevi

Sırr-ı a'zam kim *semâ'-zen* eylemiş rûz-ı ezel
 Tâifân-ı beyt-i ma'mûrî Hüdâ-yı lem-yezel
Hikmet-i ser-beste kim *Mollâ'sına* ni'me'l-bedel
Dönderip pervâne kıldı *Şems-i aşka* mâ-hasal
Cezbe-i feyzi ile bu *nüh kıbâb-ı* kec-revi

Teşne-i feyzim eyâ gavsü'l-kerem Allâh için
 Âb-ı lutfun eyle icrâ bende-i güm-râh için
Hazret-i Sultan Bahâeddîn-i âlf-câh için
 Hürmet-i *Şems-i Hudâ Sır-dân-ı dil-âgâh* için
Gûş-ı can duysun aman *sırr-ı celîl-i "bişnev"*i (87)

Eylemiştir *kâşif-i esrâr-ı aşk Allah* seni
Ehl-i aşka bildiren sensin reh-i müstahseni
 Nutk-ı pâkin *bezm-i irşâdın* çerâğ-ı rûşeni
 Kimsede yoktur efendim sendeki kadr-i senî
 Şeş cihât-ı kâinâta işte burhan *Mesnevi* (87-88)

Âsitân-ı lutfuna Tâhir kulun ey *nûr-ı Hak*
 Oldur ümmîdim ki olsun rûy-mâle müstahak
 Âcizâne şimdilik tesvîd edip de bir varak
 Remzî-i bî-çârenin tahmîsi terdîf olarak
 Arz eden bu *on sekiz beytiyle nezr-i mevlevî* (88)

TAHMÎS-İ BEYT-İ MEŞHÛR
DER-VASF-I HAZRET-İ PÎR-İ FEYZ-NÜŞÛR

Vâsıl olmak dileyen mertebe-i vâlâya
Menzil-i lâ'ı geçip varmak için *illâ'ya*
İntisâb etmelidir hâk-i der-i *Mollâ'ya*
Sığınan *bârgéh-i Hazret-i Mevlânâ'ya*
Şüphesiz nâil olur âtîfet-i *Mevlâ'ya*

Olmamış bendesi yok nâil-i kâm u âmâl
Feyz-i kudsîsi ile oldu cihan mâlâmâl
Söylemişti bana bu matlaı bir *ehl-i kemâl*
Sığınan *bârgéh-i Hazret-i Mevlânâ'ya*
Şüphesiz nâil olur âtîfet-i *Mevlâ'ya*

Nice bin bendesi var *ehl-i hulûs ehl-i vefâ*
Sulehâ vü üdebâ vü şuarâ vü urefâ
Her dü âlemde bulur bendeleri zevk u safâ
Sığınan *bârgéh-i Hazret-i Mevlânâ'ya*
Şüphesiz nâil olur âtîfet-i *Mevlâ'ya*

Dâhil-i dâire-i *feyz-i cenâb-ı Mollâ*
Olanın kadri de elbette dü bâlâ vâlâ
Olur ukbâda makâmı *derecât-ı ulyâ*
Sığınan *bârgéh-i Hazret-i Mevlânâ'ya*
Şüphesiz nâil olur âtîfet-i *Mevlâ'ya* (88)

Eylemişken şu güzel matlaı Remzî ezber
Rabt-ı kalb etmiş iken *Hazret-i Pîr'e* yek-ser
Gam u âlâma hedef olsa da eyler mi keder
Sığınan *bârgéh-i Hazret-i Mevlânâ'ya*
Şüphesiz nâil olur âtîfet-i *Mevlâ'ya* (89)

**TASVİR-İ EFKÂR CERİDESİNDE EBUZZİYÂ TEVFİK TARAFINDAN
TÜRBE-İ CELÎLE-İ HAZRET-İ PÎR HAKKINDA "KUDSİYYET-İ
MEVHÛME" TA'BİR-İ MÜNKİRÂNESİNİ MUHTEVÎ YAZILAN BİR
MAKÂLE-İ BÎ-EDEBÂNEYE KARŞI MUHAMMES**

*Dedem incinme ta'nın gûş edip bir merd-i bed-kârın
Olur izhâr-ı Hakk'a bir sebep inkârı ağyârın
Ulüvv-i kadr-i Mevlânâ'ya var îmânı küffârın
Darılma gördüğünde herzesin Tasvîr-i Efkârın
Yakındır sille-i te'dîbi elbet Molla Hünkâr'ın*

*Duâ-yı Hazret-i Mollâ bu mülkü eyledi ihyâ
Tevârîh-i milel bu müddeânın şâhidi hâlâ
Ecânibden sorulsa neyse dervîşânı istisnâ
Darılma gördüğünde herzesin Tasvîr-i Efkâr'ın
Yakındır sille-i te'dîbi elbet Molla Hünkâr'ın*

*Nedir seyf-i Celâleddîn-i Mevlânâ'yı görsünler
Nasıl berbâd olurmuş bî-edeb a'dâyı görsünler
Nedir "kudsiyyet-i mevhûme-i Mollâ"yı görsünler
Darılma gördüğünde herzesin Tasvîr-i Efkârın
Yakındır sille-i te'dîbi elbet Molla Hünkâr'ın*

*Sığışmaz feyz-i Mevlânâ evet Tasvîr-i Efkâr'a
Anınçün çok görülmez kalkışırsa ta'n ü inkâra
Ne lâzım redd için ol münkiri ikdâm ü isrâra
Darılma gördüğünde herzesin Tasvîr-i Efkârın
Yakındır sille-i te'dîbi elbet Molla Hünkâr'ın*

*Edeble dâimâ samt u sükûnet mevlevîlerde
Kemâl-i cidd ile şer'e riâyet mevlevîlerde*

Değil inkârı kâbil *ilm ü hikmet mevlevîlerde*
 Darılma gördüğünde herzesin Tasvîr-i Efkârın
 Yakındır sille-i te'dîbi elbet *Molla Hünkâr'ın* (89)

Evet câhil de var gâfil de var ammâ müeddebdir
 Ne rütbe fakra olsa mübtelâ hâli mürettebdir
 Velî'ye ta'n edenler şüphesiz kalben muazzebdir
 Darılma gördüğünde herzesin Tasvîr-i Efkârın
 Yakındır sille-i te'dîbi elbet *Molla Hünkâr'ın* (90)

Geçirme vaktini bîhûdeye *mahbûb* ile *meyle*
 Yüzün sür *dergeh-i Mollâ'ya* Remzî Hakk'a meyl eyle
 Hem-âvâz et figân-ı can-güdâzı *nâle-i neyle*
 Varılmaz hâstlı *kurb-ı visâle* başka bir şeyle
Hakîki aşkı bul *hubb-i sivâdan* geç dil-âzâd ol (90)

(Nefha-i âyin kesilmiş gelmiyor *âvâz-ı hû*)
 Münkâtı' âvâze-i "cennâtü adnin fedhul^ü"
 Mâteme girmiş sürûşân-ı safâ pûşide-rû
 Ser-nigûn âvîze kandiler şikeste sû-be-sû
 (Her taraf mestûr-ı zulmet *Kubbe-i Hadrâ hazîn*)

(Ölmek evlâdır bu *hâl-i pür-melâli* görmeden)
 Sedd edilmiş *türbe-i Mollâ Celâl'i* görmeden
 Bak şu *hâle* akla gelmezdi *hayâlî* görmeden
 Böyle kalsın mı ebed rûy-ı cemâlî görmeden
 (Münkesir kalbler bütün dünyâ vü mâ-fihâ hazîn) (93)

Esîr olmuş gibi halk-ı cehennem dest-i Mâlik'te
 Azâba müstahak olmuş ahâlî her mesâlikte
 Tesâdüf etmemiştir böyle hâlet *seyr-i sâlikte*
 Dolaştım fart-ı ibretle bu bî-sâhib memâlikte

Bütün halkı mehâlikte görüp *zâr u nizâr* oldum (95)

Bir bilip *ehl-i vücûd*-ı âlemi ser tâ-be-pâ
 Hasta-i mevhûma birden eyledim mahv u hebâ
 Reh-nümâ oldu kitâb-ı *Mesnevî* Remzî bana
Küfr ü îmâmı görüp *âyîne-i vahdet-nümâ*
Hakk'ı bâtıldan Reşîdâ böyle tefrîk eyledim (96)

Serâser cüst ü cûy-ı bâb-ı kudsiyyet-meâb ettim
 Hemâre iktisâb-ı neş'e-i *feyze şitâb* ettim
 Dolaştım derbeder itlâf-ı hengâm-ı şebâb ettim
 Kimin dâmânını tuttumsa âhir ictinâb ettim
 Nihâyet *dergeh-i pîr-i mugâna intisâb* ettim (97)

O *dergâh-ı âlî* ki *dervîş* evi
 Penâh eyledik dünyevî uhrevî
 Meğer i'tikâdım değilmiş kavî
 (Özün bir mübâhî adın *Mevlevî*)
 (Dilin *ehl-i sûret* dilin *Mevlevî*)

Olur mu esîr-i heves kimse hür
 Bulunmaz bilirsin ki sahrâda dür
 Nasıl kalbin olsun safâlarla pür
 (Olunca dimâğın hevâlarla pür)
 (Nasıl gûş edersin dem-i "*Bişnev*"i)

Tarîkı bırak *ehl-i teşviş* isen
 Bu yoldan uzak dur gam-endîş isen
 Eğer sâlik-i pâk ü dil-rîş isen
 (Eğer *Hazret-i Pîr'e dervîş* isen)
 (Enîsin niçin olmuyor *Mesnevî*)

Uçup laktaka ile leğlek gibi
Görünmek makâmında yüksek gibi
Yalanlar düzüp halka gerçek gibi
(Heman ağ kurarsın örümcek gibi)
(Olup kûşe-i hücrede münzevî)

Erenler makâmı safâ-zâddır
Fakat sence bir cây-ı îrâddır
Yazık kisve bir *dâm-ı ifsâddır*
(İşin rûz ü şeb halk u îcâddır)
(*Tarîk-ı tasannu'da tarz-ı nevi*)(100)

Olup câh u mâle bu rütbe esir
*Tarîk*ın gözünde görünmüş hakir
Seni kurtarır mı emîr ü vezir (100)
(Sana böyle mi söyledi dest-gir)
(Bu mu olduğun *pîrinin* pey-revi)
Bize hayret etmekte ehl-i rüsum
Nedir *mâsivâya* bu meyl ü hücum
Bu reftâr u sîret fenâ bi'l-umum
(Sorar bir gün elbette *Mollâ-yı Rum*)
(Şu yolda sana kim "küçâ mî-revî) (101)

İHVÂN-I BÂ-SAFÂYA

Mest-i bî-hûş olalım şöyle *semâ'* eyleyelim
Ser ü pâdan geçelim öyle *semâ'* eyleyelim
Can fedâ eyleyelim böyle *semâ'* eyleyelim
Ser ü pâdan geçelim öyle *semâ'* eyleyelim

Âkif-i hânkah-ı Hazret-i Mollâ olalım
Vâsıl-ı bârgeh-i kurbet-i Mevlâ olalım

Kısr-ı elfâzı atıp zübde-i ma'nâ olalım
Ser ü pâdan geçelim öyle semâ' eyleyelim

Dar gelip *arz u semâ* füşat-i *seyrânımıza*
Alalım arşı dahi vüs'at-i *meydânımıza*
Biz de hayrân olalım *çarh* ile *devrânımıza*
Ser ü pâdan geçelim öyle *semâ'* eyleyelim

Girmesin *tekyemize* beste olan *mâ ü mene*
Hücre-i feyzimizi vermeyelim ben diyene
Rûh-ı sâfi olalım düşmeyelim *kayd-ı tene*
Ser ü pâdan geçelim öyle *semâ'* eyleyelim

Keşf edip *sırr-ı münâcâtı* gönülden gönüle
Serpelim *nûr-ı füyûzâtı* gönülden gönüle
Uzatıp dest-i *sünûhâtı* gönülden gönüle
Ser ü pâdan geçelim öyle *semâ'* eyleyelim (103)

Mevlevî taburu teşkîl eyledi Sultan Reşad
Feyz-i Mollâ dâd-res Allâhu a'lem bi'r-reşâd
Avn-ı Hak'la eyleriz *meydân-ı* harbde biz cihâd
Cünd-i Mevlânâ'yı mansûr eyle yâ Rabbe'l-ibâd

Sâlikân-ı mevlevî meydân-ı harbe *hû sala*
Câ-nişîn-i Hazret-i Molâ'ya farzdır iktidâ
İşte hâzırdır gelin aşk ile *meydân-ı* vegâ
Cünd-i Mevlânâ'yı mansûr eyle yâ Rabbe'l-ibâd

Pîrimizdir pîş-vâmız *Hazret-i Mollâ Celâl*
Kâhir-i a'dâ-yı dîiniz zikrimiz *ism-i Celâl*
Azmimiz düşmân ile savletle etmektir cidâl
Cünd-i Mevlânâ'yı mansûr eyle yâ Rabbe'l-ibâd

Hâlik-i kalb-i adûdur fahrımız serde *külâh*
Top gibi *gûlbang-ı hû* a'dâmızı eyler tebâh
Emr-i hayr-ı harbe sevk etti bizi çün pâdişâh
Cünd-i Mevlânâ'yı mansûr eyle yâ Rabbe'l-ibâd

Velvele-endâz-ı âfâk ola çok *nây* u *kudûm*
Dehşetinden târumâr olsa gerek a'dû umûm
Allah Allah hû diye düşmâna ettik de hüçûm
Cünd-i Mevlânâ'yı mansûr eyle yâ Rabbe'l-ibâd (105)

(*Gevher-i bûd* u ne-bûdu hâk-i râh-ı aşk eder
Sikke-i darb-hâne-i irfân-ı Mollâ başkadır
Hep *arazdır hikmeti işrâkiyân-ı kâl ü kâl*
(Başkadır hâsiyyet-i *iksîr-i ma'nâ* başkadır) (110)

(*Zâkiri vâsıl* eder *Hazret-i mezkûre tamâm*)
Okur "ezkürküm"ü *ebrâr* gönülden gönüle
Sâliki zulmet-i pestîde bırakmaz fi'l-hâl
(Nûr-ı bâlâ-rev-i *ezkâr* gönülden gönüle)

(*Devr-i sahbâ-yı sürâhî* vü piyâle gibidir)
Serpilir bâde-i ser-şâr gönülden gönüle
Tut ayağın hele bir *pîr-i mugân-ı aşkın*
(Dökülür neş'e-i *esrâr* gönülden gönüle)

(Tarz-ı etvâr-ı *hamûşâne*de bî-savt u hurûf)
Okunur zübde-i etvâr gönülden gönüle
Feyz ahp *Mesnevi-i Hazret-i Mevlânâ'dan*
(Vahyolur ma'nî-i *güftâr* gönülden gönüle)

(Yeter ey *Şems* yeter lâf ile *keşf-i esrâr*)
Eyledin nükteler *îsâr* gönülden gönüle
Olma dil-beste *kerâmâtına şeyhin* Remzî

(*Keşf* odur kim gider *esrâr* gönülden gönüle) (113)

(Değildir âşinâ remz-i celîl-i "len terânî"ye)
Görüp *zerrâtı* Sînâ rü'yete mecbûr olan gönlüm
Tecellî-yâb-ı *nûr-ı Ahmedî*'dir *feyz-i Pîrimle*
(Kelîm-i aşk için vuslat-nümâ bir Tûr olan gönlüm)

(Ne âlî câhtır şâhâna arz-i iftikâr etmez)
Fakîr-i muhteşem her rütbeden mehcûr olan gönlüm
Eder mi ser-fürû bir kerre bak tâc-ı Süleymân'a
(Benim *dergâh-ı Mevlânâ*'da kem-ter mûr gönlüm) (116)

(*Mutavvel*'dir *Maânî-i Bedî-i hâl-i dil* şerhi)
Havâdisten *Mufassal* bahs ü ders-i mu'teberdir hep
Küşâd etmez anı *Miftâh* tatvîl etme bu faslı
(Beyân-ı sırr-ı kûyun ana nisbet *Muhtasardır* hep)*

(*Kitâb-ı sun'a Haydar çeşm-i dîkatle* nazar eyle)
Anın her harfi zîrâ hıyre-bahşâ-yı basardır hep
Nebât-ı bâğ-ı âlem defter-i *tevhîd* imiş Remzî
(Ki her satr-ı varak zîbende-i nakş-ı iberdir hep) (118)

(*Nâle-i neyle* bugün pek bî-karâr oldum yine)
Perde-bîrunluk edip bî-neng ü âr oldum yine)
Âh *devrân* eyledi *bezm-i semâı* târumâr
(*Ney* hamûş oldu fakat ben *nâle-kâr* oldum yine) (119)

(*Nây-ı Mevlânâ-yı Rûmî şerh-i derd-i aşk* eder)
Şerh-i derde mânie la'net-nisâr oldum yine)
An-be-an *hâl-i cüdâyîden hikâyâtı* ile
(Duyduğum an nefhasın zâr u nizâr oldum yine)

* Mısraın son kısmı kitaba "muhtasar olmaz" şeklinde geçmiş. Doğrusu yukarıdaki şekilde olmalıdır.

(Koptu âhım: "Âteşest in bang-i nây ü nîst bâd")
Mahv-ı hestî eylemişti hayf-vâr oldum yine)
Nûrumu nâr eyledi devran safâmı ber-hevâ
(Düştü âteş gönlüme âteş-nisâr oldum yine)

(Gûyiyâ mey nâle-i can-sûz-ı neyden muhterik)
Yandım Allâh aşkına mest-i humâr oldum yine
Âb-ı âteş-nâk-i aşkın câm-ı feyzi nerdedir
(Yandı sînem şârib-i leyl ü nehâr oldum yine)

(Geldi neyden mest eden "bişnev" sadâsı gûşuma)
Yâd edip bezm-i elesti girye-bâr oldum yine
Bâb-ı kudsiyyet-meâb-ı aşka hâcib var mıdır
(Dergeh-i Mollâ'ya düştüm hâk-sâr oldum yine) (120)
(Dem gelir söyletilir nâyâ nevâ-yı uşşâk)
Ma'nî-i Mesnevî-i Hazret-i Hünkâr okunur
Dolaşıp vâdi-i hicrâmı makâmâtı ile
(Ka'be-i vaslı anıldıkta hicaz-kâr okunur)

(Ne zaman gelse kad ü ârız-ı dil-cû yâda)
Ne Mutavvel ne de Misbâh ile Envâr okunur
Gûş-ı hestîyi bırak dinle derûn-ı dilden
(Râst âheng edilir fasl-ı arazbâr okunur) (122)

(Pertev-endâz olan nûr-ı cemâl-ı Hak'tır)
Dönderir Şems ile Mollâ'yı gönülden gönüle
Eyledi tekyemize zât-ı şerîfin mihmân
(Gezdiren Kays ile Leylâ'yı gönülden gönüle) (123)

(Şimdi varsın bilmesin ebnâ-yı âlem kadrimi)
Bende-i nâ-çîzini elbette Mevlânâ arar
Pâyidâr olmaz bu şûriş ey vezîr-i kâr-dân
(Dem gelir elbet zaman bir ma'delet-pîrâ arar) (126)

(Kâbil-i keşf olmayan râz-ı nihân-ı aşkını)
 Etti tefhim emr-i "bişnev" nâgehânî guşuma
 Duymamıştım meclis-i ağıyârı teşrîfin senin
 (Söyledi bir merd-i sâhib-dil nihânî gûşuma)(127)

(Zevk-i aşkı matbah-ı Mollâ'da ikrâr eyledim)
 Lâ-mekânda ni'met-i dîdârı izhâr eyledim
 Lokma-hâr-ı feyz olunca dil simât-ı aşktan
 (Tâb-ı Âteş-bâz ile sûzişler izhâr eyledim)

(Seyyid-i Sır-dân'ın oldum vâye-dâr-ı himmeti)
 Eyleyip Burhan tecellî keşf-i esrâr eyledim
 Fakr ile buldum Salâh-ı dîn ü dünyâ âkîbet
 (Mahzen-i Zer-kûb'dan cevherler îsâr eyledim)

(Nûra gark oldum füyûzât-ı Ziyâü'l-Hakk ile)
 Mağz-ı Kur'an'la cihân-ı cânı nevvâr eyledim
 Sâbit ü seyyâreye verdi semâım vecd ü şevk
 (Şems'e döndüm âşikâne neşr-i envâr eyledim)

(Hazret-i Sultan Veled lutfuyla oldum kâm-yâb)
 İbtidâ vü İntihâ tatmîn-i efkâr eyledim
 Feyz-i Dîvânî'yi gördüm fevk-ı etvâr-ı ukûl
 (İltifâtıyla dil-i mahmûru hüşyâr eyledim)

(Nâzım oldum cebhe-sây-ı feyz-i Mevlânâ-yı Rûm)
 Arşa da firdevse de baş eğmeye âr eyledim
 Ka'betü'l-uşşâkta Remzî olunca feth-i bâb
 (Hamdü li'llâh ru'yet-i envâr-ı dîdâr eyledim)(128)

Kayd-ı merâtibden gerçi berîyiz
 Aşk u muhabbette meydan eriyiz
 "Hazret-i Molla'nın kelb-i deriyiz

Meşhur olsak da bir olmasak da bir" (130)

(Dil iltifât-ı aşka cedîr olmak istiyor)
Bir zerredir ki *mihr-i münîr* olmak istiyor
Hâşâk-i *mâsivâyı* yakıp *nâr-ı aşk* ile
(Şâyeste-i *inâyet-i pîr* olmak istiyor) (130)

(*Nâzım* hayâlimin ne latîf ârzûsu var)
Zannetme mâl ü câha esîr olmak istiyor
Feyz-i celîl-i aşk ile Remzî be-kâm olup
(*Sultân-ı mülk-i aşka vezîr* olmak istiyor) (131)

(Yüzüm ferş eyledim hâk-i der-i cânâneye *Memdûh*)
Ayak basmam zemîn-i gülşene ger anberîn olsun
Gönül vahy-âşînâ-yı *dergeh-i Mollâ*'dır ey Remzî
(Gözüm yok arş-ı a'lâsında Cebrâil emîn olsun) (131)

(Veririm tâbiş-i *feyzimle semâvâta safâ*)
Pertev-i *Şems-i ziyâ-güster-i Mollâ* mı neyim
Bilmedi kadr-i giran kıymetini *ehl-i ukûl*
(*Cevher-i aşk-ı dil-i âşık-ı şeydâ* mı neyim) (132)

(Yan yakıl *erbâb-ı hâle* peyrev ol *Vassâf-ı yâr*)
Şem'-i cem'-i *ehl-i himmet* geldi geçti fevc fevc
Şimdilik Remzî hamûş ol kalmadı remz-âşînâ
(Hep serâir-dân-ı *hikmet* geldi geçti fevc fevc) (133)

(*Mevlevîler* gönlümü cezb ettiler)
Şems'e bir pervânedir kesb ettiler
Dönderip *hâlât-ı feyzâfeyz* ile
(*Hâlimi âşıklığa* kalb ettiler)

(Bezm-i âlemden kesildi râğbetim)

Bâde-i telhi mey-i azb ettiler
 Giydirip *tennûre*-i meyl-i bekâ
 (*Hubb-i dünyâdan* beni selb ettiler)

(*Pîr-i âlî-şâna* vardır *nisbetim*)
Sikke-i aşkın dile darb ettiler
Kayd-ı hestîden alıp *bî-ihitiyâr*
 (*Hânkâh-ı Pîr'e* dek celb ettiler)

(*Rûhuma* oldu *gıdâ* sohbetleri)
 Öyle *it'âma* beni de'b ettiler
 Kalmadı artık *gözümde* *izz-i câh*
 (*Feyz-i enzârı* bana *nasb* ettiler) (133)

TAŞTİR-İ GAZEL-İ YAHYA KEMAL

(*Mesnevî* şevkini *eflâke* çıkarmış *nâyız*)
Melekûta tarab-efzâ dem-i "allemnâ"yız
 Gıpta eder bize *Cibrîl-i hîred* tâ-be-ebed
 (*Haşre* dek *hem-nefes-i Hazret-i Mevlânâ'yız*)

(*Sîne sûrâh-be-sûrâh* kanar *vecdinden*)
Seyl-i feyz-âver-i pür-cûş akan *mecrâyız*
 Bizi *teskîn* edemez *Kevser ü enhâr-ı cinân*
 (*Teşne-i zevk-i ezel* *leb-be-leb-i sahbâyız*)

(*Şeb-i lâhûta* *manzûme-i ecrâm* gibi)
Zînet-i çerh-i kemâlât ü ziyâ-fehvâyız
 Erişir *tantana-i râzı* *mevâlîde* bile
 (*Lafz-ı "bişnev"*le *doğan* *debdebe-i ma'nâyız*)

(*Meyi peymâne-be-peymâne* döken *sâkîden*)
 Dembedem *cür'a-keş-i mey-gede-i illâ'yız*

Mest-i müstağrak-ı peymân-ı elest olsak da
(Yine peymâne diler neşve-i ser-tâ-pâyız)

(Şems-i Tebrîz hevâstıyla semâ üzre Kemâl)
Gerdiş-i mihr ü meh-i çerhe veleh-bahşâyız
Merkez-i aşkı matâr eylemişiz ey Remzî
(Dâhil-i dâire-i bâl ü per-i Mollâ'yız) (134)

Mihr ü meh *ehl-i sema'*dır her gâh
Gökte de olmada *devr-i Mollâ*

Dâir-i dâire-i devr-i Veled
Olmada âlem-i *edvâr-ı semâ*

Dâim ol *dergeh-i Mollâ'*da gönül
Ara her derde o *dergehde* devâ

Sâlik-i meslek-i Mollâ Remzî
Olmada vâsıl-ı kâm-ı dü-serâ

Sâye-i *Mollâ'*da Remzî kasr-ı istiğnâdayız
Kûşe-i fakr u kanâat bâb-ı devletdir bana (141)

DER-TAVSÎF-İ NÂY-I MEVLÂNÂ KADDESENA'LLÂHU BİSİRRİHİ

Safâ-yı gûş-ı cân-ı âşikandır *nây-ı Mevlânâ*
Vücûd-ı ârifê rûh-ı revandır *nây-ı Mevlânâ*

Nice *dil-mürdeyi ihyâ eder* bir nefha-i feyzi
Dem-i Rûhu'l-Kudüs'tür ayn-ı candır *nây-ı Mevlânâ*

Demâdem *perde-i vahdet*den olmakda sürûd-ârâ
Lisânü'l-gayb-ı aşka tercümandır *nây-ı Mevlânâ*

"Nefahtü fihi min-rûhî" rumûzun şerh ü tefsîre
 İşit sem'-i hakîkatle zebandır *nây-ı Mevlânâ*

Tanîn-endâz-ı gûş-ı arş olur her *nağmesi* Remzî
 Ki *savt-ı bî-hurûf*-ı lâ-mekândır *nây-ı Mevlânâ*

Eser yok gönlümüzde zevk ü şevki neş'eden zîrâ
 İşitmez gûşumuz hayli zamandır *nây-ı Mevlânâ* (142)

Ben de bir Remzî gibi hâlis *muhıbb*-i sâdıkıım
 Kadrimi sen bilmedin hayli azâb ettin bana (143)

Evet her şey kolay Remzî be-kavl-i *Hazret-i Nâzım*
 Fakat pâkî-i kalbe nâiliyyet mazhariyyet güç (151)

Aceb mi dür-nisâr-ı şî'r olursa *Mevlevî* Remzî
Kitâb-ı Mesnevî bir mahzen-i feyz-ihtivâ derler (155)

Feyz-bahş u *sânihât-efzâ-yı* dildir *Mesnevî*
 Nükte-sencânın çoğu *mensûb*-ı *Mevlânâ* çıkar

Aşka girmez *mâ-sivâ* Remzî diyor *Avnî* bana
 "Kalb-i Mecnûn'u ararsan *Hazret-i Leylâ* çıkar" (156)

Şeriatsız tarîkatsız girilmez sûy-ı maksûda
 Bu söz benden değil dinle *hakikat* pirlereindir (157)

Vücûd ibrâzıdır keşf-i havâtır yoksa eyvallâh
 Cenâb-ı *Seyyid-i Sır-dânımız* *Burhân*'ımız vardır

Serâpâ *mevlevîler gark-ı vecd ü hâlet* olmuştur
Demezler *dîde-i giryânımız efgânımız* vardır (158)

Sünûhât-ı füyûzât-ı Cenâb-ı Pîr ile biz de
Deriz *Remzî* gibi *iz'ânımız irfânımız* vardır

İşit kim *şârih-i remz-i hakâyık "bişnev ez-ney"*dir
*Hakikat kâşif-i kenz-i dekâyık "bişnev ez-ney"*dir

Gitti *Gâlib* dahi *pey-rev* mi ararsın *Remzî*
Kayserî'de *urefâ* var ise de yok gibidir (159)

Bendeniz bu dolaşık yolları ekser bilemem
Çivici-zâdelerin bâğna nerden gidilir (160)

Dâir-i Devr-i Veled ehl-i semâ ehl-i semâ'
Dergeh-i Mollâ'da *a'lâlar* gelir *rû-mâl* olur (164)

Dâim *küşâde* *dergeh-i feyz-i Cenâb-ı Pîr*
Remzî gibi *hezâr sühan-ver* girer çıkar (165)

Taylasânında *mücessem*dir *senin sôfi riyâ*
Sûretin aldırısalar *nâ-dîde* bir *timsâl* olur (168)

Çekme *gam dünyâ vü ukbâ dâd-res* *Remzî* sana
Hazret-i Mollâ Celâl *sâhib-i iclâl* olur (169)

Sâlik-i şâhreh-i Hazret-i Mevlânâ'yız
Bende-i hânkeh-i Hazret-i Mevlânâ'yız

Çok *mudur arş-ı berîn* ile olursak *hem-pâ*
Ser-be-zîr-i küleh-i Hazret-i Mevlânâ'yız

Merkez-i Şems'deyiz *devr-i Veled*'le döneriz
Zerre-i mihr ü meh-i Hazret-i Mevlânâ'yız

Gözleriz lahza-be-lahza nazar-ı şefkatini
Vakf-ı nûr-ı nigehe-i Hazret-i Mevlânâ'yız

Ser-fürû ettiğimiz *Hak* kapısıdır Remzî
Âkif-i bârgeh-i Hazret-i Mevlânâ'yız (169)

Ol zümredeniz kim diyoruz fahr ile Remzî
"Her neyise neyiz bende-i Mevlânâ'yız" (169)*

Eyledik şevk-i mey-i la'liyle rehn-i mey-gede
Cübbe vü destâr u delk u hırka-i peşmînemiz (170)

Fakîr-i bâb-ı Mollâ mâlik-i kenz-i kanâattir
Giriftâr-ı zarûret olsa kalbinden gınâ çıkmaz (171)

Anladık şimdi nedir ma'nî-i *tecrîd* tamâm
Mescid ü tekyeden âzâde mücerred Dede'yiz (172)

Gedâ-yı *dergeh-i Pîriz* ezelde her ikimiz
Nazîm-i nükte-şinâs-ı sühenle söyleşiriz (173)

İstimâ'-ı ma'nî-i bî-lafzı münkirler dahi
Vakf-ı gûş eyler sadâ-yı nâya ister istemez (175)

Mazhar-ı feyz-i *Fütûhât*'ız ki Şeyh-i Ekber'in
Cilvegâh-ı enveri kaysûna çıkmış inmişiz

Rind-meşreb *ehl-i dâniş*lerle hıltat eyleriz
Bilmiş ol sūfî seninle bizler ülfet etmeyiz

* Mısraın vezni bozuktur.

Sâye-i *Mollâ*'da Remzî Kâf-ı istiğnâdayız
Öyla ankâyız ki murg-ı dūna minnet etmeyiz (176)

Cihanda var mıdır şâh u gedâdan *Molla Hümkâr*'ı
Serîr-i aşkta sultân-ı efham olduğun bilmez (177)

Muhabbet neş'esiyle târik-i ikbâl olur *dervîş*
Mürîd-i aşk olup âzâde-i âmâl olur *dervîş*

Ulûmu iktisâb eyler fünûna intisâb eyler
Hakîkî *sâhib-i irfân* olur da lâl olur *dervîş*

Tecessüm ettirip kendinde *âdâb u mezâyâyı*
Hemîşe *hüsn-i ahlâk* ile hayra dâl olur *dervîş*

Teberrâ eyleyip tîğ u teberden reng ü sûretten
Vücûd iklimini bî-pâ vü ser cevval olur *dervîş*

Nişîn-i hücre-i pür-feyz olup *dergâh*-ı ma'nâda
Fakîr-i muhteşem bir sâhib-i iclâl olur *dervîş*

Keder vermez ana bûd ü ne-bûd-ı âlem-i sûret
Hakikat neş'e-i vahdetle *fâriğ-bâl* olur *dervîş*

Tahattur eyleyip *çirk-i sivâdan zikr* ü *fikr* ile
Tutar dâmân-ı *ehlu'llâhı* âlü'l-âl olur *dervîş*

Nümâyandır sükûtundan *kemâl-i zâtı* ey Remzî
Bilir her *kîl ü kâli* lîk *ehl-i hâl* olur *dervîş* (178)

Vâkîf-ı *esrâr*-ı "mûtû"dur *gürûh-ı mevlevî*
Haşrı neşri görmedir *âyîn-i Mollâ*'dan garaz (180)

Sadâ-yı ney safâ vü zevk verse çok mu Remzî'ye
Olur âdem vatandan aldığı peygâmdan mahzûz

Merd-i *himmət-kâre* revâdır *semâ'*
Hâil-i âmâl-i sivâdır *semâ'* (181)

Sâlikâ gel gidelim *Konya'ya raksân* olarak
Şüphesiz şâd oluruz vâsıl-ı cânân olarak

Biz değil cümle tanır *Hazret-i Mevlânâ'yı*
Evlîyâ zümresine *Hazret-i Sultân* olarak

Ser ü pâdan geçelim öyle *semâ'* eyleyelim
Sâyesinde görelim bir günü *devrân* olarak

Harem-i türbeye yüz göz sürelim *tavf edelim*
Can fedâ eyleyelim *Ka'be'ye* kurbân olarak

Arz-ı hâl eyleyelim zât-ı *Hüsâmeddîn'e*
Mesnevî nâmına der-ma'nî-i *Kur'ân* olarak

Bende-i hâk-i der-i *Hazret-i Sultan Veled'iz*
Ser-fürû eylemeyiz kimseye giryân olarak

Sikkesi tâc-ı ser-i fahrimiz oldu Remzî
Giyeriz gıpta-res-i efser-i sultân olarak (182-183)

Dergeh-i Hazret-i Mollâ'da letâfet başka
Gerçi gülşen de güzel ravza-i Mînû da güzel (187)

Remziyâ *nây u kudûm* ile *semâ* eyleyelim
Sâlik-i şâhreh-i Hazret-i Hünkâr olalım (188)

Perde-ber-dâr-ı makâm-ı aşktır *nây ü kudûm*
Husrev-i aşka selâm-ı aşktır *nây ü kudûm*

Kudsiyan bezminde *şevk-engîz* olur her *nağmesi*
İbtisâm-ı intizâm-ı aşktır *nây ü kudûm*

Gûş kıl "yâ Hû erihnî yâ Bilâl" in nüktesin
Şârih-i sırr-ı kelâm-ı aşktır *nây ü kudûm*

Söylenir *mülk-i bekâda sît-i Mevlânâ-yı Rûm*
Bâdî-i teshîr-i nâm-ı aşktır *nây ü kudûm*

Nükte-i ser-bestelerden dem urur *âvâzesi*
Remziyâ ser-mest-i câm-ı aşktır *nây ü kudûm* (188)

Defter-i uşşâkta Kıtımîr-i *Mevlânâ* diye
Remziyâ mastûrdur mezkûrdur gönlüm benim

Ben hâk-i der-i *feyz-eser-i Hazret-i Pîrim*
İksîr gerekmez bana kîmyâ neme lâzım (189)

Kimse kâm almış değil tab'ınca bezm-i dehrde
Nây var *hey hey* de var câm-ı safâdır eksîğim (190)

Sâil-i *dergeh-i Mevlânâ'yım* ey Remzî bana
Şevket-i Dârâ değil *ukbâyı* versen istemem (191)

Gerçi herkes *müntesib* pâşâyâ yahut bir beye
Hazret-i Mollâ gibi sâhib-atâmız var bizim

Sürûr-âver ana *dergâh-ı Mollâ*
Mükedder olsa da hemvâre gönlüm

Olur âsûde-ser *devr-i Veled*'de
Medâr-ı devr olur *edvâre* gönlüm (195)

Remzî ne bu şîrindeki *envâr-ı kemâlât*
 Ey *zerre* sen ol *Şems-i Hüdâ*'dan mı gelirsin

Güfte-i Remzî'yi ya *tanzîr* ü ya *tahmîs* edip
Tâhir-i şîrîn-edâ etse *ricâ* gelmez misin (197)

Kitâb-ı Mesnevî'den *iktibâs-ı feyz* eder âlem
 Acemce bir eser dersin de *Mollâ'yı* beğenmezsin (201)

Hırz-ı cân et *Mesnevî-i Hazret-i Mollâ'yı* sen
 Vâsıl olsun *gûşuna* Remzî nedir *râz-ı "şinev"*

Tâc-ı izzet mi değil *sikke-i Mollâ* Remzî
 Ser ü *sâmân-ı cihân* olsa da bir olmasa da (202)

O şûh-ı dil-rübâ nâ-geh gelince *Hazret-i Şeyhim*
 Dağılmış *sübhasıyla* nüsha-i *evrâdı* bir yerde (203)

"*Ez-cüdâyihâ şikâyet*"tir *makâm-ı hâl-i dil*
Şerha şerha sine pür-gam *nâle-kâr* oldum yine

Tâc-ı fahrım aldılar devlet yeter fakrım bana
 Sâye-i *Mollâ*'da *mağbût-ı kibâr* oldum yine (204)

Mukîm-i *dergeh-i vâlâ-yı Mevlânâ'yız* eyvallah
 Nişîn-i *hücre-i pür-feyz-i "allemnâ"*yız eyvallâh

Makâm-ı aşkı eyler *gûş-ı câna nağmesi* îsâl
 Safâ-yâb-ı *garâm-efzâ-yı bang-i nâyız* eyvallâh

Teccellî-gâh-ı nûr-ı *Şems-i Hak'tır* vâdî-i sîne
Eğerçi *zerreyiz* mânende-i Sînâ'yız eyvallâh

Tarîk-ı mevlevîden vâsıl-ı ser-menzil-i kurbüz
Ezelden çâker-i sultân-ı "ev ednâ"yız eyvallâh

Gönül kim feyz-i *Abdülvâhid İbn-i Pîr'e* mazhardır
Anın-çün bî-muhâbâ şâir-i dânyâ'yız eyvallâh (204)

Nice meyl eyleyelim âleme sersemcesine
Mâsivâdan geçelim zâde-i *Edhem'cesine* (205)

Değildir *dergeh-i* dildâr mesdûd
Gerektir hem-dem ol var *ehl-i hâle* (206)

Nice *dervîş-i* dil-rîşin *abâsın* yaktı yandırdı
Giyip *tennûre sikke-pûş* olup girdikte *devrâna* (208)

Nâgehan bir *dede* de ben gibi efgân etti
Ney ile fâş ederek dildeki sûzu bu gece (209)

Sezâ-vâr-ı kabûl olmazsa da bu nazmım ey Remzî
Becâdır arz kılmak *Tâhir-i* mu'ciz-beyan gelse (210)

Ma'nevî şâhid yeter hâlâ nazîri gelmedi
Mesnevî-i Hazret-i Hünkâr bir olmaz iki (212)

Mahfil-i yârâna Remzî arz edince şî'rini
Tâhir-i mâhir demiş ünvân-ı dîvandır yeri (212)

*Tâhir ü Bâkî'*ye pey-revliktedir Remzî bekâ
Vakt olur derler cihanda nükte-gûlar var idi (213)

Hâlâ simâh-ı dilde *ferah-zâ sadâ-yı ney*
Yâd-âver-i *Elest* idi her dem *nidâ-yı ney*

Tefhîm ederdi *sâlike* esrâr-ı "*bişnev*"i
Zîrâ *Cenâb-ı Pîr*'e idi iktidâ-yı *ney*

Mansûr olurdu pey-rev olan *bang-i Hû'yuna*
Uşşâka râst-şâh idi kem-ter *gedâ-yı ney*

Can bahş ederdi başlasa *taksîme* nâgehan
Olsa ne hoştu rûhum o demde *fedâ-yı ney*

Âh u figân u nâlemize tercemân idi
Savt-ı *hazîn* ü *muhrik* ü *rikkat-edâ-yı ney*

Yâ Rab ne idi andaki *cûş u hurûş-ı feyz*
Nefh-i Emîn-i vahy idi zannım *gîdâ-yı ney*

Sad hayf u sad *dirîğ* ki âhir zaman bizi
Remzî nedense *eyledi* âhir *cüdâ-yı ney* (215-216)

Vasla-i *ashâb-ı ikândır külâh-ı mevlevî*
Fahr-i dervîşân-ı bâ-şandır külâh-ı mevlevî

Nice bin *ârifleri zîrinde* etmiş *muhtevî*
Kubbe-i eyvân-ı irfandır külâh-ı mevlevî

Çün *minâre dâldir* tahtında *mescid* gösterir
Ka'be-i dilden nümâyandır *külâh-ı mevlevî*

Zulmet ü *kasvette* kalmaz *sıdk* ile *lâbisleri*
Serde kandîl-i fûrâzandır külâh-ı mevlevî

Sâyesi her başa düşmez bir mücessem *nûrdur*
Remziyâ ihsân-ı Yezdan'dır *külâh-ı mevlevî* (216)

Nûr-ı kudsiyyetle enverdir külâh-ı mevlevî
Kisve-i *Pîr-i kerem-verdir külâh-ı mevlevî*

Mültecîsin eylemez muhtâc aslâ kimseye
Öyle âlî sâye-perverdir *külâh-ı mevlevî*

Mâsivâya rağbet etmez sıdk ile ser-pûş eden
Gezdirir başında zîverdir *külâh-ı mevlevî*

Muttali' erbâbına batnında arzu's-semseme
Âlem-i ma'nîde kişverdir *külâh-ı mevlevî*

Zâhir ü bâtında yek-reng olduğundan sâliki
Mâsivâdan men'e yâverdir külâh-ı mevlevî (216)

İsm-i pâk-i *Fahr-i Âlem*'le müsâvî *mevlevî*
Vâris-i *feyz-i Muhammed* aşkı hâvî *mevlevî*

Belh'e bu mahbûb-ı dil aşk-ı Samed'de verdi fer
Âleme oldu *hadîs-i aşk-ı râvî mevlevî*

Dendî (kutb-ı cennet-i Hak) rihletinden ibret al
Nûr olur ger derse bir sâhib-mesâvî *mevlevî*

Çillesi bin bir gün olduysa rızâdır maksadı
Eyler emrâz-ı kulübü gel tedâvî *mevlevî*

Verdi Remzî'nin *Muhammed mevlevî* zikri amân
Dest-gîrim ey füyûz-ı aşkı hâvî *mevlevî* (216-217)

Bir taraf *fıkr-i sivâ kayd-ı alâyık* bir taraf
Âsitân-ı matbah-ı Mollâ'ya göndermez beni

Remziyâ imdâd-gâhım *türbe-i ulyâsıdır*
Seyyid-i Sır-dân'ımız bî-vâye göndermez beni (217)

Fennî-i mu'ciz-edâya soralım ey Remzî
 Nutk-ı *Gâlib* gibi bu sihr-i helâl olmadı mı (217)

Hâfız-ı Hazret-i Kur'ân cenâb-ı *Şeydâ*
Sâlik-i râh-ı fenâ sikke-keş-i Mevlânâ (218)

Kâr-ı nâtuqları âyîn-i şerîfi vardır
 Hele şarkılarının haddi olunmaz ihsâ

Ser-tarîk-ı dergeh-i vâlâ-yı Mevlânâ iken
Sâlikânı yed-be-yed îsâl ederdi maksada (219)

Hazret-i Mollâ Celâleddîn'i Mevlâ-yı Kerîm
 Eylemiştir *ser-firâz-ı evlilyâ-yı etkîyâ*

Her biridir *kurre-i ayn-ı gürûh-ı mevlevî*
 Her birinde berk urur *nûr-ı siyâdet dâimâ*

Sâhib-i irşâd-ı Mağnîsâ o ferzend-i kebîr
 Kesb-i *feyz* etmekte andan *mevlevîler câ-be-câ*

Vakt-i *merhûnu erişti* bu sene oldu hitân
 Nicesin böyle yetiştirsin *erenler bâ-safâ* (225)

Zât-ı vâlâ-şânını evlâd-ı âlü'l-âlini
 Bahş ede *Mollâ-yı Rûm'a Hâlik-ı her dü serâ* (226)

**YENİKAPI MEVLEVÎ-HÂNESİ SER-TABBÂHI HACI KEMÂLEDDÎN
DEDE EFENDÎ'NİN TÂRÎH-İ İRTİHÂLİ**

Merkad-ı *Aşçı Dede* işbu makâm
Dur *niyâza ey hakikat-bîn Dede*

Mesnevî-han nükte-âver *ehl-i hâl*
Ârif ü *dânâ-yı her âyin Dede*

Yazdı *Remzî* muhtelif *târîhini*
Hasretâ gitti *Kemâleddin Dede* (226)

**SER-SEMÂÎ HÂLİD DEDE'NİN KERÎMESİ REMZİYE HANIM'IN
TÂRÎH-İ VELÂDETİ**

Bende-i *Mollâ-yı Rûm Hazret-i Hâlid Dede*
Muttasîf-ı ehl-i hâl sâhib-i re'y ü *şuûr*

Himmeti Ahmed Kemâl zâtına olmuş *nasîb*
Cümleden işte yeni bir kızı etti zuhûr

Allah *'erenler* yetiştirsin *anı hayr ile*
Vâlidesi vâlidî kendisi bulsun sürûr

Yazdı *mücevher* gibi *Remzî* de *târîhini*
Fâtıma Remziyye'dir lutf-ı Cenâb-ı Gafûr (227)

Hazret-i Mollâ-yı Rûm'un çâkerinden hamd ola
Cehd ile Neş'et Efendi eyledi meşk-ı semâ' (227)

Şâir-i mâhir-i âlî-meşreb
Bende-i *hâk-i der-i Mevlânâ*

Ya'ni el-hâc *Mehemmed Tâhir*
Hak bu kim nâdire-gû hûb-edâ (227)

İşte bak *Kayserili* mal müdürü ki idi
Mevlevî çile-keşi mürşidinin hâk-i deri (228)

Harâba yüz tutarken sarf-ı nakd-i vakf edip şimdi
Cenâb-ı *ser-tarîk-ı mevlevîdir* eyleyen tecdîd

O *Hâcî Ârif ibn-i Hazret-i Mollâ* edip *himmet*
Çocuklar kesb-i irfân ü hünerden olmadı nevmîd (229)

Mazhar-ı feyz-i Cenâb-ı Molâ
Hazret-i Nâzım-ı Hassân-inşâ (230)

ŞÂİR-İ FEZÂİL-MEÂSİR TÂHİR DEDE EFENDİ'NİN İKMÂL-İ ÇİLLE TÂRÎHİ

Hazret-i Mollâ Celâleddîn'dir
Nûr-ı aşkı nâşir ü müş'il Dede

Mesnevî'sidir kitâb-ı aşk-ı *Hak*
Olma her güftâr ile kâil *Dede*

Tâlib-i esrâr-ı feyz-i Mesnevî
Olmasın sa'yinde hiç kâhil *Dede*

Hânkâh-ı âlî-i bâb-ı cedid
Melce'in olsun var ey mukbil *Dede*

Şeyh Celâleddin Efendi kim odur
Kâşif-i her sırr u her müşkil *Dede*

Durmayıp *mezcûb-ı aşkı* olmalı
Müstefîd-i feyz olan *kâbil Dede*

Zât-ı *Mevlânâ'yı* görmek isteyen
Görmeli ol zâtı *el-hâsıl Dede*

Nûr-ı feyzinden nice can müstenîr
Olmasın ol *nûr-ı Hak âfil Dede*

İşte *ez-cümle cenâb-ı Tâhir'i*
Kıldı *el-hak ârif ü kâmil Dede*

Hânkâh-ı dehrde çokdan beri
Görmemiştik böyle bir *fâzıl Dede*

Etmedi *dünyâya aslâ ser-fürû*
Dergeh-i Hak'tan olup *sâil Dede* (213)

Oldu *fart-ı şevk* ile *ez-cân ü dil*
Tekye-i aşka gelip *dâhil Dede*

Eyledi *kânûn-ı Ateş-bâzda*
Mâsivâ esvâbını zâil Dede

İsm-i *Tâhir* mazharı *pâkîze-dil*
Tayyib ü Tâhir zekî âkıl Dede

Şâir-i *deryâ-dil ü irfan-penâh*
Pâk-ıtynet müttakî âmil Dede

Müstefîz-i Mesnevî-i Ma'nevî
Pîrinin eltâfına nâil Dede

Çillesi oldukça ber-vefk-ı rızâ
İşte tam *bin bir güne* vâsıl *Dede*

Çıktı bir târîh-i mu'cem söyledi
Hizmetin tekmîlini nâkil *Dede*

Mazhar-ı aşk-ı cenâb-ı *mevlevî*
Pür-edeb *Tâhir'*dir *ehl-i dil Dede* (232)

KAYSERİ MEVLEVÎ-HÂNESİ'NİN TÂRÎH-İ TA'MİRİ

Bendegân-ı Hazret-i Mollâ idi âzürde-dil
Çün harâb olmuştu çoktan işte bu meydân-ı aşk

Hamdü li'llâh gayret-i *Nâzım'*la buldu intizâm
Etsin ol paşaya *himmet Hazret-i sultân-ı aşk*

Çıktı bir *dervîş* Remzî yazdı târîh-i güher
Müjde kim ta'mîr edildi *tekye ey merdân-ı aşk* (233)

Hazret-i Şeyh deyip ismine Fârûk Ömer
Mevlevî zümresine şimdiden ettirdi lühûk (237)

Dirîğâ *Molla-zâde* gülşeninden
Yine bir gonce oldu kabre dâhil (238)

Erdebil'e derd-i aşk ile giderken nâgehân
Hazret-i Akşems anı şeyh-i muallâ eylemiş (240)

Sâl-i târîhi bin üç yüz yirmi dört olmuş idi
Mevlevî Remzî bu nazmı hoşça imlâ eylemiş (241)

Îlâhî *lutf-ı feyz-i Hazret-i Mollâ*'ya mazhar kıl
Serîr-ârâ-yı mülk olsun adâletle besâletle (241)

Ey meşrebi nâmı gibi âli olan rûhum senin
Bâ-*himmət-i Mollâ-yı Rûm* nâmın çıka sağa sola (242)

Cây-ı *Mevlânâ*'da el-an *Hazret-i Abdülhalîm*
Oldu *seccâde-nişîn* bâ-*feyz-i Mevlâ-yı Kerîm* (242)

Yâdigâr-ı *Hazret-i Mollâ*'dır ol *kutb-ı celîl*
Çok mu yâ *Hû* yok denirse böyle bir *kadr-i azîm*

Âlemi *irşâd* için elde *kitâb-ı Mesnevî*
Eylemiştir *ceddi feyzi* ile dünyâyı besîm

Me'haz-ı cümle *kemâl* oldu bu dem ey *mevlevî*
Cehd eder ahz-ı *kemâle tâlib-i sırr-ı alîm*

Ey yed-i beyzâsı nûr-efşân-ı *ehl-i vecd ü hâl*
Kurb-ı *Mevlânâ Celâleddin*'e zâtındır *Kelîm*

Şîrinin her mısraı cevherle bir târîhtir
Tab'-ı çâlâkim eder şâkird-i nev gelse *Nazîm* (243)

YENİKAPI MEVLEVÎ-HÂNESİ POST-NİŞİNİ MEHMED CELÂLEDDİN EFENDİ'NİN TÂRÎH-İ İRTİHÂLİ

Semiyy-i mefhar-i *sâdât İbn-i Şeyh Salâhaddîn*
Nümâyân idi zâtında *Cenâb-ı Pîr*'in ahlâkı

Yenikapı'da feth-i bâb-ı *irşâd* eyledi haylî
Olup dil-teşnegân-ı *feyze âb-ı aşkdan sâkı*

Edince *tekye*-i dâru's-selâm-ı vuslata rihlet
Fırâkı eşk-bâr-ı mâtem etti cümle uşşâkı

Fakat necl-i necîbi *Hazret-i Bâkî Efendi*'de
Bulurlar ba'd-ezin tâlib olanlar *feyz-i Hallâk*'ı

Şu bir mısra'da Remzî münderic geldi iki târîh
Celâleddin Mehemed gitti ifnâ *sırrıdır Bâkî* (244)

TÂRÎH-İ DİĞER BERÂY-I MÜŞÂRUN-İLEYH

Semiyy-i fahr-ı âlem mürşid-i *pür-feyz-i Îsî-dem*
Celâleddîn Efendi çeşm-i zâhirden nihân oldu

Iyandır *sırr-ı bâkîsi* ki *nutk-ı pür-kemâlinden*
Nice *dil-mürde* el-hak *vâkıf-ı esrâr-ı cân* oldu

Kitâb-ı mağz-ı *Kur'ân-ı Cenâb-ı Pîr*'i tefsîrin
Duyanlar derdi kim *sırr-ı Celâleddin* ıyân oldu

İlâhî *sırrını* takdîs kıl kim irtihâlinde
Sirişk-i âşıkânı derd ile cûy-ı revân oldu

Gelip bir hâtif-i gaybî dedi târîh-i menkûtun
Celâleddîn Efendi âzim-i bâğ-ı cinân oldu (244)

Kayseriyye Mevlevî Şeyhi Süleymân-ı Velî
Andan ahz-ı *feyz* ile olmuştu bir *irfan-gede*

Şeyhinin mahdûmunu ya'nî *Nesîb-i ekmeli*
Ol dahı etmiş idi *sâlik tarîk-ı es'ade*

Hazret-i Seyyid Nesîb olmuştu *ser-tabbâh*-ı pâk
Hidmet etmiş aşk ile dergâh-ı cedd-i emcede (244)

Sonra mahdûmu *Ziyâeddîn Efendi* nice sâl
Ol *makâma* geldi gösterdi *rûsûm u kâide*

Oldu *mahdûmu Salâhaddîn - Dede* hayru'l-halef
Eyledi on bir sene *ihvâna* bahş-ı fâide (245)

Yazdı *dervîşâna* takdîm etti olsun yâdigâr
İki târîh-i mücevher Remzî-i mihnet-zede

Dergeh-i vâlâ-yı pîre işte *ser-tabbâh* olup
Rîş-i pâkin pek mübârektir *Nizâmeddin Dede* (245)

KÛTAHYA MEVLEVÎ-HÂNESİ ŞEYHİ HÛSÂMEDDİN ÇELEBÎ-ZÂDE ALÎ RIZÂ EFENDÎ'NİN MAHDÛMUNUN DOĞUM TÂRÎHİ

Nesl-i pâkîze-i *Mollâ* ola yâ Rab bâkî
Anların *feyzi* olur âleme elbet âid

İşte ol zümrede hem-nâm-ı *Alî* ya'ni *Rızâ*
*Çelebî*dir edebi *nisbine* aslen şâhid

Vâlid-i mâcididir şimdi *Kütahya şeyhi*
Vasfını eylesem itnâb görülmez zâid

Verdi *Hak* bir püser-i hûb-likâ neş'e-fezâ
Ceddinin aşkı ola kalbine dâim vârid

Yâdigâr eyledi târîh-i mücevher Remzî
Doğdu bir şems gibi âleme *Abdülvâhid* (245-246)

**İRTİHÂL-İ SER-TABBÂH-I ÂSİTÂNE-İ HAZRET-İ PÎR ÇELEBİ
SELÂHADDİN EFENDİ**

Nesli *Mevlânâ-yı Rûmî*'den *Salâhaddin Dede*
Etmeyip *dünyâ vü mâfihâya* aslâ ser-fürû

Nâgehan azm-i bekâ etti dirîgâ genç idi
Çıktı bir târîh-i tâmı gitti *ser-tabbâh Hû* (248)

TÂRÎH-İ İRTİHÂL

Konyalı hâcî idi bu *Mevlevî-i hoş-hısâl*
Rûhuna el-fâtiha ukbâya oldu müntakil

Defn edip *canlar dedi Remzî güher târîhini*
Geldi kurb-ı *Hazret'e Abdülhalîm-i pâk-dil* (248)

AHMED FERÎD'İN ÖLÜM TÂRÎHİ

Feyz-yâb-ı Hazret-i Sa'dî-i kutbü'l-evliyâ
Cezbe-i vahdetle mest olmuştu ol zât-ı saîd

Mesnevî-i Mevlevî ders-i *kemâlâtı* olup
Feyzi ehlu'llâh ile *süllâki* etti müstefîd

Tekye-i Hallâc Baba'da olup *mesned-nişîn*
Nesr-i esrâr-ı ene'l-hak etti ol *merd-i vahîd*

Eyledi *gerd-i sivâdan sînesin sâf* öyle kim
Vech-i pâkinde anın olmuştu *nûr-ı Hak* bedîd

Ömrü idi *tekye-i diünyâda* ancak erbaîn
Çillesin *ikmâl etti* genç iken ol pür-ümîd

Bir *muvahtiddi* "iki" sığmaz güher târîhine
Gitti hayfâ şâir-i yek-tâ idi *Ahmed Ferîd* (250)

Mevlevî tekyesinin şeyh-i celîlü'l-kadri
Vâlid-i muhteremim *mürşid-i dil-âgâhım*

Cevher-i eşk ile Remzî yazayım târîhin
Âh gitti *pederim şeyhim Atâu'llâh'ım* (250)

**REŞÂDET-PENÂH MEHEMMED BAHÂEDDÎN VELED ÇELEBÎ
EFENDİMİZ HAZRETLERİNİN MAHDÛM-I SİYÂDET-PENÂHÎLERİ
İBRAHİM BOSTAN ÇELEBÎ EFENDİ'NİN TÂRÎH-İ VELÂDETLERİ**

Hamd-i bî-had kerem-i kâil-i "keremmnâ"ya
Etti bir gonce kerem gülşen-i *Mevânâ'ya*

Tâzelendi yine bâğ-ı *neseb-i hazret-i aşk*
Geldi bir başka *safâ* dinle *nevâ-yı nâya*

Kutb-ı vakt mürşidimiz seyyidimiz melceimiz
Kadri vâsıl ezeli mevki-i müstesnâya

Geldi bir necl-i necfîbi *Çelebi İbrâhîm*
Aks eder tâb-ı ruhi kevkebe-i mînâyâ

"*Bişnev ez-ney*" sıvını hâki olacaktır yâ *Hû*
Pertev-i *feyzi* celîdir nazar-ı bînâyâ

Himmet-i Pîr ile *mi'râc-ı kemâlâta* çıkıp
Vâsıl olsun kerem-i mahrem-i "ev ednâ"ya

Oldu eslâfına fâik bu mücevher târîh
Geldi *Bostân-ı* siyûm ravza-i *Mevlânâ*'ya (251)

**ABDURRAHMAN BİN EBÎ BEKRİ'S-SİDDÎK RADIYA'LLÂHU
ANHÜMÂ HAZRETLERİNİN TÜRBE-İ ŞERÎFESİ TA'MİRİ**

Konya'dan geldi *Cenâb-ı Çelebi* behr-i cihâd
Mürşid-i muhterem-i tâife-i *Mevleviyân*

Ceddinin *merkad-i pür-nûrunu* ihyâ etti
Olarak *Hazret-i Sultân'a* heman ed'iye-hân

Vâli-i Şâm Hulûsî Bey Efendi el-hak
Etti *ihlâs* ile bezl-i *himem-i bî-pâyân*

Mevlevî tuhfesi târîh-i mücevher Remzî
Pek metîn oldu güzel *türbet-i Abdurrahmân* (252)

Esâsen *Bosnalı* bir sâf-dil *dervîş-i Mevlânâ*
Dil-i nâ-şâdını bir *fâtihayla* eyle kıl hurrem (253)

Hazret-i Sultan Reşâd-ı Mevlevî
Lutf-ı Hak'tur âyet-i rahmet gibi

Feyz-i Mevlânâ'ya mazhar *pâk-dil*
Bendegânı ehl-i kutbiyyet gibi

Mevlevî dergâhı da ta'mîrine
Muntazırdı tâlib-i *himmet* gibi
Yıktı yaptı eskisinden dil-nişîn
Oldu *tekye gülşen-i vahdet* gibi

Merkad-i Kartal Dede mescid ile
Lâne-i ashâb-ı kurbiyyet gibi

Sâlikân-ı Mevlevî evsâfını
Zikr ederler sohbet ü vuslat gibi (253)

Tekyenin târihi evvelce Dede'm
Ka'betü'l-uşşâk idi âyet gibi

Şimdi Remzî söyledi târîh-i nev
Hânkâh-ı Mevlevî cennet gibi (254)

Hamse-i Âl-i Abâ târîh-i gevher söyledi
Afv kıl geldi Emin Hâkî senin ey Bû-türâb (254)

Düştü târîh-i vefâtiyla iki gözden cihân
Âh Şemseddin Efendi genc iken etti ufûl (255)

Hâdim-i zâviye-i Hazret-i Şems-i Tebrîz
Zerre-veş mahv-ı vücûd eyledi bu rehde Dede

Ârif-i kâmil idi hizmetinde âşık idi*
Ne aleyhte bulunurdu ne dahi lehde Dede

Oldu bu yerde heman mazhar-ı envâr-ı visâl
Bulamazsın anı sen gökte gezen mehde Dede

Kondu bu lahde ola pertev-i Şems ile münîr
Feyz-i Mollâ ile gelmişti ezel mehde Dede

Yazdı Remzî iki târîh-i güher tâbından
Birini tarh ederek sen de alış cehde Dede

---

* Mısram vezni bozuktur.

Tâbi-i hükm-i kazâ oldu dedi eyvallâh
Gitti sâdık idi *El-Hâc Rızâ* ahde *Dede* (258)

Türbedâr-ı Hâcî Âteş-bâz etti irtihâl
Nârı nûr etmişti meyl etmezdi dünyâ-yı bede (259)

Çıkardı bahr-ı dilden *mevlevî* Remzî de bir târîh
Efendi al *Sefîne evliyânın* mültekâsıdır (260)

Mevlidi *Bor'dur ulûm ü fazl*da bir dürr idi
Mesnevî-hân ârif-i sırr-ı rumûz-ı "âf u kâf" (260)

Şirden sâfî aselden de elezz takrîr ile
Elli yıl öğretti *tefsîr ü hadîs ü Mesnevî*

Vâlid-i mâcid gibi zâtında etmişti zuhûr
Feyz-i Sa'deddin Cibâvî sırr-ı aşk-ı Mevlevî (261)

Mesnevî'den de tefe"ül eyledim mahlas için
"An yekî bedrîst" mısırâı güzel verdi haber

Ceddi Remzî yazdı bir târîh-i nûrânî-meâl
Geldi *İbrâhîm Bedreddîn* dehre verdi fer (263)

Ma'rifet-efzâ Bahâeddîn Efendi pür-hüner
Lutfuna hemvâre şâkirdânı olsun şâkirîn

Ben de nakş ettim güher târîhi Remzî zer-nigâr
Aldı yed tezhîbden *Sâmî sezâ-yı âferîn*
Lutf-ı hâs-ı Hazret-i Hak'tur bizi mesrûr eden
Nesl-i *Ahmed'den* verip bir duhter-i ferhunde-fâl

Söyledim cevher gibi târîhini zi'l-ka'dede

Geldi zînet mehd-i keвне *Âsiye Beyzâ* bu sâl (264)

Mesnevî-hân u imâm-ı *hânkâh-ı Pîr* idi
Ârif-i kâmil mücevvid pek fasih *Sıdkı Dede*

Keşf-i râz etmezdi *nâ-ehle* bulursa *ehl-i hâl*
Bahs açardı *sırr-ı vahdetten* sarıh *Sıdkı Dede*

Mescide behr-i imâmet yüz sürerdi her seher
Âsitâna subh-ı sâdıkla sabih *Sıdkı Dede*

Sinni yaklaştı yüze dünyâ nevha etse de*
Vermedi bir kerre yüz vechen melih *Sıdkı Dede*

Tengnây-ı hücre-i tenden çıkardı cânı pâk
Buldu *dâr-ı vaslda cây-ı fesîh* *Sıdkı Dede*

Remziyâ târîhi gerçektir *erenler lutfudur*
Mak'ad-ı sızka kuûd etti şahih *Sıdkı Dede* (265-266)

Sekseni geçmişti *Hak'tan* gayre yüz döndürmedi
Vâkıf-ı sırr-ı tarîkat *Tırnovî Hâfız Dede*

Mısır dergâhu azîzi *Azmî-i âgâhtan*
Nâil olmuş maksada azmi kavî *Hâfız Dede*

Nâm-ı memdûhu *Mehemmed* mahlâsı *Vehbî* idi
Eylemiş kesb-i *kemâl-i ma'nevî* *Hâfız Dede*

Hatt u hakki pek güzel savt-ı edâsı bî-bedel
Gûş-ı can ile işitmiş "*bişnev*"i *Hâfız Dede*

---

* Mısram vezni bozuktur.

Son zamanda *türbedâr-ı Hazret-i Nu'mân* idi
Bu sebeble *Üsküdar'da münzevî Hâfız Dede*

Çıktı bir cüm'a sabâhı *hücreden târîh-i fevt*
Hû dedi döndü *likâya mevlevî Hâfız Dede* (266)

YENİKAPI MEVLEVÎ-HÂNESİ POST-NİŞİNİ ABDÜLBÂKÎ DEDE'NİN TÂRÎH-İ İRTİHÂLİ

Ced-be-ced *şeyh-i celîl-i tekve-i bâb-ı cedîd*
Râz-dân-ı "bişnev ez-ney çün hikâyet mî-koned"

Şâir-i muğlak edîb-i nükte-dan *Bâkî Dede*
Yüz çevirdi *nâgehan dâr-ı fenâdan tâ ebed*

Der-be-der olmaktan etti *bâb-ı Hakk'a ilticâ*
Gördü kim *dest-i kazâ etti der-i dergâhı sed*

Hâtıra gelmezdi böyle *nâz-perver şeyh-i pâk*
İhtiyâc-âlûde olsun hasbûna'llâhu's-Samed

Bir *muvaahhid* çıktı *Remzî yazdı târîh-i güher*
Aldı *fânîden bekâyâ Şeyh Bâkî'mi Ahad* (266-267)

İHSAN MAHVÎ-İ MEVLEVÎ İRTİHÂLİNE

Mahv olup gitmede bir bir *üdebâ vü urefâ*
Genc iken uğradı *sad hayf bu hâle Mahvî*

Nâmı *İhsân* idi *kıl mazhar-ı ihsan yâ Rab*
Nâil olsun *niam-ı feyz-i visâle Mahvî*

Orta mektepte muallim *Kadıköy* semtinde
Dâhil olmuştu o *sıf-ı müteâle Mahvî*

Za'f-ı ten derd ü mihen sardı o bî-çâreyi*
Benzemişti sararıp berg-i nihâle *Mahvî*

Etti bu *tekye-i fânîde sülûkün ikmâl*
Hem-dem olmuştu nice *ehl-i kemâle Mahvî*

Rıhletin etti *teyakkun* ki vasiyyetler edip
Hâlini eyledi ihvâna ihâle *Mahvî*

Düştü bir bendesi târîh *Celâleddîn*'in
Mahv-ı hestî ederek gitti cemâle *Mahvî* (268)

Mollâ-yı Rûm'a âşık vecd ü semâi sâdik
Nâm olsa ana lâyıık *mezcûb-ı zî-melâmet* (270)

Husûsen *Bû-Hanîfe* muktedâmız
Celâleddîn Rûmî pîş-vâmız

Bize bildirdiler *dîn ü tarîkat*
Resûlün vârisi bunlar *hakîkat* (275)

Veyâ dîbâcede ya *Mesnevî*'de
Bulursun der-akab ey *nûr-ı dîde* (276)

**BURSA MEVLEVÎ-HÂNESİ'NDE DEFN-İ HÂK-İ ITR-NÂK AHMED
CÜNÛNÎ DEDE HAZRETLERİNİ ZİYÂRETİMDE**

Olma dil-dâde sakın akl-ı maâşa beri gel
Mazhar-ı akl-ı kül ol feyz-i *Cünûnî Dede*'den
Hânkâhında olup silsile-cünbân-ı fûnûn
Maksad-ı kalbini bul *feyz-i Cünûnî Dede*'den (278)

Dil-i dîvâne yüz sürmekle hamd olsun müşerreftir
 Der-i dâru's-selâm-ı *Hazret-i Ahmed Cünûnî*'den
 Doluştım derbeder dâru'ş-şifâ-yı dehri âvâre
 Ümîdim *lutf ü ihsân himmet-i Ahmed Cünûnî*'den (278)

Gönülден bir duâ et *himm*et eyle
Cenâb-ı Pîr'e arz-ı minnet eyle

Mübârek ellerin takbîl etmek
 Benim-çün ayn-ı dest-i *Pîr*'i öpmek

Gidilmiştir *Merâm-ı bâ-safâya*
 Doyulmaz andaki âb ü hevâya

Kubâd-âbâd eder emvâtı ihyâ
 Demektir her fakîri eyle iğnâ (283)

Şimdi dinle *evliyânın* serveri
Şehr-i Bistâm'ın *hakîkat* bir eri

Pek mübârek *şeyh-i kâmil Bâyezîd*
 Sâyesinde âdem oldu çok mezîd

(*Vâsıl-ı Hak Bâyezîd*) târîhtir
 Üç yüz on dört bu hesâbı belle bir
Şeyh ise bir baktı bu *dervişlere*
 Dedi gül almak nedir birden bire

Burnunu tutmuş geçerdî her biri
Bâyezîd gördükte bu *dervişleri*

Dedi bir kerre bakın şu dişlere
 Bir nasîhattir bize *dervişlere* (293)

Duydu *dervişler* bu ince sözleri
Gâh sarardı gâh kızardı yüzleri

Şeyh Sa'dî belde-i Şîrâz'den
Pek büyük bir zât idi duydu mu sen

Ecnebîler de *Gülistân*'ın okur
Pek azaldı bizde *Bostân*'ın okur

Dinle *Bostân*'ındaki şu *kıssayı*
Pek kısa ammâ unutma hisseyi (294)

Elemdir emele olma dil-dâde
Sâlih ol dâimâ râh-ı *Mevlâ*'da
Ehl-i diller gelir sana imdâda
Dergâh-ı Mollâ'da sâil ol götü (300)

Remzî penâhımız *dergâh-ı Mollâ*
Rûz ü şeb durmayıp döneriz hâlâ
Hakikat şem'ine yanarız ammâ
Can korkusu olmaz pervânemize (300)

Her şeyde bilirim *hikmetin* vardır
Ne çâre insanız gönlümüz dardır
Pîrimiz büyüktür *Molla Hünkâr*'dır
Bize bir gün imdat etmez mi yâ Rab

Yâhud *Hacıbayrâm*'ı ziyâret mi murâdın
Yüz sürmek için *türbe-i ulyâya* mı geldin (322)

